

VIRGILIO MARÓN, Publio

[Obra selecta]

**Pub. Virgilii Maronis Opera. -- Bassani : Typis Jo. Antonii
Remondini, 1729**

332 p., A-N12, O10 ; 12°

I. Título

R-5122 An. ms. en h. de guarda. -- Enc. perg. -- Ex-libris autogr.:

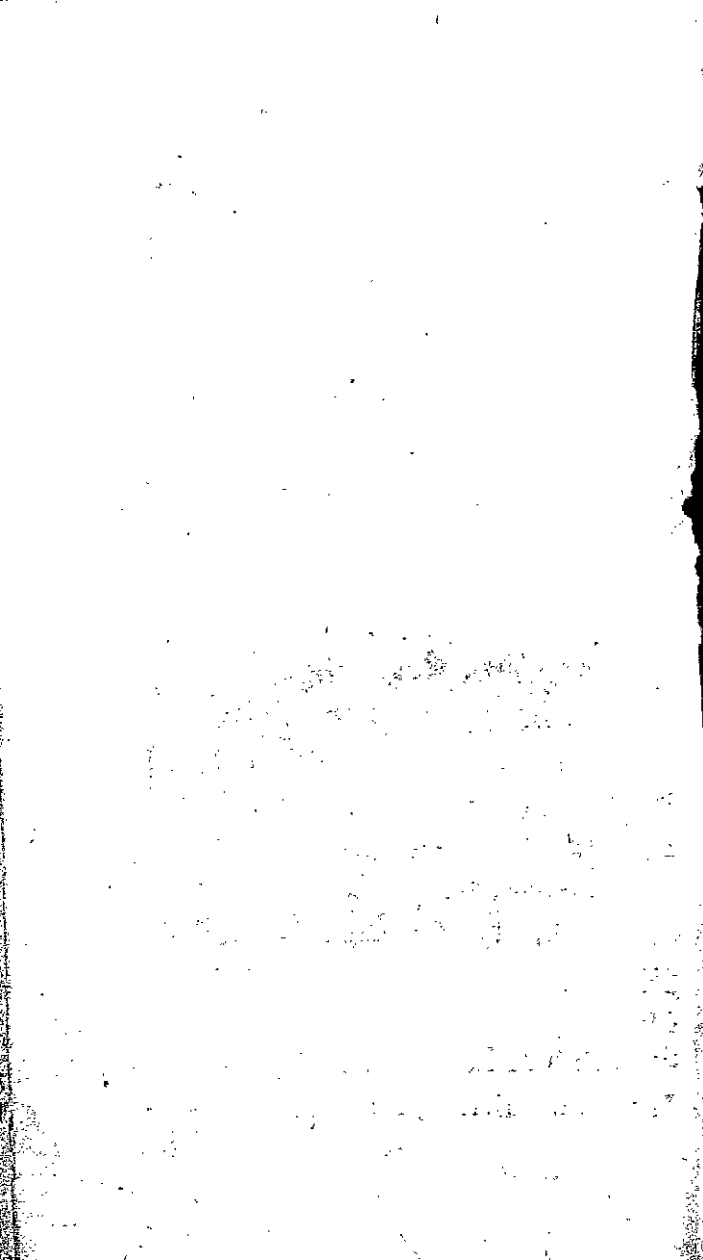
"Este libro es de Pedro Simon de la Quadra..."

~~N-7631~~

R-5122

Martinez

Este libro
es del Pedro Vi-
mor da Quadra-
na que suena
es de la escuela
de la gran ma-
dona de la gran
señal de la gran
quadra

D E

P. VIRGILII MARONIS VITA

Ex Claudio Donato .

Lib. Virgilius Maro natus
est Idibus Octobris, Cn.
Pompejo Magno, M. Li-
cinio Crasso primum Coss.
in pago, qui Andes dicitur, qui est
a Mantua non procul. Parentibus
modicis fuit, & præcipue patre
Marone, quem quidam opificem
figulum tradiderunt. Egit usque
ad septimum annum Cremonæ.
Cremona Mediolanum, & inde
paulo post Neapolim transit: ubi
cum literis & Græcis, & Latinis
vehementissimam operam dedisset,
tandem omni cura, omnique stu-

dio se Medicinæ, & Mathematicæ tradidit . Quibus rebus cum ante alios eruditior , peritiorque esset, se in Urbem contulit , statimque Augusto conciliatus; a quo & plurimi factus est , & regia munificentia ornatus , solitus nunquam habere repulsam , quæcunque ab Imperatore peteret . Carus fuit & Mecœnati, cujus prope hortos in Esquiliis habitavit. Coævus omnes poetas ita adjunctos habuit , ut cum inter se plurimum invidia arderent , illum una omnes colerent , Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Corpore , & statuta fuit grandi , aquilino colore, facie rusticana, valetudine varia; Animo tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur . Scripsit adolescens Catalecton , & Moretum , & Priapeja , & Epigrammata , & Diras , & Culicem , & de qua ambigitur, Ætnam . Transiit mox ad Bucolica , maxime ut Asinium

nium Pollionem, Alphenum, Vari-
um, & Cornelium Gallum cele-
braret: quia in distributione agro-
rum, qui post Philippensem victo-
riam veteranis, Trium virorum ius-
su, trans Padum dividebantur,
indemnem se præstitissent. Deinde
Georgica in honorem Mecœnati edi-
dit, cum sibi vixdum noto opem tu-
lisset in vitæ periculo. Novissime
autem Æneidem aggressus est, ar-
gumentum varium & multiplex, &
quasi amborum Homeri carminum
instar; præterea nominibus, ac re-
bus Græcis, Latinisque commune,
& in quo, quod maxime studebat,
Romanæ simul urbis, & Augusti ori-
go continetur. Bucolica, & Georgi-
ca emendavit. Anno vero quinquage-
simo secundo, ut ultimam ma-
num Æneidi imponeret, profectus
est in Græciam, ut inde & in Asiam
transiret, triennio continuo omnem
operam limationi daturus. Verum
in itinere languorem nactus est,

coactusque reverti, ingravescente ab
navigatione morbo, tandem Brun-
dium adventavit: ubi diebus pau-
cis obiit decimo Kalend. Octobris,
C. Sentio, & Q. Lucretio Coss. Mo-
riens testamento jusserat cremari
Æneida, ut reminemendam, &
imperfectam. Obstitit Augustus,
quo auctore Tucca, & Varius, ni-
hil addentes, summatim tantum
emendarunt. Ejus ossa, ut voluerat,
jussu Augusti translata fuere Nea-
polim, ubi diu, & suavissime vixe-
rat, sepultaque via Puteolana intra
lapidem secundum; ejusque sepul-
chro epitaphium id distichon, quod
extrema valetudine ipse sibi fece-
rat, inscriptum est,

*Mantua me genuit, Calabri rapuere
tenet nunc*

*Parthenope; cecini Pasqua, Rura,
Duces.*

P. VIR.

7

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICA.

Ecloga I. Tityrus.

ARGUMENTUM.

Melibeus pastor, cujus nomine quemvis Mantuanum pastorem hic intelligimus, finibus suis pulsus a milite veterano, calamitatem suam hac ecloga deplorat, & collocaſione felicitatis Tityri vicini ſui miſerias ſuas exaggerat. Contra Tityrus, qui Virgilii perſonam ſuſtinet, recuperatis prædiis ſuis jam ſecurus, Auguſtum otii ſui auctorem miris in calum laudibus offert. Sub finem eclogæ Melibeum, imminente jam nocte, ruſtica quædam comitate ad hoſpitium invitat.

MELIBOEUS, TITYRUS.

Me. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi,
Silvestrem tenui musam meditaris avena.
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in umbra,
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.
Ti. O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.
Namque eris ille mihi semper deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisisse agresti.
Me. Non equidem invideo, miror magis: Undiq; totis
Usque adeo turbatur agris. en ipse capellas
Protinus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, ducos.
A 4 Hic

Hic inter densas coryos modo namque gemellos
 Spem gregis, ah, silice in nuda connixa reliquit.
 Sæpe malum hoc nobis, si meus non læva fuisset,
 De celo tactas memini prædicere quereus:
 Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.
 Sed tamen, iste deus qui sit, da Tityre nobis.

Ti. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, puravi
 Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
 Pastores ovium tenores depellere fetus.
 Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
 Noram, sic parvis componere magna solebam.
 Verum hæc tantum alias inter capus extulit urbes,
 Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Me. Ecquæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?

Ti. Libertas: quæ sera tamen respexit inertem:
 Candidior postquam tondenti barba cadebat.
 Respexit tamen, & longo post tempore venit:
 Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
 Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
 Quamvis multa meis exiret victima sepris,
 Pinguis & ingrata premeretur caseus urbi,
 Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat,
 Me. Mirabar, quid mœsta Deos Amarylli vocares,
 Cui pendere sua pateretis in arbore poma,
 Tityrus hinc aberat: ipsæ te, Tityre, pinus,
 Ipsi te fontes, ipsa hæc arbuta vocabant.

Ti. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
 Nec tam præsentibus alibi cognoscere divos.
 Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
 Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
 Hic mihi responsum primus dedit ille perentis:
 Pascite, ut ante, boves pueri, submitte tauros.

Me. Fortunate senex, ego tua rura manebunt,
 Et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus,
 Limosoque palus obducatur pascua juncis:
 Non insueta graves tentabunt pabula fœtas:
 Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
 Fortunate senex, hic inter flumina nota
 Es fontes sacros frigus captabis opacum.
 Hinc tibi quæ semper vicino ab limite sepes
 Hyblæis apibus florem depasta salicti,
 Sæpe leve somnum suadebit inire susurro.
 Hinc alta sub rupe cœnet frondator ad auras:

Nec

TITYRUS, ECLOGA T.

9

Nec tamen interea rauca, tua cura, palumbes,
Nec gemere acris cessabit turtur ab ulmo.

Ti. Ante leves ergo pascuntur in æthere cervi,
Et freta destituent nudos in litore pisces;
Ante, peretratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam nostro illius labatur pectore vultus.

Me. At nos hinc alii sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, & rapidum Crætæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.

En unquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot mea regna videns mirabor aristas?

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en, quo discordia cives
Perduxit miseros: en, quæ consecimus agros.

Inferere nunc, Melibæe, pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.

Non ego vos posthæc viridi projectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.

Carmina nulla canam; non, me pascente, capellæ
Florentem cytisum, & salices carpent amaras.

Ti. Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte
Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis.

Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Ecloga II. Alexis.

A R G U M E N T U M.

Virgilius sub persona Corydonis queritur, cur apud Alexin, id est Augustum, parum sit graciosus. Alii puerum Alexandrum, quem ab Asinio Pollione dono acceperat, vatem ferunt dilexisse: & ad dissimilitudinem morum studiorumque sistent argumentum male coherentis amicitiae; imitaturque Theocritum Idyllio tertio, cui Comaestus nomen est.

C O R Y D O N.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin;
 Delicias domini, nec, quid sperares, habebat;
 Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
 Assidue veniebat: ibi hæc insondita solus
 Montibus, & silvis studio jactabat inani.
 O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
 Nil nostri miserere, mori me denique cogis.
 Nunc etiam pecudes umbras, & frigora captant:
 Nunc virides etiam occultant spineta laetos:
 Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
 Allia, serpillumque, herbas contundit olentes.
 At mecum rauceis, tua dum vestigia lustris,
 Sole sub ardenâ resonant arbuta cicadis.
 Nonne fuit fasius tristes Amaryllidis iras,
 Atque superba pari fastidia? nonne Menalcam?
 Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
 O formose puer, nimium ne crede colori:
 Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
 Despectus tibi sum, nes quis sim quæris, Alexi,
 Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans,
 Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
 Læ mihi non æstate novum, non frigore desit.
 Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat.
 Amphion Direxus in Adæo Araeyntho.
 Nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi,
 Cum placidum ventis staret mare; non ego Daphnia
 Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
 O tantum libes: mecum tibi sordida rura,
 Atque humiles habitare casas, & figere cervos;

Hæc.

Herdorumque gregem viridi compellere hibisco.
Mecum una in silvis mirabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.
Nec te pœniteat calamo trivisse labellum:
Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula. Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit mories, Te nunc habet ista secundum:
Dixit Damœtas, invidit stultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperi,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera, quos tibi servo.
Jampridem a me illos abducere Thestylis orat:
Et facies, quoniam sordens tibi munera nostra.
Huc ades o formose puer, tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphae calathis: tibi candida Nais.
Pallentes violas, & summa papavera carpens,
Narcissum, & florem jungit bene olentis anethi.
Tum casia, atque aliis intexens suavis herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.
Castaneasq; nuces, mea quas Amaryllis amabat:
Addam cærea pruna, & honor erit quoq; pomo.
Et vos o lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
Rusticus ex Corydon, nec munera curas Alexis:
Nec, si muneribus ceteris, concedat Jolas.
Eheu, quid volui misero mihi: floribus austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitaverunt dii quoq; silvas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia silvæ.
Torva læna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciva capella:
Te Corydon, o Alexi. Trahit sua quemq; voluptas,
Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
Me tamen uris amor: quis enim modus adsit amor?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondosa viris in ulmo est.
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus, mollique paras detexere junco;
Invenies alium, si te hic fastidia Alexis.

Ecloga III. Palæmon.

A R G U M E N T U M.

Lites enigmaticæ agitantur sub vetulo iudice Palæmone : postque vitia aliquot infectata præmium victor interpellata controversia decernitur . Et initium sumptum est a Theocriti Nomco : & ad imitationem Græcam scripta est .

MENALICAS , DAMOETAS , PALÆMON.

Me. **D**Is mihi , Damonæ , cujum pecus ? aut Melibæi .

Da. Non , verum Ægonis : nuper mihi tradidit Ægon .

Me. Infelix o semper ovis pecus . ipse Neznam Dum foves , ac , ne me sibi præferas illa , veretur ; Hic alienus oves custos bis mulget in hora ; Et succus pecori , & lac subducitur agnis .

Da. Parcius ista viris tamen obijcienda memento . Novimus & qui te , transversa tuentibus hircis , Et quo , sed faciles nymphæ risere , sacello .

Me. Tum credo , cum me arbutum videre Myconis , Atque mala vites incidere falce novellas .

Da. Aut hic ad veteres fagos , cum Daphnidis arcum Fregisti , & calamos : quæ tu , perversæ Menalæa , Et cum vidisti puero donata , dolebas : Et si non aliqua nocuisses , moruus esses .

Me. Quid domini faciens , audens cum talia fures ; Non ego te vidi Damonis , pessime , caprum Excipere insidiis , multum latrante Lycisca ? Et cum clamarem , quo nunc se proripit ille ? Tityre , coge pecus ; tu post cæcæ latebas .

Da. An mihi cantando victus non redderes ille , Quem mea carminibus meruisses fistula caprum ? Si nescis , meus ille caper fuit , & mihi Damon Ipse fatebatur , sed reddere posse negabat .

Me. Cantando tu illum ? aut unquam tibi fistula cera Junctus fuit ? non tu in triviis , indocte , solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen ?

Da. Vis ergo inter nos , quid possis uterque , vicissim Experiamur ? ego hanc vitulam (ne forte recuses ,

Bis venit ad mulctram, binoc alia ubere fœtus)
Deponc: tu dic, mecum quo pignore certes.

Me. De grege non ausim quicquam deponere tecum;
Est mihi namque domi pater, est injusta noverca;
Bisque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum id quod multo rure ipse fatebere majus,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis?
Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Cœnon: & quis fuit alter?
Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet.
Nec dum illis labra admovi, sed condita servo.

Da. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho;
Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentes,
Nec dum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.
Me. Nunquam hodie effugies: veniam quocunque
vocaris.

Audita hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon:
Efficiam, posthæc ne quemquam voce laceffas.

Da. Quin age, si quid habes, in me mora non erit ulla,
Nec quenquam fugio. tantum vicine Palæmon.
Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas.

Pa. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturia arbor
Nunc frondes silvæ, nunc formosissimus annus,
Incipe, Dæmonia, tu deinde sequere, Menalca;
Alternis diceris: amant alterna camœnz:

Da. Ab Jove principium Musæ, Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.

Me. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus.

Da. Malo me Galatea petit, lasciva puella,
Et fugit ad salices, & se cupiente videri.

Me. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas,
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.

Da. Parta meæ Veneri sunt munera: namque notavi
Ipse locum, aeris quo congestere palumbes.

Me. Quod potui, puero silvestri ex arbore lectu
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

Da. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!

14 BUCOLICOR. POLLIO, ECLOGA IV.

Partem aliquam venti divum referatis ad aures.

Me. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis?
Amynta.

Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

Da. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Jola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venite.

Me. Phyllida amo ante aliasnam me discedere flevit,
Et, longum formose vale, vale, inquit, Jola.

Da. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres.
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

Me. Dulce satis humor, depulsi arbutus hoedis,
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

Da. Pollio amat nostram quam vis sit rustica, musam
Pierides vitulam lectori pascite vestro,

Me. Pollio & ipse facit nova carmina, pascite taurum
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

Da. Qui te Pollio amat, veniat, quo te quoque
gaudet.

Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.

Me. Qui Bayium non odit, amet tua carmina Mœvi,
Atque idem jungas vulpes, & mulgeat hircos.

Da. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri fugite hinc, latet angus in herba.

Me. Partice oves nimium procedere: non bene ripæ
Creditor: ipse aries etiam nunc vellera siccet.

Da. Tityre pascentes a flumine rejice capellas:
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

Me. Cogite oves pueri: si las præcepit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

Da. Eheu, quam pingui macen est mihi taurus in
arvo!

Idem amor exitium est pecori, pecorisque magistro.

Me. His certe neque amor causa est, vix ossibus
hærent:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Pa. Die quibus in terris (& eris mihi magnus
Apollo)

Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

Me. Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores, & Phyllida solus habero.

Pa. Non nostrum inter vos tantas componere lites.
Est vitula tu dignus, & hic, & quisquis amores,

Aut metuet dulces, aut experietur amares.

Claudite jam rivos, pueri, sat prata biberunt.

Ecloga.

Ecloga IV. Pollio.

ARGUMENTUM.

*Ecloga hæc magna ex parte est allegorica. & Gentiliatæ canit Salonio in consulatu Asinii Polionis patris & ducti Germanici exercitus, nato post capras in Dalmatia Salonas. Et utriusque simul & Augusti laudes Sibyllino carmine paulo altius intonat, quam stylus requirat Bucolicus: sed honestam præmittit ex-
cusationem.*

P O E T A.

S Isclides Musæ, paulo majora canamus,
Non omnes arbuta juvans, humilesque myricæ,
Si canimus silvas, silvæ sint consule dignæ,
Ultima Cumæi venis jam carminis ætas:
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hæc ævi, te consule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille decum vitam accipiet, divisque videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem,
At tibi prima puer nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum hæccare tellus,
Mistæque ridenti colocasia fundes acantho,
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ.
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundens cunabula flores:
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum lauder, facta parentis
Jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus
Molli paulatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sensibus uva,

Et duræ quercus sadabunt rosida mella.
 Pauca tamen suberunt prisca vestigia fraudis,
 Quæ tentare Thevratibus, quæ cingere muris
 Oppida, quæ jubeant telluri insindere sulcos:
 Aliæ erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
 Delectos heroas: erunt etiam altera bella;
 Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles;
 Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
 Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
 Mutabit merces; omnis feret omnia tellus.
 Non rastros parietur humus, non vinea falcem:
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator,
 Nec varios discet mentiri lana colores:
 Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto,
 Sponte sua sandyx pascens vestiet agnos.
 Talia sæcla suis dixerunt currite fufis
 Concordes stabili fatorum numine Paræ:
 Aggredere o magnos (aderit jam tempus) honores,
 Cara deum soboles, magnum Jovis incrementum.
 Aspice convexo nutantem pondere mundum,
 Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum.
 Aspice; venturo lætentur ut omnia scelo.
 Omni tam longæ maneat pars ultima vitæ,
 Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta,
 Non me carminibus vincet nec Trhacius Orpheus.
 Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater
 adsit,
 Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
 Pan etiam Arcada mecum si judice cætet.
 Pan etiam Arcadiæ dicet se judice victum.
 Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
 Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
 Incipe, parve puer, cui non risere parentes;
 Nec deus hunc mensa, nec dignata cubili est.

Ecloga V. Daphnis.

ARGUMENTUM.

Epitaphium fratri, aut Cæsari sub Daphnidis nomine canit. Duos pastores inducit, non infestos, sed amicos: neque ad emulationem, ut in Palæmone, sed ad voluptatum canentes. Unde sibi invicem cedunt, mutuoque mirantur, ac laudant: ac munera inter se commutant. Mopsus funeris ejus luctum describit, Menalcas deificationem.

MENALCAS, MOPSUS.

Me. **C**Ur non, Mopse (boni quoniam convenimus ambo

Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)

Hic corylis mistas inter confedimus ulmos?

Mo. Tu major: tibi me est æquum parere Menalca:

Sive sub incertis zephyris motantibus umbras,

Sive antro potius succedimus: aspice ut antrum

Silvestris raris sparsit labrusca racemis.

Me. Montibus in nostris totus tibi certet Amyntas.

Mo. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?

Me. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phyllidis ignes,

Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.

Incipe, pascetes servabis Tityrus hœdos.

Mo. Immo, hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi

Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,

Experiar: tu deinde júbeto certet Amyntas.

Me. Lenta salix quantum pallenti cedit olive:

Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:

Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Sed tu desine plura puer: successimus antro.

Mo. Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphni

Flebant: vox coryli testes, & flumina nymphis:

Cum complexa sui corpus miserabile nati.

Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.

Non ulli pastos illis egere diebus

Frigida Daphni boves ad flumina nulla neque amnem.

Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones

Iteritum, montesque feri, silvæque loquuntur.

Da-

Daphnis & Armenias curtu subungere tigres.
 Instituit, Daphnis thyasos inducere Baccho,
 Et foliis lentas interexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut visibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
 Tu decus omne tuis; postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
 Grandia sæpe quibus mandavimus hordeas fuleis,
 Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ,
 Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
 Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
 Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
 Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
 Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.
 Daphnis ego insilvis, hinc usque ad sidera notus,
 Formosi pecoris custos, formosior ipse.

Me. Tale tuum carmen nobis divine poeta,
 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
 Nec calamis solum æquiparas, sed vocem magistrum:
 Fortunare puer, tu nunc eris alter ab illo.
 Nos tamen hæc quæcumq; modo tibi nostra vicissim
 Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra:
 Daphnin ad astra feremus: amavis nos quoque
 Daphnis.

Mo. An quicquam nobis tali sit munere majus?
 Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
 Jam pridem Strimicon laudavit carmina nobis.
Me. Candidus insuetum miratur limen olympi,
 Sub pedibusque videt nubes, & sidera Daphnis.
 Ergo alacris silvas, & cætera rura volupas,
 Panæque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
 Nec lupo insidias pecori, nec retia cervis
 Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
 Ipsi lætitia voces ad sidera jactant
 Intonsi montes: ipsæ jam carmina rupes,
 Ipsa sonant arbutta, deus, deus ille Menalca:
 Sis bonus o felixque tuis: en quattuor aras,
 Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
 Pocula bina novo spumantia lacte quorannis,
 Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi:
 Et multo in primis hilarans convivium baccho,
 Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,
 Vina novum fundam calathus Ariusia nectar.

Cantabunt mihi Dæmetas, & Lyfius Ægon :

Salientes satyros imitabitur Alphefibeus.

Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia vota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.

Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,

Dumque thymo pascuntur apes, dum rore cicada,

Semper honos nomenq; tuum, laudesq; manebunt.

Ut Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis

Agricolæ facient : damnabis ut quoque votis.

Mo. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona ?

Nam neque me tantum venientis sibilus austri,

Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ

Saxosæ inter decurrunt flumina valles,

Mo. Hæc te nos fragili donabimus ante sieuta.

Hæc nos Formosum Corydon ardebat Alexin :

Hæc eadem docuit, Cujum pesus ? an Melibœi ?

Mo. At tu sume pedum (quod, me cum sepe rogares,

Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari)

Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca.

Ecloga VI. Silenus.

A R G U M E N T U M.

Silenum Epicureum senem a pueris, & nymphæ quadam excelsarum, cantantem facis de rerum primordiis: idque juxta Epicureorum opinionem, aliisque fabulosis argumentis. Est autem in hac Ecloga Epicurea, & voluptatæ vitæ absolutæ quadam descriptio: ejus omnis ratio in computationibus, semino, amaribus, & cantu consistebat.

P O E T A.

Prima Syracusio dignata est ludere versu
 Nostra, nec erubuit silvas habitare Thalia:
 Cum canerem reges, & prælia, Cynthius aurem
 Vellis, & admonuit: Pæstorum, Tityre, pingues
 Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
 Nunc ego (namq; super tibi erunt, qui dicere laudes,
 Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)
 Agrestem tenui meditabor arundine musam.
 Non iniussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
 Captus amore leges, te nosse, Vare, myricæ,
 Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla est,
 Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.

Pergite Pierides. Chromis. & Mnasyllus in antro
 Silenum pueri somno videre jacentem,
 Inflatum hæsterno venas, us semper, Jaccho.
 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant,
 Et gravis ættrita pendebat cantharus ansa.
 Aggredi (nam sæpe senex spe carminis ambos
 Luserat) injiciunt ipsis ex vincula ferris.
 Addit se sociam. timidisque supervenit Ægle;
 Ægle Najadum pulcherrima: jamque videnti
 Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
 Illa dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit:
 Solvite me pueri: satis est potuisse videri.
 Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
 Huic aliud mercedis erit. simul incipit ipse.
 Tum vero in numerum Faunosque, ferasque videt.
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quereis.
 Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes:

Nec

Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea
 Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno.
 Namque canebat, uti magnum per inane coacta
 Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent;
 Et liquidi simul ignis: urhis exordia primis.
 Omnia, & ipse tener mundi concreveris orbis:
 Tum durare solum, & discludere Nereæ ponto
 Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
 Jamque novum terræ stupeant lucescere solem,
 Altius atque cadant summotis nubibus imbres:
 Incipiat silvæ cum primum surgere, cumque
 Rara per ignotus errant animalia montes.
 Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna.
 Cauca se atque refert volucres, furtumque Promethei.
 His adjungit, Hylæ nautæ quo fonte relictum
 Clamassent: ut litus, Hylæ, Hylæ, omne sonaret,
 Et fortunatam, si numquam armenta fuissent,
 Pasipha en nivei solatur amore juvenei.
 Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
 Prætidēs implerunt falsis mugitibus agros.
 At non tam turpes pecundum tamen ulla secuta est
 Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
 Et sæpe in levi quæssisset cornua fronte.
 Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras;
 Ille latus niveum molli fultus hyacintho,
 Illice sub nigra pallentes ruminat herbas. (phæ
 Aut aliquam in magno sequitur grege, claudite nym-
 phæ, nymphae nemorum jam claudite saltus:
 Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia: forsitan illum
 Aut herba captum viridi, aut armenta secutum
 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
 Tum Phaethontidas muscō circumdat amaræ
 Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canis, errantem Permissi ad flumina Gallum
 Aonas in montes ut duxeris una sororum,
 Utque viro Phœbi chorus assurrexeris omnis:
 Ut Linus hæc illi, divino carmine pastor,
 Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
 Dixerit: Hos tibi dant calamos (en accipe) musæ;
 Ascrao quos ante seni, quibus ille solebat
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynei nemoris dicatur origo:

22 BUCOLICOR. SILENUS, ECLOGA VI.

Ne quis sit Iucus, quo se plus jactet Apollo.

Quid loquar? aut Scyllam Nisi aut, quam fama secuta est.

Candida succinctam larrantibus inguina monstris

Dulichis vexasse rates, & gurgite in alto

Ah timidos naugas canibus lacerasse marinis?

Aut ut mutatos Terci narraveris artus?

Quas illi Philomela dapes, quæ dona paravit?

Quo cursu deserta periverit? & quibus ante

Infelix sua tecta supervolitraveris alis.

Omnia, quæ, Phœbo quondam meditante, beatus

Audiis Eurotas, jussique ediscere lauros,

Ille canis, pulsæ referunt ad sidera vallis:

Cogere donec oves stabulis, numerumque referre

Jussu, & inviro processis vesper Olympo.

Ecloga VII. Melibœus.

ARGUMENTUM.

*Exemplum copię hic nobis exhibet poeta, perinde ac in
tertia fecit. Insuper contentionem duorum pastorum
habet.*

CORYDON, THYRSIS, MELIBŒUS.

Forte sub arguta confederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon, & Thyrsis
in unum,
Thyrsis oves, Corydon distentas iacē capellas;
Ambo florentes ætate, Arcades ambo,
Et cantare pares, & respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos;
Vir gregis ipse caper deeraverat atque ego Daphnia
Aspicio: ille ubi me contra videt, ocyus, inquit
Huc ades o Melibœe: caper tibi salvus & hœdi:
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
Huc ipsi potum venient per prata juvenci.
Hic virides tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippem, nec Phyllida
habebam,
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis?
Co. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi
carmen,
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
Th. Pastores hedera crescentem ornare poemam
Arcades, invidia rumpantur ut illa Codro.
Aut si ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
Co. Setosi caput hoc apri sibi Delia parvus,
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi,

24 BUCOLIC. MELIBŒLIS. ECLOGA VII.

Si proprium hoc fuerit, lævi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

Tb. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare sat est: custoses pauperis horti.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si sætura gregem suppleverit, aureus esto.

Co. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior eyenis, hedera formosior alba:

Cum primum pasti repetent præsepia tauri,

Si qua tui Corydonis habes te cura, venito,

Tb. Immo ago Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projecta vilior alga,

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.

Ite domum pasti, si quis pudor, ite juvenai.

Co. Muscoli fontes, & somno mollior herba,

Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,

Solstitium pecori defendite: jam venis æstas

Torrida; jam læto turgent in palmitæ gemmæ:

Tb. Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis
Semper, & assidua postes fuligine nigri.

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas,

Co. Stant & juniperi, & castanæ hirsutæ:

Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma.

Omnia nunc rident: at si formosus Alexis

Montibus his abeat, videas & flumina sicca.

Tb. Aret ager, visio moriens sitis aeris herba;

Liber pampineas invidis collibus umbras.

Phyllidis adventu nostræ nemus omne vitebit,

Jupiter & læto descendet plurimus imbri.

Co. Populus Alcideæ gratissima, vitis Jaccho,

Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo,

Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit;

Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.

Tb. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis;

Populus in fluviis, abies in montibus altis:

Sapius si me, Lyeida formose, revisas,

Fraxinus in silvis cedit tibi, pinus in hortis.

Me. Hæc memini, & victum frustra contendere

Thyrin.

Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

Ecloga VIII. Pharmaceutria.

ARGUMENTUM.

*Habet duas partes : prior amatoris decepti conquestionem
posterior ventisicia , quibus mens amatoris pervertatur ,
continet , & habet mirabiles affectus .*

DAMON, ALPHESSIBOEUS.

Pastorum musam Damonis , & Alpheisibœi ;
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Cerrantes , quorum superfactæ carmine lynceæ ,
Et mutata suos requierunt flumina cursus ;
Damonis musam dicemus , & Alpheisibœi .
Tu mihi , seu magni superas jam saxa Timavi ?
Sive oram Illyriæ legis æquoris , en erit unquam
Ille dies , mihi cum liceat tua dicere facta ?
En erit , ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno ?
A te principium , tibi desinet . accipe iussa
Carmina cepta tuis , atque hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere lauros .
Frigida vix cælo noctis decesserat umbra ,
Cum ros in tenera pecori gratissimos herba est ;
Incumbens tereti Damon sic cœpis olivæ .

Dam. Nascere , præque diem veniens age , Lucifer
alumni ,

Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror , & divos (quanquam nil testibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora .
Incipe Manalios mecum mea tibia versus .
Manalus argutumque nemus , pinosque loquentes
Semper habet , semper pastorum ille audit amores
Panæque , qui primus calamos non passus inertes .
Incipe Manalios mecum mea tibia versus .
Mopso Nisæ datur , quid non speremus amantes ?
Jungentur jam gryphæ equis , ævoque sequenti
Cum canibus timidi veniet ad pocula damæ .
Mopse novas incide facies : tibi ducitur uxor .
Sparge marite nuces : tibi deseris Hesperus Octam ?
Incipe Manalios mecum mea tibia versus .
O digno conjuncta viro , dum despicias omnes .

Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capella;
 Hirsutumque supercilium, proluxaque barba;
 Nec curare deum credis mortalia quemquam.
 Incipe Menalios mecum mea tibia versus.
 Sepibus in nostris parvam te roscida mala,
 (Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem;
 Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus;
 Jam fragiles poteram a terra constringere ramos:
 Ut vidi, ut perii, ut memalus abstulit error.
 Incipe Menalios mecum mea tibia versus.
 Nunc scio quid sit amor: duris in cotibus illum
 Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
 Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.
 Incipe Menalios mecum mea tibia versus:
 Sævus amor docuit natorum sanguine matrem
 Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
 Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
 Incipe Menalios mecum mea tibia versus.
 Nunc & oves ultro fugiat lupus: aurea duræ
 Mala ferans querens: Narcisso floreat alnus:
 Pingui corticibus fudent electra myricæ:
 Cærent & æyenis ululæ: sit Tityrus Orpheus.
 Orpheus in silvis, inter Delphinas Arion.
 Incipe Menalios mecum mea tibia versus.
 Omnia vel medium fiant mare: vivite silvæ:
 Præceps ævis specula de montis in undas
 Deferat: extremum hoc munus morientis habeto.
 Desine Menalios, jam desine tibia versus.
 Hæc Damon. vos, quæ responderit Alphesibæus,
 Dicite puerides: Non omnia possumus omnes.
 Al. Effert aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:
 Verbenasque adole pingues, & mascula thura,
 Conjugis, ut magicis sanos avertere scæris
 Expertar sensus; nihil hic nisi carmina desunt.
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.
 Carmina vel cælo possunt deducere Lunam.
 Carminibus Circe socios mutavit Ulixi:
 Frigidus in pratis canando rumpitur anguis,
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.
 Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
 Licia circumdo: terque hæc altaria circum
 Effigem duco: numero Deus imparè gaudes.
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.
 Nesto

Necte aribus nodis ternos Amylli colores :
 Necte Amylli modo, & Veneris, dic, vincula necto:
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim
 Limus ut hic durefcit, & hæc ut cera liquiefcit
 Uoo, eodemque igni: fic nostro Daphnis amore.
 Sparge molam, & fragiles incende bizumine lauros:
 Daphnis me malus uris, ego hanc in Daphnide laurum
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daph-
 nim.

Talis amor Daphnim, qualis, cum fessa juvenum
 Pernemora, atque altos quærendo bucula lucos
 Propter aquæ rivum viridi procumbit in herba
 Perdita, nec feræ meminit decedere nocti:
 Talis amor teneat, nec fit mihi cura mederi.
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim:
 Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
 Pignora cura fui, quæ nunc ego limine in ipso
 Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
 Ducite ab urbe domum mea carmina ducite Daphnim:
 Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
 Ipse dedit Maris: nascuntur plurima Ponto.
 His ego sæpe lupum fieri, & se condere silvis
 Merim, sæpe animas imis excire sepulchris,
 Atque satas alio vidi traducere menses,
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim
 Fercineres Amylli foras, rivoque fluenti,
 Transque caput jacet ne respexeris: his ego Daphnim
 Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
 Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim:
 Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
 Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. bonum fit:
 Nescio quid certe est: & Hylax in limine latrat.
 Credimus? an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?
 Parsite, ab urbe venit, iam percite carmina, Daphnis:

Ecloga IX. Mœris.

A R G U M E N T U M.

Referta est querelis. Cum enim Prigillus favore Cesaris agros suos Mantuanos recepisset, & jam proficisceretur repetitum illos, propemodum occisus est à Centurione Arvio. Mandat igitur procuratoribus, ut agros tueantur, habita temporis ratione.

LYCIDAS, MOERIS.

Ly. **O** Uò re, Mœri, pedes? an, quo viaducit;
in urbem?

Ma. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri
(Quod nunquam veriti sumus.) ut possessor agelli
Digeret, Hæc mea sunt. veteres migrate coloni,
Nunc victi, tristes (quoniam fors omnia versat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hedos.

Ly. Certe equidem audieram, qua se subducere
colles

Incipiant, mollique jugum demittere olivo,
Usque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam.

Ma. Audieras, & fama fuis; sed carminatantum
Nostra valent, Lycidia, tela inter Martia, quantum
Chæonias dicunt aquila veniente columbas.

Quod nisi me quacunque novas incidere lites.

Ante sinistra cava monuisses ab ilice cornix,
Nec ius hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.

Ly. Heu cedit in quemquam tantum scelus: heu
tua nobis

Pene simul tecum solatia rapta; Menalca?

Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbi
Spargeret? aut viridi fontes indueret umbra?

Vel quæ sublegit tacitus tibi carmina nuper,

Cùm te ad delicias ferres Amaryllida nostras?

Tityre, dum redeo (brevis est via) pasce capellas;

Et porum pastas age, Tityre, inter agendum

Ocurrere capro (cornu ferit ille) caveto.

Ma. Immo, hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat;

Vare tuum nomen (superet modo Mantua nobis,

Mantua vix miseræ nimium vicina Cræmonæ)

Cane-

Cantantes sublimē ferēnt ad sydera cœni :

Ly. Sic tua Cyroza : fugiant examina taxos :
Sic cýtiso different ubera vaccæ :

Incipe , si quid habes : & me facere poetam
Pierides : sunt & mihi carmina : me quoque dicunt
Værem pastores ; sed non ego credulus illis .
Nam neque adhuc Varo videor , nec dicere Cinna
Digna , sed argutos inter strepere anser olores .

Mæ. Id quidem ago , & tacitus Lycida mecum ipse
voluto .

Si valeam meminisse : neque est ignobile carmen .
Huc ades o Galatæa : quis est nam ludus in undis ?
Hic ver purpureum : varios hic flumina circum
Fundit humus flores : hic candida populus antro
Imminet , & lentæ texunt umbracula vites .
Huc ades : insani feriant sine littora fluctus .

Ly. Quid ? quæ te pura solum sub noctæ canentem
Audieram ? numeros memini , si verba tenerem .

Mæ. Daphni , quid antiquos signorum suspicis ortus ?
Ecce Dionzi processu Cæsaris astrum :

Astrum , quo segetes gauderent frugibus , & quo
Duceret apricis in collibus uvæ colorem .

Inserè Daphni pyros ; carpent tua nepotes .
Omnia fert ætas , animum quoque . sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles .

Nunc oblita mihi tot carmina , vox quoque Mærin
Jam fugit ipsa : lupi Mœrin videre priores .
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas .

Ly. Causando nostros in longum ducis amores :
Et nunc omne tibi stratum fileat æquor , & omnes
(Aspice) ventosi ceciderunt murmuris aura :

Hinc adeo media est nobis via : namque sepulchrum
Incipit apparere Bianoris : hic , ubi densas

Agricolæ stringunt frondes , hic , Mœri , canamus :
Hic hædos deponere : tamen veniemus in urbem :

Aut si , nox pluviam ne colligat ante , veremur ,
Cantantes licet usque (minus via lædet) eamus .
Cantantes us eamus , ego hoc te fasce levabo .

Mæ. Desine plura puer ; & quod nunc instat , agamus .
Carmina tum melius , cum venerit ipse , canemus .

Ecloga X. Gallus.

A R G U M E N T U M.

Gallus Asinii Pollionis filius poeta Augusto familiaris fuit, & præfecturam Egypti ab eo accepit, sed de conjuratione suspectus occisus. Cytheridem meretriculam amavit, quæ, spreto Gallo, Antonium in Galliam est secuta. Hunc poeta de amissa amica, quam immodice amabat, solatur.

P O E T A:

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
 Pauca mea Gallo, sed quæ legat ipse Lycoris,
 Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
 Sic tibi, quum fluctus subterlabere Sicanor,
 Doris amara suam non intermiscet undam.
 Ipe: sollicitos Galli dicamus amores,
 Dum teneræ attondent simæ virgulta capellæ.
 Non canimus surdis: respondent omnia sylvæ.
 Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ
 Nymphæ indigno cum Gallus amore periret?
 Nam neque Parnassi vobis iuga, nam neque Pindi
 Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippæ,
 Illum etiam lauri, illum etiam flevit myricæ.
 Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
 Menalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi.
 Stant & oves circum, nostri nec prænitent illas:
 Nec te peniteat pecoris divine Poeta.
 Et formosus oves ad flumina pavit Adonis:
 Venit & opilio: tardi venere bubulci
 Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
 Omnes, unde amor iste, rogant: tibi venit Appollo.
 Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris?
 Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
 Venit & agresti capitis Sylvanus honore,
 Florentes ferulas, & grandia lilia quassans.
 Pan deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipsi.

San-

Sanguineis ebuli hacris, minioque rubentem.
 Et quis eris modus? inquit; amor non talis curat;
 Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina ravis,
 Nec cythiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
 Tristis at ille tamen, Cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestri: soli cantare periti
 Arcade. o, mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores!
 Atque unam ex vobis unus, vestrique fuisset
 Aut custos gregis, aut mæsuræ vinitor uvæ.
 Certe sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra)
 Mecum inter salices lenta sub vite jaceret:
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori,
 Hic nemus, hic ipso tecum consumerer ævo.
 Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
 Tela intermedia, atque adversos detinet hostes:
 Tu procul a patriæ (nec sit mihi credere) tantum
 Alpinas, ah! dura nives, & frigora Rheni
 Me sine sola vides: ah! se ne frigora lædant?
 Ah! tibi ne teneras glacies secet aspera plantas?
 Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
 Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
 Cerrum est in silvis, inter spelæa ferarum
 Malle pati, tenerisque meos incidere amores
 Arboribus: crescent illæ, cresceris amores.
 Interea mistis lustrabo Mænala nymphis:
 Aut æres venabor apros: non me ulia verabunt
 Frigora, Parthenios canibus circumdare saltus.
 Jam mihi per rupes videor, lucosque sonantes
 Ire: libes Partho torquere Cydonia cornu
 Spicula, tanquam hæc sit nostri medicina furoris;
 Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
 Jam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
 Ipsa placent: ipsæ rursus concedite silvæ.
 Non illum nostri possunt mutare labores:
 Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus;
 Sithoniaque nives hyemis subeamus aquosæ:
 Nec si cum moriens alta liberaret in ulmo,
 Æthiopum verremus oves sub sidere Cancræ.
 Omnia vincit amor; & nos cedamus amori.
 Hæc sat erit Divæ vestrum cecinisse Poetam.

32 **BUCOLICOR. GALLUS ; ECLOGA X.**
Dum seder , & gracili fuscillam rexia hibisco ,
Pierides , vos hæc facietis maxima Gallo .
Gallo , cuius æmortalium mihi crescit in horas ;
Quantum vere novo viridis se subicit alnus .
Surgamus : solet esse gravis cunctantibus umbra ;
Juniperi gravis umbra : nocet & frugibus umbræ
Ite domum saturæ , venit Hesperus , ite capellæ ,

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

Liber Primus.

ARGUMENTUM.

Propositio operis . Invocatio Numinum . Aratio ; ejus præcognita , arendi tempora , soli natura , & discrimina . Novalis prærogativa . Sementiæ . Pestes satorum . Agricultura origo . Instrumenta rustica : Operum rusticorum tempora quæ a celi , & siderum cognitione pendent . Tempestatum prognostica à Sole , & Luna . Prodigia , quæ Julii Caesaris eadem secuta , præfagiorum civile bellum contra Brutum , & Cassium .

AD ME COENATEM.

QUID facias lætas segetes ; quo sidera
terram

Vertere , Mæcenat , ulmisque adjunge-
re vites

Conveniat : quæ cura boum , quis cul-
tus habendo

Sis pecori : atque apibus quanta expe-
rientia parois .

Hinc canere incipiam . Vost'o clarissima mundi
Lumina , labentem cælo quæ ducitis annum ,
Liber , & alma Ceres , vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arilla ,
Poculaque inventis Achelolja miscuit uvis .
Et vos agrestum præsentia numina Fauni ,
Ferte simul Faunisque pedem , Dryadesque puellæ ;
Munera vestra cano . Itaque o , cui prima fremen-tem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti ,

Neptunæ: & cultor nemorum, cui pinguis Cæ-
 Terecentum nivei tendens dumeta juvenci.
 Ipsa nemus linquens patrum, saltusque Lyezi;
 Panovium custos, tua si tibi Manala cura,
 Adsis o Tæzæ favens: oleæque Minerva
 Inventrix: unciq; puer monstrator aratri:
 Et teneram ab radice ferens Silvane eupressum:
 Dique, deæque omnes, studium quibus arva tueri;
 Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
 Quique satis largum cælo demittitis imbrem.
 Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura decorum
 Concilia, incertum est, urbis ne invisere, Cæsar,
 Terratumque velis curam, & te maximus orbis
 Auctorem frugum, tempestatumque potentem
 Accipiat, cingens materna tempora myrto:
 Andeus immensi venias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule,
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis:
 Anne novum sardis fidus te mensibus addas:
 Qua locus Erigonem inter, Chelæque sequentes
 Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit.
 Quicquid eris (nam te nec sperent Tartara regem);
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
 Da facilem cursum, atque audacibus annue ceptis;
 Ignatosque viæ mecum miseratus agrestes
 Ingredere, & votis jam nunc assuesce vocari.
 Vere novo, gelidus canis eum montibus humor
 Liquitur, & Zephyro putris se gleba resolvit,
 Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
 Ingemere. & sulco attritus splendescere vomer:
 Illa seges demum votis respondeat avari
 Agricola, his quæ solem, his frigora sensit
 Illius immensa ruperunt horrea messes.
 At prius ignotum ferro quam scinditur æquor;
 Ventos, & vapum cæli prædiscere morem
 Cura sit, ac patior cultusque, habitusque locorum;
 Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset,
 Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
 Arborei ferunt alibi, atque injusta virescunt
 Gramina. nonne vides, eroccos ut Tmolus odores;
 Indis mitti ebur, molles sua thura Sabæ?

At Chalybes nubi ferrum, viroſaque Pontus
 Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
 Continuo has leges, æternaque fœdera certis
 Impoſuit natura locis: quo tempore primum
 Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem.
 Unde homines nati, durum genus, Ergo age, terre
 Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni
 Fortes invertant tauri, glebaſque jacentes
 Pulveruſenta coquat maturis ſolibus æſtas.
 At ſi non fuerit tellus ſecunda, ſub ipſum
 Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco.
 Illic, officiatis lætis ne frugibus herbæ,
 Hic, ſterilem exiguis ne deſerat humor arenam,
 Alternis idem conſas ceſſare novales,
 Et ſegem patiſſe ſiſu dureſcere campum.
 Aut ibi ſtaya ſeres mutato ſidere farra,
 Unde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
 Aut tenuis ſetus vicæ, triſtiſque lupini
 Suſtuleris fragiles calamos, ſilvamque ſonantem.
 Urunt enim lini campum ſeges, urit avenæ:
 Urunt Lethæo perſuſa papavera ſomno.
 Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
 Ne ſaturare ſimo pingui pudeat ſola, neve
 Effatos cinerem immundum jactare per agros.
 Sæ quoque mutatis requieſcunt ſetibus arva,
 Nec nulla interez eſt inatatz gratia terræ.
 Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
 Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
 Sive inde occultas vires, & pabula terræ
 Pinguis concipiunt, ſive illis omne per ignem
 Exroquitur vitium, atque exudar inutilis humor:
 Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat qua ſuccus herbas:
 Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes:
 Ne tennes pluviæ, rapidive potentis ſolis
 Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
 Multum aded, raſtris glebas qui frangit inertes,
 Vimineaſque trahit cratæ, juvat arva: neque illum
 Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo.
 Et qui, proſiſſo quæ ſuſcitatz æquore terga,
 Rurſus in obliquum verſo perumpit aratro,
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis
 Humida ſolſtitia, atque hyemes optate ſerenas,
 Agricola, hiberno lætiſſima pulvere farra,

Lætos ager : nullo tantum se Mœsia cultu
 Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara menses ?
 Quid dicam, jacto qui semine cominus arva
 Insequitur, cumulosque suis male pinguis arena?
 Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes?
 Et cum exultat ager morientibus æstuat herbis,
 Ecce superest illo elivosi tramitis undam
 Elicit: illa cadens rauce per lævia murmur
 Saxa ciet, scæ ebrisque arentia temperat arva?
 Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 Cum primum fulcos æquant fata? Quique paludis
 Collectum humorem bibula ducis arena?
 Præsertim incertis si mensibus annis abundans
 Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
 Unde cava tepido sudant humore lacunæ.
 Nec tamen (hæc cum sint hominumq; boumq; labores
 Versando terram experti) nihil improbus anser,
 Strymonique grues, & amaris intyba fibris
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit: primusque per artem
 Movit agros, curis acuens mortalia corda,
 Nec torquere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
 Nec signate quidem, aut partiri limite campum
 Faserat: in medium quærebant, ipsaque tellus
 Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
 Ille malum viris serpentibus addidit atris,
 Prædæque lupos jussit, pontumque moveri;
 Mellaque decussis foliis, ignemque removit;
 Et passim rivis currentia vina repressit:
 Ut varias usus meditando extunderet artes
 Paulatim: & sulcis frumenti quæreret herbam;
 Et silicis venis abstrusum exenderet ignem.
 Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas:
 Navita tum stellis numeros, & nomina fecit,
 Plejadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
 Tum laqueis captare feras, & fallere visco
 Inventum, & magnos canibus circumdare saltus:
 Atque alius lacum funda jam verberat amnem
 Alta petens, pelagoque alius trahit humida liba.
 Tum ferri rigor, atque arguta lamina ferræ:
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
 Tum variz venere artes. Labor omnia vincit.

Improbis; & duris urgens in rebus egestas;

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes, atque arbuta sacrae
Defigerent silvae, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos
Esset rubigo, sequisque horreret in arvis
Carduus: intereunt segetes, subit aspera silva,
Lappaeque, tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur avenae.
Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem;
Heu, magnum alterius frustra spectabis accervum,
Concussaue famem in silvis solabere quercu.

Dicendum & quae sint duris agrestibus arma,
Quae sine nec potuere feri, nec surgere messes &
Vomis & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaue Eleusinae matris volventia plaustra,
Tribulaque, trabaeque, & iniquio pondere rastris;
Virgea praeterea Cerei, vilisque suppellex,
Arbutae crates, & mystica vannus Jacchi.
Omnia quae multo ante memor provisae repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo silvis magna vi flexa domatu
In burim, & curvi formam accipis ulmus aratri.
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici apertantur dentalia dorso.
Ceditur & tilia ante iugo levis, aliaque sagus;
Stivaque, quae currus a tergo torqueat imos;
Et suspensa focis exploret robora fumus.
Possum multa tibi veterum praecepta referre;
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere euras;
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci;
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat.
Tum variae illudant pestes; saepe exigui mur
Sub tectis posuitque domos, atque horrea fecit;
Aut oculis capiti fodere cubilia talpæ;
Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt: populatque ingentem farris cervum
Curgulio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se nux plurima silvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes;
Si superant fortis, patiter frumenta sequentur.

Magnaque cum magno veniet tritura calore;
 At si luxuria foliorum exuberat umbra,
 Nequiquam pingues paleæ teres arca culmos;
 Semina vidi, equidem multos medicare ferentes;
 Et nitro prius, & nigra perfundere amurea,
 Grandior ut fœtus filiquis fallacibus esset.
 Et quamvis igni exiguo properata maderent,
 Vidi lecta diu, & multo spectata labore
 Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret, sic omnia fatis
 In pejus ruere, & retro sublapsa referri.
 Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigis, si brachia forte remisit,
 Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.
 Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
 Hædorumque dies servandi, & lucidus Anguis,
 Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi
 Libra die somnique pares ubi feceris horas,
 Et medicum lues, atque umbris jam divides orbem;
 Exerce te viri tauros, serite hordea campis,
 Usque sub extremum brunæ intractabilis imbrem.
 Nec non & lini segerem, & Cereale papaver
 Tempus uno regere, & jamdudum incumbere aratri:
 Dum siccæ tellure siccet, dum nubila pendent,
 Vere fabis satio: tunc te quoque medica puces
 Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:
 Candidus auratis aperit cum cornibus annum
 Taurus, & adverso sedes occidit astro,
 At stritices in messem, robustæque satra
 Exercebis humum, solisque instabis ariste;
 Ante tibi Eoz Atlantides abscondantur,
 Gnosque ardentis decedat stella Coronæ,
 Debita quam sulcis committas semina, quamque
 Invitæ properes anni spem credere terre.
 Multi ante occasum Maje cœpere: sed illos
 Expectata seges vanis elusit avenis.
 Si verò vicisti que seres, vilemque faselum;
 Nec Pelusiæ curam aspernabere lentis:
 Haud obscura cadens mitte tibi signa Bootes:
 Incipe, & ad medias sementem extende pruina.
 Ideirco certis dimensum partibus orbem
 Per duodena regit mundi sol aureus astra.
 Quinque tenens ælum zonæ: quarum uti corusco

Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
 Quam circum extremæ dextra, lævaque trahuntur
 Cæruleæ glaciæ concretæ, atque imbribus ævis.
 Hæc inter, mediamque, duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ divum: & via secta per ambas,
 Obliquus qua se signorum verteres ordo.
 Mundus ut ad Scythiam, Rhiphæasque arduus arces
 Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.
 Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
 Sub pedibus Styx atra vides, manesque profundi:
 Maximus hinc flexu sinuoso elabitur anguis
 Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
 Illæ (ut perhibent) aut intempesta silet nox
 Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
 Aut redit a nobis aurora, diemque reducit:
 Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
 Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
 Hinc tempestates dubio prædiscere cælo
 Possumus, hinc messiq; diem, tempusq; ferendi,
 Es quando insidum remis impellere marmor
 Conveniat, quando armatas deducere classes,
 Aut tempestivam silvis evertere pinum.

Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus,
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam si quando continet imber,
 Multa forent, quæ mox cælo properanda sereno,
 Maturate datur: durum procudit arator
 Vomeris obtusifidentem, cavas arbore linter,
 Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
 Exaeuunt alii vallos, furasque bicornes,
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
 Nunc facilis rubea textatur fiscina virga:
 Nunc torrere igni fruges. nunc frangite saxo.

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
 Fas & jura sinunt, rivos deducere nulla
 Relligio vetuit: segeti prætere sepe:
 Insidias avibus moliri: incendere vepres:
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 Sepe oleo tardi costas agitator aselli,
 Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
 Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.
 Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
 Felices operum, quintam fuge: pallidus Ocreus.
 Eume-

Eumenidesque satæ: tum partu terra nefando
 Cęumque, Japetumque creas, sævumque Typhęa;
 Et conjuratos cęlum rescindere fratres.
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
 Scilicet; atq; Ossę frondosum involvere Olympum;
 Ter pater exortus disjecit fulmine montes.
 Sęptimā post decimam felix, & ponere vites;
 Et pressos domitare boves, & liciā telæ
 Addere: nona fugę melior, contraria furtis:
 Multa adeo gelida melius se nocte dedere;
 Aut cum sole novo terras irrorat Eous:
 Noctę leves stipulę melius, noctę arida prata
 Tondentur, noctis lentus non deficit humor,
 Et quidam seros hyberni ad luminis ignes
 Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto.
 Interea longum cantu solata laborem
 Arguto conjux pereurrit pectine telas:
 Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem;
 Et foliis undam tepidi despumat aheni.
 At subicunda Ceres medio succiditur æstu,
 Et medio tostas æstu terit area fruges.
 Nudus ara, sere nudus, hyemis ignava colono:
 Frigoribus parte agricolę plerunque fruuntur,
 Mutuęque inter se lęti convivia curant.
 Invitat genialis hyems, curasque resolvit,
 Ceu pressę eum jam portum tetigere eatinę:
 Puppibus & lęti nautę imposuere coronas.
 Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus;
 Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta,
 Tunc gruibus pedicę, & retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores, tum figere damas;
 Stupea torquentem balcaris verbera fundę,
 Cum nix alta jacet, glacię cum flumina trudent?
 Quid tempestates Autumni, & sidera dicam?
 Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æstas.
 Quę vigilanda viris? vel cum ruis imbriferum Ver?
 Spicę jam campis cum messis inhorruit, & cum
 Frumenta in viridi stipula lactensia turgent?
 Sępe ego, cum flavis messoręm inderes arvis
 Agricola, & fragili jam stringeret hordeę culmo:
 Omnia venturorum concurrere pręlia vidi:
 Quę gravidam late-segetem ab radicibus imis
 Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro
 Ferret hyemę culmumque levem stipulasque volantes.

Sępe

Sæpe immensum cælo venit agmen aquarum ;
 Et sedam glomerant tempestatem imbris atris
 Collectæ ex alto nubes : ruit arduus æther ,
 Et pluvia ingenti fata læta , boumque labores
 Diluit : implentur fossæ , & cava flumina crescunt
 Cum sonitu , feruetque fretis spirantibus æquor ,
 Ipse pater media nimborum in nocte corusca
 Fulmina molitur dextra , quo maxima motu
 Terra tremit : fugere feræ , & mortalia corda
 Per gentes humilis stravit pavor : ille flagranti
 Aut Atho , aut Rhodopen , aut alta Ceraunia telo
 Deiecit , ingeminant austris & densissimus imber :
 Nunc nemora ingenti vento , nunc littora plangunt ;
 Hoc metuens , cæli menses , & sidera serva :
 Frigida Saturni sese quo stella receptæ :
 Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes .
 In primis venerare deos , atque annua magnæ
 Sacra refer Cereræ , lætis operatus in herbis ,
 Extremæ sub casum hyemis , jam vere sereno
 Tunc agni pingues , & tunc mollissima vina ,
 Tunc somni dulces , densaque in montibus umbræ ;
 Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adores ,
 Cui tu lacte favos , & misti dilue Baccho :
 Terque novas circum felix est hostia fruges ;
 Omnis quam chorus , & socii comitentur ovantes ;
 Et Cererem alamore vocent in recta : neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat aristis ,
 Quam Cereræ , torta redimitus tempora quercu ,
 Det motus incompósitos , & carmina dicat .
 Atque hæc ut certis possimus discedere signis ,
 Aususque , Pluviasque , & agentes frigora ventos ;
 Ipse pater statuit , quid menstrua Luna mōneret :
 Quo signo caderent Austris : quid sæpe videntes
 Agricolar , propius stabulis armenta tenerent .
 Continuo ventis surgentibus , aut freta ponti ,
 Incipiunt agitata tumescere , & aridus ælis
 Montibus audiri fragor , aut resonantia longe
 Littora misceri , & nemorum increbrescere murmuræ
 Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis ,
 Cum medio celeres revolant ex æquore mergi ,
 Clamoremque ferunt ad littora , cumque marinæ
 In sicco ludunt fulicæ : notasque paludes
 Deserit , atque altam supra volat ardea nubem .
 Sæpe etiam stellas vento impendente videbis

Præcipites cælo labi, noctisque per umbras
 Flammarum longos a tergo albescere tractus:
 Sæpe levem pascam, & frondes volitare caducas;
 Aut summæ nantes in aqua colludere plumas.
 At Boreæ de parte riuus cum fulminat, & cum
 Eurique, Zephyrique tonat domus; omnia plenæ
 Rura nasant fossis, atque omnis navita ponto
 Humida vela legit. nunquam imprudentibus imber
 Obscuræ: aut illum surgentem vallibus imis
 Aeris fugere grues: aut bucula cælum
 Suspiciens patulis captavia navibus auras:
 Aut arguta lacus circumvolitavit: hirundo:
 Et veterem in limo rana cecinerere querelam.
 Sæpius & rectis penetralibus extulit ova
 Angustum formica terens iter: & bibit ingens
 Arcus: & è pastu decedens agmine magno
 Corvorum increpuit deos exeretque alis.
 Jam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores,
 Nunc caput obsecrare fratris, nunc currere in undas:
 Et studio inoassum videas gestire lavandi.
 Tunc cornix plena pluvium vocat, improba voce,
 Et sola in sicca secum spatiaur arena.
 Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
 Nescivere hyeme; testa cum ardente viderent
 Scintillare oleum, & putres conerescere fungos.
 Nec minus ex imbris Soles, & aperta serena
 Prospicere: & certis poteris cognoscere signis.
 Nam neque tum stellis æies obnixa videtur,
 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna:
 Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
 Non tepidum ad Solem pennas in littores pandunt
 Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore solutos
 Immundi meminerunt suæ jactare maniplos.
 At nebulae magis jam petunt, campoque recumbunt:
 Solis & occasum fervans, de culmine summo
 Nequiequam ferocem exercet noctua cantus:
 Apparet liquido sublimis in aere Nisus,
 Et pro purpureo pœnat Scylla sapillo.
 Quicumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
 Illa levem fugiens raptum secat æthera pennis.

Tum liquidas corvi presso ser gutture voces
 Aut quater ingeminante, & sæpe cubilibus altis,
 Nescio quæ præter solitum dulcedine læti,
 Inter se foliis strepitant: juvat imbribus actis
 Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.
 Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
 Ingenium, aut rerum fato prudentia major.
 Verum ubi tempestas & cœli mobilis humor
 Mutavere vias, & Jupiter humidus austris
 Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa, relaxat;
 Vertuntur species animorum; & pectora morus
 Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
 Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
 Et lætæ pœudes, & ovantes gutture corvi.
 Si vero Solem ad rapidum, Lunasque sequentes
 Ordine respicias, nunquam crastina fallet
 Hora, neque insidiis noctis exire serena.
 Luna revertentes cum primum colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit aere cornu;
 Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber:
 At si virgineum suffuderit ore ruborem,
 Ventus erit: vento semper rubet aures Phœbe.
 Sin ortus in quarto (namque is certissimus auctor)
 Puta nec obtusi per cœlum cornibus ibit;
 Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
 Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt;
 Votaque servari solvent in littore nautæ
 Glauco, & Panopææ, & Ioo Melicertæ:
 Sol quoque, & exorians, & cum se condet in undas,
 Signa dabit; solem certissima signa sequentur,
 Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
 Ille ubi nascentem maculis variaverit orbem
 Conditur in nubem, medioque refugerit orbe;
 Suspecti tibi sint imbres: namque utget ab alto
 Arboribusque, fatisque Notus, pecorique sinister:
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 Diversi erumpent radii, aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum liquens Aurora cubile;
 Heu male tum mites defendes pampinus uvas:
 Tam multa in tectis crepitant salis horrida grando.
 Hoc etiam, emenso cum jam decedet Olympo,
 Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
 Ipsius in vultu varios errare colores:
 Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Euros:

Si maculae incipiet rutilio immiscerier igni ;
 Omnia tum pariter vento , nimbisque videbis
 Fervere : non illa quisquam me nocte per altum
 Ire , neque a terra moveat convellere funem .
 At si , cum referatque diem , condetque relatum ;
 Lucidus orbis erit , frustra terreberet nimbis ,
 Et claro silvas cernes Aquilone moveri .
 Denique quid vesperservus vehat , unde serenas
 Ventus agat nubes , quid cogitet humidus Auster ;
 Sol tibi signa dabit : Solem quis dicere falsum
 Audeat ? ille etiam caeco instare tumultus
 Sape monet , fraudemque & operta tumescere bella ;
 Ille etiam extincto miseratus Caesare Romam ,
 Cum caput obscura nigrum ferrugine texit ,
 Impaque aeternam timuerunt saecula noctem .
 Tempore quancquam illo tellus quoque & aequora ponti
 Obliquoque canes , importunaque volucres
 Signa dabant , quobis Cyclosum effervere in agros
 Vidimus undante ruptis fornacibus Aetnam ,
 Flammaramque globos , liquefactaque volvere saxa
 Armorum sonitum toto Germania caelo
 Audiit : insolitis tremuerunt motibus Alpes .
 Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
 Ingens : & simulacra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis : pecudesque locuta
 Infandum : sistunt amnes , terraeque dehiscunt ,
 Et mestu illacrymat templis ebur , aereque sudant
 Proluit insano contorquens vortice silvas
 Fluviorum rex Eridanus camposque per omnes
 Cum stabulis armenta tulit . nec tempore eodem
 Tristibus aut extis fibrae apparere minaces ,
 Aut puteis manare cruor essayit : & alta
 Per noctem resonare , lupis ululantibus , urbes
 Non alias caelo ceciderunt plura sereno
 Fulgura , nec diri toties arserunt Cometae .
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videte Philippi .
 Nec fuit indignum superis , his sanguine nostro
 Emathiam , & latus Aemi pinguescere campos ,
 Scilicet & tempus veniet , cum finibus illis
 Agricola incurvo terram molitur aratro
 Exesa invenient scabra rubigine pilae
 Aut gravibus rastris galeas pulsabis inanes
 Grandiaque effossis misabitur ossa sepulchris .

Dii Patrii indigetes, & Romule, Vestaque mater,
 Quæ Tuscum Tiberim, & Romana palatia servas;
 Nunc saltem everso juvenem succurrere seculo
 Ne prohibere; Satis jam pridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus perjuria Trojæ.
 Jam pridem nobis cæli te regia Cæsar
 Invidet; atque hominum queritur curare triumphos.
 Quippe ubi fas verum, atque nefas; tot bella per
 orbem,

Tam multæ scelerem facies, non ullus aratro
 Dignus honor; squalent abductis arva colonis,
 Et curvæ rigidum falces constantur in enses.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
 Arma ferunt; sævit toto Mars impius orbe.
 Ut cum carcæribus sese effudere quadrigæ;
 Addunt se in spatia, & f. ultra retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neque audit surrus habenas.

Fine Libri Primi Georgicarum.

Scilicet omnibus est labor impendendus: & omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
 Sed truncis oleæ melius, propagine vites
 Respondens, solido Paphiæ de robore myrtus,
 Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
 Fraxinus, Herculeæque arbor umbrosa coronæ;
 Chaonique patris glandes: etiam ardua palma
 Nascitur, & casus abies visura marinos.
 Inferitur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:
 Et steriles platani malos gessere valentes,
 Castaneæ fagos: ornusque incanuit albo
 Flore pyri: glandemque suæ frugere sub ulmis.
 Nec modus inferere, atque oculos imponere, simplex.
 Nam qua se medio tridunt de cortice gemmæ,
 Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
 Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro.
 Aut rursus enodes trunci refecantur, & alte
 Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
 Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
 Exit ad Cælum ramis felicibus arbor,
 Miraturque novas frondes, & non sua poma.
 Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
 Nes salici, Iotoque, nec Idæis cyparissis.
 Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ
 Orchades, & radii, & amara pausia bacca,
 Pomæque, & Alcinoi silvæ: nec furculus idem
 Crustumis, Syriisque pyris, gravibusque volemis.
 Non eadem arboribus pendent vindemia nostris,
 Quam Methymæo carpit de palmitæ Lesbos.
 Sunt Thasiæ vites, sunt & Marcotides albæ:
 Pinguibus hæc terris habiles, lavioribus illæ:
 Et passio Psythia utilior, tenuisque Lageos,
 Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
 Purpuræ, Preciæque: & quo te carmine dicam
 Rhetia? nec cellis ideo contende Falernis.
 Sunt etiam Amineæ vites, firmissima vina:
 Tmolus & affurgit quibus, & rex ipse Phœneus;
 Argitisque minor: cui non certaveris ulla,
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
 Non ego te mensis, & diis accepta secundis
 Transferim Rhodiæ, & tumidis Bumaestæ racemis.
 Sed neque quam multæ species, nec nomina quæ sint
 Est numerus: neque enim numero comprehendere referi

Quem

Quem qui scire velis , Libyci velis æquoris idem
Discere quam multæ zephyro turbentur arena ,
Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus ,
Nosse quot Jonii veniant ad litora fluctus .

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt .
Fluminibus salices , crassisque paludibus alni
Nascuntur , steriles saxosis montibus orni ,
Littora myrsæ lætissima , denique apertos
Bacchus amare coles ; Aquilonem , & frigora saxi .
Aspice & extremis domitum cultoribus orbem ,
Eosque domos Arabum , pictosque Gelonos ,
Divisæ arboribus patriæ , sola India nigrum
Fert ebenum : solis est thurex virga Sabæis .
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamæque , & baccas semper frondentis acanthi ?
Quid nemora Æthiopum molli canentis lana ?
Velleraque ut follis depectant tenujæ Seres ?
Aut quos Oceano propior geris India luor ,
Extremi sinus orbis ? ubi æra vincere summum
Arboris haud ullæ jactu poruere sagittæ .
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris .
Media fert tristes succos , tardumque saporem
Feliæ mali , quo non præsentius ullum ,
(Pocula siquando sævæ infecere noceræ ,
Miscuerintque herbas , & non innoxia verba)
Auxilium veni , ac membris agit atra venena .
Ipsa ingens arbor , faciemque limillima lauro ,
Es , si non alium late jactaret odo rem ,
Laurus erat , folia haud ullis labentia ventis .
Flos apprimæ tenax , animas , & olentia Medi
Ora sovent illo , & senibus medicantur anhelis .

Sed neque Medorum silvæ , ditissima terra ,
Nec pulcher Ganges , atque auro turbidus Hermus ,
Laudibus Italiæ certent . non Bactra , neque Indi .
Totaque thuriferis Panchaja pinguis arenis ,
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere , satis immanis dentibus Hydri ,
Nec galeis , densisque virum seges horruit hastis .
Sed gravidæ fruges , & Bacchi Massicus humor
Implevere , tenent oleæque , armenta que lata .
Hic bellator equus campo sese arduus infert :
Hinc alibi Clitumne greges , & maxima taurus
Victima , sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa Deum duxere triumphos .

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

Liber Secundus.

ARGUMENTUM.

Arborum procreandarum ratio : eaque vel Naturalis ; sponte , semine , radice : vel Artificialis , avulsione , infissione , propagatione , transpositione , surculo , infissione , & inoculatione , Species arborum , steriles , & fructiferae . Quibus quae sola conveniant . Italia aliis terris praelata . Terra qualitas ut discerni possit . Vites , & earum cura . Et olivarum . Laus rusticae vitae cum aliis collata .

ACTENUS arborum culus, & sidera coeli:

Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum

Virgulta, & prolem tarde crescentis olivæ.

Huc pater o Lenæ (tuis hic omnia plena

Mueribus : tibi pampineo gravidus Autumno

Floret ager, spumat plenis vindemia labris)

Huc pater o Lenæ veni, nudataque musto

Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis :

Namquæ aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ

Sponse sua veniunt, camposque & flumina late

Curva tenent ; ut molle siler, lentæque genistæ,

Populus, & glauca canentia fronde salicis.

Pars autem posito surgunt de semine : ut aliæ

Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima fronder

Æsculus, atque habitæ Grajis oracula quercus.

Pullu-

Pullulas ab radice aliis densissima silva ;
 Ut aerasis , ulmisque ; etiam Parnassia laurus
 Parva sub ingenti matris se subicit umbra .
 Hos natura modos primum dedit : his genus omne
 Silvarum , fruticumque viret , nemorumque sacrorum .
 Sunt alii , quos ipse via repperit usus .
 Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
 Deposuit suleis : hic stirpes obruit arvo ,
 Quadri fidasque sudes , & acuto robore vallos .
 Silvarumque alix pressos propaginis arcus
 Expectant , & viva sua plantaria terra .
 Nil radiis egent alix , summumque putator
 Haud dubitat terræ referens mandare cacumen .
 Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
 Traditur e sicco radix oleagina ligno .
 Et sæpe alterius ramos impune videmus
 Vertere in alterius , mutatamque insita mala
 Ferre pyrum , & prunis lapidosa rubescere corna .
 Quare agite o proprios generatim discite cultus
 Agricolarum , fructusque feros mollire colendo .
 Neu segnes jaceant terræ : juvat Ismara Baccho
 Conferere , atque olea magnum vestire Taburnum .
 Tuque ades , inceptumque una decurre laborem ,
 O decus , o famæ merito pars maxima nostræ
 Mœcnas , pelagoque volans da vela parenti .
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto ;
 Non , mihi si linguæ centum sint , oraque centum ,
 Ferrea vox i ades : & primi lege litoris oram .
 In manibus terræ : non hic te carmine ficto ,
 Atque per ambages , & longa exorsa tenebo .
 Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras ,
 Infœcunda quidem , sed læta , & fortis surgunt .
 Quippe solo natura subest : tamen hæc quoque si quis
 Inerat , aut serobibus mander mutata subactis ,
 Exuerint silvestrem animum , cultuque frequenti
 In quascunque voces artes , haud tarda sequentur .
 Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis .
 Hoc faciet , vacuos si sis digesta per agros :
 Nunc altæ frondes , & rami matris opacant ,
 Crescentique adimunt fœtus , uruntque ferente m .
 Jam quæ seminibus jactis se sustulit arbor ,
 Tarda venit , seris factura nepotibus umbram ;
 Pomaque degenerant succos oblita priores .
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos .

Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas;
 Bis grævide pecudes, bis pomis utilis arbor,
 At rabidæ tigres absunt, & sæva leonum
 Semina: nec mi seros fallant aconitæ legentes:
 Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
 Squammæus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes, operumque laborem;
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis;
 Fluminique antiquos subterlabentia muros,
 An mare, quod supra memorem, quodque alluit infra?
 An ne lacus tantos? te, Lari maxime, reque
 Fluctibus, & fremitu assurgens, Benace, marino?
 An memorem porcus, Lucrinoque addita claustra?
 Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
 Julia quæ ponto longe sonat unda refuso,
 Tyrrhæusque fretis immittitur æstus avernis?
 Hæc eadem argenti rivos, atque metalla
 Offendit venis, atque aut plurima fluxit.
 Hæc genus acre virum, Marlos, pubemque Sabellam,
 Assuerumque malo Ligurem, Volscosque verutos
 Extrulit: hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
 Scipiades duos bello, & te, maxime Cæsar,
 Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve magna parens frugum Saturnia tellus,
 Magna virum: tibi res antiquæ laudis, & artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fontes,
 Alcerumque capo Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingenuis: quæ roboræ cuique,
 Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primum terræ, collesque maligni,
 Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus arvis,
 Palladiæ gaudent silvæ vivacis olivæ,
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus, & strati baccis silvestribus agri.
 Atque pinguis humus, dulci que uligine læta,
 Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus
 (Qualem sæpe cava montis convalle solemus
 Despicere; huc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum) quique editus Austro;
 Et silicem curvis invisam pascit aratri.
 Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
 Sufficiet Baccho vitæ; hic fertilis uvæ,
 Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro.

Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Sin armenta magis studium, vitulosque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas,
Saltus, & saturi perito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua Campum,
Pascentem niveos herboso flumine cyenor.
Non liquidi gregibus fontes; non gramina desunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra.
Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex aquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra juvenis.
Aut unde iratus silvam devexit arator.
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glareæ ruris
Vix humiles apibus cassas, roremque ministras
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydri
Cresca: negant alios æque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres;
Et bibis humorem; &, cum vult, ex se ipsa remittit;
Quæquæ suo viridi semper se gramine vestit;
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexit viribus ulmos:
Illa ferax oleæ est: illam experire colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives aras Capua, & vicina Vesuvo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Aceris.

Nunc, quo quamq; modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
Altera frumentis quoniam faveat, altera Baccho;
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyxo:
Ante locum capies oculis, atque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas:
Si decerunt, rarum, pecorique & viribus almis
Aptius uber erit: si in sua posse negabunt
Ire loca, & serobibus superabis terra repletis,
Spissus ager: glebas cunctantes, crassaque terga

Especta, & validis terram proscinde juvenis,
 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix, (ea nec mansuescit arando,
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servas)
 Tale dabis specimen; in spisso vimine qualor,
 Colaque prælorum fumosis deripe testis.

Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus undæ
 Ad plenum calcentur; aqua eluctabitur omnis
 Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.

At sapor indisiu[m] facies manifestus, & ora
 Tristia tentantum sensu torquebis amator.

Pinguis item quæ sis tellus, hoc denique pacto
 Discimus; haud unquam manibus jactata fuisse,
 Sed pressa in morem ad digitos lente scitis habendo,
 Humida majores herbas alit, ipsaque justo
 Lætiior. ah nimium ne sis mihi fertilis illa,
 Neu se prævalidam primis ostendat aristas.

Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 Quæque levis promptum est oculis prædiscre nigram
 Et quis cui color, at sceleratum exquirere frigus
 Difficile est, piceæ tantum, taxique nocentes
 Interdum, aut hederæ pangunt vestigia nigre.

His animadversis, terram multo ante memento
 Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes,
 Ante supinatas Aquilani ostendere glebas,
 Quam ætium infodias vitæ genus, optima putra
 Arva solo id venter curant, gelidaque pruina,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 At si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
 Ante locum similem exquirunt, ubi prima paritur
 Arboribus seges, & quo mox digesta feratur.
 Mutata ignorens subito ne semina matrem,
 Quin etiam cæli regionem in cortice figant.
 Ut quo quæque modo steteris, qua parte calores
 Austrinos tuleris, qua terga obverteris axi,
 Restituant. Adeo in teneris confusiere multum est,
 Collibus, an plano melius sit ponere vites,
 Quære prius. si pinguis agros metabere campi,
 Densa fere: in denso non segnior ubere Bacchus.
 Sin cumulis acelive solum, collesque supinos,
 Indulge ordinibus; nec secius omnis in unguem
 Arboribus positis secto via limite quadret.
 Ut sæpe ingenti bello cum longa cohortes
 Explicuit legio, & campo stans agmen aperto,

Dire-

Directæque acies, ac late fluctuans omnis
 Arcu pendenti tellus, nec dum horrida miscet
 Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis,
 Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
 Non enim modo uti pascat prospectus inanem,
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
 Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
 Forsitan & serobibus quæ sint fastigia, quæras.
 Ausim vel tenui vitem committere sulco,
 Altius, as penitus terræ de signitur arbor,
 Æsculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
 Æthereas, tantum radice in tartaro tendit.
 Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
 Convellunt: immota manet, multosque per annos
 Multa virum volvens durando secula vincit.
 Tum fortes late ramos, & brachiis tendens
 Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
 Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem,
 Neve inter vites corylum sere: neve flagella
 Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas.
 (Tantus amor terræ) neu ferro læde retulo
 Semina, neve oleæ silvestres inferè truncos.
 Nam sæpe incutis pastoribus excidit ignis,
 Qui furtim pingui primum sub cortice tectus
 Robora comprehendit, frondesque elapsus in alas
 Ingentem cælo sonitum dedit, inde secutus
 Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
 Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cælum picea crassus caligine nubem,
 Præsertim si tempestas a vertice silvis
 Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
 Hoc ubi, non a stirpe valent, cæsaque reverti
 Possunt, atque ima simile revirescere terra:
 Infelix superat follis oleaster amaris.

Nec tibi iam prudens quisquam persuadeat auctor,
 Tellurem Borea rigidam spirante movere.
 Rura gelu tum claudit hyems: nec semine jacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ.
 Optima vinetis satio est, cum vere rubenti
 Candida venit avis longis invisa colubris,
 Prima vel Autumnî sub frigora, cum rapidus Sol
 Nondum hyemem contingit equis, jam præterit æstas,
 Ver adeo frondi nemorum, Ver utile silvis,
 Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.

Tum pater omnipotens secundis imbribus æther
 Conjugis in gremium læta descendis, & omnes
 Magnus alit, magno commistus corpore factus.
 Avia cum resonant avibus virgulta canoris;
 Es venerem, cæcis repetunt armenta diebus;
 Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
 Laxant arva sinus: superat tener omnibus humor.
 Inque novos soles audent se gramina tuto
 Credere, nec metuit surgentes pampinus Austros;
 Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem:
 Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
 Non alios prima crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, alimve habuisset tenorem
 Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
 Orbis, & hibernis præcebant flatribus Euri:
 Cum primum lucem pecudes hausere, virumque
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis;
 Immissæque feræ silvis, & sidera cælo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
 Si non tanta quies iret frigusque, caloremque
 Inter, & exasperet cæli indulgentia terras.
 Quod superest, quæcunque premeas virgulta per agros,
 Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
 Aut lapidem bibulum, aut squalientes infode conchas
 Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
 Halitus, aut animos tollent fata. Jamque repenti,
 Qui saxo super, atque ingentis pondere testa
 Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres:
 Hoc, ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.
 Seminibus positis, superest deducere terram
 Sæpius ad capita, & duos jactare bidentes;
 Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
 Flectere luctantes inter vineæ juveneos.
 Tum leves calamos, & rarsæ hastilia virgæ,
 Fraxineasque aptate fudes, furcasque bicornes:
 Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
 Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos;
 Ac cum prima novæ adolescit frondibus ætas,
 Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
 Palmes agit laxis per purum immissus habenis,
 Ipsa scies salcis nondum tentanda, sed uncis
 Carpendæ manibus frondes, interque legenda.
 Inde ubi jam validis amplexu stirpibus ulmos
 Exierit, tunc stringe somas, tunc brachia tondet

Ante reformidans ferum : tunc denique dura
 Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
 Texendæ sepes etiam, & pæcus omne tenendum est :
 Præcipue dum frons tenera, imprudensque laborum.
 Cui super indignas hyemes, Solemque potentem,
 Silvestres uri assidue capræque sequaces
 Illudunt : pascuntur oves, avidæque juvenæ.
 Frigora nec tantum cana concreta prunæ,
 Aut gravis incumbens scopulis arenibus æstas,
 Quantum illi nocuere greges, duri que venenum
 Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
 Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
 Ceditur, & veteres ineunt profœcia ludi :
 Præmiaque ingentes pagos, & compita circum
 Theseidæ posuere ; atque inter pocula læti
 Mollibus in pratis unctos saliere per utres.
 Nec non Ausonii, Troja gens missa, coloni
 Versibus incomptis ludunt, risuque soluto,
 Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,
 Esæ, Bræche, vocant per carmina læta, tibi que
 Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
 Hinc omnis largo pubescis vinea fetu :
 Complentur vallisque cavæ, saltusque profundi.
 Et quocunque Deus circum caput egit honestum.
 Ergo rite sum Baccho vicemos honorem
 Carminibus patris, lancesque, & liba feremus.
 Et ductus cornu stabis facies hircus ad aram ;
 Pinguiæque in verubus torrebimus exta columnis.
 Et etiam ille labor curandis vitibus alter,
 Cui nunquam exhausti satis est, namq; omne quotannis
 Terque, quaterque solam seindendum glebaque versis
 Æternum frangenda bidentibus, omne levandum
 Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,
 Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
 Et jam olim, seras posuit cum vinea frondes,
 Frigidus & silvis Aquilo decussit honorem.
 Jam tum acer curas venientem extendit in annum
 Rusticus, & curvo Saturni dente relictam
 Persequitur vitem atrondens, fingitque putando.
 Primus humum fodito, primus de vectæ cremato
 Sarmenæ, & vallos primus sub recta referto,
 Postremus merito. bis vitibus ingruit umbra,
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
 Durus uterque labor. Laudato ingentia rura.

Exiguum coliso . nec non etiam aspera rursi
 Vimina per silvam , & ripis fluvialis arundo
 Ceditur , insculptique exerceat cura salicis .
 Jam vincit vites , jam salcem arbutus reponunt ;
 Jam canis extremos effortus vinitur antes .
 Sollicitanda tamen tellus , pulvisque movendus ;
 Et jam maturis metuendus Jupiter uvis .

Contra , non ulla est oleis cultura : neque illæ
 Procurvam expectant falcem , rastrosque tenaces ,
 Cum semel hæserunt arvis , aurisque tulerunt .
 Ipsa satis tellus , cum dente recluditur unco .
 Sufficit humorem , & gravidas cum vomere fruges ;
 Hoc pinguem , & placitam Pasi nutritor olivam .
 Poma quoque , ut primum truncos sensere valentes ;
 Et vites habuere suas , ad sidera raptim

Vi propria nituntur , opisque haud indiga nostræ .
 Nec minus interea sætu nemus omne gravescit ,
 Sanguineisque inculta rubent aviaria bacis .
 Tondentur cyassi , tædæ silva alta ministrat ,
 Pascunturque ignes nocturni , & lumina fundunt .
 Et dubitant homines serere , atque impendere curam ?
 Quid majora sequar ? salices , humilesque genistæ .
 Aut illæ pecori frondem , aut pastoribus umbram
 Sufficiunt , sepemque satis , & pabula melli .
 Et juvat undantem buxo spectare Cytorum ,
 Naryciæque picis . lucos , juvat arva videre
 Non rastris hominum , non ulli obnoxia curæ .
 Ipsæ Caucasæo steriles in vertice silvæ ,
 Qui animosi Euri assidue franguntque , feruntque ;
 Dant alios alæ fetus , dant utile lignum
 Navigiis pinos , domibus cedrosque , cupressosque ;
 Hinc radios trivere rotis , hinc tympana plaustris
 Agricola , & pandas ratibus posuere carinas .
 Viminibus salices fecundæ , frondibus ulmi ;
 As myrtus validis hastilibus , & bona bello
 Cornus : Ixyreos taxi torquentur in arcus .
 Nec tilia læves , aut torno rasile buxum ,
 Non formam accipiunt , ferroque cavantur acuto .
 Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
 Missi Pados : nec non & apes examina condunt
 Corticibusque cavis , vitiosæque ilicis alveo .
 Quid memorandum æque Baccheja dona tulerunt ?
 Bacchus & ad culpam causas dedit : ille furentes
 Centauros letho domuit , Rhætumque , Pholomque ,
 Et

Et magno Hylæum Lapithis craterc minantem.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolæ, quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus!
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomis ædibus undam,
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreæque ara,
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno,
Nec castra liquidi corrumpitur usus olivi,
At secuta quies, & nescia fallere vita,
Dives opum variarum, at latitis otia fundis,
Spluncæ. vivique lacus, at frigida Tempe,
Mugitusque bouum, mollesque sub arbore somni
Non absunt, illis saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, parvoque assueta Juventus,
Sacra Deum, sanctique patres, extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.

Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant, cælique vias, & sidera monstrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores,
Unde tremor terris, quæ vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, cursusque in se ipsa residant,
Quid tantum Oceano properent seingere solæ
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet,
Sin, hæc ne possim naturæ accedere partes,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, silvasque inglorius, o, ubi campi,
Sperchiusque, & virginibus bacchata Lacœnis
Taygetæ! o, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis ævari.
Fortunatus & ille, Deos qui novis agrestes,
Panæque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores;
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:
Nos Res Romana, perituraque regna, neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habentem,
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura

Sponte tulere sua, carpit : nunc ferrea iura ;
 Insanumque forum , tot populi tabularia vidit ;
 Sollicitans alii remis freta caeca , ruuntque
 In ferrum : penetrant aulas , & limina regum .
 Hic petit excidit urbem , miserisque penates ,
 Ut gemma bibat , & Sarrano dormias ostro .
 Condix opes alius , defossoque incubas auro .
 Hic stupet attonitus rostris : hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatur enim plebisque , patrumque)
 Corripuit . gaudens perfusi sanguine fratrum ;
 Exilioque domos , & duleia limina mutans ,
 Atque alio patriam quaerunt sub sole jacentem .

Agricola incurvo terram dimovis aratro ,
 Hinc anni labor , hinc patriam , parvosque nepotes
 Sustinet , hinc armenta bouum , meritosque juvencos .
 Nec requies , quin aut pomis exuberante annus ,
 Aut factu pecorum , aut Cercalis mergite culmi ,
 Proventuque oneret sulcos , atque horrea vincat .
 Venit hyems , teritur Sicyonia bacca traperis ;
 Glunde sues læti redeunt , dant arbuta silva .
 Et varios ponit fetus Autumnus , & alte
 Mitis in apricis coquitur vindemia saxis .
 Interea pender dulces circum oscula nati ;
 Casta pudicitiam servat domus : ubera vacca
 Lactea demittunt : pinguesque in gramine læto
 Inter se adversis luctantur cornibus hedi .
 Ipse dies agitat festos , fesusque per herbam ,
 Ignis ubi in medio , & fossi cratera coronant ;
 Te libans Lenæ vocat : pecorisque magistræ
 Veloci jaculi certamina ponis in ulmo ,
 Corporaque agresti nudat prædura palæstra .
 Haec olim veteres vitam coluere Sabini ,
 Hanc Remus , & frater , sic fortis Etruria crevit ,
 Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma ,
 Septem quæ una sibi muro circumdedit arces .
 Ante etiam sceptrum Dictæ regis , & ante
 Impia quam cæsis gens est epulata juvencis ,
 Aurea hæc viram in terris Saturnus agebat .
 Nec dum etiam audierant infari classica , necdum
 Impositos duris cræpiare incendibus enses .
 Sed nos immensum spatium confecimus equor ,
 Et jam tempus equum fumantia solveré colla .

• • Finis Libri Secundi Georgicorum .

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

Liber Tertius.

ARGUMENTUM:

*Vovet Augusto templum Honoris, & Monumentum
Eternitatis. Equorum cura, & boum. Taurorum
pugna. Equarum amor. Tractatio ovium, & ca-
prarum. Præcepta de laniculis. De lacte. De cani-
bus alendis, fugandis, serpentibus, pecorum mor-
bis. Hinc occasio sumpta describenda pestis, quæ
grassata est per Alpinas, & Venetas regiones.*

E quoque magna Pales, & te memorande
canemus.

Pastor ab Amphryso i vos silvæ, amnes-
que Lycæi,

Cætera, quæ vacuas tenuissent carmi-
na mentes,

Omnia jam vulgata, quis aut Eurystee
durum,

Aut illaudati nescit Busiridis aras:

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?

Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno:

Acet equis? reperienda via est, qua me quoque possim

Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

Primus ego in patriam mecum (modo vita superstit)

Aonio rediens deducam vertice Musas.

Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:

Et viridè in campo templum de marmore ponam

Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus erras

Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.

In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit.

Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro.

Centum quadrijugos agitato ad flumina currus;
 Cuncta mihi, Alphaeum inqueens, lucosque Molochi
 Curibus, & crudo decernat Græcia caestu.
 Ipse caput tonsæ foliis ornatus olive
 Dona feram. Jam nunc solemnes ducere pompas
 Ad delubra juvat, caesosque videre juveneos,
 Vel scena ut versis discedat frontibus, usque
 Purpurea intexti tollant aulæa Britannii.
 In foribus pugnam ex auro, solidoque elephanto
 Gangridum faciam, victorisque arma Quirini
 Atque hic undantem bello, magni que fluentem
 Nilum, ac navali surgentes aræ columnas.
 Addam urbes Asiae domitas, pulsumque Niphatem
 Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis,
 Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa,
 Bisque triumphata utroque ab litore gentes.
 Stabunt & Paris lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
 Nomina, Troesque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
 Invidet infelix furias, amnemque severum
 Cocytum metuet, tortosque Ixionis angues,
 Immanemque rotam, & non exuperabile saxum.
 Interea Dryadum silvas, saltusque sequamur
 Intector, tua Mœcenas haud mollia iussa,
 Te sine nil altum mens inchoat, en age segnes
 Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæon,
 Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum.
 Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
 Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas.
 Cæsaris & nomen fama tot ferre per annos,
 Tishoni prima quot adest ob origine Cæsar.
 Seu quis Olympiææ miratus præmia palmæ
 Pascit equos, seu quis fortes ad aratra juveneos,
 Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
 Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
 Et erutum tenus armento palearia pendent.
 Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
 Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
 Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo.
 Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
 Et faciem tanto propior, quæque ardua tota,
 Et gradientis imæ verris vestigia cauda.
 Eras Lucinam, iustosque pati Hymenæos
 Desinit ante decem, post quatuor incipit annos,

Cætera nec forturæ habilis, nec fortis aratri.
 Interea, superat gregibus dum lata Juventus,
 Solve mares, mitte in venerem pecuaria primus;
 Atque aliam ex alia generando suffices prolem.
 Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
 Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus;
 Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
 Semper erunt, quantum mutari corporis malis.
 Semper enim refice, ac, ne post amissa requiras;
 Anteveni, & sobolem armento forare quotannis.

Nec non & pecori est idem delectus equino.
 Tu modo, quos in spem statuis submittere gentis,
 Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
 Continuo pecoris generosus pullus in arvis
 Altius ingreditur, & mollia cruare reponit;
 Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
 Audet, & ignoto sese committere ponto;
 Nec vanos horret strepitus (illi ardua cervix,
 Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga;
 Luxuriatque toris animosum pectus honesti
 Spadices, glaucique: color deterrimus albis,
 Et gilvo) sum, si qua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit: micat auribus, & tremitt arsus,
 Collectumque premens volvis sub naribus ignem.
 Densa juba, & dextro jactata recumbit in armis:
 At duplex agitur per lumbos spina, cavatque
 Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæi domitus Pollucis habentis
 Cyllarus, &, quorum Graji meminere poetæ,
 Martis equi bijuges, & magni currus Achilles.
 Talis & ipse jubam cervice effudit equina
 Conjugis adventu peroris Saturnus, & altum
 Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
 Hunc quoque, ubi aut morbo gravis aut jam segnior
 annis.

Deficis, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in venerem senior, frustra que laborem
 Ingratum trahit: &, si quando ad prælia ventum est,
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furia. ergo animos, ævumque notabis
 Præcipue: hinc alias artes, prolemque patensum;
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
 Nonne videres cum præcipiti certamine campum
 Corripuere, rursusque effusi carcere curtus?

Cum spes arrecta juvenum, exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans, illi instant verberare torro,
 Et prona dant lora, & volas vi fervidus axis:
 Jamque humiles, jamque elati sublimē videntur
 Acra per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
 Nec mora, nec requies: at fulve nimbus arenæ
 Tollitur, humescunt spumis, flatuque sequentum.
 Tantus amor laudum, tanta est victoria cura.
 Primus Erichthonius currus, & quattuor ausus
 Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.
 Fræna Pelæthronii Lapithæ, gyroque dedere
 Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
 Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
 Equus uterque labor, æque juvenemque magistri
 Exquirunt, calidumque animis, & cursibus acrem.
 Quamvis sæpe fuga versos ille egeris hostes,
 Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenæ,
 Neptunique ipsa deducat origine gentem.

His animadversis, instant sub tempus, & omnes
 Impendant curas denso distendere pingui,
 Quem legere ducem, & pecori dixere maritum?
 Florantesque secant herbas, fluviosque ministrant;
 Fariæque, ne blando nequeant superesse labori,
 Invalidique patrum referant jejunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
 Atque ubi consubitus primos jam nota voluptas
 Sollicitat, frondesque negant, & fontibus arcent.
 Sæpe etiam cursu quatunt, & sole fatigant,
 Cum graviter tunsis gemit area frugibus, cum
 Surgentem ad Zephyrum palæa jactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
 Sit genitali arvo, & sulcos oblimēs inertes,
 Sed rapiat citius Venerem, intetiusque rezondat.
 Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum.
 Incipit, exactis gravidæ cum mensibus errant.
 Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
 Non saltu superare viam sit passus, & aeri
 Carpere præta fuga, fluviosque innare rapaces.
 Saltibus in vœnis pascant, & plena secundum
 Flumina; muscus ubi, & viridissima gramine ripæ
 Speluæque tegant, & saxea procubet umbra.

Est locus Silari circa, illicibusque virentem
 Plurimus Alburnum voluans, cui nomen Asilo
 Romanum est; Oestron Graji vertere vocantes,

Asper;

Asper; acerba sonans, quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concussus, silvæque, & sicci ripæ Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiz Iuno pestem meditata juvenæ.

Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
Arcubis gravido pecori, armenta que pascet
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum, cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt;
Et quos aut pecori malint summittere habendo,
Aut aris servare sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera pascuntur, virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atque usum formabis agrestem;
Jam vitulos hortare, viamque insistere domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circos
Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla
Se vitio assuerint, ipsis e torquibus aptos
Junge parcos, & coge gradum conferre juvencos;
Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & summo vestigia pulvere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & junctos remo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum.
Nec vespas salicum frondes, ulvamque palustrem;
Sed frumenta manu carpes sata, nec tibi setæ
More patrum nives implebunt mulcralia vacca;
Sed tota dulces consumunt ubera natos.

Sin ad bella magis studium, turmasque feroces;
Aut Alpha rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Jovis in luo currus agitare volantes,
Primus equi labor est, animos, atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes
Tum magis, atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausu sonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
Audiat, inque vicem dei mollibus ora capistris
Invalidus, etiamque tremens, etiam infolus ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesseris ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis, siveque alterna volumina crurum,
Sicque

Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
 Provocat: ac per aperta volans. ceu liber habenis;
 Æquora, vix summa vestigia ponas arena.
 Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida difers
 Nubila; tum segetes alta, campique natantes
 Lenibus horrescum flabris: summæque sonorem
 Dant silvæ, longique urgent ad litora fluctus;
 Ille volas, simul arva fuga, simul æquora verrens;
 Hic vel ad Elæi metas, & maxima campi
 Sudabis spatia, & spumæ ager ore cruentas;
 Belgica vel molli melius feres effusa collo.
 Tum demum crassa magnum farragine corpus
 Crescere jam domitis finis, namque ante domandum
 Ingentes tollent animos, pressique negabunt
 Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Sed non ulla magis vires industria firmat,
 Quam venerem, & cæci stimulos aversere amoris:
 Sive bouum, sive est cui gratior usus equorum.
 Atque ideo sauros procul, atque in sola relegant
 Pæsus, post monæm oppositum, & stans flumina lata
 Aut intus clausos saturo ad præsepia servant.
 Carpi enim vires paulatim, utique videndo.
 Femina, nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
 Dulcibus illa quidem illecebris & sæpe superbo
 Cornibus inter se subigit decernere amantes.
 Pæscitur in magna silva formosa juvenca,
 Illi alternantes multa vi prælia miscent
 Vulpæque crebris, lavis ster corpora sanguis;
 Versique in obnoxia urgentur cornua vasto
 Cum gemitu: reboant silvæque, & magnus Olympus,
 Nec mos bellantes una stabulare, sed alter
 Victus abit, longeque ignotis exulat oris,
 Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
 Victoris, cum quos amisit inultus amoris,
 Et stabula ad spectantem regnis excesse avitia.
 Ergo omni cura vires exerceas, & inter
 Dura jaces pernix instrato saxa subili,
 Frondibus hirsutis, & serie passus acuta:
 Et tectet sese, atque irasci in cornua discis.
 Arboris obnixus trunco, venosque læcæssu
 Lætibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
 Post, ubi collectum robur, viresque receptæ,
 Signa movet, præcepque oblitum fertur in hostem,
 Fluctus

Fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto
 Longius, ex altoque sinum trahit: usque volutus
 Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
 Monte minor procumbit: at imma exstincta unda
 Vorticibus, nigramque alte subiecit arenam.
 Omne ad eo genus in terris hominumque ferarumque,
 Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres
 In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
 Tempore non alio satulorum oblita læna
 Sævior erravit campis; nec funera vulgo
 Tam multa informes urfi, stragemque dedere:
 Per sylvas ævum sævus aper, tum pessima ugris:
 Heu male tum Libyæ solis erratur in agris,
 Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
 Corpora; si tantum notas odorastulit auras?
 Ad necque eos jam fræna virum, nec verbera sæva;
 Non scopuli, rupesque cave, atque objecta retardant
 Flumina, correptos unda torquentia montes,
 Ipse ruit, dentesque Sabellieus exacuit sus,
 Et pede profubigit terram, fricat arbore costas,
 Atque hinc, atque illinc humero ad vulnera duras?
 Quid juvenis magnum cui versas ossibus ignem
 Durus? nempe abruptis curvata procellis
 Nocte natat cæca ferus fretus: quem super ingens
 Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
 Æquora: nec miseri possunt revocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid lynces Bacchi variæ? & genus acris luporum,
 Atque canum? quid quæ imbelles dant prælia cervi?
 Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
 Et mentem Venus ipsa dedit: quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
 Ascanium: superant montes, & flumina tranans,
 Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis,
 (Vere magis quia vere redit calor ossibus) illæ
 Ore omnes versæ in Zephyrum, stant rupibus altis,
 Exceprantque lever auras: & sæpe sine ullis
 Coniungitis vento gravis (mirabile dictum)
 Saxa per, & scopulos, & depressas convalles
 Diffugiunt, non Eure tuos, neque solis ad ortus,
 In Boream, Castrumque, aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur, & pluvio contristat frigore cœlum.
 Hinc demum Hippomanes vero quod nomine dicunt
 Pasto-

Pastores, lentum distillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod sepe mala legere noverat;
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus;
Singula dum capis circumvectamur amore,
Hoc facis armentis: superas pars altera cura,
Canigeros agitare greges, hirsasque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sis, & angustis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnassi deserti per ardua dulcis.
Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbica clivo.

Nunc veneranda Pales magno nunc ore sonandum:
Indipiens, stabulis edico in mollibus herbas
Carpere oves, dum mox frondosa reducentur aestas;
Et multa duram stipula, silicemque manipulis
Sternere subter humum, glacies ne frigida ledat.
Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras;
Post hanc digressus, jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluvius præbere recentes,
Et stabula a ventis hyberno opponere soli
Ad medium conversadiem, cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrogat Aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis levior tuenda:
Nec minor usus erit; quamvis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
Quo magis exhausto spumaveris ubere mulæ,
Læta magis pressis manabunt ubera mammis.
Nec minus interea bathas, incanaque menta
Cinyphii sondent hirci, setasque comantes
Usus in castrorum, & misera velamina nautis:
Pascuntur vero silvas, & summa Lyæi,
Horrentesque rubos, & amantes ardua dumora
Atque ipsæ memores redeunt in tecta suosque
Ducunt, & gravido superant vix ubere limen.
Ergo omni studio glaciem, ventosque nivalas;
Quo minus est illis eura mortalis egestas,
Averte; victumque feres, & virgæ latus
Pabula; nec tota claudes fenilia bruma.
At vero Zephyris cum læta vocantibus æstas
In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittas
Luciferi primo cum lydere, frigida rura

Carpatum, dum mane novum, dum gramina canent.
 Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
 Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querelæ rumpent arbuta cicadæ,
 Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
 Currentem ilignis potare canalibus undam.
 Æstibus as mediis umbrosam exquirere vallem;
 Sicubi magna Jovis antiquo robore quereus
 Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
 Illisibus crebris sacra nemus accubet umbra.
 Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
 Solis ad occasum, cum frigidus æra vesper
 Temperat, & saltus reficit jam roseida luna,
 Litora que Hilyonem resonant, & acanthida dumis
 Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
 Prosequar, & ratis habitata mapalia tectis?
 Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine mensem
 Pascitur, itque pecus longa in desertis sine ullis
 Hospitiis: tantum campi jacet. omnia secum
 Armentarius Afer agit, rectumque, laremque
 Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram
 Non secus ac patris acer Romanus in armis
 Injusto sub falsæ viam cum carpit, & hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris,
 At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
 Turbidus & torquens flavescentes Ister arenas,
 Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem
 Illie clausa tenent stabulis armenta, neque ullæ
 Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes,
 Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
 Terra gelu late, septemque assurgit in ulnas.
 Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
 Tum sol pallentes haud unquam discutit umbras,
 Nec cum in vectus equis altum petit æthera, nec cum
 Præcipitem Oceani rubro lavit æquore cutrum.
 Concresecunt subitæ currenti in flumine crustæ,
 Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes:
 Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris.
 Æraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
 Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
 Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ.
 Scythiaque impexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non fecius ære ningit.
 Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis

GEORGICORUM

Corpora magna hominum: confertorque agmine servi
 Torpenti mole nova, & summis vix cornibus extant;
 Hos non tantis illis canibus, non cassibus ullis,
 Penicillate agitant pavidos formidine penae:
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
 Cominus obarunt ferro, graviterque rudentes
 Cadunt, & magno latialimore reportant.
 Ipsi in defossis spreantibus, secuta sub alta
 Omnia gunt terra, congestaque robora, totasque
 Advolvere foris ulmos, ignique dedere.
 His noctem ludo ducunt, & pocula lati
 Fermento, atque acidis imitantur vitæ sorbis:
 Talis Hyperboreo Septem subiecta Trioni
 Geni effrena virum Rhiphæo tunditur Euro.
 Et prædum fulvis velantur corpora fetis.

Si tibi lanicium cure, primum aspera silva;
 Lappæque, tribulique abstinere: fuge pabula læta
 Continuoque greges villis lege mollibus albos.
 Illum autem (quamvis arcti sis candidus ipse)
 Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
 Mæjæ, ne maculis infuset vellera pullis
 Nascentum, plenoque alium circumspice campo:
 Munere sic niveo lanæ (si credere dignum est)
 Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit,
 In nemora alta vocant: nec tu aspernata vocantem?
 At cui lactis amor, cythisum, latoque frequentes;
 Ipse manu, falsasque ferat præsepibus herbas.
 Hinc & amant fluxuos magis, & magis ubera tendunt
 Et salis occultum referunt in lacte saporem.
 Multi jam excretor prohibent a matribus hædos,
 Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
 Quod surgente die mulseri, horisque diurnis,
 Nocte premunt: quod jam tenebris, & sole cadente
 Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
 Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.
 Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una
 Veloces Sparæ catulos, acremque Molossum
 Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem, incursumque luporum;
 Aut impescator a tergo horrebis Iberos.
 Sæpe etiam curso timidos agitabis onagros,
 Et canibus leporem, canibus venabere damas:
 Sæpe volutabris pullos silvestribus apros
 Latratu turbabis agens montesque per altos

Regentem clamore premeas ad retia cervum .

Disce & odoratam stabulis accendere sedrum .
Galbanoque agitate graves nidore chelydros .
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit , cœlumque exterrita fugit :
Aus recto affuetus coluber succedere , & umbræ
Festis acerba bouum , pecorique aspergere vitus ,
Fovit humum . cape saxa manu , cape robora pastor .
Tollentemque minas , & sibila colis rumentem
Deiice . jamque fuga timidum caput abdida alse .
Cum medii nexus , extremaque agmina caudæ .
Solvuntur , tardosque trahit sinus ultimus orbes .
Est erant illis malus Calabris in saltibus anguis ,
Squaminea convolvens sublato pectore terga ,
Atque notis longam maculosus grandibus alvum .
Qui , dum amnes ulli rumpuntur fontibus , & decem
Vere madent udo terræ , ac pluvialibus Austris ,
Stagna colit : ripisque habitans hic piscibus artam
Improbis inglyviam , ranisque loquacibus explet .
Postquam exhausta palus , terræque ardore dehiscunt ,
Exiit in siccam : & flammantia lumen torquens
Sævis agris , asperque fœri , atque exterritus æstu
Ne mihi sum molles sub dio carpere somnos ,
Neu dorso memoris libeat jacuisse per herbas .
Cum positis novus exuvitis , nitidusque juvenis
Volvitur , aut catulos testis , aut ova relinquit .
Arduus ad solem , & linguis micat ore trifurcis .

Morborum quoque te causas , & signa docebo .
Turpis oves tentat scabies , ubi frigidus imber
Alitur ad vivum perferat , & horrida cano
Bruma gelu ; vel cum consis illotus adhæsit
Sudor , & hirsuti secuerunt corpora vepres .
Dulcibus idcirco fluvitis pecus omne magistra
Perfundunt : undique arces in gurgite villis
Marsatur , missusque secundo defluit anni :
Aus tonsura tristi contingunt corpora amura .
Et spumas miscens argenti , ac sulphura viva .
Ideasque pices , & pingues unguine ceras .
Scyllamque , helleborosque graves , nigrumque bitumen
Non tamen ulla magis præsens fortune laborum est ,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os . alitur vitium , vivitque legendo ,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abergat , & melioræ Deo sedet omnia poscens .

Quis

Quinetiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cum furit, atque artus depascitur arida febris;
 Profusa incensus æstus avertere, & inter
 Ima ferire pedis salientem sanguine venam;
 Bisaltæ quò more solent, æterque Gelonus,
 Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
 Et læ concretum cum sanguine potat equino.
 Quam procul aus molli succedere sapius umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
 Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
 Puscentem, & seræ solam decedere nocti;
 Continuo culpam ferro compesce, priusquam
 Dira per incautum serpant contagia vulgus.
 Non tam creber agens hyemem rursus æquore turbo,
 Quam multæ pecudum pestes. nec singula morbi
 Corpora corripunt: sed tota estiva repente,
 Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem
 Tum sciat æreas Alpes, & Norica si quis
 Castella in rumulis, & Japidis arva Timavi,
 Nunc quoque post tanto videas, desertaque regna
 Pastorum, & longè saltus, lateque vacantes.
 Hic quondam morbo cæli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque Autumnus incanduit æstu:
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum
 Corruptique lacus, infectis pabula tabo.
 Nec via mortis erat simplex: sed ubi ignea venis
 Omnibus æstæ sitis miseros adduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
 Sæpe in honore deum medio stant hostia ad aram,
 Lænea dum vinea circumdatur infusa vitta,
 Inter cunctantes recidit moribunda ministros,
 Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
 Inde nec impositis ardent altaria fibris,
 Nec responsa potest consultus reddere vates:
 Ac vix suppositi tinguntur sanguini culti,
 Summaque jejuna sanie infuscatæ arena.
 Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
 Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit agro
 Tussis anhelæ suæ, & faucibus angis obæsis.
 Labitur infelix studiorum, atque immemor herbarum
 Victor equus, fontesque averteitur, & pede terram
 Crebra ferit; demissa aures, insertus ibidem

Sudor,

Sudor, & ille quidem moriturus frigidus: area
 Pellis, & ad tactum tractantem dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus:
 Sin in processu cœpit crudescere morbus,
 Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
 Spiritus, interdum gemitu gravis; inique longe
 Illa singultu tendunt: it naribus ater
 Sanguis: & ossellas fauces premit aspera lingua.
 Profuit inferro latices infundere cornu
 Lenços, ea visa salus morientibus una.
 Mox erat hoc ipsum exitio, furisque reſecti
 Ardebant, ipsique suos jam morte sub ægra
 (Dii meliora piis, errorumque hostibus illis)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus.
 Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
 Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem:
 Extremosque ciet gemitus: it tristis arator
 Merentem abjungens fraterna morte juvenum,
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
 Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
 Prata movere animum: non qui per saxa volutus
 Purior electo campum petit amnis: at ima
 Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes.
 Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
 Quid labor, aut benefacta juvant? Quid vomere
 terras

Invertisse graves? atqui non massica Bacchi
 Munera, non illis epulæ nocuere repostæ,
 Frondibus, & victu pascuntur simplicis herbæ.
 Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres.
 Tempore non alio, dicunt, regionibus illis
 Quæsitæ ad sacra boves Junonis, & uris
 Imparibus ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægre rastris terram rimantur, & ipsi
 Unguibus infodiunt fruges: montesque per altos
 Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupo insidias explorat ovilia circum,
 Non gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
 Cura domat. timidæ damæ, cervique fugaces
 Jam maris immensi prolem, & genus omne natantum
 Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
 Proluit: insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
 Interis & curvis frustra defensa latebris

Vipera

GEORGICORUM LIBER III.

Vipera, & assoniti squammis astantibus hydri;
 Ipsi est aer avibus non æquus, & illæ
 Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
 Præterea nec jam mutari pabula refert:
 Quæque nocent arces, cessere magistri
 Phillyrides Chiron, Amythæoniusque Melampus.
 Sævis & in lucem Sygiis emissæ tenebris
 Pallida Tisiphone: morbos agis ante, merumque
 Inque dies avidum surgens caput altius effert.
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arantesque sonant ripæ, collesque supini.
 Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsæ
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo.
 Donec humo tegere, & foveis abscondere discunt.
 Nam neque eras coriis usus: nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flamma:
 Nec tondere quidem morbo, illuvieque percla
 Velera, nec telas possunt attingere putres.
 Verum etiam invisos siquis tentaret amictus,
 Ardentes papulæ, atque immundus olentis sudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
 Tempore, contactos artus facer ignis edebat.

Fine Libri Tertii Georgicorum.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

Liber Quartus.

ARGUMENTUM.

Mellarii sedes ut designanda. Alveorum materies, & fabrica. Apum scditiones, & pugnae. Breviter de cultura horti. Laudata Tarentini cujusdam senis industria. Apum Respublica, fatus, evictus, patria, leges, fœdera pacis ac belli, laboris, & quietis Providentia. Prasagia tempestarum. Genus, ætas, cultus in Reges, ingenium, solertia, & quasi rationis scintilla. Mellatio, ejus duo tempora, Ver, & Autumnus. Apum morbi, & remedia. Extinctarum restauratio ex putrefacto juvenco: Quæ refertur inventa Aristæo, cujus hostiæ adjicitur Orphæi fabula. Epilogus operis.

ROTINUS aerii mellis cœlestia dona
Exequar: hanc etiam Mœcenæ aspice
partem.

Admiranda tibi levium spectacula rerum;
Magnanimosque Duces, totiusque ordine gentis.

Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.

In tenui labor, at tenuis non gloria: si quem

Numina leva sinunt, auditque vocatus Apollo;

Principio sedes apibus, statioque perenda,

Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti

Ferre domum prohibent) neque oves, hædiq; petulæ

Floribus insultent, aut errant bucula campo

Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.

Absint & picti squallentia terga lacerri

Linguis a stabulis meropesque, aliæque volucres;

Et manibus Progne pectus signata cruentis?
 Omnia nam late vastant, ipsasque volentes
 Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
 At liquidi fontes, & stagna virentia musco
 Adsint, & tenuis fugiens per graminis rivus;
 Palmaque vestibulam, aut ingens Oleaster obumbret;
 Ut cum prima novi ducunt examina Reges
 Vere suo, Iudetque favis emissa Juventus,
 Vicina invitet decedere ripa calori,
 Obviaque hospitibus teneat frondentibus arbor;
 In medium, seu stabit iners, seu profluet humor;
 Transversas salices, & grandia conjice saxa;
 Pontibus ut crebris possint consistere, & alas
 Pandere ad æstivum solem, si forte morantes
 Spatteris, aut præcepi Neptuno immerseris Eurum;
 Hæc circum casæ virides, & olentia late
 Serpylla, & graviter spirantis copia thymbræ
 Floreat, irriguumque bibant violaria fontem:
 Ipsa autem seu corticibus tibi futa cavatis.
 Seulento fuerint alvearia vimine texta;
 Angustos habeant aditus: nam frigore mella
 Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit;
 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
 Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
 Spiramenta linunt, fucosque, & floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten;
 Et visco, & Phygæ servant pice lentius Idæ.
 Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris
 Sub terra fodere larem: penitusque repertæ
 Pumicibusque cavis, exesque arboribus antro;
 Tutamen & lævi rimosa cubilia limo
 Unge, fovens circum, & raras super injicere frondes;
 Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
 Ore foco caneros: altæ neu crede paludi;
 Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.
 Quod superest, ubi pulsam hyemem Sol aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit;
 Illæ continuo saltus, silvasque peragrans,
 Purpureosque metunt flores, & flumina libant
 Summa leves. hinc nescio qua dulcedine lætæ
 Progeniem, nidisque fovente: hinc arte recentes
 Excudunt ceras, & mella tenacia figunt.
 Hæc ubi jam emissum carceis ad sidera cœli

Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
 Contemplator, aquas dulces, & frondea semper
 Tecta petunt, huc tu iustos aspergere saporés,
 Trita meliphylla, & Cerinthæ ignobile gramen;
 Tinnitusque eie, & matris quale cymbala circum.
 Ipsæ confident medicatis sedibus, ipsæ
 Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
 Regibus incessit magnodiscordia motu)
 Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
 Corda licet longe præsciscere, namque morantes
 Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
 Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.
 Tum trepidæ inter se corunt, pennisque coruscant;
 Spiculaque exaeuunt rostris, aptantque lacertos:
 Et circa Regem, atque ipsa ad prætoria densæ
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergo ubi ver nætæ sudum, camposque patentes,
 Erumpunt portis: concurritur, æthere in alto
 Fit sonitus, magnum mistæ glomerantur in orbem;
 Præcipitesque eadunt: non densior ære grando,
 Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore versant,
 Usque adeo obnixa non cedere. dum gravis aut hos.
 Aut hos versa fuga victor dare terga cogit.
 Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
 Pulveris exigui jactu compressa quiescens.
 Verum ubi ductores acies revocaveris ambos;
 Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit;
 Dede negi, melior vacua sine regnet in aula.
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens.
 (Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore;
 Et rutilis clarus squammis: ille horribus alter
 Desidia, latamque trahens in gloriæ alvum.
 Ut binæ Regum facies, ita corpora gentis.
 Namque aliæ turpes horrent, cœu pulvere ab alto
 Cum venit, & terram sicco spuis ore viator
 Aridus: clucent aliæ, & fulgore coruscant.
 Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis:
 Hæc prior soboles: hinc cæli tempore certo
 Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
 Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.

At cum incerta volant, cœloque examina ludunt;
 Contempnuntque favos, & frigida tectâ relinquunt.
 Instabiles animos ludo prohibebis inani.
 Nec magnus prohibere labor, tu Regibus alas
 Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum
 Ireiter, aut castris audebit vellere signa.
 Invitent croceis halantes floribus horri,
 Est custos furum, atque avium cum falsæ saligna
 Hellepontiaci servet tutela Priapi.
 Ipse thymum, pinosque ferens de montibus altis;
 Tecta serat late circum, cui talia curæ:
 Ipso labore manum duro terat: ipse feraces
 Pigat humo plantas, & amicos irriget imbres:
 Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
 Vela traham, & terris festinem advertere proram;
 Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi
 Ornates, canerem: biserique rosaria Pesti:
 Quoque modo potius gauderent intyba rivis,
 Et virides apio ripæ: coruosque per herbam
 Cresceres in ventrem cucumis: nec fera comantem
 Narcissum, aut flexi escuissem vîmen acanthi,
 Pallentesque ederas, & amantes litora myrtos.
 Namque sub Oebalia memini me turribus altis,
 Qua niger humectat flaventia culta Galeus,
 Corycium vidisse senem: cui pauca relictâ
 Jugera ruris erant. nec fertilis illa juvenis
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho;
 Hic tamen tamen in dumis olus, albaque circum
 Lilia, verbenasque premens, vescaumque papaver,
 Regum æquabat opes animis: seraque revertens
 Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis:
 Primus vere rosam, atque autumnos carpere poma;
 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
 Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum;
 Ille comam mollis jam tum rondebant acanthi,
 Æstatem inarepirans seram, Zephyrosque morantes
 Ergo apibus foetis idem, atque examine multo
 Primus abundare, & spumantia cogere pressis
 Mella favis. Illi silia, atque uberrima pinus
 Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem autumnos matura tenebat,
 Ille etiam seras in seras in versum distulit ulmos;
 Eduramque pyrum, & spinos jam pruna ferentes.
 Jamq; ministrantem platæum potantibus umbram

Verum hæc ipse quidem spatiis exclusus inquis,
 Prætereo, atq; aliis post commemoranda relinquo;
 Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipse
 Addidit, expediam: pro qua mercedis canoros
 Curet um sonitis, crepitantiaque æra secutæ,
 Dictæo cæli Regem pavere sub antro.
 Solæ communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisq; anitant sub legibus ævum;
 Et patriam solæ, & ætos novere penates:
 Venturæque hyemis memores, æstate laborem
 Experiuntur, & in medium quæsitæ reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
 Exercentur agris: pars intra septa domorum
 Narcissi lacrymam, & lentum de cortice glutem
 Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
 Suspendunt ceras, aliæ spem gentis adultos
 Educunt fetus: aliæ purissima mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
 Sunt quibus ad portas cesidis custodia forti,
 Inquem vicem speculantur aquas, & nubila cæli;
 Aut onera accipiunt venientum: aut agmine factæ
 Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella;
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
 Cum properant, alii taurinis sollibus auras
 Accipiunt, redduntque alii stridentia iungunt
 Æra lacu: gemit impositis incudibus Ætna.
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum;
 Non aliter (si parva liceat componere magnis)
 Cecropias innarus apes amor urget habendi
 Munere quamque suo.

Grandævis oppida curæ;

Et munere favos, & Dædala fingere tecta.
 At fessæ multa referunt se nocte minores,
 Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim;
 Et glaucas salices, cassamque, crocumq; tubentem;
 Et pinguem riliam, & ferrugineos hyacinthos.
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus:
 Mane ruunt portis, nusquam mora, rursus easdem
 Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
 Admonuit, cum tecta petunt tum corpora curant;
 Fit sonitus, mustantque oras, & limina circum:
 Post ubi jam thalamis se composuere, filetur

In noctem, fessosque sopor suus occupat artus;
 Nec vero stabulis pluvia impendente recedunt
 Longius, aut credunt cœlo advertantibus Euri;
 Sed circum tuta sub manibus urbis aquantur;
 Excursusque brevistentant, & sæpe lapidos,
 Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburræ,
 Tollunt: his sese per inanæ nubila librant.
 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem.
 Quod nec concubitu indulgens, nec corpora segens
 In Venerem solvunt, aut fetus nixibus edunt:
 Verum ipsæ foliis nator, & suavis herbis
 Ore legunt, ipsæ Regem, parvosque Quirites
 Sufficiunt, aulæque, & cerea regna resingunt.
 Sæpe etiam duris errando in cœtibus alas
 Attrivere, utroque animam sub fasce dedere:
 Tantus amor florum, & generandi gloria mellis,
 Ergo ipsas quamvis angustiterminus ævi
 Excipiat (neque enim plus septima ducitur ætas)
 At genus immortale manet: multosque per annos
 Stet fortuna domus, & avi numerantur avorum.
 Fratres Regem non sic Ægyptus, & ingens
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspe;
 Observant: Rege incolumi, mens omnibus una est;
 Amisso, rupere fidem, constructaque mella
 Diripere ipsæ, & crates solvere favorum.
 Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
 Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes:
 Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
 Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem;
 His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
 Esse apibus partem divinæ mentis, & haustus
 Ætherior dixere: Deum namque ire per omnes
 Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum:
 Hinc pecudes, armenta, vitos, genus omne ferarum,
 Quemque sibi tenues nascentem arceffere vitas,
 Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
 Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare
 Siderit in numerum, atque alto succedere cœlo:
 Si quando sedem angustam, servataque mella
 Thesauris relines, prius haustus sparsus aquarum
 Ora fove, fumosque manu prætende sequaces.
 Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis:
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Plejas, & Oceani spretos pede reppulis amnes?

Aut eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi
 Tristior hybernæ cœlo descendit in undas :
 Illis ira modum super est , læsæque venenum
 Moribus inspirant , & spicula cæca relinquunt
 Affixæ venis animasque in vulnere ponunt .
 Sin duram metuens hyemem , parcesque futuro ;
 Consutosque animos , & res miserabere fractas ,
 At suffire thymo , ætasque recidere inanes
 Quis dubitet ? nam sæpe favos ignotus adedit
 Stellio , lucifugis congesta cubilia blattis :
 Immunisque sedens aliena ad pabula fucus ,
 Aut asper crabro imparibus se inmiscuit armis .
 Aut durum tineæ genus , aut invisa Minervæ
 In foribus laxo suspendit aranea cætes .
 Quo magis exhaustæ fuerint , hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas :
 Complebuntque foros , & floribus horrea texent ;
 Si vero (quoniam casus apibus quoque nostros
 Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo :
 Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis :
 Continuo est ægris alius color : horrida vultum
 Deformat macies : tum corpora luce carentum
 Exportant rectis , & tristia funera ducunt :
 Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent :
 Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes ,
 Ignavæque fame , & contracto frigore pigræ .
 Tum sonus auditur gravior , tractimque susurrant :
 Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster ,
 Ut mare sollicitum stridet refluensibus undis ,
 Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis .
 Hic jam galbancos suadebo incendere odores ,
 Mellaque arundineis inferre canalicibus , ultro
 Hortantem , & fessas ad pabula nota vocantem :
 Proderit & tunsu gallæ admiscere saporem ,
 Arentesque rosas , aut igni pinguis multo
 Defruta , vel psythia passos de vite racemos ,
 Cecropiumq; thymum , & graveolentia centaurea ;
 Est etiam flos in pratis , cui nomen amello
 Facere agricolæ , faciliis quærentibus herba .
 Namque uno ingentem tollis de cespite silvam
 Aureus ipse , sed in foliis , quæ plurima circum
 Funduntur , violæ subluet purpura nigra .
 Sæpe Deum nexis ornata torquibus aræ :
 Asper in ore sapor : tonsis in vallibus illum

Pastores, & curva legunt prope flumina Messæ;
 Hujus odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
 Sed si quem proles subito defeceris omnis,
 Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebis;
 Tempus & Arcadii memoranda inventa Magistri
 Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvenis
 In sincerus apes tulerit cruori altius omnem
 Expediam, prima repetens ab origine famam;
 Nam, qua Pellei gens fortunata Canopi,
 Accolit effuso stagnantem flumine Nilum;
 Et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
 Quaque pharetratae vicinia Persidis urget,
 Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena;
 Et diversa ruens septem discursis in ora,
 Usque coloratis amnis devexus ab Indis:
 Omnis in hac certam regio jacet arte salutem:
 Exiguus primum, atque ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus, hunc angustique imbrice tecti,
 Parietibusque premunt arctis: & quatuor addunt;
 Quatuor a ventis obliqua luce fenestras.
 Tum vitulus bina curvas jam cornua fronte
 Quæritur: huic geminae nares, & spiritus oris
 Multa reluctanti obstruit, plagisque perempto
 Tuncta per integram solvuntur viscera pellem,
 Sic positum in clauso relinquunt: & ramea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, cassiasque recentes
 Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas,
 Ante novis rubeant quam prata coloribus: ante
 Garrula quam tignis nidus suspendat hirundo.
 Interea teneris tepesfactus in ossibus humor
 Æstuat, & visenda modis animalia miris
 Trunca pedum primo, mox & stridentia pennis
 Misceantur, tenuemque magis, magis æra carpunt;
 Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
 Erupere, aut nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi,
 Quis deus hanc Musæ, quis nobis extudit artem?
 Unde nova ingressus hominum experientia cœpit?
 Pastor Aristæus fugiens Peneja Tempe,
 Amissis (ut fama) apibus, morboque, fameque;
 Tristis ad extremi sacrum caput æstivis annis,
 Multa querens: atque hac affatus voce parentem
 Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus

Ima tenet: quid me præclara stirpe Deorum
 (Si modo quem perhibes, pater est Tymbræus Apollo)
 Invisum facis genuisti: aut quo tibi nostri
 Pulsus amor? quid me cælum sperare jubebas;
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
 Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia solera
 Omnia tentanti exuderat, te matre, relinquo,
 Quin age, & ipsa manu felices erve silvas:
 Fer stabulis inimicum ignem, atque interface menses;
 Ure lata, & validam in vites molire bipennem,
 Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis altis
 Sensit: eam circum Milesia velleræ Nymphæ
 Carpebant, Hyali saturo fueata colore.
 Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque?
 Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
 Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque;
 Cydippe, & flava Lycorias (altera virgo,
 Altera tum primos Lucinæ experta labores).
 Clioque, & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
 Ambæ auro, pactis intinctæ pellibus ambæ,
 Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopea;
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis,
 Inter quas euram Clymene narrabat ipanem
 Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furta,
 Atque Chæo densos divum numerabat amores
 Carmine quo captæ, dum fuis mollia pensa
 Devolvunt, iterum maternas impulsit aures.
 Lucius Aristæi: vitreisque sedilibus omnes
 Obstupere: sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens summa flavum caput extulit unda?
 Et procul, O gemitu non frustra exterrita tanto?
 Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cure
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam.
 Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit:
 Huic perculsa nova mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos: fas illi limina Divum
 Tangere, ait: simul alta jubet discedere late
 Flumina, qua juvenis gressus inferret. at illum
 Curvata in montis faciem circumstetit unda;
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamq; domum mirans genitricis, & humida regna
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
 Ibat, & ingenti motu suspensus aquarum,

Omnia sub magna labentia flumina terra
 Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque
 Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
 Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluens,
 Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Calcus,
 Et gemina auratus taurino cornua vultu
 Eridanus: quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior influit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 Perventum, & nati fletus cognovit inanes
 Cyrene, manibus liquidos dans ordine fontes
 Germanæ, consilique ferunt mantilia villis,
 Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
 Potula: Panchæis adolescunt ignibus aræ,
 Et mater, cape Mæoni carthesia Bacchi:
 Oceano libemus, ait: simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores;
 Centum quæ silvas, centum quæ flumina servans,
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam,
 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit,
 Omne quo firmans animum sis incipit ipsa.
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor;
 Et juncto bipeditum carru metitur equorum.
 Hic nunc Emathiæ portus, patriamque revisit
 Palladem. hunc & Nymphæ venerantur, & ipse
 Grandævus Nereus, novit namque omnia vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura irantur;
 Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
 Armata, & turpes pasci sub gurgite phocas,
 Hic tibi nate prius vinclis capiendus, ut omnem
 Expedias morbi casum, eventusque secundes.
 Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 Orando flectes, vim duram, & vincula capto
 Tende: doli circum huc demum frangentur inanes.
 Ipsa ego te, mediis cum Sol accenderit æstus,
 Cum sitiunt herbe, & pecori jam gratior umbra est,
 In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
 Se recipit, facile ut somno aggrediare jacentem.
 Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis,
 Tum variae illudent species, atque ora ferarum,
 Fies enim subito sive horridus, atraque tigris,
 Squamosusque draco, & fulva ceruice leona:
 Aut ærem flammæ sonitum dabis, atque ita vinclis
Exig-

Excidet, aut in aquas tenuens dilapsus abibit.
 Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
 Tanto nate magis contendere tenacia vincia,
 Donec talis erit mutato corpore, qualem
 Videris, incepto tegere cum lumina somno.
 Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem,
 Quo totum nati corpus perduxit at illi
 Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 Atq; stabilis membris venit vigor. Est specus ingens:
 Exesi latere in montis, quo plurima venio
 Cogitur, inque sinus scidis sese unda reductos,
 Deprensus olim statio tutissima nautis.
 Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
 Hic juvenem in latebris aversum a lumine Nympha
 Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
 Jam rapidus torrentis sitientes Syrius Indos
 Ardebat cælo, & medium Sol igneus orbem
 Hauserat, arebant herbæ, & cava flumina sicca
 Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant,
 Cum Brotus consueta petens e fluctibus antra
 Ibat: cum vasti circum gens humida ponti
 Exultans, rorem late dispergit amarum.
 Sternunt se somno diverso in litore phocæ:
 Ipse (velut stabuli custos in montibus olim;
 Vesper ubi e pastu vitulos ad recta reducit,
 Auditisque lupos acuunt balatibus agni)
 Consedit scopulo medius, numerumque recenset;
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Occupat, ille sua contra non immemor arsis,
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemq; horribilemque feram, fluviumq; liquentem;
 Verum, ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore losutus:
 Nam quis re juvenum confidentissime nostras
 Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit at ille;
 Scis Proteu, scis ipse, neque est te fallere cuiquam.
 Sed tu desine velle. Deum præcepta securi
 Venimus huc, lapsis quantum oracula rebus:
 Tantum effatus. ad hæc vates vi denique multa
 Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
 Et graviter frendens sic satis ora resolvit:
 Non te nullius exerceat numinis ira.

Magna luctu comissa tibi has miserabilis Orpheus
 Haudquaquam ob meritum pœnas (ni fata resistent)
 Suscitât , & raptâ graviter pro conjuge sœvit .
 Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps
 Immanem ante pedes hydriæ moritura puella
 Servantem ripas alta non vidit in herba .
 At chorus æqualis Dryadum elamore supremos
 Implerunt montes : steterunt Rhodopejæ arces ,
 Altaque Pangæa , & Rhœsi Mavortia tellus
 Atque Getæ , atque Hebrus , atque Actias Orithyja ;
 Ipse cava solans ægrum testudine amorem ,
 Te , dulcis conjux , te solo in littore secum ,
 Te veniente die , te decedente cavebat .
 Tanatias etiam fauces , alta ostia Ditis ,
 Et caligantem nigra formidine lucum
 Ingressus , manesque aditis . Regumque tremendum ;
 Nesciaque humanis precibus mansuescere corda .
 At cantu commotæ Erebi de sedibus imis .
 Umbræ ibant tenues , simulacraque luce carentum ;
 Quam multa in silvis avium se milliæ condunt ,
 Vesper ubi , aut hybernus agit de montibus imber ;
 Matres , atque viri , defunctaque corpora vita
 Magnanimum heroum , pueri , innuptæque puellæ ;
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum .
 Quos circum limus niger , & deformis arundo
 Coccyi , tarda que palus innabilis unda
 Alligat , & novies Styx interfusæ coercet .
 Quin ipsæ stupere domus , atque intima lethi
 Tartara , caruleosque implexæ crinibus angues
 Eumenides : tenuitque inhians tria Cerberus ora ;
 Atque Ixionei vincto rota consistunt orbis .
 Jamque pedem referens , casus evaserat omnes ,
 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras ,
 Pone sequens (namque hanc dederat Proserpina legem)
 Cum subita incautum dementia cepit amantem :
 (Ignoscenda quidem , se rent si ignoscere manes)
 Restitit , Eurydicemque suam jam luce sub ipsa
 Immemor , heu , victusque animi respexit . ibi omnia
 Effusus labor , atque immitis rupta tyranni
 Fœdera , terque fragor stagnis auditus Avernis .
 Illa . Quis & me (inquit) miseram , & te perdidit
 Orphœum ?
 Quis tantus furor ? en iterum crudelia retro
 Fata vocant , conditque natantia lumina somnus ;
 Jam

Jamque vale: feror ingeni circumdata nocte:
 Invalidasque tibi tendens, heu non tua palmas:
 Dixit, & ex oculis subito, ceu fumus in auras
 Commistus tenues, fugit diversa: neque illum
 Pressantem nequicquam umbras, & multa volentem
 Dicere præterea vidit: nec portitor Orci
 Amplius objectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?
 Quo fletu manes, qua Numina voce moveret?
 Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses;
 Rupe sub ætria, deserti ad Stymonis undam
 Flevisse, & gelicis hæc evolvisse sub antris;
 Mulceat tigris, & agentem carmine querens;
 Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
 Amissos queritis fœtus, quos durus arator
 Observans nido implumes detrahit: at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat & mœstis late loca questibus implet.
 Nulla Tenus, nullique animum flexere Hymenæi;
 Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
 Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis;
 Dona querens: sprete Ciconum quo munere matrem
 Inter sacra Deum, nocturnaque Orgia Bacchi
 Discriptum latos juvenem spargere per agros:
 Tum quoque marmorea caput a cervice revulsum;
 Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebus
 Volveret, & Eurydicem vox ipsa, & frigida lingua:
 Ah miseram Euridicen anima fugiente vocabat;
 Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
 Hæc Proteus: & se factu dedit æquor in altum;
 Quaque dedit, sputantem undam sub vertice torfit;
 At non Cyrene: namque ulstro affata timentem,
 Nate, licet tristes animo deponere curas.
 Hæc omnis morbi causa, hinc miserabile Nymphæ;
 Cum quibus illa choros ludis agitabat in altis,
 Exitium misere apibus, tu munera supplex
 Tende, perens pacem, & faciles venerare Napæas;
 Namque dabunt veniam votis, irasque remissent,
 Sed modus orandi quisi, prius ordine dicam:
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
 Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lyæi,
 Delige, & intacta totidem cervicæ juveneat.

Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
 Constitue, & sacrum jugulis demitte cruorem;
 Corporaque ipsa boum frondoso deferre luco.
 Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
 Et nigram mactabis ovem, lucumque revives:
 Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa.
 Haud mora: continuo matris præcepta facessit
 Ad delubra venit, monstratas excisat aras:
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros
 Ducit, & intrata totidem service juvenas;
 Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumque revivis.
 Hic vero subitum, ac dictum mirabile monstrum
 Aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
 Stridere apes utero, & ruptis effervere costis,
 Immensasque trahi nubes, jamque arbore summa
 Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
 Hæc super arborum cultu, pecorumque canebam;
 Et super arboribus: Caesar dum magnus ad altum
 Fulminis Fuphratem bello, victorque volentes
 Per populos dat jura, viamque affectat Olympo;
 Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
 Parthenope, studiis florentem ignobilis oci:
 Carmina qui lusi pastorum, audaxque juvenis;
 Tityre, te patula cecini sub tegmine fagi.

Fine Libri Quarti Georgicorum;

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Primus.

ARGUMENTUM;

Troja capta, Æneas Anchisæ, & Veneris filius, vir singulari pietate, parique fortitudine præditus, dum erroris sui anno septimo per riuare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam navigabat, immissa ab Æolo rege ventorum (rogatu Junonis) gravissima tempestate, ad Libycum littus appellitur: egressusque in terram, septem ingentem magnitudine cervos sagittis posternit. singulosque in singulas navis (tot enim ex dispersa classe collegerat) equaliter distribuit: sociosque deinde longis jam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandum, quod reliquum erat laboris, hortatur. Interea Venus Aeneæ sui, Trojanorumque causam apud Jovem agit, omniumque calamitatum illarum causam Junoni imputat. Jupiter contra, reservata fatarum scire spe felicitis posteritatis, potentiæque Romanorum, filii dolorem consolatur. Cujus oratione confirmata Renu, Aeneæ suo locorum ignaro, & explorandæ regionis causa huc illuc oberranti sese obviante præbet: navisque dispersas salvas esse nuntiat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem, quam tunc in iis locis condibat Dido. Aenas itaque matris beneficio cavante cinctus, una cum Acheate Carthaginem ingreditur: ubi & socios salvos reperit, & a Didone benigne excipitur. Venus tamen, quid neque Junonio hospitio, neque muliebri inconstantie satis fideret, sopito in Italiæ lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus, & oscula latenter reginæ amorem inspicit Æneæ.

L L E ego, qui quondam gracili modus
latus avena

Carmen, & egressus silvis vicina coe-
gi,

Ut quamvis avido parerent arva colo-
no,

Gratum opus agricolis : at nunc hor-
rentia Martis

Arma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinæque venit
Littora. Multum ille & terris jactatus, & alto
Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio : genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens Regina Deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tanta ne animis cœlestibus ira?
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tyberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli.
Quam Juno fertur terris magis omnia unam
Possedita coluisse Samo : hic illius arma,
Hic curius fuit : hoc regnum Dea gentibus esse
(Si qua fata sinant) jam tum tenditque, fovetque
Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces :
Hinc populum late Regem, belloque superbum
Venturum excidio Libyæ : sic volvere Patres.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis.
Necdum etiam causæ irarum, sævique dolores
Exciderunt animo : Manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spreteque injuria formæ.
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super jactatos æquore toro.
Troas, reliquias Danaum, atque inimicis Achilli.
Arcubat longe Latio, multosque per annos
Errabant adsi fati maria omnia circum.
Tanta molis erat Romanam condere gentem.
Vigæ conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruabant :

Cum

Cum Juno æternum servans sub pectore vulnus ?
 Hæc secum : Me ne incepto desistere victam ?
 Nec posse Italia Teucrorum avertere Regem ?
 Quippe veror fatis. Pallasne exurere classem
 Argivum , arque ipsos potuit submergere ponto ?
 Unius ob noxam , & furias Ajacis Oilei ?
 Ipsa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
 Disjecitque rates , evertitque æquora ventis ?
 Illum expiranrem transfixo pectore flammam
 Turbine corripuit , scopuloque infixi acuto ?
 Ast ego , quæ Divum incendio Regina , Jovisque
 Et soror & conjux , una cum gente tot annos
 Bella gero , & quisquam numen Junonis adores
 Præterea ? aut supplex aris imponas honorem ?
 Talia flammato secum Dea corde volutans ,
 Nimborum in patriam , loca fœta furentibus Auriæ
 Æoliam venit . hic vasto Rex Æolus antro
 Luctantes ventos , tempestatesque sonoras
 Imperio premis , ac vinclis & carcere frangas ?
 Illi indignantes magno cum murmure montis
 Circum claustra fremunt : celsa sedes Æolus arce
 Sceptra tenens , molitque animos . & temperat iras ?
 Ni faciat , maria , ac terras , cælumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum , verrantque per auras .
 Sed Pater Omnipotens speluncis abdidit atris ,
 Hoc metuens , molemque , & montes insuper altos
 Imposuit , Regemque dedit , qui fœdere certo
 Et premere , & laxas sciret dare jussus habenas .
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est :
 Æole (namque tibi Divum pater atque hominum Rex
 Et mulcere dedit fluctus , & tollere ventos)
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor ;
 Ilium in Italiam portans , victosque penates .
 Incute vim ventis , submersasque obrue puppes ;
 Aut age diversas , & disjice corpora ponto .
 Sunt mihi his septem præstanti corpore Nymphæ ;
 Quarum , quæ forma pulcherrima , Deiopejam
 Connubio jugam stabili , propriamque dicabo .
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigas , & pulchra faciat te prole parentem .
 Æolus hæc contra . Tuus , o Regina , quid optes ?
 Explorare labor , mihi jussa capessere fas est :
 Tu mihi quodcunque hoc regni , tu sceptra , Juvemque
 Concilias , tu das epulis acumbere Divum :

Nim-

Nimborumque facis, tempestatumque potestem;
 Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
 Impulit in latus: æventi, velus agmine facto,
 Quæ data porta, ruunt, & terras turbine perflant;
 Incubere mari, totumque a sedibus imis
 Una Euræque, Notusque ruunt, creberque procellis
 Africus: & vastosvolvunt ad sidera fluctus,
 Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum;
 Eripiunt subito nubes cælumque, diemque
 Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
 Intonare poli, & crebris micat ignibus æther.
 Presentemque viris intentant omnia mortem.
 Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra:
 Ingemunt, & duplices tendens ad sidera palmas,
 Talia voce referunt: O terque quaterque beati,
 Quæcis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus alis
 Contigit oppetere. O Danaum fortissime gentis,
 Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
 Non potuisse? suaque animam hanc effundere dextra?
 Sævus ubi Aecidæ telo jacet Hector, ubi ingens
 Sarpedon, ubi tot Sîmois correpta sub undis
 Scuta virum, galeasque, & fortis corpora volvit?
 Talia jactanti stridens Aquilone procella
 Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
 Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
 Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons;
 Hi summo in fluctu pendent, his undæ dehiscens
 Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
 Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet,
 (Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras;
 Dorsum immane mari summo) tres Euræ ab alto
 In brevia, & syrtae urget (miserabile visu)
 Illiditque validis, atque aggere cingit arenæ.
 Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem;
 Ipse ante oculos ingens a vertice pontus
 In puppim ferit. excutitur, pronusque magister
 Volvitur in caput. ast illam ter fluctus ibidem
 Torquet agens circum, & rapidus vorat equore vortex
 Apparent rari nantes in gurgite vasto:
 Arma virum, tabulæque, & Troja gaza per undas.
 Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achææ.
 Et quæ vectus Abas. & quæ grandævus Alethes,
 Vicistiem: laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum
 Emissamque hiemem sensu Neptunus, & amissam
 Sragna refusa vadis: graviter commotus, & alto
 Prospiciens, summa placidum caput extulit unda
 Disiectam Æneæ toto vides æquore classen,
 Fluctibus oppressos Troas, cælique ruinam
 Ne clatuere doli fratrem Junonis, & iræ.
 Eurum ad se, Zephyrumque vocat: delicta talia fatetur
 Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 Jam cælum, terramque meo sine numine, venti
 Miscere, & tantas audetis tollere moles?
 Quos ego. sed motos præstat componere fluctus:
 Post mihi non simili pena commissa lueris.
 Maturate fugam, Regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa,
 Vestras, Eure, domos: illa se jactet in aula
 Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.
 Sic ate, & dicto citius tumida æquora placat;
 Collectasque fugas nubes, solemque reducit,
 Cymothoe simul, & Triton adnixus æcuto
 Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti,
 Et vastas aperit syrtes, & temperat æquor.
 Atque rotis summa levibus perlabitur undas.
 Ac veluti magno in populo quum sæpe coorta est
 Seditio sævitque animis ignobile vulgus,
 Jamque faces, & saxa volant, furor arma ministrat;
 Tum pietate gravem, ac meritis si forte virum quem
 Conspectere, silens, arrectisque auribus astant.
 Ille regit dæmonios animos, & pectora mulcet.
 Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
 Prospiciens genitor, cæloque injectus aperto
 Flebit equos, curroque volans dat lora secundo.
 Defessi Æneidæ, quæ proxima litora, cursu
 Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
 Est in successu longo locus: insula portum
 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos:
 Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
 In cælum scopuli, quorum sub vertice late
 Æquora cuncta silent. tum silvis scena coruscis
 Desuper, horrentiq; ætrum nemus imminet umbra
 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
 Iarus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo,

Nymæ

Nympharum domus. fessas non vincula naves
 Ulla tenent unco, non alligat anchora morfus;
 Huc septem Æneas collectis navibus omni
 Ex numero subit: ac magno telluris amore
 Egressi, optata potiuntur Troes arena,
 Et sale tabentes artus in litore ponunt.
 Ac primum siliis scintillam excudit Achates;
 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam;
 Tum Ceterem corruptam undis, Cerealiaque arma;
 Expediunt fessi rerum, frugesque receptas
 Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
 Æneas scopulum interea conscendit, & omnem
 Prospectum late pelago petit, Anthea si qua
 Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
 Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caii.
 Navim in conspectu nullam, tres litore cervos
 Prospicit errantes: hos tora armenta sequuntur
 A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
 Constitit, arcumque manu, celeresque sagittas
 Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates:
 Ductorisque ipsos primum capita alta ferentes
 Cornibus arboreis sternit: tum vulgus, & omnem
 Miscet agens telis memora inter frondea turbam.
 Nec prius abistit, quam septem ingentia victor
 Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
 Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
 Vina, bonus quæ deinde cadis onerat Acestes
 Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros;
 Dividit, & dictis merentia pectora mulcet.
 O socii (neque enim ignari sumus ante malorum)
 O passi graviores, dabit Deus his quoque finem.
 Vos & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
 Accessis scopulos, vos & Cyclopea saxa
 Experti: revocare animos, mestumque timorem
 Mittite: forsitan hæc olim meminisse juvabit.
 Per varios casus, per tot discrimina rerum
 Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
 Ostendunt, illis fas regna refurgere Trojæ.
 Durate, & vosmet rebus servate secundis.
 Talia voce refert, curisque ingentibus æger
 Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem;
 Illi se prædæ accingunt, dapibusque futuris:
 Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.

Pars in frustra secant, verubusque tremantia figunt.
 Littore aliena locant alii, flammisque ministrant.
 Tum victu revocant vires, fusique per herbam
 Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferina.
 Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ;
 Amissos longo socios sermone requirunt,
 Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant;
 Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos,
 Præcipue pius Æneas nunc acris Oronti,
 Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
 Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum
 Et jam finis eras, cum Jupiter æthere summo
 Despiciens mare veli volem, terrasque jacentes,
 Littoraque, & latos populos, sic vertice cæli
 Constitis, & Libyæ defixis lumina regnis,
 Atque illum tales jactantem pectore curas,
 Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes
 Alloquitur Venus. O qui res hominumque Deumque
 Æternis regis imperiis, & fulmine terras,
 Quid meus Æneas in te committere tantum,
 Quid Troes poruere? quibus tot funera passis
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 Certe hinc Romanos olim, volventibus annis;
 Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucris;
 Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
 Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Trojæ, tristesque ruinas
 Solabar, fatis contraria fata rependens.
 Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur. quem das finem Rex magnæ laborum?
 Antenor potius mediis clapsus Achivis
 Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
 Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi:
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis
 It mare proruptum, & pelago premit arva sonanti;
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
 Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
 Trojæ: nunc placida compositus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, cæli quibus annuis arcem,
 Navibus (infandum) amissis, unius ob itam
 Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris;
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptris reponis?
 Olli subridens hominum sator, atque Deorum;
 Vultu, quo cælum, tempestatesque serenas,

Oculos libavit natæ: dehinc talia satur.
 Parce metu Cytherea: manet immota tuorum
 statibus: cernes urbem, & promissa Lavini
 Mania, sublimemque feres ad sidera cœli
 Magnanimum Æneam, neque me sententia vertit;
 Hic tibi (sabor enim, quando hæc te cura remordet;
 longus & volvens fatum arcana movebo)
 Bellum,ogens geret Italia, populosque feroces
 Contudent, moresque vius, & mœnia ponet:
 Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
 Tæneque transierit Rutulis hyberna subactis.
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur (Ilus erat, dum res fletit Ilia regno)
 Triginta magnos volvendis mensibus orbes
 Imperio explebit, regnumque a sede Lavini,
 Transferet, & longam multa vi maniet Albam:
 Hic jam tercentum cotos regnabitur annor
 Gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
 Inde lupæ fulvo nutricis regmine lærus
 Remulus excipiet gentem, & Mavortia condet
 Mania, Romanosque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum, nec tempora pono,
 Imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
 Quæ mare hunc, terrasque metu, cœlumque fatigat;
 Consilia in melius refert, mecumque fovebit
 Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
 Sic placitum, venies lustris labentibus ætas,
 Cum domus Aſſarici Phthiam, claraque Mycenæ
 Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
 Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar,
 Imperium Oceano, famam qui terminet astris:
 Julius, e magno demissum nomen Iulo.
 Nunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
 Accipies secura: vocabitur hic quoque votis.
 Aspera tum positæ mitescent sæcula bellis:
 Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 Jura dabunt; diræ ferro, & compagibus arctis
 Claudentur belli portæ: furor impius intus
 Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
 Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento,
 Næc ait, & Maja genitum demittit ab alto,
 Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginiis arces
 Hospitio, Tenebris, ne fati nescia Dido

Finibus atceres. volat ille per acra magnum
 Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris.
 Et jam iussa facit, ponuntque ferocia Pæni
 Corda volente Deo: in primis Regina quietum
 Accipis in Teucros: animum, mentemque benignam;
 At pius Æneas per noctem plurimo volvens,
 Ut primum lux alma data est, exire, locosque
 Explorare novos, quas vento accesseris oras,
 Qui teneant (nam inculta vider) hominesque, feræque;
 Quærere constituit, sociisque exacta referre.
 Classem in convexo nemorum sub rupe cavata
 Arboribus clausam circum, atque horrentibus umbris
 Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Cui mater media sese tulit obvia sive,
 Virginis os habitumque gerens, & virginis armæ
 Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
 Harpalice, volucrumque fuga prævertitur Hebrum.
 Namque humeris de moreabilem suspenderat arcum
 Venatrix, dederatque comas diffundere ventis,
 Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes
 Ac prior: Heus (inquit) juves monstrare mearum
 Vidistis siquam hic errantem forte sororum,
 Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis;
 Aut spumantis apri cursum clamore prementem,
 Sic Venus. at Veneris contra sic filius orsus:
 Nulla taurum audita mihi, neque visa sororum.
 O quam te memorem virgo? namque; haud tibi vultus
 Mortalis, nec vox hominem sonat. o Dea ceres:
 An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
 Sis felix, nostrumque leves quæcunque laborem:
 Et quo sub cælo tandem, quibus orbis in oris
 Jactemur, doceas. ignari hominumque locorumque;
 Erramus, vento huc vastis & fluctibus acti.
 Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
 Tunc Venus: Haud æquidem tali me dignor honore;
 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
 Purpureoque alte furas vincere cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem;
 Sed fines Lybici, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyria regit urbs profecta,
 Germanum fugiens. longa est injuria, longæ
 Ambages, sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sichæus erat, dirissimus agri

Phœnecum, & magno misera dilectus amore;
 Cui pater intactam dederat, primisque jurgat
 Omnibus, sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes;
 Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
 Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incaurum superat, securus amorum
 Germanæ: factumque diu celavit, & ægram
 (Multa malus simulant) vana spe iussit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
 Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
 Nudavit, cæcumque domus scelus omne retexit;
 Tum celerate fugam, patriaque excedere suadet;
 Auxiliumque viæ, verteres tellure recludit
 Thesuros, ignotum argenti pondus, & auri.
 His commota fugam Dido, sociosque parabat.
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat. naves quæ forte paratæ,
 Corripiunt, oberantque auro: portantur avari
 Pygmalionis opes pelago: dux femina facti,
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
 Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem;
 Mercatique solum facti de nomine Byrsam,
 Maurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem? quibus aux venistis aboribus?
 Quove teneris iter? quærenti talibus ille
 Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
 O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
 Et vacerannales nostrorum audire laborum:
 Ante diem clauso componet Vesper Olympo.
 Nos Troja antiqua (si vestras forte per aures
 Trojæ nomen iis) diversa per æquora vectos,
 Forte sua Libyæis tempestas appulsi oris.
 Sum piæ Aincas, raptos qui ex hoste penates
 Classe veho mecum, fama super æthera notus.
 Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo;
 His denis Phrygium conscendi navibus æquor,
 Matre Dea monstrante viam, data fata secutus:
 Vix septem convulsa undis, Euroque supersunt;
 Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
 Europa, atque Asia pulsus. Nec plura querentem
 Passa Venus, medio sic interfata dolore est:
 Quisquis es, hæc (credo) invisus cælestibus auras

Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem;
Perge modo, atque hinc te Regina ad limina perfer
Namque sibi reduces socios, classemque relaxam
Nuncio, & in tutum versis Aquilonibus actam,
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Aspicie bis senos latantes agmine cyenos,
Ætheria quos lapsa plaga Jovis ales apertio
Turbabat cœlo, nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare videntur;
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subis ostia velo.
Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum;
Dixit, & avertens rosea cervice refulsit,
Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos.
Es vera incessu patuit Dea, ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce sequutus.
Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur? & veras audire, & reddere voces?
Talibus inculcat, gressumque ad mœnia tendit:
At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
Et multo nebulae circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset;
Molirive moram, & veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Lata suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calant aræ, ferrisque recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua semita monstrat.
Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adversasque aspectat desuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, strepitumque, & strata viarum;
Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa,
Pars optare locum recto, & concludere sulco.
Jura, magistratusque legunt, sanctumque Senatum;
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii: immanesque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes æstate nova per florea rura
Exercet sub sole labor, quum gentis adultos

Educunt fetus, aut quum liquentia mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent:
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella;
 O fortunati, quorum jam menia surgunt,
 Æneas ait, & fastigia suspicit urbis.
 Inferi se septus nebula (mirabile dictum)
 Per medios, miscerque viris, neque cernitur ulli;
 Lucus in urbe fuit mediis, lætissimus umbra,
 Quo primum jactati undis, & turbine Pæni
 Effodere loco signum, quod regia Juno
 Monstraret, caput acris equi, sic nam fore bello
 Egregiam, & facilem victu per sæcula gentem.
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 Condebat, donis opulentum, & num ne Divæ
 Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
 Ære trabes, foribus cardo fridebat ahenis.
 Hoc primum in lucu nova res oblata timorem
 Leniit: hic primum Æneas sperare salutem
 Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
 Namque sub ingenti lustrat dum singula templo:
 Reginam opperiet, dum quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se, operumque laborem
 Miratur, vides Iliacas ex ordine pugnas,
 Bellaque jam fama totum vulgata per orbem:
 Atridas, Priamumque, & sævum ambobus Achillem.
 Constitit, & lacrymans, Quis jam locus, inquit, Achate
 Quæ regio in æeris nostri non plena laboris?
 En Priamus: sunt hic etiam sua præmia laudi.
 Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
 Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem
 Sic ait, atque animum pictura patet inani,
 Multa gemens, largoque humectat flumine vultum,
 Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 Hæc fugerent Graii: premeret Trojana juvenus:
 Hæc Phryges: inflaret curru cristatus Achilles.
 Nec procul hinc Rhæsi niveis tentoria velis,
 Agnosce lacrymans, & primo quæ prodita somno
 Tydides multa vastabat eade cruentus?
 Ardensque averis equos in castra, priusquam
 Fabula gustassent Troje, Xanthumque bibissent.
 Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer atque impar congressus Achilli,

Fertur

Fertur equis, curruque resupinus inani,
 Lora tenens tamen huius cervixque, comaque, trahuntur
 Per terram, & versa pulvis inferbitur hasta.
 Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
 Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
 Suppliciter tristes, & iunctæ pectora palmis.
 Diva solo fixos oculos averſa tenebat.
 Ter circum Iliacos raptaverat Hæc tora muros;
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles;
 Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo;
 Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici.
 Tendentemque manus Priamum conspexit inermes,
 Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis;
 Eosque acies, & nigri Memnonis arma.
 Ducit Amaxonidum lunatis agmina pelteis
 Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet;
 Aurea subnectens exerte cingula mammae
 Bellatrix, audetque viris concurrere Virgo.
 Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
 Dum stupet, obrutuque hæres defixus in uno;
 Regina ad templum forma pulcherrima Dido
 Incessit, magna juvenum stipante caterva,
 Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cyntii
 Exercet Diana choros: quam mille secusæ
 Hinc atque hinc glomerantur Oreades, illa pharetram
 Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes,
 Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
 Talis erat Dido, talem se læta ferebat
 Per medios, instans operi, regnisque futuris,
 Tum foribus Divæ media testudine templi
 Septa armis, folioque alte subnixâ refedit.
 Jura dabat, legesque viris, operumque laborem
 Partibus æquabat justis, aut sorte traherat,
 Cum subito Æneas concursus accedere magno
 Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum;
 Tenebrorumque alios: ater quos æquore turbo
 Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates;
 Læritiaque, metumque avidi conjungere dexteras
 Ardebant: sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant, & nube cavæ speculantur amicti,
 Quæ fortuna viris, classem quo lictore linquant;
 Quid veniant, cunctis nam læsti navibus ibant
 Orantes veniam, & templum clamore petebant.

Postquam introgressi, & coram data copia fandi;
 Maximus Ilioneus placido sic pectore cepit:
 O Regina, novam cui condere sup̄ ter urbem;
 Iustitiae dedit gentes fr̄nare superbas,
 Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus: prohibe infandos a navibus ignes:
 Parce pio generi, & propius res aspice nostras;
 Non nos aut ferro Libyco: populare penates
 Venimus, aut raptas ad littora vertere pr̄das:
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae
 Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
 Huc rursus fuit.
 Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion
 In vada cæca tulit, penitusque procaecibus Austris;
 Perque undas superante salo, perque in via saxa
 Dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris.
 Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbari
 ra morem

Permitte patria? hospitio prohibemur arenæ:
 Bella cient, primaque verant consistere terra.
 Si genus humanum, & mortalia temnetis arma;
 At sperate Deos memores fr̄adi, atque nefandi,
 Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
 Nec pietate fuit, nec bello major: & armis:
 Quem si fata virum servant, si velat ur aura
 Æthera, neque adhuc crudelibus occubat umbris
 Non metus: officio ne te cecidisse priorem
 Pœniteat. sunt & Siculis regionibus urbes,
 Armaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes
 Quassatam ventis liceat subducere classem,
 Et silvis aptare trabes, & stringere remos:
 Si datur Italiam sociis, & Rege recepto
 Tendere. ut Italiam læti, Latiumque petamus:
 Sin abrupta salus, & te pater optime Teucrum
 Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Juli,
 At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,
 Unde huc advecti, regemque petamus Acestem.
 Talibus Ilioneus: Cuncti simul ore fremebant
 Dardanidæ.

Tum breviter Dido vultum demissa profatur,
 Solvite corda metum Teucri, secludite curas,

Res

Res dura, & novitas regni me talia cogunt
 Moliri, & late fines custode tueri.
 Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem?
 Virtutesque, virosque, & tanti incendia belli?
 Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni:
 Nec tam adversus equos Tyria Sol jungit ab urbe;
 Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
 Sive Erycis fines, regemque optatis Acastem,
 Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
 Vultis & his mecum pariter confidere regnis?
 Urbem quam statuo, vestra est: subducite naves;
 Tros, Tyriusque mihi nullo discrimine agetur,
 Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem
 Affores Æneas, equidem per littora certos
 Dimittam, & Libyæ lustrare extrema jubebo;
 Si quibus ejectus silvis, aut urbibus erras.
 His animum arrecti dictis, & fortis Achates;
 Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
 Ardebant. prior Æneam compellas Achates.
 Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
 Omnia tua vides, classem, sociosque receptos;
 Unus adest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
 Submersum: dictis respondent cætera matris.
 Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
 Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
 Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
 Os, humerosque Deo similis, namque ipsa decoratæ
 Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ
 Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
 Quale manur addunt ebori decus, aut ubi flavo
 Argentum, Pariusve lapis circumdatur auro.
 Tum sic Reginam alloquitur, cunctisque repente
 Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
 Trojus Æneas Libyæis ereptus ab undis:
 O sola infandos Trojæ miserata labores.
 Quæ nos reliquias Danaum, terræque marisque;
 Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos
 Urbe, domo socias: grates persolvere dignas
 Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubique est
 Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem
 Dii tibi (si qua pios respectant numina, si quid
 Usquam justitiæ est, & mens sibi conscia recti)
 Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
 Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?

In fræta dum fluvii current, dum montibus umbræ
 Lustabunt convexa, polus dum sidera pascet,
 Semper honos, nomenque tuum laudesque manebunt;
 Quæ me cunque vocant terræ. Sic factus, amicum
 Iliones petit dextra, lævaque Sereftum,
 Post alios, fortemque Hyan, fortemque Cloanthum.
 Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,
 Casu deinde viri tanto, & sic ore locuta est:
 Quis te nate Dea per tanta pericula casus
 Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
 Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisæ
 Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
 Atque equidem Teucerum memini Sidona venire
 Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
 Auxilio Beli, genitorum Belus opimam
 Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat:
 Tempora jam ex illo casu mihi cognitus urbis
 Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
 Ipse hostis Teucrorum insigni laude ferebat,
 Seque ortum antiqua Teucrorum a stirpe volebat.
 Quare agite, O tectis juvenes succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Jactatam hæc demum voluit consistere terra.
 Non ignara mali miseris succurrere disco.
 Sic memorat, simul Aneam in regia ducit
 Tectis simul Divum templis incidit honorem.
 Nec minus interea sociis ad litora mittit
 Viginti tauros, magnorum horrentia centum
 Terga suum, pingues centum cum matribus agnosque
 Munera, læticiamque Dei.
 At domus interior regali splendida luxur
 Instruitur: mediisque parant convivia tectis;
 Arte laboratæ vestes, ostroque superbo,
 Ingens argentum mensis, exlataque in auro
 Fortia facta patrum, series longissima rerum;
 Per tot ducta viros, antiquæ ab origine gentis:
 Aeneas (neque enim patrus consistere mentem
 Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem,
 Ascanio ferat hæc, ipsumque ad moenia ducat.
 Omnis in Ascanio chari stat cura Parentis.
 Munera præterea Iliacis erepta ruinis
 Ferre jubet, pallam signis, auroque rigentem;
 Et circumtextum croceo velamen acantho:
 Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,

Pergama cum pereret, inconcessosque hymenaeos,
 Extulerat, matris Leda mirabile donum.
 Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim
 Maxima natarum Priami, colloque monile
 Baccatum, & duplicem gemis, auroque coronam.
 Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
 At Pythærea novas artes, nova pectore versat
 Consilia, ut faciem mutatus, & ora Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat, donisque furem
 Incendat Reginam, atque ossibus implicet ignem.
 Quippe domum timet ambiguum, Tyriosque bilingues
 Ut atrox Juno, & sub noctem cura recusat.
 Ergo his aligerum dictis affatur Amorem.
 Nate, meæ vires, mea magna potentia solus;
 Nate, Patris summi qui tela Typhoea temnis,
 Ad te confugio, & supplex tua numina posco,
 Fraterus Æneas pelago tuus omnia circum
 Litonia jactetur, odiis Junonis iniquæ,
 Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
 Huc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
 Vocibus, & vercor quo se Junonia vertant
 Hospitia; haud tanto cessabit cardine rerum;
 Quocirca capere ante dolis, & cingere flammæ
 Reginam meditor, ne quo te numine mutet,
 Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
 Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem;
 Regius accitus chari genitoris ad urbem
 Sidoniam puerire, parat, mea maxima cura;
 Dona ferens pelago, flammis restantia Trojæ;
 Hunc ego sopitum somno super ælia Cythera,
 Aut super Idalium secreta sede recondam:
 Ne quo Scire dolos, mediisve occurrere possis.
 Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
 Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus;
 Ut, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
 Regales inter mensas, laticemque Lyxum,
 Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
 Pareat Amor dictis charæ genitricis, & alas
 Exuit, & gressu gaudens incedit Juli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem
 Irrigat, & forum gremio Dea tollit in altos.
 Idaliæ locus, ubi mollis amaraeus illum
 Floribus, & dulci adspirans complectitur umbra.

Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
 Regia portabas Tyriis, duce lætus Achate.
 Cum venit, aulæis jam se regina superbis
 Aurea composuit sponda, mediamque locavit
 Jam pater Æneas, & jam Trojana juvenus
 Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro:
 Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; canistris
 Expediunt: consisque ferunt manvilia villis.
 Quinquaginta iatus famulæ, quibus ordine longo
 Cura penum struere, & flammis adolere penates.
 Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri.
 Qui dapibus mensas onerant, & pocula ponant.
 Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
 Convenere, toris iussu discumbere pictis.
 Mirantur dona Æneæ, mirantur Julum,
 Flagrantesque Dei vultus, simulataque verba;
 Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
 Præcipue infelix pesti devora futuræ
 Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
 Phœnissæ, & puero pariter, donisque movetur:
 Ille ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
 Et magnum fassus implevit genitoris amorem,
 Reginam pesit. hæc oculis, hæc pectore toto
 Hæret, & interdum gremio fovea in seia Dido,
 Infideat quantus miseræ Deus. at memor ille
 Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
 Incipit, & vivo sentat prævertere amore
 Jam pridem resides animos, desuetaque corda.
 Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ,
 Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
 Fit strepitus rectis, vocemque per ampla volutant
 Atria: dependent lychni laquearibus aureis
 Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
 Hic Regina gravem gemmis, auroque poposeit;
 Implevitque mero pateram, quam Belus, & omnes
 A Belo soliti, tum facta silentia rectis.
 Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
 Hunc lætum Tyriisque diem, Trojaque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores,
 Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
 Et vos o cœtum Tyrii celebrate faventes.
 Dixit, & in mensa laticum libavit honorem;
 Primaque libato summo tenuis attigit ore.
 Tum Bixæ dedit ingrepitans, ille impiger hausit

Spumantem pateram, & pleno se proluvit auro:
 Post alii procures. cithara crinitus Jopas
 Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas;
 Hic canis errantem Lunam Solisque labores:
 Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, & ignes,
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones:
 Quid tantum Oceano properent se tingere soles
 Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Ingeminant plausum Tyrii. Troesque sequuntur;
 Nec non & vario noctem sermone trahebat
 Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
 Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa;
 Nunc, quibus Aurora venisset filius armis:
 Nunc, quales Diomedis equi, nunc, quantus Achilles;
 Imo age, & a prima die hospes origine nobis
 Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum;
 Erroresque tuos: nam te jam septima portat
 Omnibus errantem terris, & fluctibus ætas.

Finis Libri Primi Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Secundus.

ARGUMENTUM:

Didonis voluntati morem gerens. Æneas, excidit
Trojani seriem narrat. Ea est hujusmodi. Greci
decimo belli Trojani anno, attriti jam viribus, virtu-
tisque diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea,
que urbis incendiurn antecessit, fugam simulantes, cir-
ca Tenedum latisant, relicto in agro Trojano equo ligneo
sante magnitudinis, ut portis urbis recipi non posset, &
ejus utero lectissimum quemque procerum includunt. Tro-
jani partim fraude Sinonis impuls, partim Laocoontis
supplicio territi, diruta muri parte, equum in arce
stant. Nocte intempesta Greci a Tenedo profecti per
eam muri ruinam, qua equus erat introductus, urbem
invadunt. Sic non reformato equi utero, armatos emitit:
omnia ferro, flammisque sedantur. Æneas interim ab
Hectore in somnis admonetur, ut sibi fuga consulat,
deosque patrios incendio eripiat. Ille tamen honestam
mortem turpi fugæ preferens frustra in arma ruit.
Satis feliciter primus impetus succedit Trojanis, donec
Chorabi consilium sequuti, sumptis Grecorum armis,
suorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugna-
tur, Priamusque ipse a Pyrho Achillis filio interfici-
tur. Æneas itaque frustra tentatis omnibus, cum jam
nihil spei reliquum esset, sacra Anchisæ patri committit,
eo quod in humeros suos sublato, assumptisque Ascanio
filio Creusaque uxore, fugam arripit. Greci a tergo
insequuntur. In eo tumultu Creusam uxorem amittit,
cujus querendę causa per totam urbem oberranti obvia
fit uxoris umbra. virumque mortis sue cersiozem facit:
ipse ad socios revertitur, quo jam magnus virorum &
mulie-

*malleramque numerus confluxerat, ejus aspiciam, quem-
cunque terrarum abducere vellet, sequi paratus.*

Contingere omnes, intentique ora tene-
bant.

Inde toro pater Æneas sic orsus ab-
alto:

Infandum Regina jubes renovare do-
lorem,

Trojanas ut opes, & lamentabile re-
gnum.

Eruerint Danaï, quæque ipse miserim vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssi
Temperet a lacrymis? & jam nox humida cælo
Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojæ supremum audire laborem,
Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit,
Incipiam.

Fracti bello, fatisque repulsi
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Instar montis equum, divina Palladis arte,
Ædificant, sectaque inrexunt abjete costas.
Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc delectæ virum, sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penitusque cavernas
Ingentes, utrumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant.
Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis.
Huc se proVecti deserto in litore condunt:
Nos abuisse rati, & vento petiisse Mycenæ.
Ergo omnis longo solvit se Teucra luctu:
Panduntur portæ, juvare, & Dorica castra
Desertosque videre locos, litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic sevens tendebat Achilles.
Classibus hic locus, hic acies certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi, primasque Thymetes.
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias, suspectaque dona

Præcipitare jubens, subjectisque urere flammis;
 Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
 Primus ubi ante omnes, magna comitante caterva;
 Laocoön ardens summa decurrit ab arce;
 Et procul, O miseri quæ tanta infania cives?
 Creditis avectos hostes, aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulysses?
 Aut hoc inclusi ligno occulantur Achivi?
 Aut hæc in nostros fabricata est mæchina muros;
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi?
 Aut aliquis latei error. Equo ne credite Teucri;
 Quicquid id est, timeo Danaos & dona ferentes.
 Sic factus, validis ingentem viribus hastam
 In latus, inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit: stetit illa tremens, utroque recusso
 Insonuere cave, gemitumque dedere cavernæ.
 Et, si fata Deum, si mens non læva fuisset,
 Impulerat ferro Argolicæ fœdare latebras;
 Trojæque nunc stares, Priamique arx alta maneres
 Ecce manus juvenem interea post terga revinctum
 Pastores magno ad regem clamore trahebant
 Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultro,
 Hoc ipsum ut strueret, Trojamq; aperiret Achivi;
 Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus;
 Seu versare dolos, seu cecæ occumbere morti,
 Undique visendi studio Trojana juvenus
 Circumfusa rurs, certantque illudere capto.
 Accipe nunc Danaum insidias, & erimine ab uno
 Disce omnes.
 Namque ut conspectu in medio turbatur, inermis
 Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
 Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
 Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; restat?
 Cui neque apud Danaos usquam locus: insuper ipsi
 Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
 Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis
 Imperus: hortamur fari, quo sanguine cretus,
 Quidve ferat, memores: quæ sit fiducia capto.
 Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.
 Cuncta equidem tibi, Rex, fuerint quæcunque, fa-
 rebor
 Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo;
 Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Fin-

Pinxit; vanum etiam, mendacemque improba finget
Fando aliquid si forte tuas pervenis ad aures
Belidae nomen Palamedis, & inelyta fama
Gloria (quem falsa sub prodicione Pelasgi
Infantem, infando indicio, quia bella vetebat.
Demisere neci, nunc cassum lumine lugent)
Ille me comitem, & consanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis
Dum stabat regno incolumis, regnumque vigebar
Consiliis, & nos aliquod nomenque, decusque
Gessimus. invidia postquam pellacis Ulyssi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris,
Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam;
Et casum infantis mecum indignabar amici.
Nec sacui dement, & me fors si qua tulisset,
Si patros unquam remeassem victor ad Argos;
Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes, hinc semper Ulysses
Criminibus aetere novis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & querere conscius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante ministro;
Sed quid ego haec autem nequisquam ingrata revolve?
Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achivos;
Idque audire sat est, jamdudum sumite poenas:
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atreidae;
Tum vero ardemus scitari, & querere causas
Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgae.
Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatatur.
Saepe fugam Danaï Troja cupiere relicta
Moliri, & longo fessi decedere bello;
Fecissentque utinam, saepe illos aspera ponti
Interclusit hiems, & terruis Auster euntes.
Praecipue eum jam hic trabibus conexus aernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypylum scisatum oracula Phoebi
Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & Virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad oras,
Sanguine querendi reditus, animaque litandum
Argolica. vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obstupere animi, gelidusque per ima cucurris
Ossa tremor, cui fata parens, quem poscat Apollo;
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios, quæ sint ea Numina Divum
Flac.

Elagitat. & mihi jam multi crudele canebant:
 Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
 Bis quinos silet ille dies, testusque reusque
 Phodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithacæ moribus actus,
 Compositæ rumpit vocem, & me destinata.
 Assensere omnes: & quæ sibi quisque timebas,
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat, mihi sacra parati,
 Et fassæ fruges, & circumtempora vitæ.
 Eripui (fateor) letho me, & vinctula rupi.
 Limosque lacu per noctem obscurus in ulva
 Delitui, dum vale darent, si forte dedissent.
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi.
 Nec dulces natos, exoptatumque parentem,
 Quos illi fors ad penas ob nostra reposcent
 Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
 Quod te per superos, & confera numina veri,
 Per, si qua est, quæ restat adhuc mortalibus usquam:
 Inemerata fides, oro, miserere laborum.
 Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
 His lacrimis vitam damus, & misere scimus ultro.
 Ipse viro primus manicas, atque arcta levare
 Vincula jubet Priamus: dictisque ita fatur amicis:
 Quisquis es, amissos hanc jam obliviscere Grajos:
 Noster eris, mihi que hæc edisserere vera roganti.
 Quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
 Quidve perunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
 Dixerat: ille volis instructus, & arte Pelasga
 Sustulit exuras vinclis ad sidera palmas.
 Vos æterni ignes, & non violabile vestrum
 Testor numen, ait: vos aræ, ensesque nefandi.
 Quos fugi, victæque Deum, quas hostia gessi:
 Fas mihi Grajorum sacra resolvere jura:
 Fas odisse viros, atque omnis ferre sub auras,
 Si qua tegunt, teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modo promissis maneat, servataque serves.
 Troja fidem, si vera feram, si magna rependam:
 Omnis spes Danaum, & cæpi fiducia belli.
 Pallidis auxiliis semper stetit, impius ex quo
 Tydidet, sed enim scelerumque inventor Ulysses,
 Fatale aggressi sacro avellere templo:
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuere sacram effigiem, manibusque eruentis:

Virgineas ausi Divæ contingere vitas,
 Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
 Spei Danaum, fractæ vires. aversa Deæ mens,
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris:
 Vix positum castris simulacrum, arsere coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis, salsusque per artus
 Sudoritis, verque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicula, parmaque ferens, hastamque trementem.
 Exemplo tentanda fuga canis æquora Calchas,
 Nec posse Argolicis excindi Pergama tellis,
 Omnia ni reperant Argis, Numenque reducant,
 Quod pelago, & curvis secum advexere carinis.
 Et nunc quod patrias vento petiere Mycenæ,
 Arma, Deosque parant comites, pelagoque remenso
 Improvisi aderunt. Ita digerit omnia Calchas.
 Hanc pro Palladio moniti pro Numine læso
 Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret.
 Hanc tamen immensam Calchas atcollere molem
 Roboribus textis, cæloque educere jussis,
 Ne recipi potis, aut dici in mœnia possit,
 Neu populum antiquæ sub religione tueri.
 Nam si vestra manus violasset dona Minervæ;
 Tum magnū exitium (quod Di prius omne in ipsum
 Convertant) Priami imperio, Phrygibusque futurum.
 Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
 Ultro Asiam magno Pelopeja ad mœnia bello
 Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
 Talibus insidiis, perjurique arte Sinonis
 Credita res, captique dolis, lacrymisque coacti;
 Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
 Non anni domuere decem, non mille carinæ.
 Hic aliud majus miseris, multoque tremendum
 Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
 Laocoon ductus Neptuno sorte sacerdos,
 Solemnes raurum ingentem mactabat ad aras.
 Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
 (Horresco referens) immensis orbibus angues
 Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt,
 Pectora quorum inter fluctus erecta, jubæque
 Sanguinæ exuperant undas, pars cætera pontum
 Pone legit, sinuatque immensa volumine terga.
 Fit sonitus spumante salo, jamque arva tenebant,
 Ardentesque oculos suffecti sanguine, & igni,
 Sibilâ lambebant linguis vibrantibus ora.

Diffugimus visu exanguer. illi agmine cesso
 Laocoonta petunt; & primum parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 Implicat, & miseros morfu depascitur artus.
 Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
 Corripimus, spirisque ligant ingentibus, & jam
 Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 Terga dazi, superant capite, & cervicibus altis;
 Ille simul manibus tendis divellere nodos
 Perfusus sanie vittas, atroque veneno,
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit,
 Quales mugitus, fugis cum saucius aras
 Taurus, & incertam excussit cervice securim?
 At gemini lapsu delubra ad summa dracones
 Effugiunt, sæveque petunt Tritonidis arcem;
 Sub pedibusq; Dea, clypeiue sub orbe teguntur?
 Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis,
 Insinuat pavor, & scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt: sacrum qui cuspide robur
 Læseris, & tergo sceleratam intorseris hastam?
 Ducendum ad sedes simulacrum, orandaq; Divæ
 Numina conolamant.

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
 Ascingunt omnes operi, pedibusque rotarum
 Subjiciunt lapsus, & stuppea vincula collo
 Intendunt: scandit fatalis machina muros.
 Fæta armis: æurum pueri, innuptæque puellæ
 Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent?
 Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
 O patria, o divum domus Ilium, & inclita bello
 Mœnia Dardanidum. quater ipso in limine portæ
 Substitit, atq; utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen immemores, cæci que furore,
 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
 Tunc etiam fati a peritis Cassandra futuris
 Ora, dei jussu, non unquam credita Teueris.
 Nos delubra decum, miseri, quibus ultimus esset
 Ille dies, fæsta velamus fronde per urbem.

Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox,
 Involvens umbra magna terramque, polumque?
 Myrmidonumque dolos: fusi per mœnia Teueri
 Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
 Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
 A Tebedo, tasitæ per amica silentia Lunæ.

Littora nota petens : flammæ cum regia puppis
Extulerat , fatisque deum defensus iniquis ,
Inclusos usero Danaos , & pinea furtim
Laxat claustra Sinon . illos parefactus ad auras
Reddit equus , lætique cavose robore promunt
Tifandrus , Sthenelusque duces . & dirus Ulysses :
Demissum lapsi per funem ; Athamasq; Thoasque ;
Pelidesque Neoptolemus , primusque Machaon ,
Et Menelaus , & ipse doli fabricator Epeus .
Invadunt urbem somno , vinoque sepultam .
Cæduntur vigiles , portisque patentibus omnes
Accipiunt socios , atque agmina conscia jungunt .
Tempus erant , quo prima quies mortalibus agris
Incipit , & dono divum gratissima serpit .
In somnis ecce ante oculos mestissimus Hector
Visus adesse mihi , largosque effundere fletus ,
Raptatus bigis , ut quondam , aterque eruento
Pulvere , perque pedes trajectus lora rumentes :
Hei mihi , qualis erat , quantum mutatus ab illo
Hectore , qui redit exuvias indurus Achillis ,
Vel Dansum Phrygios jaculatus puppibus ignes :
Squallentem barbam , & concretos sanguine crines ;
Vulneraque illa gerens , quæ circum plurima muros
Accepit patrios : Ulro flens ipse videbar
Compellare virum , & menses expromere vocis .
O lux Dardaniæ , spes osidissima Te crum ,
Quæ tantæ tenuere moræ ? quibus Hector ab oris
Expectate venis ? ut te post multa tuorum
Funera , post varios hominumque , urbisque labores
Defessi aspicimus ? quæ causa indigna serenos
Fædavit vultus ? aut cur hæc vulnera cerno ?
Ille nihil : nec me quærentem vana moratur ;
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens ,
Heu fuge nate Dea , teque his , ait , eripe flammis :
Hostis habet muros , ruit alto a culmine Troja .
Sat patriæ , Priamoque datum , si Pergama dextra
Defendi possent , etiam hæc defensa fuissent .
Sacra : suosque tibi commendat Troja Penates ;
Hos cape fatorum comites , his mœnia quære ,
Magna pererrato statues quæ denique ponto .
Sic ait , & manibus vittas , Vestamque potentem ;
Æternumque adytis effers penetralibus ignem ,
Diverso interea miscentur mœnia luctu ,
Es magis , atq; magis (quanquam secreta patentis

Anchisæ domus, arboribusque oblecta recessit)
 Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror :
 Excusior somno, & summo fastigia tecti
 Ascensu supero, atque arrectis auribus alto.
 In segetem veluti cum flamma succentibus Austris
 Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
 Sternit agros, sternit fata lara, boumque labores.
 Præcipitesque trahit olvas : super-infersus alto.
 Accipiens sonitum : & de vertice pastor.
 Tum verò manifestæ fides : Danaumque patescunt
 Infidæ : Jam Deiphobi cedit ampla ruinam,
 Vulcano superante, domus : jam proximus ardet
 Ueslegon : S gæa ignis fera lara relucens
 Exoritur clamorque virum, & angorque tubarum :
 Arms amens capro, nec satisfactionis in armis.
 Sed gloriare manu bello, & concurrere in arcem
 Cum sociis ardens animi furor : & que mentem
 Præcipitant : pulchrumque mori succurrit in armis.
 Ecce autem telis Panthus, etæosus Achivum,
 Panthus Otridae, arcis, Phœbique sacerdos,
 Sacramenti, victorque Deos, parvumque nepotem
 Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.
 Quores summa loco Panthus? quam prendimus arcem?
 Vix ea factus eram : emittit cum talia reddit :
 Venit summa dies, & ineluctabile tempus
 Dardaniæ : fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
 Gloria Teucrorum, ferus omnia Jupiter Argos
 Transfudit : incensa Danai dominantur in urbe.
 Ardus armatos mediis in manibus adstans.
 Fundit equus, victorque Sinon incendia misceat
 Insultans : portæ aliis bipatentibus adsunt,
 Millia quot magnis nunquam venerere Mycenis.
 Obsedere aliis telis angusta viarum.
 Oppositi : stat ferri acies mucrone corusco
 Strictæ, parata neci : vix præmi prælia tentant
 Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt.
 Talibus Otridae dictis, & numine Divum
 In flammæ, & in arma feror, quo te istis Erinnyis;
 Quo fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
 Addunt se socios Rhipheus, & maximus armis
 Iphitus, oblatis per lunam, Hypanisque, Dymasque.
 Et lateri agglomerant nostro, juvenisq; Chæribus
 Mygdonides : illis qui ad Trojam forte diebus
 Venerat, infans. Cassandra accensus amore i.

Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat.

Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna, videris,
Excessere omnes adytis, arisque relictis,
Dii, quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
Incensæ? moriamur, & in media arma ruamus,
Una salus victis nullam sperare salutem.
Sic animis juvenum furor additus. inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relictis
Faucibus expectant siccis: per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Urbis iter. Nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, qui funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare labores?
Urbis antiqua ruæ multos dominata per annos;
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, & religiosa Deorum
Limina, nec soli penas dant sanguine Teucri,
Quondam etiam victis redit in præcordia virus;
Victoresque cadunt Danaï: crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus se Danaum, magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, socia agmina credens
Inscius, atque ultero verbis compellat amicus.
Festinate viri, nam quæ tam sera moratus
Segnities? alii rapiunt incensa, feruntque
Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?
Dixit: & exemplo (neq; enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios delapsus in hostes.
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvissum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressis humi nitens, trepidusque repente refugit
Attollentem iras, & cæcula colla tumentum,
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irrimus, densis & circumfundimur armis,
Ignarosque loci passim, & formidine captos
Sternimus, aspirat primo fortuna labori.
Atq; hic exultans successu, animisque Chorebus;
O socci, qua prima, inquit, fortuna salutis

Mon-

Monstrat iter, quaq; ostendit se dextra, sequamur?
 Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis
 Aptemus. Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
 Arma dabunt ipsi. sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam, clypei que insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum aecommodat enses?
 Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus
 Lata facit, spoliis se quisque resentibus armat,
 Vadimus immitti Danais haud numine nostro.
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conferimus, multos Danaum demittimus Orco;
 Diffugiunt alii ad naves, & littora cursu
 Fida petunt, pars ingentem formidine turpi
 Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo;
 Heu nihil invitis facquemquam fidere Divis.
 Ecce trahebatur passis Priameja Virgo
 Crinibus a templo Cassandra, adytisque Minervæ;
 Ad Cælum tendens ardentia lumina frustra;
 Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem furiosa. mente Choroebus;
 Et sese medium iniecit moriturus in agmen.
 Consequitur cuncti, & densis incurrimus armis;
 Hic primum ex alto desubri culmine telis
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes;
 Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
 Tum Danaï gemitu, atque creptæ virginis ira
 Undique collecti invadunt: acerrimus Ajax,
 Et gemini Arridæ, Dolopumque exercitus omnis;
 Adversè rupto cœu quondam turbine venti
 Configunt Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
 Euris equis, stridunt silvæ, sevitque tridenti
 Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo;
 Illi etiam, siquos obscura nocte per umbram
 Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
 Apparent, primi clypeos, mentitaque tela
 Agnoscunt, atque ora sono discordia signant;
 Illices obruimur numero: primusque Chorebus
 Pene cæ dextra Divæ armipotentis ad aram
 Procumbit: cadit & Ripheus, justissimus unus
 Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.
 Diis aliter visum. pereunt Hypanisque, Dymasq;
 Confixi a sociis. nec te tua plurima Panthu
 Labentem pietas, nec Apollinus infula texit;
 Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,

Testor;

Tector, in oscasu vestro, nec tela, nec ullas
Vitavisse vices Danaum: & si fata fuissent
Ut caderem, meruisse manu. divellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior; Pelias & vulnere tardus Ulyssi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe.
Sic Martem indomitum, Danaosq; ad tecta ruentes
Cernimus, obsessumque acta restudine limen.
Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clypeosque ad tela sinistris
Profecti obiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra turres, ac tecta domorum
Culmina convellunt: his se, quando ultima cernunt;
Extrema jam in morte parant defendere telis!
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt, alii strictis mucronibus imas
Obcedere fores: has servant agmine denso.
Instaurati animi Regis, succurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relictis
A tergo, infelix qua se dura regna manebant;
Sæpius Andromache ferre incommitata solebat
Ad soceros, & avo puerum Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis, unde
Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri.
Et Danaum solitæ naves, & Achaica castra,
Aggressi ferro circum, qua summa labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimusque: ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina late
Incidit. ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum, primoq; in limine Pyrrhus
Exultat telis, & luce coruscus athena,
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positus novus exuviis, nitidusque juvena,
Lubrica convolvit sublato pectore terga.
Arduus ad solem, & linguis micat ore trifurcis.

Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
 Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
 Succedunt tectis, & flammæ ad culmina jactant.
 Ipse inter primos: corripit dura bipenni
 Limina perumpit, postesque a cardine vellit
 Ætatos: jamque excisa trabe, firma cavavit
 Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
 Apparet domus intus, & atria longa patefaunt:
 Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
 Armatosque vident stantes in limine primo.
 At domus interior gemitu, miseroque tumultu
 Miscerur: penitusque cava plangoribus ædes
 Fœmineis ululant: feris aurea sidera clamor.
 Tum pravi dæ tectis matres ingentibus errant,
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt:
 Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
 Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
 Janua, & emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danaï: & late loca milite complent.
 Non sic aggeribus ruptis cum spumeis amnis
 Exiit, oppositasque eviais gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes;
 Cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furem
 Cæde Neoptolemum, geminosque in limine Arridas.
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
 Sanguine sedantem, quos ipse sacraverat, ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbarico postes auto, spoliisque superbi
 Procubuerunt: tenent Danaï qua deficit ignis.
 Forsitàn & Priami fuerint quæ fata requiras.
 Urbis ubi captae calum, convulsaque vidit
 Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem;
 Arma diu senior desueta tremantibus ævo
 Circundat nequicquam humeris: & inutile ferrum
 Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
 Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
 Incumbens aræ, atque umbra complexa penates:
 Hic Hecuba, & nata nequicquam altaria circum,
 Præcipientes atra æeu tempestate columbæ,
 Condensæ, divum amplexæ simulacra tenebant.
 Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
 Ut vidit: Quæ mentem tam dira miserrime conjux
Im-

Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc afforet Hector;
Hunc tandem concedet hæc ara turbitur omnes;
Aut mori simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacra longævum in sede locavit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cede Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucus? Num ardent infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur: jam jamq; manu tenet, & premit hasta;
Ut tandem ante oculos evasit. & ora parentum,
Concidit: ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec vocis, iræque pepercit.
At ubi pro scelere, exclamas, pro talibus ausis
Dii (si qua est cælo pietas, quæ talia curet)
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
An non ille, forum quo te mentiris. Achilles
Talis in hoste fuit Priamo: sed jura, fidemque
Supplex erubuit, corpusque ex angue sepulchro
Reddidit Hectorum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior: telumque imbelles sine ictu
Conjexit, raucu quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitoris: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere, Hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitque comam læva, dextraque coruscum
Extulit, ex lareri capulo tenuis abdidiit ensen.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam, & prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ. Jacet iogens littore truncus,
Avulsamq; humeris caput, & sine nomine corpus.
At me tum primum sævus circumstetit horror,
Obstupui: subit chari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: subit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parvicasus Iuli,

Respicio, & quæ sit me circum copia, lustro:
 Deservere omnes defessi, & corpora saltu
 Ad terram mittere, aut ignibus ægra debere.
 Jamque adeo super unum eram, cum limina Vestæ
 Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti,
 Illa sibi infestos everisa ob Pergama Teucros,
 Et penas Danaum, & deserti conjugis iras
 Permetuens, Trojæ, & patriæ communis Erinny;
 Abdidit sese, atque aris invisâ sedebat.
 Exarsere ignes animo, subit ira, cadentem
 Ulcisci patriam, & sceleratas sumere penas:
 Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasq; Mycenæ
 Aspiciet? patroque tibi regina triumpho?
 Conjugiumq; domumque, patres, natoq; videbit;
 Iliadum turba, & Phrygiis comitata ministris?
 Occideris ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanum toties fudarit sanguine littus?
 Non ita: namque etsi nullum memorabile nomen
 Femina in pœna est, nec habet victoria laudem;
 Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
 Laudabor pœnas, animumque expleisse juvabit
 Ultricis flammæ, & cineres satiasse meorum.
 Talia jactabam, & furiata mente ferebar:
 Cum mihi se non ante oculis tam clara videndam
 Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
 Alma parens: confessa deam, qualisque videri
 Cœlicolis, & quanta solet, dextraque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore.
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid fuisti? aut quonam nostri tibi cura recessit?
 Non prius aspiciet, ubi fessum ætate parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creusa,
 Asteasusque puer? quos omnes undique Grajæ
 Circumerrant acies, & ni mea cura resistas,
 Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis:
 Non tibi Tyndaridis facies invisâ Lacœnæ,
 Culpatusve Paris, verum inclementia divum
 Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam:
 Aspice (namque omnem, quæ nunc obducta tuensi
 Mortales heberas visus tibi, & humida circum
 Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
 Jussa time, neu præceptis parere recusa)

Hic ubi disiectas moles, avulsaque saxi
Saxa vides, mistoque undantem pulvere fumum;
Neptunos muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a sedibus urbem
Eruit: hic Juno Scæa: sævissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.

Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sæva.
Ipse pater Danaïs animos, viresque secundas
Sufficit: ipse deos in Dardana fuscitat arma,
Eripe nate fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam;
Dixerat: & spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna deum.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti summis antiquam in montibus ornam
Cum ferro accisam, crebrisque bipennibus instant?
Eruiere agricolæ certatim, illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Vulneribus donec paulatim evicta supremum
Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.
Descendo, ac ducente Deo flammam inter, & hostes
Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt,
Ast ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
Antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. Vos o, quibus integer ævi
Sanguis, aïs, solideque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.

Me si cælicolæ voluissent ducere vitem,
Has mihi servassent sedes: satis una superque
Vidimus excidia, & capta superavimus urbi.
Sic o, sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam: miserebitur hostis;
Exuviasque pæter. Facilis jactura sepulchri est.
Jam pridem invisus divis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me divum pater, atq; hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni,
Talia perstabam memorans, fixusque manebat.
Nos contra effusi lacrymis, conjuxque Creusa,
Asteriusque, omnisque domus, ne vertere secum

Cuncta pater, fasqueurgenti incumbere velles;
 Abnegat: inceptoque, & sedibus hæret in lisdem;
 Rursum in arma feror, mortemq; miserrimus opto;
 Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
 Me ne efferre pedem, genitor, te posse relicto
 Sperasti: tantumque nefas patrio excidit ore?
 Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
 Et sedet hoc animo, perituraque addere Trojæ
 Teque, tuosque juvas; pater isti janua letho.
 Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus.
 Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad arar.
 Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
 Eripis? ut mediis hostem in penetralibus, urque
 Ascaniumque, patremque meum, juxtaq; Creusam
 Alterum in alterius mactatos sanguine aernam?
 Arma viri, ferre arma: vocat lux ultima victos?
 Reddite me Danaïs: sinite inflaurata revivam
 Prælia. Numquam omnes hodie moriemur inulti.
 Hic fetro accingor rursus: clypeoque sinistram
 Infertabam aptas, meque extra se stæ ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum.
 Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis.
 Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
 Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquitur?
 Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
 Cum sub tum, ductuque oritur mirabile monstrum.
 Namque manus inter, mæstorumq; ora parentum,
 Ecce levis summo de vertice visus Juli
 Fundere lumen apes: tactuque innox a molli
 Lambere flamma comas, & circum tempora pasci
 Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
 Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
 At pater Anchæses oculos ad sidera lætus
 Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.
 Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 Aspice nos: hoc tantum: & si pietate meremur;
 Da deinde auxilium Pater, atque hæc omnia firma.
 Vix ex fatus erat senior, subitoque fragore
 Intonuit lævum: de cælo lapsa per umbras
 Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
 Illam, summa super labentem culmina tecti
 Cernimus, Idæa claram se condere silva,

Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, & late circum loca sulphure fumant;
Hic vero victus genitor se tollit ad auras:
Affaturque Deos, & sanctum sidus adorat.
Jam jam nulla mora est: sequor, & qua ducitis, adsum.
Dii patrii servate domum, servate nepotem.
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo quidem: nec nate tibi comes ire rescuso.
Dixerat ille: & jam per moenia clarior ignis
Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.
Ergo age, chare pater, cervici imponere nostræ.
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit.
Quo res cunque cadent. unum & commune periculum;
Unus salus ambobus erit, mihi parvus: Julius
Sit comes, & longe serves vestigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris:
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertæ Cereris, juxtaque antiqua eupressus,
Religione patrum multos servata per annos:
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu genitor cape sacram manu, Patriosque Penates;
Me bello e tanto digressum, & corde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros, subjectaque colla
Veste super, fulvique infernaor pelle leonis.
Succedoque oneri. dextræ se parvus Julius
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis:
Pone subit conjux. ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis.
Suspendum, & paræxer comitiq; onerique rimentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam, subito cum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: genitoque per umbram
Prospiciens: Nate, exclamat, fuge nate, propinquanti
Arduentes clypeos, atque æra micantia cerno,
Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem; namque avia cursu
Dum sequor, & notæ excedo regione viarum:
Heu misero conjux fatone erepta Creusa
Substitit, terræ vitæque via, seu lassæ refedit,
Incertum, nec post oculis est reddita nostris.

Nec prius a mistam respexi, animumque reflexi;
 Quam tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam
 Venimus: hic demum collectis omnibus una
 Defuis, & comites, natumque, virumque fefellit:
 Quem non incusavi amens hominumque Deorumque;
 Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
 Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque Penates
 Commendo fociis, & curva valle recondo.
 Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
 Stat casus renovare omnes, omnemque reverti
 Per Trojam, & rursus caput objectare periclis:
 Principio muros, obscuraque limina portæ,
 Qua gressum extulerum, repeto: & vestigia retro
 Observata sequor per noctem, & lumine lustro.
 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
 Indedomum. si forte pedem, si forte tulisset,
 Merefere: irruerant Danaï, & tectum omne tenebant.
 Illic ignis edax summa ad fastigia vento
 Volvitur, exuperant flammæ, furit æstus ad auras.
 Procedo ad Priami sedes, arcemque reviso.
 Et jam porticibus vacuis, Junonis alylo,
 Custodes lecti Phœnix, & dirus Ulysses
 Prædam asservabant: huc undique Troja gaza
 Incensis erepta adytis, mensæque Deorum.
 Cratèresque auro solidi, captivæque vestis
 Congeritur: pueri, & pavida longo ordine matres
 Stant circum.
 Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implere clamore vias, mœstusque Creusam
 Nequiequam ingeminans, iterumque iterumque vocavi:
 Quærenti, & tectis urbis sine furens
 Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
 Visa mihi ante oculos, & nota major imago.
 Obstupui, steterumque comæ, & vox faucibus hæsit:
 Tum sic affari & curas his demere dictis.
 Quid tantum infano juvat indulgere labori,
 Odulcis conjux? non hæc sine numine Divum
 Eveniunt: nec te hunc comitem asportare Creusam
 Fatis haud ille sine superi Regnator Olympi,
 Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum;
 Ad terram Hesperiam veniens, ubi Lydius arva
 Inter opiam virum leni fluit agmine Tivris.
 Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
 Parta tibi, lacrymas dilectæ pelle Creusæ,

Non

Non ego Myrmidonum sedes , Dolopumve superbas
Aspiciam , aut Grajis servitutum matribus ibo ,
Dardanis , & Divæ Veneris nurus .

Sed me magna Deum genetrix his detinet oris .
Jamque vale , & nati serva communis amorem ;
Hæc dicta dedit , lacrymantem , & multa volentem
Dicere deseruis , tenuisque recessit in auras .

Ter conatus ibi collo dare brachia circum ,
Ter frustra comprehensa manus effugit imago ;
Par levibus ventis , volucrique simillima somno ;
Sic demum socios consumpta nocte reviso .

Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admirans numerum , matresque , virosque ;
Collectam exilio pubem , miserabile vulgus .

Undique convenere , animis , opibusque parati ;
In quascunque velim pæiago deducere terras .

Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ ,
Ducebatque diem : Danique obsessa tenebant
Limina portarum : nec spes opis ulla dabatur ;
Cessi , & sublato montem genitore petivi .

Finit Libri Secundi Æneidos

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Tertius.

ARGUMENTUM:

Eversa Troja, Æneas collectis suorum reliquiis, quæ cædi, flammisque supererant, parataque apud Antandrum viginti navium classe, primum in Thraciam deferitur: ubi cum futura urbis fundamenta poneret, territus Polydori a Polymnestore cæsi prodigiis, Delum petit. Consulto ibi Appollinis oraculo, cum antiquam gentis suæ matrem, hoc est primam originis suæ repetendam terram didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus Cretam contendit. Verum cum ibi quoque, positis jam menibus, gravissima peste exagitaretur, in somnis monitus a diis penatibus, relicta Creta Italiam petit. Ibi subito oborta tempestate, primum ad Strophados insulas appulsus, ab Harpyis infestatur: mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram prætervectus, Epirum tenens, quæ id temporis Heleno Priamis filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in conjugium cesserat. Helenus Æneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiumque terra, marique periculorum certiores facit. Æneas, relicta Epiro, Tarentum, primamque Italia oram prætervectus, ad eam Siciliæ partem, quæ Æneæ monti adjacet, appellitur. Ibi Achemenidem ab Ulyssæ in Cyclopiis antro desertum, supplicem recipit, edociesque ab eo de Cyclopium feritate, inde anchoras solvit: memorque præceptorum Heleni, vitatis Charybdæ, & Scyllæ periculis, Siciliæ littora longo circuitu circumvectus, tandem Drepanum advehitur: ubi Anchises tum senio, tum longæ navigationis jactatione fatigatus satis

*concedit. Inde Italiam petiuros, immissa ab Æolo sub-
ta tempestate, in Africam ejicitur: quam partem libro
proximo sequitur.*

Orquam res Asiæ, Priamique evertere
gentem

Immeritam visum superis, ceciditque
superbum

ilium, & omnis humo fumæ Neptu-
nia Troja,

Diversa exilia, & desertas quærete
terras

Auguriis agimur Divum: classemque sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur:
Construimusque viros. vix prima ineperat ætas;
Et pater Anchises dare satis vela jubebat:
Littora tum patriæ lacrymant, porcusque relinquo;
Et campos ubi Troja fuit. feror exul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis;
Terra procul vastis colitur Mavortia campis.
(Thracæ arant) æri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates.
Dum fortuna fuit. feror hæc, & littore curvo
Mœnia prima loco, satis ingressus inquis:
Æneadaque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ Matri, Divisque ferebam
Auspiciis ceptorum operum, superoque nitentem
Cœlicorum regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridemque ab humo convellere silvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,
Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbor
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram rabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis:
Rursus & alterius lentum convellere vimen
Insequor, & causas penitus tentare latentes:
Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa movens animo, Nymphas venerabar agrestes,
Gradivumque patrem, Geticis qui presides arvis.
Ritè secundarent visus, omenque levarent.

Tertia sed postquam majore hastilia nixu
 Aggredior, genibusque adversæ obluitor aræ;
 (Eloquar, an fileam?) gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
 Quid miserum Ænea laceras? jam parce sepulto;
 Parce pias scelerare manus. non me tibi Troja
 Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat;
 Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.
 Nam Polydorus ego: hic conaxum ferrea texit
 Telorum seges, & jaculis increvit acuis.
 Tum vero ancepiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steterumque comæ, & vox faucibus hæsit;
 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandaræ alendum
 Threicio Regi, cum jam diffideret armis
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videres:
 Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit;
 Res Agamemnonias, victriciæque arma secutus,
 Fas omne abrupit: Polydorum obruncat, & auro
 Vi positur. quid non mortalia pectora cogis
 Auri sacra famas? postquam pavor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres, primumque parentem
 Monstra Deum refero, & quæ sit sententia posco.
 Omnibus idem animus scelerata excedere terra,
 Linquere pollutum hospitium, & dare classibus Aus-
 stros.

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
 Aggeritur tumulo tellus: Stant manibus aræ
 Cæruleis mæste vittis, atraque eupresso,
 Et circum Iliades crimen de more solutæ.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lactis,
 Sanguinis & sacri pateras: animamque sepulcro
 Condimus. & magna supremum voce ciemus.
 Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, & lenis crepitans vocat Auster in altum;
 Deducunt socii naves, & litora complent.
 Provehimur portu. terreque, urbesque recedunt;
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereidum matri, & Neptuno Ægro:
 Quam pius Areitenes oras, & litora circum
 Errantem, Mycone celsa, Gyaroque revinxit;
 Immotamque coli dedit, & contemnere ventos;
 Huc feror: hæc fessor tuto placidissima portu
 Accipit: egressi veneramus Apollinis urbem?

Rex Anius. Rex idem hominum, Phœbiq; sacerdos;
Vittis, & sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterum Anchisen agnoscit amicum.
Jungimus hospitio dexteras, & tecta subimus:
Templa Dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fessis;
Et genius, & mansuram urbem: serva altera Trojæ
Pergamæ, reliquas Danaum, atq; immitis Achillis
Quem sequimur? quo ve ire jubes? ubi ponere sedes?
Da pater augurium, atque animis illabere nostris,
Vix ea fatus eram, tremere omnia visa repente;
Liminaque, laurusque Dei, totusque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis;
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures;
Dardanidæ duri, quæ vox a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere lato
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem;
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
Latitia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt;
Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor veterum volvens monumenta virorum;
Audite, o proceres, ait, & spes discite vestras.
Creta Jovis magni medio jacet insula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima Regna;
Maximus unde pater (si ritè audita recordet)
Teucus Rhæteas primum est advectus ad oras:
Optavitque locum Regno. nondum Ilium, & arces
Pergamæ steterant, habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiæque æta;
Idæumque nemus: hinc fida silentia sacris,
Et juncti currum Dominæ subire leones.
Ergo agite, &, divum ducunt quæ jussa, sequamur;
Placemus ventos, & Gnosia Regna petamus.
Nec longo distant cursu, modo Jupiter adstet;
Tertia lux classem Crætæis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam;
Fama volat, pulsum Regnis cessisse paternis
Idomenæa ducem, desertaque littora Crætæ,
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas:

Linqvimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus;
 Bacchatamque jugis Naxos, viridemq; Donyfam;
 Olcaron, niveamque Paron, sparsasque per æquos
 Cycladas, & crebris legimus freta consita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor;
 Hortantur focii, Cretam, proavosque petamus;
 Prosequitur surgens a puppi ventus euntes,
 Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros optata molior urbis,
 Pergameamque voco: & latam cognomine gentem
 Horior amare focos, arcemque attollere rectis.
 Jamque ferè sicco subductæ littore puppes,
 Connubis, arvisque novis operata juventus,
 Jura, domosq; dabam: subito cum tabida membris;
 Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque, satisque lues, & letifer annus.
 Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
 Corpora: tum steriles exurere Syrius agros.
 Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
 Rursus ad oraculum Ortygiæ, Phœbumq; remenso
 Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
 Quem fessis finem rebus ferat, unde laborum
 Tentare auxilium jubeat, quo vertere cursus.
 Nox erat, & terris animalia somnum habebat.
 Effugies sacræ Divum, Phrygiique Penates,
 Quos mecum e Troja, mediisque ex ignibus urbis
 Exuleram, nisi ante oculos altare jacentis
 In somnis, multo manifesti lumine, qua se
 Plena per insertas fundebat luna fenestras.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis.
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est;
 Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittis.
 Noste, Dardania incensa, tuæque arma secuti,
 Nos tumidum sub te permensi classibus æquor,
 Iidem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus. tu mœnia magnis
 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem;
 Mutandæ redes: non hæc tibi littora suavit
 Delius, aut Cretæ jussit confidere Appollo.
 Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt;
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ;
 Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 Hæ nobis propriæ federe hinc Dardanus ortus.

Jasusque pater, genusa quo principe nostrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terrasque require
Ausonias; Dictæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus visis; ac voce Deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus
Velatasque comas, præsentiaque ora videbar,
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad cælum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando:
Agnovit prolem ambiguum, geminosque parentes;
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exerceite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Italia Regna vocare.
Sed quis ad Hesperia venturos littora Teucros
Crederes: aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deferimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque cava trabe currimus æquor:
Postquam altum tenere rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ, cælum undique, & undique pontus;
Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber,
Noctem, hiememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnæque surgunt
Æquora: dispersi jactamur gurgise vasto.
Involvere diem nimbi: & nox humida cælum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excusimur cursu, & cæcis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere cælo,
Nec meminisse viæ mediæ Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes:
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum:
Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent spumas, & cærulea verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primum
Accipiunt: Strophades Grajo stant nomine dictæ
Insulæ Jonio in magno: quas dira Cælene,

Harpyjeque coluntaliæ, Phineja postquam
 Claua domus, mensasque metizque priores;
 Tristius haud illis monstrum, nec scivior ulla
 Pestis, & ira Deum Stygiis se se extulit undis.
 Virginei volucrium vultus, fœdissima ventris
 Proluvies, unæque manus, & pallida semper
 Ora fame.

Huc ubi delati portus intravimus, ecce
 Lætæ bouum passim campis armenta videmus;
 Caprigenumque pecus nullo custode per herbam
 Irruimus ferro. & divos, ipsumque vocamus
 In prædam, partemque Jovem. tum listore curvo
 Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis;
 At subitæ horribico lapsu de montibus adsunt
 Harpyjæ, & magnis quatunt clangoribus alas,
 Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
 Immundo: tum vox terrum dira inter odorem,
 Rursum in secessu longo, sub rupe cavata,
 Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris
 Instruimus mensa, arisque reponimus ignem.
 Rursum ex diverso cœli, cœcisque latebris
 Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis;
 Polluit ore dapes. socii istuc arma capestant
 Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
 Haud secus ac jussi faciunt, lectosque per herbam
 Disponunt enses, & secura latentia condunt.
 Ergo, ubi delapsæ sonitum per curva dedere
 Littoræ, dat signum specula Misenus ab alta
 Ære cavo: invadunt loci, & nova prælia tentant;
 Obscenas pelagæ ferro fœdare volucres.
 Sed neque vim fluminis ullam, nec vulnera tergo
 Accipiunt: celerique fuga sub sidera lapsæ
 Semelam prædam. & vestigia fœda relinquunt.
 Una non præcelsa consedit rupe Celæno,
 Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem.
 Bellum etiam pro cæde bouum, stratisque juvenis
 Læomedontiada, bellumne inferre paratis?
 Et patrio insontes Harpyjas pelleret regno?
 Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
 Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbu. Apollo
 Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
 Italiam cursu peritis, ventisque vocatis
 Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
 Sed non ante datam cingetis menibus urbem,

Quam

Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis
 Ambefas subigat malis absumere mensas.
 Dixit, & in silvam pennis ablata refugit;
 At sociis subita gelidus formidine sanguis
 Dirigit: cecidere animi: nec jam amplius armis;
 Sed votis, precibusque jubens exposcere pacem:
 Sive Deæ, seu sint diræ, obsænaque volucres.
 An pater Anchises, passis de littore palmis,
 Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
 Dii prohibere minas, Dii talem avertire casum,
 Ea placidi servate pios. Tum littore fœnent
 Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.
 Tendunt vela Notæ: fugimus spumantibus undis;
 Quæ cursum ventusque, gubernatorque vocabant;
 Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
 Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxa;
 Effugimus scopulos Ithacæ Lacerti Regna,
 Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
 Mox & Leucææ nimbo cæcimina montis,
 Et formidatus nautis aperitur Apollo.
 Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi:
 Anchora de prora jacitur, stant littore puppes;
 Ergo insperata tandem tellure positi,
 Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras,
 Actæque Iliacis celebramus littora ludis:
 Exercens patrias oleo labentem palæstras
 Nudati solii: juvat evasisse tot urbes
 Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes:
 Interea magnum Sol circumvolvitur annus,
 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas;
 Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, & rem carmine signo:
 Æneas hæc de Danaïs victoribus arma.
 Linquere tum portus jubeo, & considere transitis;
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt,
 Protinus ærias Phæacum abscondimus arces,
 Littoraque Epiri legimus, portuque subimus
 Chæonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem:
 Hæc incredibilis rerum fama occupat aures,
 Priamiden Helenum Grajas regnare per urbes,
 Conjugio Æacidæ Pyrrhi, sceptrisque positum,
 Et patrio Andromachen iterum cecisse marito.
 Obstupui: miroque incensum pectus amore
 Compellere virum, & casus cognoscere tantos:

Progredior portus, classes, & littora linquens
 Solemnes tum forte dapes, & tristia dona
 Ante urbem in luco falsi Simoensis ad undam
 Libabas cineri Andromache, manesque vocabas
 Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem;
 Et geminas, causam lacrymis, sacra veras aras.
 Ut me conspexit venientem, & Troja circum
 Arma amens vidit, magnis exterrita monstris.
 Dirigit visu in medio, calor ossa reliquit.
 Labitur, & longo vix tandem tempore satur:
 Verane te facies, verus mihi nuntius affers
 Nate Dea? vivisne? aut si lux alma recessit;
 Nector ubi est dixit: lacrymasque effudit, & omnem
 Implevit clamore locum. vix pauca furenti
 Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco.
 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia ducō.
 Nec dubita, nam vera vides.
 Hens quis te casus dejectam conjuge tanto
 Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?
 Hectoris Andromache Pyrrhin connubia servat?
 Dejecit vultum, & demissa voce locuta est.
 O felix una ante alias Priameja virgo,
 Hostilem ad tumultum Trojæ sub incenibus altis
 Jussa mori: quæ fortitus non perculit ullos,
 Nec victoris heri tetigit captivæ cubile.
 Nos, patria incensa, diversa per æquora vectæ;
 Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum
 Servitio leniæ tulimus: qui deinde secutus
 Ledaam Hermionem, Lacedæmoniosque Hymenæos
 Me famulam, famuloque Heleno transmisit habendam.
 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
 Conjugis, & scelera furis agitatus Orestes,
 Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
 Morit Neaptolemi Regnorum reddita cessit
 Pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos,
 Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit:
 Pergamæque, Iliacæque jugis hanc addidit arcem.
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
 Aut quis te ignarum nostris Deus appulit oris?
 Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
 Quem tibi jam Troja.
 Ecquæ jam puero est amissa cura parentis?
 Equid in antiquam virtutem, animosque viriles
 Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
 Incassum fletus; cum sese a mœnibus Heros
 Priamides Helenus multis comitantibus affert;
 Agnoscitque suos, lætusque ad mœnia ducit,
 Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
 Procedo, & parvam Trojam, simulataque magnis
 Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
 Agnosco, Scæque amplector limina portæ.
 Nec non & Teucris socia simul urbe fruuntur,
 Illos porticibus Rex accipiebat in amplis.
 Aulæ in medio libabant pozula Bacchi,
 Impositis aureo dapibus, paterasque tenebant.
 Jamque dies, alterque dies processit, & autæ
 Vela vocant, tumidoque inflatur carbassus austro.
 His vatem aggredior dictis, ac talia quæso.
 Trojugena interpres Divum, qui Numina Phœbi;
 Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
 Et volucrum linguas, & præpetis omnia pennæ,
 Fare age (namq; omnem cursum mihi prospera dixit
 Religio, & cuncti suaserunt Numine divi
 Italia petere, & terras tentare repostas.
 Sola novum, dictuque nefas Harpyja Celano
 Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
 Obscenamque famem) quæ prima pericula vito,
 Quidve sequens tantos possim superare labores.
 Hic Helenus, cæsi primum de more juvenis,
 Exorat pacem Divum, vitæque resolvit
 Sacratæ capitis; meque ad tua limina Phœbe
 Ipse manu multo suspensum numine ducit.
 Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos.
 Nate Dea (nam te majoribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides; sic fata deum Rex
 Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
 Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustras
 Æquora, & Ausonio possis considerare portu,
 Expediam dictis: prohibent namq; cætera Parcæ
 Seire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
 Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam;
 Vicinosque ignare paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit invia terris,
 Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
 Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor,
 Inferniq; lacus, Ææque insula Circei
 Quam tuta possis urbem componere terra,

Signa tibi dicam : tu condita mente teneto ;
 Cum tibi sollicito fecteri ad fluminis undam ;
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus ,
 Tringita capitum fatus enixa jacebit .
 Alba solo recubans , albi circum ubera nati ;
 Is locus urbis erit , requies ea certa laborum .
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros .
 Fata viam inveniunt , aderitque vocatus Apollo ;
 Has autem terras , Italique hanc littoris oram ,
 Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu ,
 Effuge : cuncta malis habitantur æcœnia Grajis ;
 Hic & Narycii posuerunt mœnia locri ;
 Et Salentinos obsedit milite campos .
 Lydius Idomeneus : hic illa ducis Melibæi
 Parva Philoctetæ subnixâ Petilia muro ,
 Quin ubi transmissæ steterint trans æquora classes ;
 Et possis aris jam vota in litore solvere ;
 Purpureo velare comas adopertus amictu ;
 Nequa inter sanctos ignes in honore Deorum
 Hostilis facies occurrat , & omnia turbet .
 Hunc socii morem sacrorum , hunc ipse teneto ;
 Hac casti maneant in religione nepotes .
 Ast ubi digressum Siculæ te admovebit oræ
 Ventus , & angusti rarefcent claustra Pelori ;
 Lava tibi tellus , & longo lava petantur
 Æquora circuitu : dextrum fuge littus , & undas ;
 Hæc locavi quondam , & vasta convulsa ruina
 (Tantum avi longinqua valeat mutare vestitus)
 Dissuisse ferunt , cum protinus utraque tellus
 Una foret , venit medio vi pontus , & undis
 Hesperium Siculo latus absceidit , arvaque , & urbes
 Littore diductas angusto interluit æstu .
 Dextrum Scylla latus , lævum implacata Charybdis
 Obsidet , atque imo barathri ter gurgite vastos
 Sorbet in abruptum fluctus , rursusque sub auras
 Erigit alternos , & sidera verberat unda .
 At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
 Ora exstantem , & naves in saxa trahentem ;
 Prima hominis facies , & pulero pectore virgo
 Pube tenus ; postrema immani corpore pistrix
 Delphinum caudas utero commissa luporum .
 Præstat Trinaëri metas lustrare Pachyni
 Cessantem , longos , & circumflectere cursus :
 Quam semel informe vasto vidisse sub antro

Scyllam; & cæruleis canibus resonantia faxa;
 Præterea, si qua est Heleno prudentia vati
 Si qua fides, animum si veris implet Apollo
 Unum illud tibi, Nate Dea, præq; omnibus unum
 Prædicam, & repentens iterumq; monebo.
 Junonis magnæ primum prece Numen adora;
 Junoni cæne vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis; sic denique victor,
 Trinacria fines Italos mittere relicta.
 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem;
 Divinosque lacus, & Averna sonantia silvis,
 Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
 Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat;
 Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo,
 Digerit in numerum, atq; antro seclusa relinquit.
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt;
 Verum eadem verso tenuis cum cardine ventus
 Impulit, & teneras turbavit janua frondes.
 Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo;
 Nec revocare situs, aut jugere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
 Hæc tibi, ne qua moræ fuerint dispendia tanti;
 Quamvis increpitent socii, & vi cursus in alium
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos;
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas;
 Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resolvat;
 Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasque, ferasque laborem;
 Expediet, cursusque dabit venerata secundos.
 Hæc sunt, quæ nostraliseat te voce moneri.
 Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam;
 Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro gravia, lectoque elephanto
 Imperat ad naves ferri: stipatque carinis
 Ingens argentum, Dodonzosque lebetas,
 Loricam confertam hamis, auroque arilicem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes;
 Arma Neoptolemi: sunt & sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces.
 Remigium supplet, socios simul instruit armis;
 Interea classem velis aptare jubebat
 Anchises, si eret ventro mora ne qua ferenti.
 Quem Phæbi interpretis multo compellat honore;
 Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo,

Curam Deum, bis Pergameis crepte ruinis;
 Ecce tibi Ausoniae tellus, hanc arripe vellis;
 Et tamen hanc pelago præter labare necesse est;
 Ausoniae pars illa proci, quam pandit Appollo;
 Vide, o felix nati pietate, quid ultra
 Provehor? & fando surgentes demoror Austros?
 Nec minus Andromache digressu maesta supremo
 Fert picturatas auri subtegmine vestes,
 Et Phrygiam Afcanio chlamydem: nec cedit honori
 Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
 Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
 Sint puer, & longum Andromaches testentur amorem
 Conjugis Hectoræ: cape dona extrema tuorum;
 O mihi sola mei super Afcyanae imago:
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat;
 Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
 Hægo digrediens lacrymis affabar obortis:
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur;
 Vobis parva quies, nullum maris æquot arandum;
 Arva neque Ausoniae semper cedentia retro
 Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis;
 Quam vestrae fecere manus: melioribus opto
 Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Graji.
 Si quando Tybrim, vicinaque Tybridis arva
 Intraro, gentique mea data mœnia æternam,
 Cognatas urbes olim, populosque propinquos
 Epeiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
 Atque idem casus, unam faciemus utramque
 Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes;
 Provehimur pelago vicina Cereunia juxta,
 Unde iter Italiam, usque brevissimus undis;
 Sol ruit inerea, & montes umbrantur opaci
 Sternimur optatae gremio telluris ad undam,
 Sortiri remos, passimque in littore sicco
 Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus;
 Nec dum urbem medium nox horis acta subibat;
 Haud signis strato surgit Palinurus, & omnes
 Explorat ventos, atque auribus æra capiat:
 Sidera cuncta notat tacito labentia cælo:
 Arcurum, pluviasque Hydas, geminosque Triones
 Armatumque auro circumspicit Orion.
 Postquam cuncta videt cælo constare sereno,
 Dat clarum e puppi signum, nos castra movemus

Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubescebat stellis aurora fugatis,
Cum procul obscuros colles, humilemque videmus
Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto sociis clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero, Divosque vocavit
Stans celsa in puppi.
Diimaris, & terræ, tempestatumque potentes;
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit
Jam prior, templumque apparet in arce Minervæ:
Vela legunt socii, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum:
Objectæ falsa spumant aspergine causes:
Ipse later, gemino dimittunt brachia muro
Turriti scopuli refugitque a littore templum:
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum latè candore nivali.
Et pater Anchises Bellum, o terra hospita portas;
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur;
Sed tamen iidem olim curru succedere fueri
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre:
Spes est pacis, ait, tum Numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantes:
Et capita ante aras Phrygiæ velamur amictu:
Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, ritæ
Junoni Argivæ iussos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenumque domos, suspectaq; linquimus arva;
Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur: attollit se diva Læcinia contra,
Caulonisque arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad littora voces:
Exultantque vada, æque æstu miscentur arenæ.
Es pater Anchises? Nimirum hæc illa Charybdis;
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
Eripite, o socii, pariterque insurgite remis,
Haud minus ac iussi faciunt: primusque rudentem
Contorsit lævas proram Palinurus ad undas:
Lavam cuncta cohors remis ventisque petivit.

Tollimur in ælum curvato gurgite, & iidem
 Subducta ad manes imos descendimus unda.
 Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
 Ter spumam elisam, & rorantis vidimus astra;
 Interea fessos ventus cum sole reliquit,
 Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
 Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
 Ipse, sed horrificis juxta tonat Ætina ruinis:
 Interdumque atram prorumpis ad æthera nubem
 Turbine fumantem pieco, & candente favilla:
 Attollitque globos flammarum, & sidera lambit;
 Interdum scopulos, avulsaque viscera montis
 Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
 Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo:
 Fama est, Enceladi semustum fulmine corpus
 Ugeri mole hac, ingentemque insuper Ætnam
 Impositam, ruptis flammam exspirare caminis.
 Et fessum quoties morat latus, intremere omnem
 Murmure Trinacriam, & cælum subrexere fumo:
 Noctem illam tecti in sylvis immania monstra
 Perferimus, nec, quæ sonitum des causa, videmus
 Nam neque erant astrorum ignes, nec luscus æthra,
 Sidera polus: obscuro sed nubila cælo,
 Et lunam in nimbo nox intempesta tenebas.
 Postea jamque dies primo surgebat Eos,
 Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
 Cum subito e sylvis, macie confecta suprema,
 Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu
 Procedis, supplexque manus ad littora tendit:
 Respicimus: dira illuvies, immistaque barba,
 Confertum tegmen spinis: at cætera Grajus:
 Et quondam patris ad Trojam missus in armis;
 Isque ubi Dardanio habitus, & Troja vidit
 Arma procul, paulum aspectu contreritus hæsit:
 Continuitq; gradum: mox sese ad littora præcepit
 Cum fleu, precibusque tulit. Per sidera testor,
 Per Superos, atque hoc cæli spirabile lumen,
 Tollite me Teucri, quascunque abducite terras:
 Hoc sat erit. Scio me Danais e classibus unum,
 Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.
 Pro quo si sceleris tanta est injuria nostri;
 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto:
 Si peream manibus hominum, periisse juvabit,
 Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans
 Hæret

Hærebam: qui sit, fari, quo sanguine æretus;
Hortamur, quæ deinde agiter fortuna, fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus;
Dat juveni, atque animum præsentis pignore firmat.
Ille hæc deposita tandem formidine fatur.
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyssi,
Nomine Achæmenidas, Trojam genitore Adamasto
Paupere (mansissetque utinam fortuna) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopi in antro
Deseruere: Domus sania, dapibusque cruentis
Intus opaca, ingens, ipse arduus, altaque pulsas
Sidera (Dii talem terris avertite pestem)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Visceribus miserorum, & sanguine veseitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarens
Limina: vidi, antro cum membra fluentia tabo
Manderent, & tepidi tremere sub dentibus artus;
Haud impune quidem: nec talia passus Ulysses,
Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vineque sepultus
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensum, faniem eructans, ac frustra cruento
Per somnum commissa mero: nos magna precati
Numina, sortitique vices, una undique circum
Fundimur, & telo lumen cerebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat;
Argolici clypei, aut Phæbæ lampadis instar:
Es tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantusq; cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera prestat:
Cenæum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes. & altis montibus errant.
Tertia jam lunæ se cornua lumine complent;
Cum vitam in sylvis, inter desertæ ferarum
Lustra, domosque traho. vastosq; ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumque pedum, vocemq; tremisco;
Victum infelicem baccas, lapidosaque corna
Dant rami: & vulvis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans, hæc primum ad littora classem

Conspexi venientem, huic me, quæcumque fuisset;
 Addixi. Saxis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potius quocumque absomite Ietho.
 Vix ea satur erat, summo cum monte videmus
 Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
 Pastorem Polyphæum, & littora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
 ademptum:

Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.
 Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas,
 Solamenque mali, de collo fistula pendet,
 Postquam altos etigit fluctus, & ad æquora venit,
 Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
 Dentibus infrendens gemitu: graditurque per æquor
 Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
 Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
 Supplice sic merito, tacitque incidere funem:
 Verrimus & proni certantibus æquora remis.
 Sensit, & ad sonitum vocis vestigia torsit.
 Verum umbi nulla datur dextram affectare potestas,
 Nec potis Ionios fluctus æquere sequendo,
 Clamorem immensum tollit, quo pontus, & omnes
 Intremere undæ, penitusque exterrita tellus
 Italiæ, curvisque immugit Ætna cavernis.
 At genus e sylvis Cycloppum, & montibus altis
 Excitum ruit ad portus, & littora complent.
 Cernimus astantes nequicquam lumine torvo
 Ætnæos fratres, cælo capita alta ferentes.
 Concilium horrendum: quales cum vertice celso
 Ærix quercus, aut coniferæ cyparissî
 Confliterant, sylva alta Jovis, lucusve Dianæ.
 Precipites metus æer agit quocumque rudentes
 Excutere, & ventis interdere vela secundis.
 Contra jussa monent Heleni, Scyllam, atq; Charybdiæ
 Inter utranque viam lethi discrimine parvo
 Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.
 Ecce autem Boreas angustâ a sede Pelori
 Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
 Pantagiæ. Megarosque sinus, Tapsumque jacentem.
 Talia monstrabat; relegens errata retrorsum
 Littora Æthæmenides, comes infelix Ulyssî.
 Sicani prætenta sinu jacet insula contra
 Plemmyrum undosum: nomen dixere priores
 Ontygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occul-

Occultas egisse vias subter mare, qui nunc
 Ore Arethusa tuo Siculis confunditur undis;
 Numina magna loci jussi veneramur, & inde
 Exupero præpingue solum stagnantis Elori.
 Hinc altas cautes, projectaque saxa Pachyni
 Radimus; & satis nunquam concessa moveri
 Apparet Camerina procul, campique Geloi.
 Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.
 Arduus inde Agragas ostentat maxima longè
 Mœnia, magnanimum quondam generator equorum;
 Teque datis linquo ventis palmosa Selinis:
 Et vada dura lego saxis Lilybæja cecis,
 Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
 Accipit. hic pelagi tor tempestatibus actus,
 Heu genitorem omnis curæ casusque levamen
 Amisso Anchisen. hic me pater optime fessum
 Deseris, heu tantis nequicquam erepte periculis.
 Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus, non dita Celæno.
 Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
 Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.
 Sic pater Æneas intentis omnibus unus
 Fata renarrabat Divum, cursusque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

Finis Libri Tertii Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Quartus.

ARGUMENTUM.

Dido amore *Æneæ* insanicens, animi suis morbum forori aperit: ejusque consilium sequens, ad nuptias animum adjicit. Juno quoque, ut *Æneam* facilius ab Italia averteret, agis cum *Venere*, ut ejus bona cum venia liceret *Æneæ* *Elisam* uxorem ducere: quoque id commodius fieri posset, se opportunitatem oblaturum ostendit. Postridie *Æneas*, & *Dido* venatum proficiscuntur. Ibi omnibus jam prædæ intentis, Juno subitam immittit tempestatem. Comites alii alio diffugiunt. *Æneas* & *Dido* in idem antrum conveniunt, ibique infaustis omnibus junguntur. Interim *Jupiter* *Jarbæ* *Getulorum* regis (qui advenam sibi præferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus, *Mercurium* mittit ad *Æneam*, jubetque ut relicta *Africa* in *Italiam* naviget. Ille *Jovis* imperio morem gerens, quæcunque ad navigationem erant necessaria, clam per socios parari jubet. Ceterum *Dido* ubi classem instaurari sensit, suspicata id, quod re erat, graviter cum ipso expostulat, precibusque, & lacrymis tum seipsam, tum per sororem eum ab incepto revocare conatur. *Æneas* iterum in somnis a *Mercurio* admonitus, intempesta nocte anchoras solvit. Illa doloris impatiens, in editissima ædium parte, simulatione sacrorum, ingentem pyram extruit, obligataque *Barce* *Sichæi* nutrice, nequid destinate morti impediementi afferret, necem sibi consciscit.

T Regina gravi jamdudum faucibus cu-
ra

Vulnus alia venis, & cæco carpitis
igni.

Multa viri virtus animo, multusque
recusat

Gentis honos: lærent infixi pectore
vultus,

Verbaque: nec placidam membris dat cura quie-
tem.

Tollera Phœbea lustrabat lampade terras,
Humentemque Amora polo dimoverat umbram;
Cum sic unanimum alloquitur male sana sororem:

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

Quis novus hic nostris successit sedibus hospes?

Quem sese ore ferens; quam forti pectore, & armis?

Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum.

Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille

Jactatus fatis, quæ bella exhausta canebat!

Si mihi non animo fixum, immotumque sederet;

Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,

Postquam primus amor deceptam morte fefellit,

Si non pertæsum thalami, tædæque fuisset;

Huic uni forsitan potui succumbere culpæ.

Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi

Conjugis, & sparsior fraterna cæde Penates,

Solus hic inflexit sensus, animumque labantem

Impulit: agnosco veteris vestigia Hamæ.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,

Vel Pater Omnipotens adigat me fulmine ad umbras;

Pallentes umbras Erebi. noctemque profundam,

Ante pudor quam te violem, aut tua jura resolvam.

Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores

Abstulit, ille habeas secum, servetque sepulcro.

Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis.

Anna refert. O luce magis dilecta sorori,

Solane perpetua meræns carpere juvena?

Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?

Id cinerem, aut manes credis curâre sepultos?

Esto: agram nulli quondam flexere mariti,

Non Libyæ, non ante Tyro despectus Jarbas,

Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis

Dives alit: placitum etiam pugnabis amori?

Nec venit in mentem quorum confederis arvis ?
 Hinc Gerulæ urbes , genus insuperabile bello ,
 Et Humidæ infræni cingunt , & in hospita Syrtis .
 Hinc deserta siti regio , lateque furentes
 Barcæ . quid bella Tyro surgentia dicam ,
 Germanique minas ?
 Diis equidem auspicibus reor , & Junone secunda ,
 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas .
 Quam tu urbem soror hanc cernes quæ surgere regna
 Conjungio tali ? Teucrum comitantibus armis
 Punica se quantis attolles gloria rebus ?
 Tu modo posce Deos veniam , sacrisque litatis
 Indulge hospitio , causasque innecte morandi .
 Dum pelago desævit hyems , & aquosus Orion ,
 Quassatæquæ rates , & non tractabile cælum .
 His dictis incensum animum inflammavit amore ,
 Spemque dedit dubiæ menti , solvitque pudorem .
 Principio delubra adeunt , pacemque per aras
 Exquirunt : mactant lectas de more bidentes
 Legiferæ Cereri , Phæboque , Patrique Lyæo ,
 Junoni ante omnes , cui vincla jugalia eura .
 Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
 Candentis vaccæ media inter cornua fundit ,
 Aut ante ora Deum pingues spatiatur ad aras ,
 Instauratque diem donis , pecudumque reclusis
 Pectoribus inhians spirantia consilia exta .
 Heu vatum ignaræ mentes ! quid vota furentem ?
 Quid delubra juvant ? est mollis flamma medullas
 Interea , & tacitum vivit sub pectore vulnus .
 Vixit infelix Dido , totaque vagantur
 Urbe furens . qualis conjecta cerva sagitta ,
 Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
 Pastor agens velis , liquitque volatile ferrum
 Nescius , illa fuga silvas , saltusque peragat
 Dictor , hæret lateri lethalis arundo .
 Nunc media Æneam secum per mœnia ducit ,
 Sidoniaeque ostentat opes , urbemque paratam ;
 Incipit effari , mediaque in voce resistit .
 Nunc eadem labente die convivia quaris ,
 Iliacosque iterum cemens audire labores
 Exposcit , pendetque iterum narrantis ab ore .
 Post ubi digressi , lumenque obscura vicissim
 Luna premit , suadentque cadentia sidera somnos ;
 Sola domo mœrea vana , stratisque relictis

Ineubat: illum absens absentem auditque, videtque:
Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
Desinet. infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turrets, non arma juvenus
Exercet, portusve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pender opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo,
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Chara Jovis conjux, nec famam obstare furori,
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.
Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis,
Tuque puerq; tuus, magnum & memorabile nomen;
Una dolo divum si femina victa duorum est.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pædosque Hymenæos
Exergemus? habes tota quod mente peristi,
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusq; regamus
Auspiciis, liceat Phrygio servire marito,
Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (sensit enim simulata mente locutum.
Quo regnum Italix Libyæ averteret oras)
Sic contra est ingressa Venus. Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malis contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur;
Sed fatis incerta feror, si Jupiter unam
Esse velit Tyriis urbem, Trojaque profectis,
Miscerive probeat populos, aut fœdera jungi:
Tu conjux, tibi fas animum tentare precando.
Perge, sequar. Tum sic excepit regia Juno.
Mecum erit iste labor, nunc qua ratione quod instas
Conferri possis, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unaque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titans, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem commissa grandine nimbum.
Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte regentur opaca.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient: adero: & tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili r propriamque dicabo.

Hic Hymenæus erit, non adversata petenti
 Annuat, atque dolis risit Cytherea repertis,
 Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
 It portis jubare exorto delecta juvenus:
 Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
 Massylique ruunt equites, & odora canum vis.
 Regiam thalamo cunctantem ad limina primi
 Pænorum expectant: ostroque insignis, & auro
 Stat ionipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
 Tandem progreditur magna stipante caterva,
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
 Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum:
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
 Nec non Phrygiæ comites, & lætus Julius
 Incedunt. ipse ante alios pulcherrimus omnes;
 Infert se socium Æneas, atque agmina jungit.
 Qualis ubi Hybernæ Lyciæ, Xanthique fluentæ
 Describit, ac Delum maternam invisit Apollo,
 Instauratque choros: mistique altaria circum
 Cretesque, Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:
 Ipsæ jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
 Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro:
 Tela sonant humeris, haud illo segnioribat
 Æneas: tantum egregio decus erit ore.
 Postquam altos ventum in montes, atq; invia lustra;
 Ecce ferræ saxi dejectæ vertice capræ
 Decurrere jugis: alia de parte parentes
 Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
 Pulverulenta fuga glomerant, monteque relinquunt.
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri
 Gaudet equo, jamque hos cursu, jam præterit illos:
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monse leonem,
 Interea magno misceri murmure cælum
 Incipit: insequitur commissa grandine nimbus.
 Et Tyrii comites passim, & Trojana juvenus,
 Dardaniusque nepos Veneris diversa per agros
 Testa metu petiere. ruunt de montibus æmnes.
 Speluncam Dido, Dux & Trojanus eandem
 Deveniunt. primi & Tellus, & pronuba Juno
 Dant signum: fultere ignes, & conscius æther
 Connubii: summoque ulularunt vertice Nymphæ.
 Ille dies primus læthi, primusque malorum
 Causa fuit. neque enim species, famave movetur
 Nec

Nec jam furtivum Dido meditatur amorem :
 Conjugium vocat , hoc prætexit nomine culpam ,
 Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes :
 Fama malum , quo non aliud velocius ullum ;
 Mobilitate viget , viresque acquirit eundo .
 Parva metu primo , mox sese attollit in auras ;
 Ingrediturque solo , & caput inter nubila condit :
 Illam Terra parens ira irritata Deorum
 Extremam (ut perhibent) Cæto , Enceladoque sororem
 Progenuit , pedibus celerem , & pernicibus alis :
 Monstrum horrendum , ingens : cui quot sunt corpore plumæ

Tot vigilantes oculi subter (mirabile dictu)
 Tot linguæ , totidem ora sonant , tot subrigit aures ;
 Nocte volat cœli medio , terræque per umbram
 Stridens , nec dulci declinat lumina somno .
 Luce sedet custos , aut summi culmine tecti ,
 Turribus aut altis , & magnas territat urbes ;
 Tam ficti prævique tenax , quam nuntia veri .
 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
 Gaudens , & pariter facta atque infecta canebat ;
 Venisse Æneam Trojano a sanguine cretum ,
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido .
 Nunc hyemem inter se luxu , quam longa , fovere
 Regnorum immemores , turpique cupidine captos ,
 Hæc passim Dea fœda virum diffundit in ora .
 Protinus ad Regem curfos detorquet Iarbam ,
 Incenditque animum dictis , atque aggerat iras :
 Hic ammone satus , rapta Garamantide Nympha ;
 Templis Jovi centum latis immania regnis ,
 Centum aras posuit , vigilemque sacraverat ignem ;
 Excubias Divum æternas , pecudumque cruore
 Pingue solum , & variis florentia limina fertis ,
 Ipse amens animi , & rumore accensus amaro
 Dicitur ante aras , media inter numina Divum ,
 Multa Jovem manibus supplex orasse supinis ;
 Jupiter omnipotens , cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris Lenæum libat honorem ,
 Aspicias hæc ? An te genitor , cum fulmina torques ;
 Nequicquam horremus ? cæci que in nubibus ignes
 Terrificant animos , & inania murmura miscent ?
 Fœmina , quæ nostris errant in finibus urbem
 Exiguam pretio posuit ; cui lictus arandum ,
 Cuique loci leges dedimus , connubia nostra

Reppulit: ac dominum Æneam in regna recepit;
 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu
 Myonia mentium mitra, crinemque madentem
 Subnixus, raptò potitur, nos munera templis
 Quippe tuis ferimus, fama que fovemus inanem:
 Talibus orantem dictis, arasque tenentem
 Audit omnipotens, oculosque ad mœnia torfit
 Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
 Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat;
 Vade, age, nate, voca Zephyros, & labere pennis
 Dardanumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
 Expectat, fatisque datas non respicit urbes,
 Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
 Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
 Promisit, Grajumque ideo bis vendicat armis,
 Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
 Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
 Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem,
 Si nulla accendit tantarum gloriam rerum.
 Nec super ipse sua molitur laude laborem,
 Ascanione pater Romanas invidet arces?
 Quid struis? aut qua spe inimica in gente moratur?
 Nec prolem Ausoniam, & Lavinia respicit arva?
 Naviges, hæc summa est, hic nostri nuntius esto.
 Dixeras; ille patris magni parere parabat
 Imperio: & primum pedibus talaria necis
 Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra,
 Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
 Tum virgam capit: hæc animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit:
 Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.
 Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
 Nubila, jamq; volant apicem, & latera ardua cernit
 Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
 Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
 Piniferum caput & vento pulsatur, & imbris:
 Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento
 Præcipitant senis, & glaciæ riget horrida barba.
 Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit: hinc toto præcepi se corpore ad undas
 Misit, avi similis, quæ circum litora, circum
 Piscosos scopulos humilis volat æquora juxta.
 Haud aliter terras inter, cœlumque volabat.
 Littus arenosum Libyæ, ventosque secabat,

Materno veniens ab avo Cyllenia proles :
 Ut primum alatis tetigit magalia plantis ,
 Æneam fundantem arces , ac tecta novantem
 Conspicit , atque illi stellatus jaspide fulva
 Ensis erat , Tyrioque ardebat murice læva
 Demissa ex humeris , dives quæ munera Dido
 Fecerat , & tenui telas disereverat auro .
 Continuo invadit ; Tu nunc Carthaginiæ altæ
 Fundamenta locas , pulchramque uxorius urbem
 Exstruis ? heu regni , verumque oblite tuarum !
 Ipse Deum tibi me alaro demittit Olympo
 Regnator , ælum & terras qui numine torquet ,
 Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras .
 Quid struis ? aut qua spe Libycis teris ora terris ?
 Si te nulla mover tantarum gloria rerum ,
 Nee super ipse tua moliris laude laborem ,
 Alcanium surgentem , & spes hæredis Juli
 Respice , cui Regnum Italiæ , Romanaque tellus
 Debentur . Tali Cyllenius ore locutus
 Mortales visus medio sermone reliquit ,
 Et prosul in tenuem ex oculis evanuit auram .
 At vero Æneas aspectu obmutuit amens ,
 Atrectæque horrore comæ , & vox faucibus hæsit :
 Ardet abire fuga , dulcesque relinquere terras ,
 Attonitus tanto monitu , imperioque Deorum :
 Heu ! quid agat ? quo nunc Reginam ambire furentem .
 Audeat affatu ? quæ prima exordia fumat ?
 Atque animum nunc huc celerem , nunc dividit illuc :
 In partesque rapit varias , perque omnia versat .
 Hæc alternanti potior sententia visa est .
 Mnesthea , Sergestumque vocat , fortemque Cloanthum :
 Classem aptent ræciti , socios ad littora cogant :
 Arma parent , & quæ sit rebus causa novandis ,
 Dissimulent : sese interea , quando optima Dido
 Nesciat , & tantos rumpi non speret amores ,
 Tentaturum aditus , & quæ molissima fandi
 Tempora , qui rebus dexter modus , ocyus omnes
 Imperio læti parent , ac jussa faceffunt .
 At Regina dolos (quis fallere possit amantem ?)
 Præsensit , motusque excepit prima futuros ,
 Omnia tuta timent , eadem impia fama furenti
 Detulit , armati classem , cursumque parari .
 Sævum inopranimi , totamque incensa per urbem
 Bacchatur : qualis commotis excita factis

Thyas, ubi audito stimulant Trieterica Baccho
 Orgia, nocturnusque vocat clamore Cytheron.
 Tandem his Æneam compellat vocibus ultro,
 Dissimulate etiam sperasti perfide tantum
 Possene fas? tacitusque mea decedere terra?
 Necte noster amor, nec te data dextera quondam;
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quinetiam hiberno moliris fidere classem,
 Et mediis properas Aquilonibus ire per altum;
 Crudelis. quod? si non arva aliena, domosque
 Ignotas peteres, & Troja antiqua maneres?
 Troja per undosum psteretur classibus æquor?
 Mene fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam te?
 Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui:
 Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos,
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum, miserere domus labentis, & istam
 Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
 Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
 Odere: infensi Tyrii: te propter eundem
 Eytinctus pudor, &, qua sola sidera adhibam;
 Fama prior, cui me moribundam deferis hospes?
 Hoc solum nomen quoniam de conjugere restat.
 Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
 Destruat? aut captam ducat Getulus Jarbas?
 Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam soboles: si quis mihi parvulus aula
 Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
 Non equidem omnino capta, aut deserta viderer.
 Dixerat: ille Jovis monitis immota tenebat
 Lumina, & obnixius curam sub corde premebat;
 Tandem pauca refert. Ego te quæ plerima fando
 Ennumerare vales, nunquam Regina negabo
 Promeritam: neque mememinisse pigebit Elisæ;
 Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
 Pro re pauca loquar, nec ego hanc abscondere furto
 Speravi, ne finge, fugam: nec conjugis unquam
 Prætendi tēdas, aut hæc in fœdera veni.
 Me si fata meis paterentur ducere vitam
 Auspiciis, & sponte meas componere curas:
 Urbem Trojanam primum, dulcesque meorum
 Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent
 Et recidiva manu posuisssem Pergama victis.
 Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, —

taliam Lyciæ jussere capeffere sortes.

Hic amor, hæc patria est. Siste Carthaginis arces
Phœnissam, Libycæque aspectus detinet urbis:
Quæ tandem Ausonia Teucros confidere terra
Invidia est? & nos fas extera quærere regna.
Mæ patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
Non operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, & turbida terror imago:
Ille puer Ascanius, capitisque injuria chari,
Quem regno Hesperiaæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpret Divum Jovi missus ab ipso
(Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Desine, meque tuis incendere, teque querelis,
Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem jamdudum averfa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque per terras
Luminibus tacitis, & sic accensa precatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admoruna ubera tigres:
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est
Quæ quibus ante feram? jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnis hæc oculis Pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides; ejectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi,
Amissam classem, socios a morte reduxi.
Heu furtis incensa feror; nunc Augur Apollo;
Nunc Lysiæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
Interpres Divum fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus absens,
Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas:
Audiam, & hæc manes venies mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, & auras
Ægra fuit, seque ex oculis avertit, & aufert.

Linqvens multa metu cunctantem, & multa parantem
 Dicere. Suscipiunt famulae, collapsaque membra
 Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.
 At pius Æneas quanquam lenire dolentem
 Solando capie, & dictis avertere curas,
 Multa gemens, magnoq; animum labefactus amore;
 Jussa tamen Divum exequitur, classemque revisit.
 Tum vero Teucri incumbunt, & littore celsas
 Deducunt toto naves, natat uncta carina,
 Frondentesque ferunt ramos, & robora sylvis
 Infabricata, fugæ studio.
 Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
 Ae veluti ingentem formicæ faris acervum,
 Cum populant, hyemis memores, tectisq; reponunt;
 It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
 Consectant calle angustæ, pars grandia trudent
 Obnixæ frumenta humeris, pars agmina cogunt,
 Castigantque moras. opere omnis semita fervet.
 Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensu?
 Quosve dabas gemitus? cum littora fervere late
 Prospiceres arce ex summa, totumque videres
 Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
 Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
 Iterum in lacrymas, iterum tentare precando
 Cogitur, & supplex animos submittere amor,
 Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
 Anna vides toto properari littore circum,
 Undique convenere, vocat jam carbasus auras,
 Puppibus & lævi naturæ imposuere coronas.
 Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
 Et perferre soror potero. miseræ hoc tamen unum
 Exequere Anna mihi, solam nam perfidus ille
 Te colere, areanos etiam tibi credere sensus
 Sola viri molles aditus, & tempora notas.
 I soror, atque hostem supplex affare superbum;
 Non ego cum Danaï Trojanam excindere gentem
 Aulide juravi, classemve ad Pergama misi;
 Nec patris Anchisæ cineres, manesve revelli;
 Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
 Quo ruis? exiremum hoc miseræ det munus amanti;
 Expectes facilēque fugam, ventosque ferentes.
 Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
 Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat;
 Tempus inane peto, requiem, spatiumque furori:
 Dum

Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
 Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
 Quam mihi, cum dederit, cumulatam morte relinquam.
 Talibus orabat, talesque miserrima fletus
 Fertque, refertque soror. sed nullis ille movetur.
 Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
 Rata obstant, placidasque viri Deus obstruit aures.
 Ac veluti annosam valido cum robore quercum
 Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
 Eruere inter se certant: it stridor, & altæ
 Consternunt terram concussio stipite frondes.
 Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
 Æthereas, tantum radice in tartara tendit.
 Haud secus assiduus hinc atq; hinc vocibus Heros
 Tunditur, & magno persentis pectore curas.
 Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanæ.
 Tum vero infelix fati exterrita Dido
 Mortem orat, tædet cœli convexa tueri.
 Quo magis incæptum peragat, luccmq; relinquat;
 Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
 (Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
 Fusaque in obscœnum se vertere vina cruorem,
 Hoc ipsum nulli, non ipsi effata sorori.
 Præterea fuit in tecti sde marmore templum
 Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
 Velleribus niveis, & festa fronde revinctum.
 Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
 Visa viri, nox cum terras obscura terneret.
 Solaque culminibus ferali carmine bubo
 Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
 Multaque præterea vatum prædicta priorum
 Terribili monitu horrificant. agit ipse furentem
 In somnis ferus Æneas, semperque relinqui
 Sola sibi, semper longam incomitata videtur
 Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra,
 Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus;
 Et Solem geminum, & duplices se ostendere Thebas.
 Aut Agamemnonius scenis agitated Orestes
 Armatam facibus matrem, & serpentibus attris
 Cum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
 Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
 Decrevitque mori, tempus secum ipsa, modumque
 Exigit, & inestam dictis aggressa sororem,
 Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.

Inveni germana viam (gratæ sorori)
 Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem;
 Oceani finem juxta, Solemque cadentem
 Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum,
 Hinc mihi Massyle gentis monstrata sacerdos,
 Hesperidum templi custos: epulasque draconi
 Quædabat, & sacros servabat in arbore ramos;
 Spargens humida mella, saporiferumque papaver;
 Hæc se carminibus promittit solvere mentes,
 Quas velit: aut aliis dura immittere curas:
 Sistere aquam fluvii, & verrere sidera retro:
 Nocturnosque ciet manes: mugire videbis
 Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos;
 Testor chara Deos, & te germana, tuumque
 Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
 Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
 Impius, exuviasque omnes, lectumque jugalem;
 Quo perii, super imponas: abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta jubet, monstratque sacerdos:
 Hæc effata silet, pallor simul occupat ora.
 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris
 Germanam credit: nec tantos mente furor
 Concepit, aut graviora timet, quam morte Sichæi.
 Ergo iussa parat.
 At Regina pyra penetranti in sede sub auras
 Erecta ingenti, iædis, atque illice lecta,
 Incenditque locum feris, & fraude coronat,
 Funerea: super exuvias, ensisque relictum,
 Effigiemque toro locat, hæud ignata futuri.
 Stant aræ circum: & crines effusa sacerdos
 Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaosque;
 Tergeminamque Hecatē, tria virginis ora Dianæ.
 Sparserat & latices simulatos fontis Averni:
 Falcibus & messæ ad lunam quaruntur alienis
 Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni,
 Quantur & nascentis equi de fronte revulsus;
 Et matri præreptus amor.
 Ipsa mola, manibusque piis altaria juxta
 Unam exuta pedem vinculis, in veste recincta
 Testatur moritura Deos, & conscia facti
 Sidera: tum, si quod non æquo sordere amantes
 Curæ numen habet, justumque memorque precatur:
 Nox

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras: sylvæque & sæva quierant
Æquora, cum medio volvantur sidera lapsu,
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres;
Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
Ruta tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœnissæ, nec unquam
Solvitur in somnos, oculisve, aur pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ, rursusque resurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat.
En, quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex;
Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrum
Jussa sequar? quia ne auxilio juvat ante levatos?
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) sinet? ratibusque superbis
Irisam accipiet? nescis, heu perdita, ne dum
Laomedontææ sentis perjuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?
An Tyriis, omnique manu stipata meorum
Insequar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroque avertè dolorem;
Illi germana malis oneras, atque objeïs hosti.
Non licuit thalami expertem siue crimine vitam
Degere more feræ? tales nec tangere curas?
Non servata fides cineri promissa Sichæo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, jam cæus eundi,
Carpebat somnos, rebus jam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est:
Omnia mercurio similis, vocemque, coloremque;
Et crines flavos, & membra decora juventæ.
Nate Dea, potes hos sub casu ducere somnos?
Nec, quæ circumstant deinde pericula, cernis
Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat
Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceptis, dum præcipitare potestas?
Jam mare turbari trabibus, sævasque videbis

Colluere fages, jam fervere littora flammis;
 Si se his attigerit terris aurora morantem.
 Eja age, rumpe moras: varium, & mutabile semper
 Fœmina. sic fatus nocti se immiscuit atræ.
 Tum vero Æneas subitis exterritus umbris,
 Corripit e somno corpus, sociosque fatigat:
 Præcipientes vigilate viri, & confidite transtris,
 Solvite vela citi: Deus æthere missus ab alto
 Festinare fugam, tortosque incidere funes
 Ecce iterum stimulat. Sequimur te, Sancte Deorum
 Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
 Ansiso, placidusque juves, & sidera cœlo
 Dextra feras. dixit, vaginaque eripit ensē
 Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
 Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque ruuntque;
 Littora defœuere: later sub classibus æquor.
 Adnixi torquent spumas, & cœrula verrunt.
 Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
 Regina e speculis ut primum albescere luctum
 Vidit, & æquatis classē procedere velis;
 Littoraque, & vacuos sensit sine remige portus;
 Terque quaterque manū pectus percussa decorum,
 Flavescentesque ablissa comas: prohi Jupiter, ibis
 Hic, ait, & nostris illuserit advena regnis?
 Non arma expediens, totaque ex urbe sequentur?
 Diripientque rates alii navalibus? - ite,
 Ferte citi flammās. date vale, impellite remos
 Quid loquor? aus ubi sum? quæ mentem insania mutat?
 Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt.
 Tum decuit, cum sceptrā dabas: en dextra fidesque
 Quem secum patrios ajunt portare Penates,
 Quem subisse humeris confectum ætate parentem.
 Non potui abreptum divellere corpus, & undis
 Spargere? non socios? non ipsum absumere ferro
 Ascanium? patrisque epulandum apponere mensis?
 Verum anceps pugna fuerat fortuna: fuisset.
 Quem metui moritura? facis in castra tulissem,
 Impleissemque foros flammis; natumque, patremque
 Cum genere exstinxem: memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flaminis opera omnia lustras,
 Tuque harum interpret curarum, & conscia Juno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
 Et diræ ultrices, & dii morientis Elifæ,

Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite preces, si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
Et si fata Jovis poscunt, hic terminus hæret,
At bello audacis populi vexatus, & armis.
Finibus extorris, complexu avulsus Juli
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera: nec cum se sub lege pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur.
Sedeadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor, hanc vocem extremâ cum sanguine fundo
Tum vos ò Tyrii stirpem, & genus omne futurum
Exercere odiis. cinerique hæc mittite nostro
Munera. nullus am r populis, nec fœdera sunt o,
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos.
Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires,
Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.
Hæc ait, & partes animum versabat in omnes,
Invisam quærens quamprimum abrumperè lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
(Namque suam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi nutrix hue siste sororem,
Dic, corpus properet fluviali spargere lympha:
Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat.
Sic veniat, tuque ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta paravi,
Perficere est animus, sinemque imponere curis;
Dardaniique rogam capitis permittere flammæ.
Sic ait: illa gradum studio celebrabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus efferat Dido
Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensesque recludit
Dardanum, non hos quæsitum munus in usus.
Hic postquam Iliacas vestes, notumque cubile
Conspectit, paulum lacrymis, & mente morata;
Incubuitque toro, dixitque novissima verba.
Dulces exuvix, dum fata, deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis;
Vixi: & quem dederat cursum fortuna, peregi.
Et nunc magna mei sub terras ibi imago.

Urbem præclaram statui: mea mœnia vidi:
 Ulta virum pœnas inimico a fratre recepi.
 Felix, heu nimium felix, silittora tantum
 Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ:
 Dixit, & os impressa toro: moriemur inultæ?
 Sed moriamur, ait: sic sic juvat ire sub umbras;
 Haurit hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, & nostræ secum ferar omnia mortis:
 Dixerat: atque illam media inter ralia ferro
 Collapsam aspiciunt comites, ensisque cruore
 Spumantem, sparsaque manus. ite clamor ad alta
 Arria: concussam bacchatur fama per urbem,
 Lamentis, gemituque, & femineo ululatu
 Tæcta fremunt, resonat magnis plangoribus æther:
 Non aliter, quam si immixtis ruas hostibus omnis
 Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
 Culmina perque hominum volvantur, perque Deorum:
 Auduit exanimis, trepidoque exterrita cursu
 Inguibus ora soror scedans, & pectora pugnis,
 Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.
 Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
 Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, aræque parabant?
 Quid primum deserta querar? comitemne sororem
 Sprexisti moriens? eadem me ad fata vocasses.
 Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisses
 His etiam fluxi manibus, patriosque vocavi
 Voce deos, sic te ut posita, crudelis abessem?
 Extinxite, meque soror, populumque patresque
 Sidonios, urbemque tuam date, vulnera lymphis
 Abluam: &, extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam. Si Fata gradus evaserat altos.
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
 Illa graves oculo conata attollere, rursus
 Defecit: infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit,
 Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
 Quæsit cœlo lucem, ingemuitque reperta.
 Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem,
 Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo,
 Quæ luctantem animam, nexosque resolveret artus:
 Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
 Sed misera ante diem, subitoque accensa furore:
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem

Abstulerat, Stydioque caput damna verat orco,
Ergo Iris croceis per cœlum roseida pennis,
Mille trahens varios adverso sole colores
Devolat, & supra caput astitit. hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, & dextra crinem secat, omnis & una
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

Finis Libri Quarti Æneidæ;

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Quintus.

ARGUMENTUM:

Æneas, relicta Carthagine, in Italiam navigantem vi tempestatis in Siciliam defertur: ubi ab Aceste benignè exceptus manibus Anchisæ patris, quem superiori anno eodem die, apud Drepanum sepeliverat, anniversarium sacrum facit: ludosque apud tumulum ejus instituit, suaque victoribus præmia decernit. Navali certamine vincit Cloanthus: Euryalus. Nisi dolo, cursu superat. Entellus senem Daretem juveniliter se jactantem astu vincit. Sagittandi peritia superat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis dignitatique habita ratione, Acestæ decernuntur, cujus sagitta in aërem emissæ subito exarserat. Ascanius honorem Anchisæ avi cum primæ nobilitatis pueri equestres ludos, pugnamque imaginariam exhibet. Interea Trojanæ mulieres, hortatu Irides, longæque navigationis tædio, ignem in classem conjiciunt; quatuorque naves exurunt: ceteræ, subita à Jove immissa pluvia, incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti Anchisæ Æneæ filio in somnis apparens Jovis verbis admonet, ut Nautæ consilium sequutus mulieres, imbellesque senes in Sicilia relinquat: ipse cum juvenutis robore, integræque ætatis flore in Italiam naviget. Sibyllæque in primis antrum adeat: illius enim ductu se in campos Elysios venturum, ubi & posteritatis suæ seriem, omniumque instantiam bellorum discat eventum. Monitis itaque paternis morem gerens Æneas oppidum in Sicilia condit, nomine Acestæ, ea, & matrum, & senum bello inusitum coloniam transcribit: ipse cum exercitus robore Italiam petit, In-

*Interim Neptunus Veneris precibus exoratus ; navigant
Æneæ mare tutum præstat . Palinurus in tanta securi-
tate somno succumbens , una cum gubernaculo in mare
excussus : ejusque vicem supplet Æneas .*

INTEREA medium Æneas jam classe te-
nebat

Certus inter : fluctusque atros Aquilo-
ne sesabat ,

Mœnia respiciens , quæ jam infelicis
Elisæ

Collucent flammis . quæ tantum accen-
derit ignem ,

Causa latet . Duri magno sed amore dolores
Polluto , notumque , furens quid femina possit ,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt .
Ut pelagus tenuere rates , nec jam amplius ulla
Occurrit tellus : maria undique , & undique cælum ,
Olli cæruleus supra caput assitit imber ,
Noctem , hyememq ; ferens , & inhorruit unda tenebris :
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta ,
Heu quia nam tanti cinxerunt æthera nimbi ?
Quidve pater Neptune paras ? Sic deinde locutus ;
Colligere arma juber , validisque incumbere remis ;
Obliquatque sinus in ventum , ac talia fatur :
Magnanime Ænea , non si mihi Jupiter auctor
Spondeat , hoc sperem Italiam contingere cælo .
Mutati transversa fremunt , & vespere ab atro
Consurgunt venti , atque in nubem cogitur aer .
Nec nos obniti contra , nec tendere tantum
Sufficiamus : superat quoniam fortuna , sequamur :
Quoque vocat , vertamus iter : nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis , portusque Sicanos ,
Si modo rite memor servata remeior astra .
Tum pius Æneas : equidem sic poscere ventos
Jamdudum , & frustra cerno te tendere contra .
Flecte viam velis , an sis mihi gratior ulla ,
Quoque magis fessas optem dimittere naves ,
Quam quæ Dardanum tellus mihi servat Acesten ;
Et patris Anchisæ tumulo complectitur ossa ?
Hæc ubi dicta , petunt portus , & vela secundi
Intendunt Zephyri : fertur cita gurgite classis ,
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ .
At procul excelso miratus vertice montis

Adventum, fœciasque rates, occurrit Acestes
 Horridus in jaculis, & pelle Libyſtidis urſæ,
 Troja Crinifo conceptum flumine mater
 Quem genuit, veterum non immemor illa parentum
 Gratatur reducees, & gaza lætus agreſti
 Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis:
 Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat
 Clara dies, ſocios in cœtum liſſore ab omni
 Advocat Æneas, tumulique ex aggere faturi
 Dardanidæ magni, genus alto a ſanguine divum;
 Annus exactis completur menſibus orbis,
 Ex quo reliquias, divinique oſſa parentis
 Condidimus terra, mœſtalque ſacravimus aras:
 Jamque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum;
 Semper honoratum (ſi dii voluiſtis) habebo.
 Hunc ego Getulis agerem, ſi Syrtibus exul,
 Argolicove mari deprehenſus, & urbe Mycenæ;
 Annua vota tamen, ſolemneſque ordine pompas
 Exequerer, ſi rueremque ſuis altaria donis.
 Nunc ultro ad cineres, ipſius, & oſſa parentis
 (Haud equidem ſine mente reor, ſine numinè divum)
 Adſumus, & portus delati intramus amicos.
 Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
 Poſcamus ventos, atque hæc me ſacra quotannis
 Uibe velis poſita templis ſibi ferre dicatis.
 Bina bouum vobis Troja generatus Aceſtes
 Dat numero capita in naves: adhibete penates;
 Et patrios epulis, & quos tolit hoſpes Aceſtes:
 Præterea ſi nona diem mortalibus alium
 Autora extulerit, radiſque retexerit orbem;
 Prima citæ Teucriſ ponam certamina claſſis,
 Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax;
 Aus jaculo incedit melior, levibuſque ſagittis,
 Seu crudo fidit pugnam committere caſtu.
 Cuncti adſint, meritaque expectent præmia palmæ:
 Ore favete omnes, & cingite tempora ramis,
 Sic fatuſ, velat materna tempora myrto:
 Hoc Helymuſ facit, hoc ævi maturuſ Aceſtes:
 Hoc puer Aſcaniuſ, ſequitur quos cætera pubeſ:
 Ille è concilio multis cum milibus ibat
 Ad tumulum, magna mediuſ comitante caterva:
 Hiſ duo rite mero libans Carcheſia Baccho,
 Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro;
 Purpureoſque jacit flores, ætalia fatur,

Salve sancte parens , iterum saluate recepti
Nequiequam cineres , animæque , umbræq; paternæ ,
Non licuit fines Italos , fataliaque arva ,
Nec tecum Ausonium (quicumque est) querere Tybri m
Dixerat hæc : adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros , septena volumina traxit ,
Amplexus placide tumulum , lapsusque per aras :
Cæruleæ cui terga notæ , maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor : ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverso sole colores .
Obstupuit visu Æneas : ille agmine longo
Tandem inter pateras , & levia pocul serpens ,
Libavitque dapes , rursusque innoxius imo
Successit tumulo , & depacta altaria liquit
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores ,
Incertus , geniumne loci , famulumne parentis
Esse putet . cædit quinas de more bidentes ,
Totque sues , totidem nigrantes terga juvencos :
Vinsque fundebat pateris , animamque vocabat
Anchisæ magni , manesque Acheronte remissos .
Nec non & locii , quæ cuique est copia , læti
Donæ ferunt , onerantq; aras , mactantq; juvencos ;
Ordine athena locant alii , fusique per herbam
Subjiciunt verubus prunas , & viscera torrens
Expectata dies aderat , nonamque serena
Auroram Phaetontis equi jam luce vehebant ,
Famaque finitimos , & clari nomen Acestæ
Excierat , læto complerant littora cœtu ,
Visuri Æneadas , pars & certare parari .
Munera principio ante oculos , circoque locantur
In medio : sacri tripodes , viridesque coronæ ,
Et palmæ pretium victoribus , armaque , & cæro
Perfusæ vestes , argenti , auriq; talenta :
Et tuba commisso medio canit aggere ludos .
Prima pares ineunt gravibus certamina remis .
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ .
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin .
Mox Italus Mnestheus , genus a quo nomine Memmi
Ingentemque Hyas ingenti mole Chimæram ,
Urbis opus : tripliei pubes quam Dardana versu
Impellunt , terno consurgunt ordine remi .
Sergestusque , domus tenet a quo Sergia nomen ,
Centauro invehitur magna , Scyllaque Cloanthus
Cærulea , genus unde tibi Romane Cicerenti ,

Est procul in pelago saxum spumantia contra
 Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
 Fluctibus, hyberni condunt ubi sidera Cori:
 Tranquillo silet, immotaque attollitur unda
 Campus, & apricis statio gratissima mergis.
 Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
 Constituit signum nautis pater, unde reverti
 Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.
 Tum loca sorte legunt: ipsique in puppibus auro
 Ductores longe effulgent, ostroque decori.
 Cetera populea velatur fronde juvenus,
 Nudatosque humeros oleo perfusa nitefeit.
 Confidunt transiris, intentaque brachia remis
 Intenti expectant signum: exultantiaque hauris
 Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.
 Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
 Haud mora, prosilire suis: feris æthera clamor
 Nauticus: abductis spumant freta versa lacertis.
 Infundunt pariter sulcos, totumque dehiscit
 Convulsum remis, rostrisque tridentibus æquor,
 Non tam præcipites bijugo certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus:
 Nec sic immissis aurigæ undantia lora
 Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
 Tum plausu, fremituque virum, studiisque faventum
 Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant
 Littora, pulsati colles clamore resurgent.
 Effugit ante alios, primusque elabitur undis
 Turbam inter, fremituq; Gyas: quem deinde Cloanthus
 Consequitur melior remis, sed pondere pinus
 Tarda tenet: post hos æquo discrimine Pristis,
 Centaurusque locum tendunt superare priorem.
 Et nunc Pristis habebat, nunc victam præterit ingens
 Centaurus: nunc uoa ambæ, junctisque feruntur
 Frontibus, & longæ sulcant vada falsa carinæ.
 Jamque propinquabant scopulo meramq; tenebant,
 Cum princeps, medioque Gyas in gurgite victor
 Rectorem navis compellat voce Menetem:
 Quo tantum mihi dexter abis? huic dirige cursum:
 Littus ama, & lævas stringat sine palmula cautes:
 Altum alii teneant, dixit: sed cæca Menetes
 Saxa timens proram pelagi detorquet ad undas.
 Quo diversus abis? iterum, pete saxa Menete,
 Cum clamore Gyas revocabat, & ecce Cloanthum
Respi-

Respicit instantem tergo, & propria tenentem.
Ille inter navemque Gyæ, scopulosque sonantes
Radit inter lævum interior, sub tusque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarsit juveni dolor ossibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ, segnemque Menætem
Oblitus decorisque sui, sociumque salutis
In mare præcipitem puppi decurbat ab alta.
Ipse gubernaculo rector subit, ipse magister,
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vis tandem redditus imo est,
Jam senior, madidatque fluens in veste Menætes
Summa petis scopuli, siccaque in rupe resedit,
Illum & labentem Teucris, & risere natantem,
Et saltus ridens revomentem pectore fluctus.
Illis lata extremis spes est accensa duobus,
Sergeſto, Mneſtheoque Gyam superare morantem,
Sergeſtus capit ante locum, scopuloque propinquat,
Nec tota tamen ille prior præeunte carina,
Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mneſtheus, nunc nunc insurgite remis,
Hectores focii, Trojæ quos sorte suprema
Delegi comites, nunc illas promitte vires.
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus uſi,
Junioque mari, Maelæaque sequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus neque vincere certe
(Quamquã) ſed superent, quibus hoc Neptune dediſti
Extremos pudeat rediſſe: hoc vincite cives,
Et prohibere nefas. Olli certamine summo
Procumbunt, vaſtis tremunt iſtibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum. tum crebet anhelus artus
Aridaque ora quatit, ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo,
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſe cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſque prora pendit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur,
Ferrataſque ſudes, & acuta cuspide contos
Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventis que vocaris.

Prona petit maria, & pelago decurrit aperto?
 Qualis spelunca subito commota columba,
 Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi;
 Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis
 Dat tectis ingentem, mox aere lapsa quieto
 Radit iter liquidum, celeres neque commover alas
 Sic Mæstheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis
 Æquora, sic illum fert impetus ipse volantem.
 Et primum in scopulo luctantem deferit alto
 Sergestum, brevibusque vadis, frustra que vocantem
 Auxilia, & fractis discentem currere remis.
 Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimæram
 Consequitur. cedit, quoniam spoliata magistro est.
 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus,
 Quem petit, & summis adnixus viribus urget.
 Tum vero ingeminat clamor, cunctique sequentem
 Instigant studiis: resonat clamoribus æther.
 Hi proprium decus, & partum indignantur honorem;
 Ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci.
 Hos successus alit, possunt, quia posse videntur,
 Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
 Ni palmas ponto tendens utraq; Cloanthus
 Fudissetque preces, divosque in vota vocasset.
 Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro;
 Vobis lætus ego candentem in littore taurum
 Constituam ante aras votivus, extaque salfos.
 Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
 Dixit: eumque imis sub fluctibus audiit omnis
 Nereidum, Phorcique chorus, Penopeaque virgo:
 Et pater ipse manu magna Portunus euntem
 Impulit: illa Notocitus, volucrique sagitta
 Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
 Tum fatus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
 Victorem magna præconis voce Cloanthum
 Declarat, viridique ad vela tempora lauro:
 Muneraque in naves ternos aptare juvencos,
 Vinaque, & argentum magnum dat ferre talentum:
 Ipsi præcipuos victoribus addit honores:
 Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
 Purpura Mæandro duplici Melibœo cucurrit:
 Intextusque puer frondosa regius Ida
 Veloces jaculo cervos, cursuque fatigat
 Acer, anhelanti similis: quem præpes ab Ida
 Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.

Longevi palmas, nequicquam ad sidera tollunt
 Custodes. sævitque canum latratus in auras
 At qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 Levibus huic hamis confertam, auroque tralicem
 Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
 Victor apud rapidum Simoenta sub Illo alto,
 Donat habere viro, decus, & intamen in armis:
 Vix illam famuli Phegeus, Sagaris:ue ferebant
 Multiplicem, connexi humeris: indutus at olim
 Demoleus cursu palantes Troas agebat.
 Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
 Cymbiaque argento perfecta, atque æspeta signis:
 Jamque adeo donati omnes, opibusque superbi
 Funicibus ibant evincti tempora tantis:
 Cum saevo escopulo multa vix arte revulsus,
 Amissis remis, atque ordine debilis uno,
 Irasam sine honore rarem Sergestus agebat.
 Qualis sæpe viæ deprehensus in aggere serpens;
 Ærea, quem obliquum rota transit, aur gravis idæ
 Seminecem liquit saxo, lacerumque viator,
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
 Parte ferox, ardensque oculis, & sibilæ colla
 Arduus attollens: pars vulnere clauda retentæ
 Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem:
 Tali remigio navis se tarda movebat.
 Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
 Sergestum Æneas promisso munere donat,
 Servatam ob navem lætus, sociosque reductos:
 Odiserva datur operum haud ignara Minervæ.
 Cressa genus Pholoe, geminique sub ubere nati.
 Hoc pius Æneas misso certamine, tendit
 Gramineum in campum, quem collibus undiq; curvis
 Cingebant sylvæ, mediaque in valle theatri
 Circus erat. quo se multis cum millibus heros
 Confessu medium tulit, exstructoque resedit.
 Sic qui forte velint rapido contendere cursu,
 Invitat præliis animos, & præmia ponit.
 Undique conveniunt Teucri, mistique Sicani
 Nisus & Euryalus primi:
 Euryalus forma insignis, viridique juventa:
 Nisus amore pio pueri. quos deinde secutus
 Regis egregia Priami de stirpe Diote.
 Hunc Salius simul, & Batto: quorum alter Acarnan,
 Alter ab Arcadia, Tegeræ de sanguine gentis.

Tum duo Trinacrii juvenes Helymus. Pooopesque
 Affueti sylvis, comites senioris Aceste;
 Multi præterea, quos fama obscura recondit,
 Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus:
 Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes;
 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
 Gnossa bina dabo levato lucida ferro
 Spicula, cælatamque argento ferre bipennem;
 Omnibus hic erit unus honos: tres præmia primi
 Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
 Primus equum phaleris insignem victos habeto.
 Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagitti
 Threiciis, lato quam circum amplectitur auro
 Balteus, & tereti subnectis fibula gemma.
 Tertius Argolica hæc gales contentus abito;
 Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoque repente
 Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt
 Effusi, nubo similes, simul ultima signant.
 Primus abit, longeque ante omnia corpore Nisus
 Emicat, & ventis, & fulmina occyris alis.
 Proximus huic, longo sed proximus intervallo
 Insequitur Salius: spatio post deinde relicto,
 Tertius Euryalus.
 Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde sub ipso
 Ecce volat, calcemque terit jam calce Diorea,
 Incumbens humeris: spatia & si plura supersint,
 Transeat elapsus prior, ambiguum ve relinquat.
 Jamque fere spatio extremo, festique sub ipsum
 Finem advertabant, lævi cum sanguine Nisus
 Labitur infelix, cassis ut forte juvenis
 Fusus humum, viridescque super madefecerat herbas;
 Hic juvenis jam victor ovans vestigia presso
 Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
 Concidit immundoque simo, sacroque cruore;
 Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum
 Nam sese opposuit Salio, per lubrica surgens;
 Ille autem spissa jacuit revolutus arena.
 Emicat Euryalus, & munere victor amici
 Prima tenet, plaususque volat, fremituque secundo;
 Post Helymus subit, & nunc tertia palma Diorea;
 Hic totum caveæ confessum ingentis, & ora
 Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
 Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 Tutatur favor Euryalum, lacrymaeque decor:

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus :
Adjuvat , & magna proclamat voce Dioces ,
Qui subit palmæ , frustra que ad præmia venit
Ultima , si primi Salio redduntur honores .
Tum pater Æneas , Vestra , inquit , munera vobis
Certa manent pueri , & palmam movet ordine nemo :
Meliceat casum miserari insonnis amici ,
Sic fatus , tergum Getuli immane leonis
Dat Salio villis onerosum , atque unguibus aureis :
Hic Nisus , si tanta , inquit , sunt præmia victis ,
Est te lapsorum muleret : quæ munera Niso
Digna dabis , primam merui qui laude coronam ,
Nime , quæ Salium , fortuna inimica tulisset ?
Et simul his dictis faciem ostentabat , & udo
Turpia membra fimo . risit pater optimus olli ,
Et clypeum efferri iussit , Didymaonis artes ,
Neptuni sacro Danaïs de posse refixum :
Hoc juvenem egregium præstanti munere donat :
Post ubi confecti cursus , & dona peregis :
Nunc si cui virtus , animusque in pectore præsent
Adsit , & evinctis attollat brachia palmis .
Sic ait : & geminum pugnae proponit honorem .
Victori velatum auro , vittisque juvenum :
Ensem , atque insignem galeam , solatia victo ;
Nec mora : continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares , magnoque virum se murmure tollit :
Solutus qui Paridem solitus contendere contra :
Idemque ad tumulum , quo maximus accubat Hector ,
Victorem Euten immani corpore , qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat ,
Perculit , & fulva moribundum extendit arena :
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit ,
Ostenditque humeros latos , alternaque jactat
Brachia protendens , & verberat ictibus auras .
Quæritur huic alius , nec quisquam ex agmine tanto
Auder adire virum , manibusque inducere castus ,
Ergo alacris , cunctosque putans excedere pugna ,
Æneæ stetit ante pedes , nec plura moratus ,
Tum læva taurum cornu tenet , atque ita fatur :
Nate Dea , si nemo audeat se credere pugnae ,
Quæ finis standi ? quo me decet usque teneri ?
Ducere dona jube . Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ , reddique viro promissa jubebant .
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes .

Proximus na vir dante toro confederat herba:
 Entille, heroum quondam fortissimè frustra,
 Tantane tam pariens nullo certamine tolli
 Dona fines? ubi nunc nobis Deus ille magister
 Necquicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
 Trinaeriam, & spolia illa tuis pendentia testis?
 Ille sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cessit
 Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senectæ
 Sanguis habet, frigentque effræ in corpore vires.
 Simhi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iste
 Exultat fidens, si nunc foret illa iuventa:
 Haudequidem pretio inductus, pulcheroque iuuenco,
 Venissem: nec dona moror. sic deinde loquutus,
 In medium geminos immani pondere cæstus
 Projectit, quibus acer Eryx in prælia suctus
 Ferre manum, duroque intendere brachia tergo:
 Obstupere animi: tantorum ingentia septem
 Terga leum plumbo insuto, ferroque rigeant:
 Ante omnes super ipse Dares, longèque recusat:
 Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
 Huc illuc vinculorum immensa volumina versat:
 Tum senior tales referebat pectore voces:
 Quid? si quis cæstus, ipsius & Herculis arma
 Vidisset, tristemque hoc ipso in littore pugnam?
 Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
 Sanguine cernis adhuc, sparsoque infecta cerebro.
 His magnum Alcidem contra stetit, his ego suctus,
 Dum melior vires sanguis dabat, æmula nec dum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
 Sed si nostra Dares hæc Trojæ arma recusat,
 Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes:
 Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto:
 Solve metus, & tu Trojanos exue cæstus.
 Hæc fetus duplicem ex humeris rejecit amictum:
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, laceratosque
 Exiit, atque ingens media consistit arena.
 Tum satus Anchisa cæstus pater extulit equos,
 Et paribus palmas amborum innoxie armis.
 Constitit indigito: extemplo arrectus uterque;
 Brachisque ad superas interritus extulit auras.
 Abdexere retro longè capita ardua ab ictu,
 Immisceruntque manus manibus, pugnamque lacerant:
 Ille pedum melior motu, fretusque iuventa:
 Sic membris, & mole valens: sed tarda trementi

Genua labant, vastos quatit anhelitus artus.
 Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant.
 Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos
 Dant sonitus: erratque aures, & tempora circum
 Crebra manus, duro crepitant sub vulnere malæ.
 Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem,
 Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit;
 Ille, velut cessam oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana sedet circum castella sub armis.
 Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque per terram
 Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
 Olfendit dextram insurgens Entellus, & altè
 Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
 Prævidit, celerique elapsus corpore cessit.
 Entellus vires in ventum effudit, & ultro
 Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto
 Concidit, ut quondam cava concidit aut Erymanthos
 Aut Ida in magna radicitus eruta pinus.
 Consurgunt studiis Teucris, & Tinacria pubes:
 Ille clamor cælo: primusque accurrit Acestes,
 Æquævumque ab humo miserans attollit amicum;
 At non tardatus casu, neque territus heros,
 Acrior ad pugnam redit, & vim fuscitat ira:
 Tum pudor incendit vires, & conscia virtus,
 Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;
 Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
 Nec mora, nec requies. Quam multa grandina nimbi
 Culminibus crepitant: sic densis ictibus heros
 Creber utraque manu pulsat, versatque Daretæ.
 Tum pater Æneas procedere longius iras,
 Et sævire animis Entellum haud passus acerbis,
 Sed finem imposuit pugnae: fessumque Daretæ
 Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
 Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
 Non viras alias, conversaque numina sentit?
 Cede Deo: dixitque, & prælia voce diremit:
 Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem,
 Jactantemque utroque capus, crassumque cruorem
 Ore rejectantem, mistosque in sanguine dentes,
 Ducunt ad naves: galeamque ensesque vocati
 Accipiunt, palmam Entello, taurumque relinquunt.
 Hic victor superans animis, tauroque superbus.
 Nate Dea, vosque hæc, inquit, agnoscite Teucris:
 Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,

Et qua servetis revocatum a morte Dareta;
 Dixit, & adversi contra stetit ora juveni,
 Quidonum adstabat pugnae: durosque reducta
 Libavit dextra media inter cornua castrui
 Arduus; effractoque illisit in ossa cerebro.
 Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos:
 Ille super tales effudit pectore voces:
 Hanc sibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
 Persolvo. hic victor castrui, arcemque repono,
 Protinus Æneas celeri certare sagitta
 Inivitat, qui fortè velint, & præmia ponit:
 Ingentique manu malum de nave Serefi.
 Erigit, & volucrem trajectio in fune columbam;
 Quo tendat ferrum, malo suspendis ab alto.
 Convenere viri, dejectamque ærea sortem
 Accepit galea: & primus clamore secundo
 Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
 Quem modo navali Mnestheus certamina victor
 Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.
 Tertius Eurytion, tuus, & clarissime, frater,
 Pandere, qui quondam jussus confundere sædus;
 In medios telum torfisti primus Achivos.
 Extremus, galeaque ima subsedit Acestes,
 Ausus & ipse manu juvenum tentare laborem;
 Tum validis flexor incurvant viribus arcus
 Pro se quisque viri, depromunt tela pharetris:
 Primaque per cælum nervo stridente sagitta
 Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras:
 Et venit, adversique insigitur arbore mali.
 Intremuit malus: simulque exterrita pennis
 Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
 Post acer Mnestheus adducto constitit arcu.
 Alta petens, pariterque oculos, telumque tetendit:
 Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 Non valuit: nodos, & vincula linea rapit,
 Quæ innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa notos, atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
 Tela regens, fratrem Eurytion in vora vocavit:
 Jam vacuo lætam cælo specularus, & alis
 Plaudentem nigra fixit sub nube columbam.
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
 Æriis, fixamque refecit delapsa sagittam.
 Amissa solus palma superabat Acestes:

Qui tamen ætherias celum contorsit in auras ;
 Ostentans artem pariter , arcumque sonantem :
 Hic oculis subito objicitur , magnoque futurum
 Augurio monstrum : docuit post exitus ingens ,
 Seraque terrifici cecinerunt omnia vates .
 Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo ;
 Signavitque viam flammis , tenuesque recessus
 Consumpta in ventos : cælo ceu sæpe reflexa
 Transcurrunt , crinemque volantia sidera ducunt ;
 Attonitis hæfere animis , superosque peccati
 Trinacrii , Teucrique viri : nec maximus omen
 Abnuis Æneas , sed latum amplexus Acestem
 Muneribus cumulat magnis , ac talia fatur :
 Summe pater (nam te voluit Rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exortem ducere honorem)
 Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis ,
 Cratera impressum signis : quem Thracius olim
 Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
 Ferre sui dederat monumentum & pignus amoris :
 Sic fatus , cingis viridanti tempora lauro :
 Et primum ante omnes victorem appellas Acestem :
 Nec bonus Eurytion prælato invidis honori ,
 Quamvis solus avem cælo dejecis ab alto :
 Proximus ingreditur donis , qui vincula rupit :
 Extremus , volucris qui figit arundine malum ,
 At pater Æneas nondum certamine misso ,
 Custodem ad sese , comitemque impubis Juli ;
 Epitydem vocat , & fidam sic fatur ad auream .
 Vade . age , & Ascanio si jam puerile paratum
 Agmen habet secum , cursusq; instruxit equorum ;
 Ducat avo turmas , & sese ostendat in armis .
 Sic ait : ipse omnem longo decedere circo
 Infusum populum , & campos jubet esse patentes :
 Incedunt pueri , pariterque ante ora parentum
 Frænatæ lucent in equis ; quos omnis euntes
 Trinacriæ mirata fremit , Trojæque juvenus :
 Omnibus in morem tonsa coma pressa corona .
 Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro :
 Pars leves humero pharetras . in pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri .
 Tres equitum numero turmæ , ternæque vagantur
 Ductores , pueri bis seni quemque secuti ,
 Agmine partito fulgent , paribusque magistris :
 Una acies juvenum , ducit quam parvus ovantem .

Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polyte;
 Progenies auctura Italos: quem Thracius albis
 Portat equus bicolor maculis: vestigia primi
 Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam;
 Alter Atys, genus unde Atyi duxere Latini.
 Parvus Atys, pueroque puer dilectus Julo.
 Extremus, formaque ante omnes pulcher Julius
 Sidonio est invecetus equo, quem candida Dido
 Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris;
 Cetera Trinacriis pubes senioris Aestæ
 Ferrus equis
 Excipiunt plausu pavidos, gaudentque iuvenes
 Dardanidæ, veterumque agnoscunt ora parentum;
 Postquam omnem læti confectum, oculosque suorum
 Lustrare in equis; signum clamore paratis
 Epytides longè dedit, insonitque flagello,
 Olli discurrere pares, atque agmina terni
 Diductis solvere choris, rursusque vocati
 Convertere vias, infestaque rela tulere.
 Inde alios incunt cursus, aliosque recursus
 Adversis spatiiis, alternosque orbibus orbes
 Impediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis;
 Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt;
 Inensi, facta pariter nunc pace feruntur.
 Ut quondam Cræta fertur Labyrinthus in alta,
 Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
 Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
 Falleret indeprehensus, & irremeabilis error.
 Haud aliter Teucrum nati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas, & prælia ludo:
 Delphinum similes, qui per maria humida nando
 Carpathium, Libycumque secant, luduntque per undas;
 Hunc morem curius, atque hæc certamina primus
 Ascanius, longam muris cum cingeret Albam
 Rettulis, & præcos docuit celebrare Latinos.
 Quo puer ipse modo, secum quo Troja pubes,
 Albani docuere suos. hinc maxima porro
 Accepit Roma, & patrium servavit honorem.
 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen;
 Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
 Hic primum fortuna fidem mutata notavit.
 Dum variis tumulo referunt solemnia ludis,
 Irim de cælo misit Saturnia Juno
 Iliacæ ad classem: ventosque aspirat eunti,
 Multa

Multa movens, necdum antiquum saturata dolorem;
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli visa cito decurrit tramite virgo;
Conspicit ingentem concursum, & litora lustrat;
Desertosque videt portus, classemque relictam.
At procul in sola secretæ Troades actæ
Amissum Anchisem flectant, cunctæque profundum
Pontum aspectabant flentes, heu, tot vada fessis,
Et tantum superesse maris, vox omnibus una,
Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque Deæ, vestemque reponit;
Fit Beroe, Ismari conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natiq; fuissent,
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert.
Omiseræ, quas non manus (inquit) Achaica bello
Traxerit ad lethum patriæ sub menibus, o gens
Infelix, cui te exitio fortuna reservat?
Septima post Trojæ excidium jam vertitur ætas.
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa;
Sideraque emensæ ferimur, dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, &volvitur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes,
Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoste Penates
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simœonta videbo?
Quin agite, & mecum infastas exurite puppes.
Nam mihi Cassandra per somnum variis imago
Ardenres dare visa faces: hic quærite Trojam,
Hic domus est, inquit, vobis. Jam tempus agi res;
Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ
Neptuno. Deus ipse faces, animumque ministrat.
Hæc memorans, prima insensum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruscat,
Et jacit: arrestæ mentes, stupefactæque corda;
Iliadam. Hic una e multis quæ maxima natu
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrit:
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteja, matres;
Est Dorycli conjux: divini signa decoris,
Ardenresque notate oculos, qui spiritus illi;
Qui vultus, vocisque sonus, vel gressus cuncti:
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Ægram, indignantem tali quod sol: careret.

Munere, nec meritis Anchisæ inferret honores,
Hæc effata.

At matres primo ancipites, opulisque maligna
Ambiguae spectare rates miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisque vocantia regna:
Cum Dea se Paribus per cælum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monstriæ, ætæque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta, facisque
Conjiciunt: furis immixtis Vulcanus habentis
Transita per, & remos, & pictas abiecte puppes.
Nuncios Anchisæ ad tumultum, cuneosque theatri
Incensas perferunt naves humelus: & ipsi
Respiciunt ætream in nimbo volitare favillam.
Primus & Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petivit
Castra: nec exanimis possunt retinere magistri.
Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis? inquit;
Heu miseræ cives: non hostem, inimicaque castra
Argivum, vestras spes uritis. en ego vester
Ascanius. galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Acceleras simul Æneas, simul agmina Teucrum;
Ast illæ diversa metu per littora passim
Diffugiunt, sylvasque, & sicubi concava fartim
Saxa petunt. piger incepti, lucisque: suosque
Mutatæ agnoscunt, excussa que pectore Juno est.
Sed non ideo flammæ arque incendia vires
Indomitas posuere: udo sub robore vivit
Stupra vomens tardum fumum: lentusque carinis
Est vapor, & tota descendit corpora pestis
Nec vires Heroum, infusa que flumina profunt;
Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,
Auxilioque vocates Deos, & tendere palmas.
Jupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Trojanos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos: da flammam evadere classi
Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe letho:
Vel tu, quod superest, infesto lumine morti
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effusis imbris atra
Tempestas sine more furis, tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum, & camp: ruit æthere toto

turbidus imber aqua, densisque nigerrimus Austris;
 Implenturque super puppes, semusta madescunt
 Robora: restinctus donec vapor omnis, & omnes,
 Quatuor amissis, servatæ a peste carinæ.
 At pater Æneas casu concussus acerbo,
 Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
 Metabat: versans, Siculisne resideret arvis
 Oblitus fatorum, Italasne capefferet oras.
 Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
 Quem docuit, multa que insignem reddidit arte;
 Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
 Magna Deum, vel quæ fatorum posceret ordo.
 Atque his Æneam solatus vocibus inquit:
 Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntq; sequamur:
 Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
 Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes,
 Hunc cape consiliis socium, & conjunge volentem;
 Huic trade, amissis superant qui navibus, & quos
 Pertæsum magni incepti, rerumque tuarum est.
 Longævusque senes, ac fessas æquore matres:
 Et quicquid tecum invalidum metuensq; periculi est;
 Delige, & his habebant terris sine mœnia fessi:
 Urbem appellabunt permissio nomine Acestam,
 Talibus incensus dictis senioris amici:
 Tum vero in curas animus deducitur omnes:
 Et nox atra polum bigis subvecta tenebat,
 Visa dein cœlo facies delapsa parentis
 Anchisæ. subito tales effundere voces.
 Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat;
 Care magis, nate Iliacis exercite fatis:
 Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem
 Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est;
 Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
 Dat senior, lectos juvenes, fortissima sorda,
 Defer in Italiam, gens dura, atque aspera cultu
 Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
 Infernas accede domos, & averna per alta
 Congressus pete, nate, meos, non me impia namq;
 Tartara habent, tristesq; umbræ, sed amœna priorum
 Concilia, Elysiumque colo, huc casta Sibylla
 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
 Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia disces;
 Jamque vale. torquet medios nox humida carsus,
 Et me savus equis Oriens afflavit anhelis,

Dixerat, & tenues, fugit, ceu fumus, in auras;
 Aeneas, quo deinde ruis? quo proripui? inquit:
 Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arceat?
 Hæc memorans cinerem, & sopitos suscitât ignes:
 Pergameumque larem, & cænæ penetralia Veste
 Farre pio, & plena supplex veneratur æcra.
 Exemplo socios, prius umque accersit Acestem;
 Et Jovis imperium, & chori præcepta parentis
 Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
 Haud mora consiliis: nec jussa recusas Acestes.
 Transcribunt urbi matres, populumque volentem
 Deponunt, animos nil magnæ ludis egentes.
 Ipsi transstrâ novant, flammisque ambesa reponunt
 Robora navigiis: aptant remosque rudentesque,
 Exigui numero, sed bello vivida virtus.
 Interea Æneas urbem designat aratro,
 Sortiturque demos: hoc illium, & hæc loca Trojæ
 Esse jubet: gaudet regno Trojanus Acestes,
 Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis,
 Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
 Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque sacerdos,
 Et lucus latè sacer additur Anchiseo.
 Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
 factus honos, placidi straverunt æquora venti,
 Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum,
 Exoritur procurva ingens per littora fletus,
 Complexi inter se noctemque diemque morantur;
 Ipsæ jam matres, ipsi quibus aspera quondam
 Visa maris facies, & non tolerabile Numen,
 Ire volunt, omnemque fœgæ perferre laborem:
 Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
 Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
 Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
 Cadere deinde jubet, solvique ex ordine funes;
 Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ,
 Stant procul in prora pateram tenet, extaque falsos;
 Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
 Prosequitur surgens a puppi ventus euntes:
 Certatim loci feriunt mare, & æquora verrunt;
 At Venus interea Neptunum exercita curis
 Alloquitur, talesque effundit pectore questus:
 Junonis gravis ira, & inexsaturabile pectus
 Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
 Quam nec longa dies, pietas nec misceat ulla,
 Nec

Nec Jovis imperio, fatiſve infracta quieſcit,
 Non ne ſua de gente Phrygum exediſſe nefandis
 Urbemodus fatiſ eſt, pœnam traxiſſe per omnem
 Reliquas Trojæ, cineres, atque oſſa peremptæ
 Inſequitur, cauſas tanti ſeraiſia furoris.
 Iſe mihi nuper Labyæis tu teſtis in undis
 Quam molem ſubito excier t: maria omnia cœlo
 Miſcuit, Æolis nequicquam ſicta procellis.
 In regnis hoc auſa tuis.
 Proh ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actiſ
 Exuſſit ſede puppes, & claſſe ſubegit
 Amiſſa ſocios ignotæ Inquere terræ.
 Quid ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
 Vela tibi, liceat Laurentum attingere Tybrim;
 Si conceſſa peto, ſidant ea mœnia Parcæ.
 Tum Saturnius hæc domitor matris addidiſ alti:
 Fas omne eſt, Cythera me iſte ſidere regnis,
 Unde genus ducis. merui quoque, ſæpe furores
 Compreſſi, & rabiem tantam cœlique marique.
 Nec minor in terris (Xanthum, Simoentiaq; teſtor)
 Æneæ mihi cura tui, cum Troja Achilles
 Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
 Millia multa daret letho, gementique repleti
 Amnes, nec reperire viam, atque evolvere poſſet
 In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
 Congreſſum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis;
 Nube cava eripui: cuperem cum vertere ab imo
 Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
 Nunc quoq; mens eadem perſtat mihi. pelle timores,
 Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
 Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret;
 Unum pro multis dabitur caput.
 Hiſ ubi læta Deæ permulſit pectora diſtis,
 Jungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
 Fræna feris, manibusque omnes effundit habenas.
 Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru:
 Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
 Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
 Tum variæ comitum facies, immania cete,
 Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palæmon,
 Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omniſ,
 Lava tenens Theris, & Melite, Panopeaque virgo
 Niſæe, Spioque, Taliaque, Cymodoceque.
 Hiſ patri Æneæ ſuſpenſam blanda viciffim

Gaudie perrentant mentem: jubet ocyus omnes
 Attolli malos, intendi brachia velis.
 Una omnes fecere pedem. pariterque sinistros;
 Nunc dextros solvere sinus: una ardua torquent
 Cornua, detorquentque. ferunt sua flamina classem
 Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
 Agmen: adhunc alii cursum contendere jussi.
 Jamque fêrè mediam cœli nox humida metam
 Contigerat, placida laxant membra quiete
 Sub remis fusi per dura sedilia nautæ:
 Cum levis ætheris delapsus somnus ab astris
 Æra dimovit tenebrosum, & dispulit umbras;
 Te palinure petens, tibi tristia somnia portans
 Infanti: puppique Deus confedit in alta
 Phorbanti similis, fuditque has ore loquelæ:
 Jaside Palinure, fuerunt ipsa æquora classem,
 Equatæ spirans auræ, datur hora quieti.
 Pone caput, fessosque oculos furare labori.
 Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
 Cui, vix attollens Palinurus lumina fatur:
 Me ne salis placidi vultum, fluctuosque quietos
 Ignorare jubes? Me ne huic confidere monstro?
 Æneam credam quid enim fallacibus Austris,
 Et cœli toties deceptus fraude sereni?
 Talia dicta dabat, clavumq; affixus, & hærens
 Nusquam amittebas, oculosque sub astra tenebat
 Ecce Deus ramum lethæo rore madentem
 Vique soporatum Stygia, super utraque quassat
 Tempora, cunctantique natantia lumina solvit.
 Vix primos inopina quies laxaverat artus,
 Et super incumbens: cum puppis parte revulsa;
 Cumque gubernaculo liquidas projecit in undas
 Præcipitem, æ socios nequicquam sæpe vocantem;
 Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
 Currit iter tutum non secius æquore classis;
 Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
 Jamque adeo seopulos Sirenium advecta subibat;
 Difficiles quondam, multorumque offibus albos.
 Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant,
 Cum pater amisso fluitantem errare magistro
 Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
 Multa gemens, casuque animum concussus amici:
 O nimium cœlo, & pelago confide sereno,
 Nudus in ignota Palinure jacebis arena.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Sextus.

ARGUMENTUM;

CUmas adveetus Æneas antrum Sibyllæ petit, per-
ætoque de more sacrificio, Pæghi oraculum consulit;
Ibi & instantia pericula, & futuri bellæ eventum discit;
Miseni cadaver in littore inventum exurit, reliquiasque
sub proximâ monte sepe. i. : qui Miseni nomen ab illo ob-
stinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum perve-
nit: qua decerpto, mactatisque hostiis deos inferos véné-
ratus, Sibylla duce, per Averni fauces ad inferos ten-
dit: Palinurum, quod sepulchri honore careret, circa
Stygiam paludem oberrantem invenit, eumque una in ul-
torem ripam trajicere cupientem Sibylla prohibes, cæ-
nocaphisq; & exequiarum spe consolatur. Post hæc
Stygem trajectus Æneas, Cerberoque medicatis offis sopito
per loca infantium, eorumque, qui falso crimine damnatæ
capite supplicium lacerant, iter faciens, pervenit ad se-
dem eorum, qui amoris impatientia manus sibi conscive-
rant. Ibi Elisam conspicatus, cum ei se purgare vellet,
illa indignabunda conspectum ejus effugit. inde progressus
Deiphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando clarue-
rant, multis vulneribus laceros conspicit, necisque
ejus indignum madum ab ipso edocetur. Relicto deinde
ad levam Tartaro, sceleratorum penas a Sibylla edo-
ctus, ad Ditis ipsius monia contendit, aureumque ra-
mum in ipsa regio limine desigit. Post hæc ad forti-
natorum sedes iter instituit, & a Musæo ad partem
suam perducitur. Ibi Anchises Æneæ filio Albano-
rum, Romanorumque regum catalogum recenset, no-
biliumque aliquot Romanorum nomina percurrens ad
Julii Caesaris, & Augusti laudes descendit, Marcellæ
lunæ

Junque Orestiae filium immatura morte præceptam mæ-
ris in cælum laudibus effert. Inde per eburneam por-
tam ad superos egressus socios revisit, relictisque Cumis
Cajetam petit.

Ite fatur lacrymas: clasque immittis
habenas,

Et tandem Euboicis Cumarum allabi-
tur oris.

Obvertunt pelago proras: tum denta-
tenaci

Anchora fundabat naves: & littora
curvæ

Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium. quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarum
Tectis, rapit silvas: inventaque flumina monstrat:
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit magnam cui mentem, animiq;
Delus inspirat vates, aperitque futura.
Jam subeunt Trivix lucos, atque aurca tecta.
Dædalus, ut fama est, fugiens Minoja regna;
Præpetibus pennis ausus se credere cælo,
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem super adstitit arce:
Redditus his primum terris tibi, Phœbe, sacravis
Remigium alarum, posuitque immania templa.
In foribus lethum Androgeo, tum pendere pœnas
Cecropidæ jussi (miserum) septena quotannis
Corpora natorum. stat ductis fortibus urna.
Contra elata mari respondet Gnosia tellus
Hic crudelis amor tauri, suppositaque furto
Basilphæ, mistumque genus, prolesque biformis;
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefanda,
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesque resolvit:
Cæca regens filo vestigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto (sineret dolor) Icære habere.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
Perlegere oculis, nî jam præmissus Achates
Affert, atque una Phœbæ Triviaque sacerdos.

Dei

Deiphobe Glauci, faturque talia regi:
 Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
 Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
 Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
 Talibus affata Æneam, nec sacra morantur
 Iussa viri. Teucros vocat alta in templa sacerdos;
 Excisum Euboicæ latus ingens rapis in antrum;
 Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
 Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
 Ventum erat ad limen, cum virgo, poscere fata
 Tempus, ait, deus ecce, deus. cui talia fanti
 Ante fores, subito non vultus, non color unus,
 Non comitæ mansere comæ: sed pectus anhelum;
 Errabile fera corda tumen: majorque videri.
 Nec mortale sonans: afflata est numine quando
 Jam propiore dei: Cessas in vota, precesque
 Tros, ait, Æneas? cessas? nec enim ante dehiscunt
 Attonitæ magnæ ora domus: & talia fata
 Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
 Ossa tremor, suditque preces rex pectore ab imo;
 Phæbe, graves Trojæ semper miserate labores,
 Dardana qui Paridis direxisti tela, manusque
 Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
 Tot maria intra aviduce te, penitusque repostas
 Massylum gentes, prætentaque Syrtibus arva.
 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
 Hæc Trojana tenus fuerit fortuuna secuta.
 Vos quoque Pergamæ jam fas est parcere genti;
 Dii que, deæque omnes, quibus obstitit ilium, & ingens
 Gloria Dardaniæ: tuque. o sanctissima vates,
 Præscia venturi, da (non indebita posco
 Regna meis fati) Latio considere Teucros,
 Errantesque deos, agitataque numina Trojæ.
 Tum Phœbo, & Triviæ solido de marmore templæ
 Institutam, festosque dies de nomine Phœbi.
 Te quoque magna manent regnis penetralia nostris,
 Hic ego namque tuas sortes, arganaque fata
 Dicta meæ genti ponam, lectosque sacrobo,
 Alma, viros: solis tantum ne carmina manda
 Ne turbata, volent rapidis ludibria ventis
 Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi
 At Phœbi nondum patiens immanis in antro
 Bacchatur vates, magnum si pectore possit
 Exeussisse deum: tanto magis ille fatigas

Os rabidum , fera corda doment , fingitq; premendo.
 Ostia jamque domus paruere ingentia centum
 Spontes sua , variisque ferunt responsa per auras :
 O tandem magnis pelagi defuncte periculis :
 Sed terra graviora manent : in regna Lavini
 Dardanidæ veniens : (mitte hanc de pectore curam)
 Sed non & venisse volent : bella , horrida bella ,
 Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno .
 Non Simois tibi , nec Xanthus , nec Dorica castra
 Defuerint . alius Latio jam partus Achilles ,
 Natus & ipse dea . nec Teueris addita Juno
 Usquam aberit : cum tu supplex in rebus egenis
 Quas gentes Italum , aut quas non oraveris urbes ?
 Causam mali tantæ conjux iterum hospita Teucris ,
 Externique iterum thalami .
 Tu ne cede malis sed contra audentior ito .
 Qua tua te fortuna sinet . via prima salutis ,
 Quod minime reris , Graja pandentur ab urbe :
 Talibus ex adyto dictis Cumæa sibilla .
 Horrendas canit ambages , antroque remugit ,
 Obscuris vera involvens : ea fræna furenti
 Concutit , & stimulos sub pectore vertit Apollo :
 Ut primum cessit furor , & rabida ora quierunt ,
 Incipit Æneas heros : Non ulla laborum ,
 O virgo nova mi facies , inopinave surgit :
 Omnia præcepi , atque animo mecum ante peregi :
 Unum oro : (quando hic inferni janua regis
 Dicitur , & tenebrosa palus Acheronte refuso)
 Ire ad conspectum cari genitoris , & ora .
 Contigat : doceas iter , & sacra ostia pandas ;
 Illum ego per flammæ , & mille sequentia tela
 Eripui his humeris , medioque ex hoste recepi :
 Ille meum comitatus iter , maria omnia mecum ;
 Atque omnes pelagique minas , cœlique ferebat
 Invalidus vires ultra , sortemque senectæ .
 Quin , ut te supplex peterem , & tua limina adirem :
 Idem orans mandata dabat . natiq; , patrisque
 Alma , precor miserere , potes namq; omnia : nec te
 Nequidquam lucis Hecate præfecit Avernis ,
 Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus .
 Thracia fretus æthara , fidibusque canoris ,
 Si fratrem Pollux alterna morte redimit ,
 Itque , reditque viam toties . quid Thesea ? magnum
 Quid memorem Alciden ? & mi genus ab Jove summo .

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.
Tunc sic orsa loqui vates: Sate sanguine divum,
Tros Anchisiade, facilis descensus Averni:
Noctes, atque dies pater atri janua Dis:
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras;
Hoc opus, hic labor est. pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evenit ad æthera virtus,
Dis geniti potuere: tenent media omnia silvæ,
Cocythusque sinu labens circumfluit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano juvat indulgere labori:
Accipe, quæ peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
Junoni inferæ dictus sacer. hunc regit omnis
Lucus, & obscurus claudunt convallibus umbræ:
Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulehra scum ferri Proserpina munus
Instituit. primo avulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo;
Ergo altè vestigia oculis: & ritè repertum
Carpe manu. namque ipse volens, facilisq; sequetur.
Si te fata vocant: aliter non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici.
(Heu nescis) totamque inest fati funere classem;
Dum consulta petis, nostroque in limine pender.
Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunt:
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aspices. dixit, pressoque obmutui ore.
Æneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cæcosque volutat
Eventus animo secum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone ferebant,
Quem socium exanimum vates, quod corpus humanū
Diceret. atque illi Misenum in littore sicco,
Ut venire, vident, indigna morte peremptum:
Miserum Æolidem, quo non præstantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.

Postquam illum victor vita spoliavit Achilles;
 Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
 Addiderat socium . non inferiora secutus .
 Sed tum , forte cava dum personat æquora concha
 Demens , & cantu vocat in certamina Divos ,
 Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)
 Inter saxa virum spumosa immerberat unda .
 Ergo omnes magno circum clamore fremebant ,
 Præcipue pius Æneas . tum iussa Sibyllæ ,
 Haud mora , festinant Petens , aramque sepulchræ
 Congerere arboribus , cæloque educere certant .
 Itur in antiquam silvam , stabula alta ferarum ?
 Procumbunt piceæ : sonant iusta securibus ilexi
 Fraxineæque træbes , cuneis & fissile robur
 Scinditur : advolvunt ingentes montibus ornos :
 Nec non Æneas opera inter talia primus
 Hortatur socios , paribusque accingitur armis
 Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat ,
 Adspectans silvam immensam , & sic ore precatur ;
 Sic nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 Ostendat nemore in tanto , quando omnia verè ;
 Heu nimum de te vates , Misenæ , locuta est .
 Vix easatus erat , geminæ cum forte columbæ
 Ipsa sub ora viri cælo venire volantes .
 Et viridi sedere solo . Tum maximus Heres
 Maternas agnoscit aves , latusque precatur :
 Este duces , o si qua via est , cursumque per auras
 Dirigite in lucos , ubi pinguem dives opacat
 Ramus humum : tuque o dubiis ne deficere rebus ;
 Alma parens . Sic effatus vestigia pressis ,
 Observans , quæ signa ferant , quotendere pergant ;
 Pascentes illæ tantum prodire volando ,
 Quantum acie possent oculi servare sequentum .
 Inde , ubi venire ad fauce gravecolentis Averni ,
 Tollunt se celeres , liquidumque per æra lapsæ
 Sedibus optatis gemina super arbore fidunt ,
 Discolor unde auri per ramos aura refulsit :
 Quale soles silvis brumali frigore viscum
 Fronde virere nova , quod non sua seminat arbor ;
 Et croceo foetu tereres circumdare tuncos :
 Talis erat species auri frondentis opaca
 Illic : sic leni crepitabat bractæa vento .
 Corripit extemplo Æneas , avidusque refringit
 Cunctantem , & vasis portas sub iusta Sibyllæ .

Nec minus interea Nisenum in littore Teucris
 Flebant, & cineri ingtato suprema ferebant.
 Principio pinguem ædis, & robore secto
 Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
 Intexunt latera, & ferales ante cupressos
 Constituant, decorantque, super fulgentibus armis
 Pars calidos latices, & ahenâ undantia flammis
 Expediunt, corpusque lavant frigentis, & ungunt.
 Fit gemitus: tum membra toro deflecta reponunt,
 Puspureasque super vestes, velamina nota,
 Coniiciunt. pars ingenti subjere pheretro,
 Triste ministerium, & subjectam more parentem
 Aversi tenuere facem. congesta cremantur
 Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.
 Postquam collapsi cineret, & flamma quievit;
 Reliquias vino, & bibulam lavere favillam,
 Ossaque lecta cado rexit Chorinæus ahenâ.
 Idem ter socios pura circumtulit unda:
 Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ:
 Lustravitque viros, dixitque novissima verba:
 At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
 Imponit, suæque asma viro, remumque, tubamque
 Monte sub æcrio, qui nunc Misenus ab illo
 Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen,
 His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.)
 Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatus,
 Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
 Quam super haud ullæ poterant impune volantes
 Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
 Faucibus effundes supera ad convexa ferebat,
 Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum.
 Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos
 Constituit, frontique invergit vina sacerdos,
 Et summas carpens medra inter cornua fetas,
 Ignibus imponit sacris libamina prima,
 Voce vocans Hecaten, cæloque Ereboque potentem;
 Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem.
 Suscipiunt pateris. ipse atri velleris agnam
 Æneæ matri Eumenidum, magnæque forori
 Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam;
 Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras:
 Et solida imponit taurorum viscera flammis;
 Pingue superque oleum fundens ardentibus extis,
 Ecce autem primi sub lumina Solis, & ortus,

Sub pedibus mugire solum, & juvæ cepta moveri
 Silvarum, visæque canes ululare per umbram,
 Adventante deæ. procul o, procul este profani,
 Conclamat vates, totoque abssistite Iuco:
 Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
 Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo:
 Tantum effata furens antro se immisi aperto.
 Ille ducem haud rimidis vadentem passibus aquat.
 Dii, quibus imperium est animarum, umbræque silentes;
 Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia latè,
 Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
 Pandere res alta terra, & caligineertas.
 Ibant obscuri sola sub nocte per umbras,
 Perque domos Ditis vacuas, & inania regnat
 Quale per incertam Lunam sub luce maligna
 Est iter silvis, ubi cœlum condit umbra
 Jupiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
 Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci
 Lucus, & ultrices posuere cubilia curæ:
 Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus;
 Et metus, & malesuada fames, & turpis egestas,
 Terribiles visu formæ, lethumque, laborque:
 Tum consanguineus lethi sopor, & mala mentis
 Gaudia, mortiferumque adverso in limine bellum:
 Ferreique Eumenidum thalami, & discordia demens
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
 In medio ramos, annosæque brachia pandit
 Ulmus opaca, ingens: quam sedem somnia vulgo
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent,
 Multæque præterea variarum monstra feratam,
 Centauri in foribus stabulant. Scyllæque bifformes;
 Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
 Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra;
 Gorgones, Harpyjæque, & formæ tricorporis umbræ;
 Corripit hic subita trepidus formidine ferum
 Æneas, strictamque aciem venientibus offert:
 Et ni docta comes tenues sine corpore vitas
 Admoneat volitare cava sub imagine formæ;
 Irruat, & frustra ferro diverberet umbras.
 Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas;
 Turbidus hic cœno, vassæque voragine gurgēs
 Æfluat, atque omnem Coccyto eructat arenam.
 Fortitor has horrendus aquas, & flumina servat
 Terribili squalore Charon: cui plurima mento.

Canities inculta jaces : flant lumina flammæ
 Sordidus ichum teris nodo dependet amictus .
 Ipse ratem conto subigit , velisque ministrat .
 Et ferruginea subvectat corpora cymba .
 Jam senior : sed cruda deo , viridisque senectus :
 Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat ,
 Matres , atque viri , defunctæque corpora vita
 Magnanimum heroum , pueri , innuptæque puellæ
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum :
 Quam multa in silvis autumnû frigore primo
 Lapsa cadunt folia , aut ad terram gurgite ab alto
 Quam multæ glomerantur aves , ubi frigidus annus
 Trans pontum fugat , & terris immittis apricis .
 Stabant orantes primi transmittere cursum :
 Tendebantque manus ripæ ulterioris amore .
 Navita sed tristis nunc accipit illos :
 Ast alios longè summos arcet arena ,
 Æneas , (miratus enim , motusque tumultu)
 Dic , ait , o virgo , quid vult concursus ad amnem ?
 Quidve petunt animæ ? vel quo discrimine ripas
 Hæ relinquunt , illæ remis vada livida verrunt ?
 Olli sic breviter fata est longæva sacerdos :
 Anchisa generate , deum certissima proles ,
 Cocyti stagna alta vide , Stygiamque paludem :
 Dii ejus jurare timeas , & fallere numen .
 Hæc omnis , quam cernis inops , inhumataque turba est
 Portitor ille , Charon : hi , quos vehit unda , sepulti
 Nec ripas datur horrendas , nec rauca fluentia
 Transportare prius , quam sedibus ossa quierunt .
 Certum errant annos , volitantque hæc littora circum
 Tum denum admissi stagna exoptata revisunt .
 Constat Anchisa satus , & vestigia pressit
 Multa putans , sortemque animo miseratus inquam :
 Cernit ibi mœstos , & mortis honore carentes ,
 Leucaspim , & Lyciæ ductorem classis Orontem :
 Quos simul a Troja ventosa per æquora vectos
 Obruit auster aqua involvens navemque , virosque ?
 Ecce gubernator se se Palinurus agebat :
 Qui Libyco nuper cursu , dum sidera servat ,
 Exciderat puppi , mediis effusus in undis .
 Hunc ubi vix multa mæstum cognovit in umbra :
 Sic prior alloquitur : Quis te , Palinure , deorum
 Eripuit nobis , medioque sub æquore meris ?
 Dic age , namque mihi fallax hæud ante repertus .

Hoc uno responso animum delusit Apollo:
 Qui fore te ponto incolumem, sine sique canebat
 Venturum Ausonior, en hæc promissa fides est
 Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
 Dux Anchisiade, nec me deus æquore merfit.
 Namque gubernaculum multa vi forte revulsum,
 Cui datus hærebam cuflos, cursusque regebam,
 Præcipitens traxi mecum. maria aspera juro,
 Non ullum pro me tantum cepisse timorem.
 Quam tua ne spoliata armis, excussa magistro
 Desiceret tantis navis surgentibus undis.
 Tres Notus hiæernas immensa per æquora noctes
 Vexit me violentus aqua. vix lumine quarto
 Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda.
 Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam:
 Ni gens crudelis madida cum veste gravatum,
 Presantemque unctis manibus capita aspera montis
 Ferro invasisset, prædamque ignara putasset,
 Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti.
 Quod te per cæli jucundum lumen, & auras,
 Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli:
 Eripe me his invictæ malis. aut tu mihi terram
 Injice (namque portus) portusque requie Velinos;
 Aut tu, si qua via est, siquam tibi diva creatrix
 Ostendit (neque enim, credo, sine numine divum
 Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
 Da dextram misero, & tecum me tolle per undas,
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.
 Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
 Unde hæc, o Palinure, tibi tam dira cupido?
 Tu Stygias inhumatus aquas, omnemque severam
 Fumenidum aspiciens, ripave injussus abibis?
 Desine fata deum flecti sperare precando:
 Sed cape dicta memor duri solatia casus.
 Nam tua finitimi longè; latèque per urbes;
 Prodigiiis acti cœlestibus, ossa piabunt;
 Et statuens tumulum, & tumulo solemnia mirtent:
 Aeternumque locus palinuri nomen habebit.
 His dictis curæ emotæ, pulsusque parumpes
 Corde dolor tristi. gaudet cognomine terra.
 Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
 Navita quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda
 Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
 Scoprior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
 Quis

Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fate age, quid venias: jam istine & comprime gressum
Umbrarum hic locus est, somni, noctisque sopora:
Corpora viva nefas Stygia vœctera carina.
Nec vero Alciden me sum lætatur euntem
Accepisse lacu, nec Thesca, Pirithoumque;
Diis quanquam geniti, atque invicti viribus essent;
Tartareum ille manu custodem in vincla petivit
Ipsius a solio regis, traxitque trementem;
Hi dominam Disis thalamo deducere adorti,
Quæ contra breviter fata est Amphysie vates:
Nullæ hic insidiæ tales: absiste moveri?
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras:
Casta licet patrui servet Proserpina limen.
Trojus Æneas pictate insignis. & armis,
Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperiat ramum, qui velle latebat)
Agnoscas, tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Ceruleam advertit puppim, ripæque propinquat:
Inde alias animas, quæ per juga longa sedebant;
Deturbat, laxatque foros: simul accipit alveo
Ingentem Æneam: gemit sub pondere cymba
Sugilis, & multam accepit rimosa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemq; virumq;
Informi limo, glaucæque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, adverso recubans immanis in antro:
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Molle soporatum, & medicatis frugibus ossam
Obiecit: ille fame rabida tria guttura pandes,
Corripis objectam, atque immania tergo resolvit
Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditumq; custode sepulto:
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens;
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab ubere raptos
Abstulit atra dies, & funere meritis acerbo
Hos juxta falso damnati crimine mortis.
Nec vero hæc sine sorte datæ, sine iudice sedes.

Qualitor Minos urnam movet, ille silentum
 Conciliumque vocat, viasque, & crimina discit.
 Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
 Infantes peperere manu, lucumque perosi
 Projecere animas. quam vellent æthere in alto
 Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.
 Fata obstant, tristisque palus innabilis unda
 Alligat, & novies Styx interfusa coercet.
 Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
 Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
 Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
 Secreti celant calles, & myrrea circum
 Silva tegit: curæ non ipsa in morte reliquunt.
 Illis Phedram, Procrinque locis, mœstamque Eriphylem
 Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.
 Evadnenque, & Pasiphaen. his Laodomia
 It come, & Juvenis quondam, nunc femina Caneus;
 Rursus & in veterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phœnissa recens a vulnere Dido
 Errebat silva in magna, quam Trojus heros
 Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbram
 Obscuram, qualem primo qui surgere mente
 Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam?
 Demisit lacrymas, dulcisque affatus amore est:
 Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
 Venerat extinctam, ferroque extrema secutam?
 Funeris heu tibi causa fuit per sidera juro.
 Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,
 Invitus, regina, tuode litore cessi.
 Sed me iussa deum, quæ nunc has ire per umbras
 Per loca senta situ cogunt, noctemque profundam;
 Imperiis egere suis. nec credere quivi,
 Hunc tantum tibi me discessu ferre dolore.
 Siste gradum. teque aspectu ne subtrahe nostro;
 Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc est;
 Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
 Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
 Illa solo fixos oculos averſa tenebat:
 Nec magis incepto vultum sermone movetur,
 Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes,
 Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
 In nemus umbriferum: conjux ubi pristinus illi
 Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
 Nec minus Æneas casu perculsus iniquo,

Prosequitur lacrymans longè & miseratus euntem est.
 Inde datum molitur iter, jamque arva tenebat
 Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
 Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
 Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
 Hic multum fletu ad ſuperos, belloque caduci
 Dardanidæ? quos ille omnes longo ordine cernes
 Ingemuit, Glaucumq; Medontaq; Therſilochumq;
 Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybortem,
 Idæumque etiam curruſ, etiam arma tenentem.
 Circumſtant animæ dextra, lævaque frequentes,
 Nec viſſe ſemel ſatis eſt: juvat ulque morari,
 Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
 At Danaum proceres, Agamemnoniaq; phalanges
 Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
 Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
 Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
 Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
 Atque hic Priamiden laniarum corpore toto
 Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora.
 Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
 Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
 Vix adeo agnovi pavitantem, & dita tegentem
 Supplicia, & notis compellat vocibus ultro,
 Deiphobe armi potens, genus alto a ſanguine Teucæ
 Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
 Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
 Nocte tulit, feſſum vaſta de cæde Pelæſgum
 Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
 Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inani
 Conſtitui, & magna manes ter voce vocavi.
 Nomen, & arma locum ſervant: te, amice, nequiti
 Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
 Atq; hic Priamides: Nihil o tibi amice relictum eſt:
 Omnia Deiphobo ſolvisti, & funeris umbris.
 Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Læonæ
 His merſere malis. Illa hæc monumenta reliquit
 Namque, ut ſupremam falſe inter gaudia noctem
 Egerimus, noſti, & nimium meminiffe neceſſe eſt;
 Deum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
 Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo
 Illa chorum ſimulans, evanſes Orgia circum
 Ducebat Phrygiæ: flammam media ipſa tenebat
 Ingentem, & ſuma Danaos ex arce vocabat,

Tum me confectum curis, somnoque gravatum
 Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
 Dulcis, & alta quies, placidaque simillima morti.
 Egregia interea conjux arma omnia tectis
 Emover, & fidum capiti subduxerat ensen:
 Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit;
 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti:
 Et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 Quid moror? irrumpunt thalamo. comes additur una
 Hortator scelerum Æolides. dii talia Grajis
 Instaure, pio si penas ore reposito.
 Sed te qui vivum casus, age fate vicissim,
 Attulerint? pelagine venis erroribus actus;
 An monitu divum? an quæ te fortuna fatigat?
 Ut tristes sine sole domos, loca turbida adires?
 Hæc vice sermonum, roseis aurora quadrigis
 Jam medium ætherio cussu trajecerat axem:
 Et fors omne datum traherent per talia tempus:
 Sed comes admonuit, breviterq; affata Sibylla est:
 Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
 Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas:
 Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
 Hac iter Elysium nobis. at læva malorum
 Exercent penas, & ad impia Tartara mittit.
 Dærophobus contra: Ne sævi, magna sacerdot
 Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
 I decus, i, nostrum, melioribus utere fatis,
 Tantum effatus, & in verbo vestigia torxit.
 Respicit Æneas subito, & sub rupē sinistra
 Mœnia lata videt triplici circumdata muro;
 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
 Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa:
 Porta adversa ingens, solidoq; adamante columnæ:
 Virum nulla virum, non ipsi excidere ferro
 Cœlicolæ valeant, stat ferrea turris ad auras:
 Tisiphoneque sedens palla succincta eruenta,
 Vestibulum in somnis servat noctesque diesque:
 Hinc exaudiri gemitus, & sæva sonare
 Verbera, tum stridor ferri, tractæque catenæ:
 Constitit Æneas, strepitumque exterritus hausit.
 Quæ scelerum facies? o virgo, effare, quibusve
 Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
 Tum vates sic orsa loqui. Dux inclyte Teucrum,
 Nulli fas casto sceleraeum insistere limen.

Sed me ; cum lucis Hecate præfecit Avernis ;
 Ipsa deum pœnas docuit , perque omnia duxit .
 Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna ;
 Castigatque dolos , subigitque fateri ,
 Quæ quis apud superos , furto lætatus inani ,
 Distulit in seram commissa piacula mortem .
 Continuo fontes ultrix accincta flagello
 Tisiphone quatit insultans , torvosque sinistra
 Intentas angues , vocat agmina sæva sororum .
 Tum demum horrissono stridentes cardine sacræ
 Pandantur portæ , cernis , custodia qualis
 Vestibulo sedat ? facies quæ limina servet ?
 Quinquaginta atris immanis hiatus Hydra
 Sævior intus habet sedem : tum Tartarus ipse
 Bis patet in præceptantum , tenditque sub umbras ;
 Quantus ad ætherium celi suspectus Olympum ,
 Hic genus antiquum tetræ , Titania pubes ;
 Fulmine dejecti fundo volvuntur in imo .
 Hic & Aloidæ geminos , immania vidi
 Corpora , qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi , superisque Jovem detrudere regnis ,
 Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas ,
 Dum flammæ Jovis , & sonitus imitatur Olympi :
 Quatuor hic in vectus equis , & lampada quassans ,
 Per Grajum populos , mediæque per Elidis urbem
 Ibat ovans , divumque sibi posebat honorem :
 Demens , qui nimbos , & non imitabile fulmen
 Ætæ , & cornipedum cursu simularat equorum .
 At pater omnipotens densa in ær nubila telum
 Contorsit (non ille facit , nec fumea tædis
 Lumina) præcipitemque immani turbine adegit ;
 Nec non & Tyron , terræ omnipotentis alumnum ,
 Cernere erat , per tota novem cui jugera corpus
 Porrigitur , rostroque immanis vultur obunco
 Immortale jecur tundens , sacundaque pœnis
 Viscera , rimaturque epulis , habitatque sub alto
 Pectore : nec fibris requies datur ulla renatis ,
 Quid memorem Lapethas , Ixiona , Pitithoumque ?
 Quos super atra silex jam jam lapsura , cadentique
 Imminet adsimilis . lucent genialibus altis
 Aurea fulera toris , epulæque ante ora paratæ
 Regifico luxu . furiarum maxima juxta
 Accubat , & manibus prohibet contingere mensas ;
 Ekurgitque facem attollens , atque ignonans ore .

Hic, quibus invisi fratres, dum ulta manebat;
 Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti:
 Aut qui divitiis soli incubuere repertis,
 Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est;
 Quique ob adulterium casti: quique arma secuti
 Impia, nec veriti dominorum fallere dextas,
 Inclusi poenam expectant. ne quære doceri,
 Quam poenam, aut quæ forma viros, fortunave meritis.
 Saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum
 Districti pendent. sedet, æternumque sedebis
 Infelix Theseus: Phlegyasque miserrimus omnes
 Admonet, & magnate statuit voce per umbras.
 Discite justitiam moniti, & non temnere divos.
 Vendite hic auro patriam, dominumque potentem
 Imposuit, fixit leges pretio, atque refixit.
 Hæc thalamum invasit nata, vetitosque Hymenæos;
 Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
 Non mihi, si linguæ centum sint, oraque centum,
 Ferteæ vox, omnes scelorum comprehendere formas,
 Omnia poenarum percurrere nomina possum.
 Hec ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos,
 Sed jam age, carpe viam, & susceptum perfice munus;
 Acceleremus, ais: Cyclopum educta caminis
 Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas:
 Hæc, ubi nos præcepta jubent deponere dona.
 Dixerat, & pariter gressi per opaca viarum
 Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
 Occupat Æneas aditum, corpusque recenti
 Spargit aqua, ramumque adverso in limine figit.
 His demum exactis, perfecto munere divæ,
 Devenere locos lætos, & amœna vireta
 Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
 Largior hic campos æther, & lumine vestit
 Purpureo, solemque suum, sua sidera norunt.
 Pars in gramineis exercent membra palæstris.
 Contendunt ludo, & fulva luctantur arena,
 Pars pedibus plaudunt, choreas, & carmina dicunt.
 Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
 Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
 Jamque eadem degitis, jam pectine pulsas eburno.
 Hic genus antiquum, Teucri pulcherrima proles,
 Magnanimi heroes nati melioribus annis,
 Ilusque, Assarusque, & Trojæ-Dardanus auctor,
 Arma procul, currusque virum mirantur inanes.

Stant terræ defixæ hastæ, passimque soluti
 Per campos pascuntur equi, quæ gratia currum.
 Armorumque fuit vivis, qui, quæ cura nitentes
 Pascere, eadem sequitur tellure repostos.
 Conspicit ecce alios dextra lævaque per herbam
 Vescentes, lætumque choru Pæanæ canentes,
 Inter odoratum lauri nemus, unde supernè
 Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis
 Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi,
 Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
 Quique pii vates, & Phebo digna locuti:
 Inventas aut qui vitam excoluere per artes;
 Quique sui memores alios facere merendo.
 Omnibus his nivea cinguntur tempora virtus
 Quos circumfusus sic affata Sibylla,
 Nusquam ante omnes: medium nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris extantem suspicit albis:
 Dicite, felices animæ tuque optime vates,
 Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo.
 Venimus, & magnos Erebi transnavimus amnes.
 Atque huic responsum paucis ita reddit heros:
 Nulli certa domus: lucis habitamus opacis:
 Riparumque toros, & prata recentia rivis
 Incolimus. Sed vos (si fers ita corde voluntas)
 Hoc superate jugum, & facili jam tramite sistam:
 Dixit, & ante tulit gressum, camposque nitentes
 Desuper ostentat: dehinc summa cacumina liquunt:
 At pater Anchises penitus convalle virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen isuras
 Lustrabat studio recolens, omnemque suorum
 Forte recensibat numerum, carosque nepotes,
 Fataque, fortunasque virum, moresque, manusque
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Æneam, alacris palmas utrasque terendit:
 Effusæque genis lacrymæ, & vox excidit ore.
 Tenisti tandem, tuaque expectata parenti
 Vicit iter durum pietas! datur ora tueri
 Nate tua, & nota audire, & reddere voces?
 Sic equidem ducebam animos, tebatque futurum;
 Tempora dinumerans, nec me mea cura fefellit.
 Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
 Accipio. quantis jactatum nate periclis!
 Quam metui, ne quid Libya tibi regna nocerent.
 Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago.

Sæpius occurrens hæc limina tendere ad egro:
 Stant sale Tyrrheno classes. da jungere dextram;
 Da genitor, teque amplexu ne subtrahere nostro.
 Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
 Ter frustra comprehensa manus effugit imago
 Par levibus ventis, voluerique simillima somno.
 Interea videt Æneas in valle reducta
 Scelusum nemus, & virgulta sonantia silvæ,
 Lethæumque, domos placidas quæ prænatat, æmnam.
 Hunc circum innumera gentes, populique volabant,
 Ac velut in pratis, ubi apes æstate serena
 Floribus iussidunt variis, & candida circum
 Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus;
 Horrescit visu subito, causasque requirit.
 Inscis Æneas, quæ sint ea flumina porro,
 Quæ viri tanto complerint agmine ripas.
 Tum pater Anchises: animæ, quibus altera fato
 Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
 Secutos latices, & longa obliviam potant.
 Has equidem memorare tibi, atque ostendere coram;
 Jam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
 Quo magis Italia tandem latere reperta.
 O pater, an ne aliquas ad cælum hinc ire putandum est
 Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti
 Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
 Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo:
 Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
 Principio cælum, æt terras, camposque liquentes
 Lucentemque globum Lunæ, Titanique astra
 Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
 Mens agit at molem, & magno se corpore miscet.
 Inde hominum, pœudumque genus, vicæque volantum,
 Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
 Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo
 Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
 Terreaque hebetant artus, moribundaque membra.
 Hinc metunt, cupiuntque dolent, gaudentque nec auras
 Respiciunt clausæ tenebris, & carcere cæco.
 Quin & supremo cum lumine vita relinquit,
 Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
 Corporeæ excedunt pestes: penitusque necesse est
 Multa diu conereta modis inolescere miris.
 Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum

Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos. aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes. exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies, perfectæ temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium sensum, atque auræ simplicis ignem:
Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores supra ut convexa revisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises, natumque, unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque sonantem.
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine possunt
Adversos legere, & venientum discere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes.
Illustres animas, nostrumque in nomen ituras:
Expeditam dictis, & te tua fata docebo.
Ille, vides? pura juvenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Ætherias Italo commistus sanguine surgit,
Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles.
Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
Educet silvis regem: regumque parentem:
Unde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet.
Silvius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius: si unquam regnandam acceperis Albam.
Qui juvenes quantas ostendant, adspice, vires.
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam.
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
Quin & avo comitem sese Mavortius addeat
Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. viden', ut geminz stant vertice cristæ?
Et pater ipse suo superum jam signat honore?
En hujus, nate, auspiciis illa incluta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque una sibi muro circumdabit arces.

Felix prole virum. Qualis Berecynthia mater
 Invehitur curru Phrygiæ tuta per urbes,
 Lata deum partu, centum complexa nepotes.
 Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
 Illic geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem
 Romanosque tuos, Hic Cæsar, & omnis Juli
 Progenies, magnum cœli ventura sub axem,
 Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
 Augustus Cæsar, divum genus: aurea condet
 Sæcula qui rursus Latio, regnata per arva
 Saturno quondam, super & Garamantas, & Indos
 Proferet imperium, jacet extra sidera tellus,
 Extra anni, solisque vias, ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Hujus in adventu jam nunc & Caspia regna
 Responsis horrent: divum, & Mæotica tellus,
 Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
 Nec verò Alcides tantum telluris obivit:
 Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
 Placare nemura, & Lernam tremefecerit arcu?
 Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
 Liber agens celso Nysæ de vertice rigres.
 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis.
 Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
 Quis procul ille autem ramis insignis olive
 Sacra ferens? nosco crines, incanaque menta
 Regis Romani: primus qui legibus urbem
 Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
 Missus in imperium magnum, cui deinde subibit:
 Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
 Tullus in armis viros, & jam desueta triumphis
 Agmina: quem juxta sequitur jactantior Ancus;
 Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris
 Vis & Tarquinius reges, animamque superbam
 Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
 Consulis imperium hic primus, favaeque secures
 Accipiet: natosque pater nova bella moventes,
 Ad penam pulchra pro libertate vocabit
 Infelix, utcumque ferent ea fata minores:
 Vicer amor patriæ, laudumque immensa cupido:
 Quin Decios, Drusosque procul, levumque securi
 Aspice Torquatū, & referentem signa Camillum.
 Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
 Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
 Hen

Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
 Attingerint, quantas acies, stragemque ciebunt!
 Aggeribus focer alpinis, atque arce Monæci.
 Descendens, gener adversus instructus Eois.
 Ne pueri, ne tanta nimis assuescite bella,
 Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
 Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
 Projice tela manu, sanguis meus.
 Ille triumphata Capitolæ ad alta Corinthe
 Victor ager currum, cæsis insignis Achivis.
 Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenæ.
 Ipsumque Æacidem, genus armis potentis Achillis
 Ultus avos Trojæ, templæ & temerata Minervæ.
 Quis te, magnæ Cato, tacitum, aut te, Cossæ, relinquat?
 Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
 Scipiadas, cladem Libyæ, parvoque potentem
 Fabricium, vel te sulco, Serranæ, ferentem?
 Quo fessum rapitis Fabii? tu Maximus ille es.
 Unus qui nobis cunctando restitues rem.
 Excudent alii spirantia mollius æra:
 Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus:
 Orabunt causas melius, cœlique meatus
 Describent radio, & surgentia sidera dicent.
 Tu regere imperio populos, Romane, memento:
 (Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
 Parcere subjectis, & debellare superbos.
 Sic pater Anchises, atque hæc mirantibus addit:
 Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
 Ingreditur, victorque viros supereminet omnes:
 Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
 Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumque rebellem.
 Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
 Atque hic Æneas? (una namque ire videbat
 Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis:
 Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
 Quis, pater, ille? virum qui sic comitatur euntem?
 Filius, an ne aliquis magna de stirpe nepotum?
 Quis strepitus circa comitum? quantum instat in ipso est?
 Sed nox atra caput tristi circum volat umbra.
 Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis,
 O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
 Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
 Esse sinent. nimium vobis Romana propago,
 Vix potens, superi, propria hæc si dona fuissent:

Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
 Campus aget gemitus? vel quæ, Tiberine, videbit
 Funere, cum tumulum præterlabere recentem?
 Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
 Intantum spe tollet avos: nec Romula quondam
 Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
 Heu pietas, heu prisca fides, invictaque bello
 Dextera! non illi quisquam se impunè tulisset
 Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem,
 Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
 Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
 Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis,
 Purpureos spargam flores, animamque nepotis
 His saltem accumulem donis, & fungar inani
 Munere. Sic tota passim regione vagantur
 Æris in campis latis, atque omnia lustrant.
 Quæ postquam Anchises natum per singula duxit;
 Incenditque animum famæ venientis amore,
 Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda,
 Laurentesque docet populos, urbemque Latini,
 Et quo quemque modo fugiatque, feratque laborem.
 Sunt geminæ somni portæ: quarum altera fertur
 Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris
 Altera candenti perfecta nitens elephanto.
 Sed falsa ad cælum mittunt in somnia manes.
 His ubi tum natum Anchises, unaque Sibyllam
 Prosequitur dictis, portaque emittit eburnæ:
 Ille viam fecit ad naves, sociosque revisit.
 Tum se ad Cæteræ recto fert littore portum.
 Anchora de prore jacitur, stant lictore puppes.

Fine Libri Sexti Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Septimus.

ARGUMENTUM.

Cajetam nutricem suam Æneas sepellit ; locum-
que ipsum ab ejus nomine Cajetam appellat : In-
de Circes sedem prætervehitur , secundoque vento ad
Tiberis ostia deferitur : adversoque flumine subvectus
in Laurentem agrum , egreditur . Ibi cum ex Ascanii
verbis cognovisset , eam esse terram fatis sibi debitam ,
ad Latinum regem , qui ejus tractus regnum obtinebat ,
centum oratores mittit , qui & suo nomine illi munera
effarent , & urbis condendæ locum peterent . Latinus
legatione benignè audita , præter postulata Laviniam
suam , (quam ex Fauni patris sui oraculis , & Au-
gurum responsis externo viro tradere jubebatur) ultero
Æneæ conjugem offert . Interim Juno prosperis Troja-
norum rebus offensa , Alcëo ad disturbandam pacem
ab inferis evocat : quæ primum Amatam Latini uxo-
rem , deinde ipsum etiam Turnum furis suis implet :
atque inde ad Trojanorum juventutem conversa , quæ
tum forte venationi operam dabat , mansuetum illis
ceruum abjicit , Tyrribi armentarii regii liberis in pri-
mis charum ; quem cum Ascanius sagitta vulnera-
set , rustici arreptis armis in Trojanos impetum fa-
ciunt . Alcëo ex superiore loco classicum canit : cadunt
in eo tumultu Almon Tyrribi filius natu maximus ;
& Galeus agricola regionis totius locupletissimus ;
qui cum in urbem mortui essent relati . Turnus , &
Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum ,
injuriæque manu vindicandam eximulant . Ve-
rum cum ille & fatorum , & federis nuper cum
Trojanis initi memor adduci non posset , ut illis

bellum indiceret, Juno ipsa belli portas aperuit. Turni auspiciis ad bellum sequitur Mezentius, unacum Lauso filio, item Aventinus Herculis ex Rhea filius, Carillus & Coras Tiburtini fratres, Camilla ex Volscorum gente mulier fortissima, aliique complures, quorum catalogus ad finem libri recerfetur.

U quoque litoribus nostris Æneja nutritrix

Æternam moriens famam Cajeta dedisti.

Et nunc servat honos sedem tuam: ossaque nomen

Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.

At pius exequiis Æneas ritè solutis:

Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.

Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum

Luna negat: splendet tremulo sub lumine pontus;

Proxima Circeæ raduntur litora terræ:

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos

Affiduo resonat cantu, rectisque superbis

Unit odoratam nocturna in lumina cedrum;

Arguto tenues pereurrens pectine telas.

Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum

Vincta recusantum, & fera sub nocte rudentum;

Setigerique fues, atque in præsepibus ursi

Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum.

Quos hominum ex facies Dea sæva potentibus herbis

Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.

Quæ ne monstra pii paterentur talis Troes

Delati in portus, neu litora dura subirent,

Neptunus ventis implevit vela secundis:

Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit:

Jamque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto

Aurora in rosei fulgebat lutea bigis,

Cum venti posuere, omnisque repente resedit.

Flatus, & in lento luctantur marmore ronse.

Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum

Prospicit. hunc inter fluvio Tiberinus amœno

Vorticibus rapidis, & multa flavus arena

In mare prorumpitis. variæ circumque supraque

Affuctæ ripis volucres, & fluminis alveo

Æne-

Æthera mulcebant cantu, lueoque volabant.
Flectere iter sociis, terraque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio succedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum;
Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primum Ausonis exercitus appulit oris,
Expeditam, & primæ revocabo exordia pugnae.
Tu vatem, tu diva mone: dicam horrida bella;
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamq; sub arma coactam
Hesperiam, major rerum mihi nascitur ordo,
Majus opus moveo. Rex arva Latinus, & urbes
Jam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente Mariæ
Accipimus. Fauno Pater, isque parentem
Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimis auctor;
Filius huic fato divum, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juvena est.
Sola domum, & tantas servabat filia sedes,
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio, totaque petebant
Ausonia. petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus avis, atavisque potens, quem regia conjux
Adjungi generum miro properabas amore,
Sed variis portenta deum terroribus obstant.
Lauruserat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque metu servata per annos;
Quam pater inventam, primas cum conderet arces;
Ipse ferrebat Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisque ab ea pomen posuisse colonis.
Hujus apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ
Obsedere apicem, & pedibus per mutua nexis;
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, & partes petere easdem
Partibus ex iisdem, & summa dominatier arce.
Præterea castis adolesci dum altaria tædis,
Et juxta genitorem astat Lavinia virgo,
Visa (nefas) longi comprehendere crinibus ignem;
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari;
Regalesque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis, tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum spargere tectis,

Id vero horrendum, ac visu mirabile ferri:
 Namque fore illustrem fama, fatisque, caneant;
 Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
 At rex sollicitus monstris oracula Fauni
 Fatidici genitoris adit, locosque sub alta
 Consulit Albunea, nemorum quæ maxima sacro
 Fonte sonat, sævamque exhalat opaca Mephitim;
 Hinc Italæ gentes, omnisque OEnotris tellus
 Indubitis responsa petunt, huc dona sacerdos
 Contulit, & cæsarum ovium sub nocte silenti
 Pellibus incubuit stratis, somnosque perivit,
 Multa modis simulachra videt volitantia miris:
 Et varias audit voces, fruiturque deorum
 Colloquio, atque imis Acheronta affatur Averniæ:
 Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus
 Centum lanigeras mactabat ritè bidentes,
 Atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
 Velleribus, subita ex alto vox reddita lucc est:
 Ne pere connubiis natam sociare latinis,
 O mea progenies, thalamis neu crede paratis:
 Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant quorumq; a stirpe nepotes
 Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrent
 Aspicit Oceanum, vertique, regique videbunt.
 Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
 Noctē datos non ipse suo premis ore Latinus,
 Sed circumlatè volitans jam fama per urbes
 Ausonias tulerat, cum Liomédontia pubes
 Gramineo ripæ religavit abaggere classem.
 Eneas, primaque duces, & pulcher Julius
 Corpora sub ramis deponunt arboris altæ,
 Instituntque dapes, & adorca liba per herbas
 Subjiciunt epulis (sic Jupiter ipse monebat)
 Et cereale solum pomis agrestibus augent.
 Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus
 Exiguam in Cicerem penuria adegis edendi,
 Et violare manu, malisque audacibus orbem
 Fatalis crusti, parulis nec parcere quadris;
 Heus, etiam mentas consumimus, inquit Julius:
 Nec plura allundes: ea vox audita laborum
 Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
 Eripuit pater, ac stupefactus numine pressus,
 Contius, Salve fati mihi debita tellus,
 Vosque, ait, o sed Trojæ salve penates,

Hic domus, hæc patria est: genitor mihi talia namq;
(Nunc repetito) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cum te nate fames ignota ad litora vectum
Accis coget dapibus consumere mensas,
Tum sperare domo defessus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Hæcerat illa fames: hæc nos suprema manebant
Exitis positura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine solis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mænia gentis
Vestigemus, & a portu diversa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate
Anchisen genitorem, & vina reponite mensis.
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo
Implicat, & geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, nymphasque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctisque orentia signa,
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices cæloque. Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cælo clarus ab alto
Intonuit, radiisque ardentem lucis, & auros,
Ipse manu quatens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo debita mænia condant.
Certatim instaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti statuunt, & vina coronant.
Postera cum prima lustrabat lampade terras
Orta dies, urbem, & fines, & litora gentis
Diversi explorant: hæc fontis stagna Numici;
Hunc Tibrim fluvium: hic fortes habitare Latinos:
Tum satus Anchisa delectos ordine ab omni,
Dentum oratores augusta ad mænia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.
Haud mora, festinant jussi, rapidisque feruntur
Passibus: ipse humili designat mænia fossa,
Moliturque locum, primasque in litore sedes
Castrorum in morem pinnis, atque aggere cingit:
Jamque iter emensis turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque subibant:
Ante urbem pueri, & primævo flore juvenus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
Aut aeres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursusque, istuque læcessunt t

Cum provectus equo longævi regis ad aures
 Nuntius, ingentes ignota in veste, reponat;
 Advenisse viros. ille intra tecta vocari
 Imperat, & folio medius consedit auito.
 Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis
 Urbe fuit summa, Laurentis regia Picæ
 Horrendum silvis, & religione parentum.
 Hinc sceptrâ accipere, & primos attollere fasces
 Regibus omne erat: hoc illis curia templum,
 Hæ sacris sedes epulis, hic ariete cæso
 Perpetuis soliti patres confidere mensis.
 Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
 Antiqua ex cedro, Italusque, paterque Sabinus
 Vitifator, curvam servans sub imagine falcem,
 Saturnusque senex, Janique biformis imago.
 Vestibulo adstabant, alique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi:
 Multaque præterea sacris in postibus arma.
 Captivi pendent currus, curvæque secures,
 Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra;
 Spiculaque, clypeique, creptaque rostra catinis.
 Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat
 Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
 Pious equam domitori: quem capta cupidine conjux
 Aurea percussam virga, versumque venenis
 Fecit avem Circem, sparsisque coloribus alas.
 Tali intus templo divum, patriaque Latinus
 Sede sedens Teueros ad sese in tecta vocavit,
 Atque hæc ingressis placido prior edidit ore.
 Dicite, Dardanidæ (neque enim nescimus, & urbam;
 Et genus, audistisque advertitis æquore cursum)
 Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
 Litus ad Ausonium tot per vada carula vexit?
 Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
 (Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
 Fluminis intrastris ripas, portuque sedetis:
 Ne fugite hospitium, neve ignorete Latinos,
 Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus æquam;
 Sponte sua veterisque dei se more tenentem.
 Atque quidem memini (fama est obscurior annis)
 Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
 Dardanus Idææ Phrygiæ penetravit ad urbes,
 Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
 Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum,

Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, & numerum divorum altaribus augeat.
Dixerat, & dicta Ilioneus sic voce secutus:
Rex genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hyems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ, litusve fefellit.
Consilio hanc omnes, animisq; volentibus urbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens sol aspiciebas Olympo.
Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
Gaudet avo. rex Jovis de gente suprema
Trojus Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
Tempestas jerit campos, quibus actus uterque
Europæ, atque Asiæ fatis concurrerit orbis,
Audis, & si quem tellus extrema refuso
Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti
Diis sedem exiguiam patriis, litusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque parentum
Non erimus regno indecores, nec vestra feretur
Fama levis, tantique abolefcet gratia facti:
Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Es petiere sibi, & volvere adungere gentes.
Sed nos fata deum vestras exquirere terras
Imperiis egere suis. Hinc Dardanus ortus
Huc repetit, jussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrenum ad Tiberim, & fontis vada sacra Numici
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, reliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabit ad aras:
Hoc priami gestamen eras, cum jura vocatis
More daret populis, sæptrumque, sacerque tiaras;
Illadumque labor, vestes:
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obrutu tenet ora, soloque immobilis hæret,
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec sæptra movent Priameja tantum;
Quantum in connubio natæ, thalamoque moratur.

Et veteris Fauni voluit sub pectore sortem :
 Hunc illum fati externa a sede profectum
 Portendi generum , paribusque in regna vocari
 Auspiciis : hinc progeniem virtute futuram
 Egregiam , & totum quæ viribus œcupet orbem .
 Tandem latus ait : Dii nostra incœpta secunda ,
 Auguriumq; futurum : dabitur , Trojane , quod optas :
 Munera nec sperno . non vobis , rege Latino ,
 Divitis uber agri , Trojæve opulencia decrit .
 Ipse modo Æneas (nostri si tanta cupido est .
 Si jungi hospitio properat , sociusve vocari)
 Adveniat , vultus neve exhorrescat amicos .
 Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni .
 Vos contra regi mea nunc mandata referre .
 Et mihi nata , viro gentis quam jungere nostræ
 Non patrio ex adyto sortes , non plurima cœlo
 Monstra sinunt : generos externis affore ab oris ,
 Hoc Latio restare canunt , qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant . hunc illum pascere fata ,
 Et reor , & , si quid veri mens augurat , opto .
 Hæc effatus equos numero pater elegit omni .
 Stabant tercentum nitidi in præsepibus alii ;
 Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
 Instratos ostro alipedes , pictisque tapetis .
 Aurea pectoribus demissa monilia pendent :
 Testi auro , fulvum mandunt sub dentibus aurum :
 Absenti Æneæ currum , geminosque jugales
 Semine ab ætherio , spirantes naribus ignem .
 Illorum de gente , patri quos Dardala Circe
 Supposita de matre nothos furata creavit .
 Talibus Æneadæ donis , dictisque Latini ,
 Sublimes in equis redeunt , pacemque reportant :
 Ecce autem Inachiis sese referebant ab Argis
 Sæva Jovis conjux , aurasque in vecta tenebat ;
 Et latum Æneam , classemque ex æthere longe
 Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno .
 Moliri jam tecta vides , jam fidere terræ ,
 Deservisse rates . stetit acri fixa dolore .
 Tum quassans caput hæc effudit pectore dicta :
 Heu stirpem invisam , & satis contraria nostris
 Fata Phrygum . num Sigæis occumbere campis ,
 Num capti potuere capi ? num incensa cremavit
 Troja viros ? medias aries , mediosque per ignes
 Invenere viam ? at cædo , meæ numina tandem

Festa jacēt odliis aut exsaturata quievi ;
 Quin etiam patria excussos infesta per undas
 Ausa sequi , & profugis toto me opponere ponto ;
 Absumptæ in Teucros vires cœlique , marisque .
 Quid Syttes , aut Scylla mihi , quid vasta Charybdis
 Profuit ? optato conduntur Tibridis alveo ,
 Securi pelagi , atque mei . Mars perdere gentem
 Immanem Lapithum valuit ; concessit in iras
 Ipse deum antiquam genitor Calydone Dianæ .
 Quod scelus aut Lapithis tantum , aut Calydone me-
 rentem ?

Ast ego , magna Jovis conjux ; nil linquere inausum
 Quæ potui infelix , quæ memet in omnia verti ,
 Vincor ab Æneæ , quod si mea numina non sunt
 Magna satis , dubitem haud equidem implorare quod
 usquam est ,

Flectere si nequeo superos ; Acheronta movebo .
 Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis ,
 Atque immota manet fatis Lavinia conjux :

Attrahe , atque moras tantis licet addere rebus ;
 At licet amborum populos excindere regum .

Hæc gener , atque socer coeant mercede suorum ;
 Sanguine Trojano , & Rutulo dotabere virgo :

Et Bellona manet te pronuba . nec face tantum
 Cisseis prægnans ignes enixa jugales ,

Quin idem Veneri parvus suus , & Paris alter .
 Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ .

Hæc ubi dicta dedit , terras horrenda petivit .
 Luctificam Alecto ditarum ab sede sororum ,

Infernisque cieat tenebris , cui tristitia bella ,
 Iræque , insidiæque , & crimina noxia cordi :

Odit & ipse pater Pluton , odere sorores
 Tartareæ monstrum , tot sese vertit in ora ,

Tam sævæ facies , tot pullulat atra colubris ;
 Quam Juno his acuit verbis , ac talia fatur :

Hunc mihi da proprium , virgo fata Noctæ laborem ;
 Hanc operam , ne noster honos , infractave cedat

Fama loco , neu connubiis ambire Latinum
 Æneadæ possint , Italosve obsidere fines .

Tu pores unanimes amare in prælia fratres
 Atque odliis versare domos : tu verbera tectis ,

Funereasque inferre facies . tibi nomina mille ;
 Mille nocendi artes , secundum concurre præstus .

Disjice compositam pacem , sere crimina belli ;

Arma velit, poscatque simul, rapiatque juvenus.
 Exin Gorgoneis Aleto infecta venenis
 Principio Latium, & Laurentis recta tyranni
 Cella petit, taciturnumque obsedit liman Amatae,
 Quam super adventu Teucrum, Turniq; hymenæi
 Fœminæ ardentem curæque, iræque coquebant.
 Huic deæ cœruleis unum de crinibus anguem
 Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit;
 Quo furibunda domum monstro permisceat omnem,
 Ille inter vestes, & lavia pectora lapsus
 Volvitur attractu nullo, fallitque furentem,
 Viperam inspirans animam; sit tortile collo.
 Autum ingens coluber, sit longæ tænia vittæ,
 Innectitque comas, & membris lubricus errat.
 Ac dum prima lues, udo sublapsa veneno,
 Percontat sensus, atque ossibus implicat ignem;
 Necdum animus toto percepit pectore flammam;
 Mollius, & solito matrum de more locuta est,
 Multa super nata lacrymans, Phrygisque hymenæis:
 Exulibus ne datur ducenda Lavinia Teucris,
 O genitor? nec te miseret natæque, tuique?
 Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinques
 Perfidus, alta petent, abducta virgine prædo?
 At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
 Ledaïque Helenam Trojanas vexit ad arces?
 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
 Et consanguineo toties data dextera Turno?
 Si gener extrema petitur de gente Latinis,
 Idque sedet, Faunisque premunt te iussa parentis,
 Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
 Dissidet, externam reor, & sic dicere divos.
 Et Turno, si prima domus repetatur origo,
 Inachus, Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ:
 His ubi nequidquam dictis experta, Latinum
 Contra stare vider; penitusque in viscera lapsum
 Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
 Tum vero infelix ingentibus exalta monstribus,
 Immensam sine more fuit lymphata per urbem;
 Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
 Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 Intenti ludo exercent: Ille actus habena
 Curvatis fertur spatiis: stupet inscisa turba,
 Impubesque manus mirata volubile buxum:
 Dant animos plagæ, non cursu segnior illo.

Per medias agitur, populosque feroces.
 Quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi,
 Majus adorta nefas, majorque orsa furorem
 Evolas, & natam frondosis montibus abdit,
 Quo thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur;
 Eue Bacche fremens, solum te virgine dignum
 Vociferans; etenim molles tibi sumere thyrsos.
 Te ludrare choro, sacrum tibi pascere crimen.
 Fama volat, furisique accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit, nova quærere tecta.
 Deseruere domos, ventis dant colla, comasque.
 Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complant,
 Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
 Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 Sustinet, ac nata, turnique canis Hymenæos;
 Sanguineam torquet aciem; torvumque repente
 Clamat: Jo matres audite ubi quæque Latinæ;
 Si qua piis animis manet infelicis Amata
 Gratia, si juris materni cura remordet;
 Solvite crinales vitras, capite Orgia mecum.
 Talem inter silvas, inter deserta ferarum
 Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi;
 Postquam visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque, omnemque domum vertisse Latini;
 Prosinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
 Acrisioneis Danae fundasse colonis,
 Præcipiti delata noto: locus Ardea quondam
 Dictus avis: & nunc magnum manet Ardea nomen;
 Sed Fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
 Jam mediam nigra carpebas nocte quietem.
 Alecto torvam faciem, & furialia membra
 Exiit, in vultus sese transformat aniles,
 Et frontem obscenam rugis arat, induit albos
 Cum vitta crines; tum ramum innectit olivæ;
 Fit Calybe Junonis anus, templique sacerdos;
 Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:
 Turne, tot incassum fufos patiere labores?
 Et tua Dardaniis transferri sceptrâ colonis?
 Rex tibi conjugium, & quæsitæ sanguine dotes
 Abnegat, externusque in regnum quæritur heros:
 Is nunc, ingratis offerte te irrise periclis:
 Tyrrhenas, & sterne acies, tege pace Latinos,
 Hæc adeo tibi me placida cum nocte jaces,

Ipsa

Ipsa palam fati omnipotens Saturnia iussit.
 Quare age, & armati pubem, portisque moveri
 Latet in arma para, & Phrygios, qui flumine pulchro
 Consedere, duces, p[ro]clasque exire carinas,
 Cœlestum vis magna jubet. rex ipse Latinus,
 N[on] dare conjugum, & dicto parere fatetur,
 Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis,
 Hic juvenis vatem irridens, sic orsa vicissim
 Ore refert: Classe investas Tibr[is] undam,
 Non, ut rere, meas effugit nuntius aures;
 Ne tantos mihi finge metus, nec regia Juno
 Immen[so] est nostri.

Sed te victa situ, verique effata senectus;
 O mater, curis nequidquam exerceat, & arma
 Regum inter falsa vatem formidine iudit.
 Cura tibi, divum effigies, & templa tueri
 Bella viri, pacemque gerant, queis bella gerenda;
 Talibus Alecto dictis exarsit in iras.

At juveni oranti subito tremor occupat artus:
 Dirigere oculi, tot Erinys sibilat hydris,
 Tantaque se facies aperit: tum flammeas torquent
 Lumina cunctantem, & querentem dicere plura
 Reppulit, & geminos exeat crinibus angues:
 Verberaque insonuit, rixidoque hæc addidit ore,
 Ergo victa situ, quam veri effata senectus
 Arma inter regum falsa formidine iudit.
 Respice ad hæc: adsum d[omi]nam ad sede sororum
 Bellam manu, lethumque gero,
 Sic effata faciem juveni conjecit, & atro
 Lumine fumantes fixit sub pectore tædas;
 Olli somnum ingens rupit pavor, ossaque, & artus
 Perfudit toto proruptus corpora sudor.
 Arma amens fremitu, arma toro, tectisque requirit:
 Savit amor ferri, & scelerata infania belli;
 Ira super: magno veluti cum flamma sonore
 Virga suggeritur coctis undantis aheni:
 Exultantque æstu latices: furis intus aquæ vis;
 Fumidus atque altè spumis exuberat amnis:
 Nec jam se carpit unda; volat vapor ater ad auras;
 Ego iter ad regem, polluta pace, Latinum
 Indicit primis juvenum, & jubet arma parari,
 Tutati Italiam, detrudere sinibus hostem:
 Se satis ambobus Taurisq[ue] venire, Latinisque:
 Hæc ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit:

Certatim sese Rutili exhortantur in arma ;
 Hunc deus egregium formæ movet , atque juventæ ;
 Hunc stavi reges , hunc claris dextera factis .
 Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet ;
 Alesto in Teucros Stygiis se concitat alis .
 Arte nova speculata locum , quo liare pulcher
 Insidiis , cursuque feras agitabat Julius .
 Hic subitam canibus rabiem Coeytia virgo
 Obiecit , & noto nares contingit odore ,
 Ut cervum ardentes agerent : quæ prima malorum
 Causa fuit , belloque animos accendit agrestes .
 Cervus erat forma præstanti , & cornibus ingens ;
 Tyrrhidæ pueri , quem matris ab ubere raptum
 Nutribant , Tyrrhusque pater , cui regia parent
 Armenta , & latè custodia credita campi .
 Assuetum imperiis soror omni Silvia cura
 Mollibus intexens ornabat cornua fertis :
 Pectebatque ferum , puroque in fonte lavabas :
 Ille manum patiens , mensæque assuetus herili
 Errabas silvis , rursusque ad limina nota
 Ipse domum fera quamvis se nocte ferebat :
 Hunc procul errantem rapidæ venantis Juli
 Commovere canes , fluvio cum fortè secundo
 Deslueret , ripaque æstus viridante levares .
 Ipse etiam eximiae laudis succensus amore
 Aescanius , curvo direxit spicula cornu :
 Nec dextræ erranti deus abfuit : actaque multo
 Perque uterum sonitu , perque ilia venit arundo :
 Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit :
 Successitque gemens stabulis , questuque cruentus ;
 Atque imploranti similis tectum omne replevit .
 Silvia prima soror , palmis percussa lacertos ,
 Auxilium vocat , & duros conclamat agrestes :
 Olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis)
 Improvisi adsunt : hic torre armatus obusto ;
 Stipitis hic gravidi nodis , quod cuique repertum
 Rimansi , telum ira facit . vocat agmina Tyrrhus ;
 Quadrifidam quereum cuneis ut forte coactis .
 Scindebas , rapta spirans immane securi .
 At sava espectulis tempus dea nacta nocendi
 Ardua tecta petis , stabuli & de culmine summo
 Pastorale canit signum , cornuque recurvo
 Tartaream intendis vocem , qua protinus omne
 Contremuit nemus , & silvæ intonare profunde :

Auditis & Triviæ longè lacus, auditis amnis
 Sulphureæ Nar albus aqua, fontesque Velini;
 Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
 Tum vero ad vocem celeres, qua buccina signum
 Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
 Indomiti agricolæ. necnon & Troja pubes
 Ascanio auxilium castris effundit apertis.
 Direxere acies, non jam certamine agresti;
 Stipitibus duris agitur, sudibusve præuistis;
 Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
 Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
 Sole læcessita, & lucem sub nubila jactant.
 Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento.
 Paulatim sese tollit mare, & altius undas
 Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo:
 Hic juvenis primam ante aciem stridente sagitta;
 Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
 Sternitur. hæsit enim sub gutture vulnus, & uide
 Vocis iter, tenuemque inclusit sanguine vitam.
 Corpora multa virum citæ, seniorque Galesus;
 Dum paci medium se offert, justissimus unus
 Qui fuit, Ausoniusque olim ditissimus arvis.
 Quinque greges illi balantum, quina redibant
 Armenta, & terram centum vertebat aratris.
 Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur;
 Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
 Imbuit, & primæ commisset funera pugna,
 Deserit Hesperiam, & cœli convexa per auras
 Junonem victrix affatur voce superba:
 En perfecta tibi bello discordiæ iristi,
 Dic, ut amicitiam coeant, & fœdera jungant.
 Quandoquidem Ausonio respersti sanguine Teucros;
 Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas.
 Finitimas in bella feram rumoribus urbes.
 Accendamque animos insani Martis amore
 Undique ut auxilio veniant, spargam arma per agros.
 Tum contra Juno; Terrorum, & fraudis abundè est.
 Stant belli causæ: pugnatur cominus armis,
 Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma;
 Talia connubia, & tales celebrent hymenæos.
 Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.
 Te super ætherias errare licentius auras
 Haud patet ipse velit summi regnator Olympi.
 Cede locis, ego, si qua super fortuna laborum est,
 Ipsa

Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces:
 Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
 Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
 Est locus Italiae in medio sub montibus altis,
 Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
 Amsancti valles. densis hunc frondibus atrum
 Urget utrumque latus nemoris, medioque fragosus
 Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.
 Hic specus horrendum, & saevi spiracula Ditis
 Monstrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pestiferas aperit fauces: quis condita Erinys,
 Invisum numen, terras, celumque levabat.
 Nec minus interea extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum. ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus, caesosque reportant,
 Almonem puerum, fœdatique ora Galei:
 Implorantque deos, obtestanturque Latinum.
 Turnus adest, medioque in crimine cadit, & ignis
 Terrorem ingeminat, Teucros in regna vocari,
 Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
 Tum, quorum attonitæ Baccho memora avia matres
 Insultant thyasis, (neque enim leve nomen Amatae)
 Undique collecti coeunt, Martemque fatigant,
 Illicet infandum cuncti contra omnia bellum.
 Contra fata deum, perverso numine poscunt:
 Certatim regis circumstant tecta Latini:
 Ille velut pelagi rupes immota, resistit,
 Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
 Quæ sese, multis circumlatrantibus undis,
 Mole tenet: scopuli nequidquam, & spumæ circum
 Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.
 Verum ubi nulla datur cæcum exasperare potestas,
 Consilium, & sævæ nutu Junonis eunt res:
 Multa deos, aurasque pater testatus inanes.
 Frangimur heu fasces, inquit, ferimurque procella:
 Ipsi has sacrilegio pendetis sanguine penas,
 O miseri, te, Turne, nefas, te triste manebis.
 Supplicium, votisque deos venerabere feris.
 Nam mihi parva quies, omnisque in limine portus;
 Funere felici spoliis. nec plura locutus
 Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas.
 Mors erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
 Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cum prima movent in prælia Matrem:

Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum;
 Hyrcanisve, Arabisque parant, seu rendere ad Indos;
 Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
 Sunt geminae Belli portæ, (sic nomine dicunt)
 Religione sacræ, & sevi formidine Martis.
 Centum ærei claudunt vœtes, æternaque ferri
 Robora, nec custos abstittit limine Janus.
 Has, ubi cetera sedes patribus sententia pugnae;
 Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino
 Insignis referat stridentia limina consul:
 Ipse vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes;
 Aereaque assensu conspirant cornua rauco.
 Hoc & cum Æneadis indicere bella Latinus
 More jubebatur, tristesque recludere portas;
 Abstinnit tactu pater, aversusque refugit
 Fœda ministeria, & cæcis se condidit umbris;
 Tum regina deum cælo delapsa morantes
 Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
 Belli ferratos rupis Saturnia postes.
 Ardet iocexcita Ausonia, atque immobilis antè;
 Pars pedes ire parat campis: pars arduis altis
 Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt;
 Pars leves clypeos, & spicula lucida tergent
 Arvina pingui, subiguntque in cote secures:
 Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum;
 Quinque adeo magnæ positæ incudibus, urbes
 Tela novant; Arina potens, Tiburque superbum;
 Ardea, Crustumérique, & turrigeræ Antemnæ.
 Tegmina tuta cavant caput, flectuntque salignas
 Umbonum crates. alii thoracæ alienos.
 Aut læves ocreas lento ducunt argento.
 Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
 Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus enses:
 Gliscia jamque sonant: it bello cessera signum;
 Hic galeam rectis trepidus rapit: ille frementes
 Ad juga cogit equos, clypeumque, auroque virilem
 Loricam induitur, fidoque accingitur ense.
 Pandite nunc Heliconæ dæ, cantusque movere;
 Qui bello exciti reges, quæ quemque secutæ
 Complerint campos acies, quibus Italia jam tum
 Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
 Et meministis enim, divæ, & memorare potestis
 Ad nos vix tenuis famæ perlebitur aura.
 Primus init bellum Tyrrenis asper ab oris

Contemptor divum Mezentius, agminaque armat;
 Filius huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni,
 Lausus, equum domitor, debellatorque ferarum;
 Duxit Agyllina nequidam ex urbe secutos
 Mille viros, dignus patriis qui lætior esset
 Imperiis, & cui pater haud Mezentius esset;
 Post hos insignem palma per gramina currum,
 Victoresque ostentas equos satus Hercule pulchro
 Pulcher Aventinus, clypeoque insigne paternum,
 Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydram
 Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos
 Furtivum partu sub luminis edidit oras,
 Mistra deo mulier, postquam Laurentia victor;
 Geryone extincto, Tirynthius attingit arva,
 Tyrthenoque boves in flumine lavit lberas.
 Pila manu, sævosque gerunt in bella dolones;
 Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello,
 Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,
 Terribili impexum seta, cum dentibus albis;
 Indutus capiti, sic regia tecta subibat
 Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu;
 Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt,
 Fratrís Tiburti dictam cognomine gentem.
 Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus;
 Et primam ante aciem densa inter tela feruntur,
 Ceu duo nubiginæ cum vertice montis ab alto
 Descendunt Centauri, Omolen, Othrynque nivalem
 Linquentes, cursu rapido dat cunctibus ingens
 Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore;
 Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
 Vulcano genitum pecora inter agrestia regem;
 Inventumque foris omnis quem credidit ætas,
 Ceculus. hunc legio latè comitatur agrestis;
 Quique altum Prænestæ viri, quique arva Gabinæ
 Junonis, gelidumque Anienem, & roseida rivis
 Hernica saxa colunt, quos dives Anagnia pascit,
 Quos Amasene pater. non illis omnibus arma,
 Nec clypei, currusve sonant, pars maxima glandes
 Liventis plumbi spargit, pars spicula gestat
 Bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros
 Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
 Instituerè pedis, crudus regit altera pero.
 At Messapus equum domitor, Neptunia proles;

Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro
 Jam pridem refides populos, desuetaque bello
 Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat.
 Hi Fescenninas acies, equosque Faliscos,
 Hi Soracis habent arces, Flaviniæque arva,
 Et Cymini cum monte lacum, lucosque Capenos;
 Ibant æquati numero, regemque canebant.
 Ceu quondam nivei liquida iuxta nub. lacyni,
 Cum sese e pastu referunt, & longa canoros
 Dant per colla modos, sonat amnis, & Asia longe
 Pulsa palus,
 Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misceri putet, æriam sed gurgite ab alto
 Urgeri voluerum raucarum ad littora nubem?
 Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
 Agmen agens Clausus, magniq; ipse agminis instar,
 Claudia nunc a quo diffunditur & tribus, & gens
 Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis;
 Una ingens Amiterna cohors, prisceque Quirites,
 Ereti manus omnis, olivifereque Musesæ,
 Qui Nomentum urbem, qui Rosæa rura Velini,
 Qui Tetricæ horrentes rupes, montemq; Severum,
 Casperiam; colunt, Forulosq; & flumen Himellæ,
 Qui Tiberim, Fabarimq; bibunt, quos frigida misit
 Nursia, & Hortinæ classes, populique Latini,
 Quosque secans infaustum interluit Allia nomen,
 Quam multi Libycæ volvuntur marmore fluctus.
 Sevus ubi Orion hybernis conditur undis
 Vel eum Sole novo densæ torrentur aristæ,
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis;
 Scuta sonant, pulsuque pedum tremis excita tellus;
 Hinc Agamemnonius Trojano nominis hostis,
 Curru jangit Hælesus equos, Turnoque feroces;
 Mille rapit populos, vertunt felicia Baccho
 Massæa qui rastro, & quos de collibus altis
 Aurunci misere patres, Sidicinaque juxta
 Equora, quique Cales linquunt, amnisque vadossæ
 Accola Vulturæ, pariterque Saticulus asper,
 Oseorumque manus, cretes sunt acilides illis
 Tela, sed hæc lento mons est aptare sigello,
 Lavas cerra regis, faleati cominus enses.
 Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
 Oebale, quem generasse Telon Sebetide nympha
 Fextur, Teleboum Capreas cum regna teneret.

Jam senior, patriis sed non & filius arvis
 Contentus, latè jam tum ditione premebat
 Sarrahes populos, & quæ rigat æquora Sarnus;
 Quique Rufas, Batulumq; tenent, atq; arva Celennæ;
 Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ.
 Teutonico risu soliti torquere catejas,
 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex;
 Ærataque micant peltæ, micat æreus ensis.
 Et te monrosæ misere in prælia Nursæ,
 Ufens, insignem fama, & felicibus armis,
 Horrida præcipuè sui gens, assuetaque multo
 Venatûm morum, duris Æquicola glebis.
 Armati terram exercent, semperque recentes
 Convectare juvat prædas, & vivere raptis.
 Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,
 Fronde super galeam, & felici comptus oliva;
 Archippi regis missu, fortissimus Umbro,
 Vipereo generi, & graviter spirantibus hydriis
 Spargere qui somnos cantuque, manuque solebat;
 Mulcebatque iras, & morsus arte levabat,
 Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
 Evaluit, neque cum juvere in vulnere cantus
 Somniferi, & Maris quæsitæ in montibus herbæ.
 Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
 Te liquidi flevère lacus.
 Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
 Virbius, insignem quem mater Aricia misit,
 Eductum Ægeriæ lucis, Hymettia circum
 Litora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ;
 Namq; ferunt fama, Hippolytû, postquàm arte novercæ
 Occideris, patriasque expleris sanguine pœnas.
 Turbaris distractus equis, ad sidera rursus
 Ætheriæ, & superas cœli venisse sub auras,
 Pœoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
 Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
 Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
 Ipse repertorem medicinæ talis, & artis
 Fulmine Phœbigenam Sægyias detrussa ad undas;
 At Trivia Hippolytum secreta alma recondit
 Sedibus, & nymphæ Ægeriæ, nemorique relegat;
 Solus ubi in silvis Italis ignobilis ævum
 Exigeret, versoque ubi no mine Virbius esset,
 Unde etiam Triviæ templo, lucisque sacratæ
 Cornipedes arcentur equi, quod litore currum

Et juvenem monstros pavidum effudere marinis;
 Filius ardentem haud secius æquore campi
 Exercebas equos, curruque in bella ruebat.
 Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
 Cui triplici crinita jubagalea alta Chimæram
 Sustinet, Ætnæos efflantem faucebus ignes.
 Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis,
 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae,
 At lævem elypeum sublati cornibus Jo
 Auro insignibat, jam setis obsita, jam bos;
 Argumentum ingens: & custos virginis Argus;
 Calasque amnem fundens pater Inachus urna.
 Insequitur nimbus peditum, elypeastaque totis
 Agmina densantur campis, Argivæque pubes,
 Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani;
 Et Sacrae acies, & picti scuta Labii:
 Qui saltus, Tiberine, tuos, sacraque Numici
 Litus arant, Rusulosque exercent vomere colles;
 Circumque jugum, quæ Juppiter Auxurus avis
 Præsidere, & viridigaudens Feronia ludos:
 Qua Saxæ jaces atra palus, gelidusque per imas
 Quærit iter valles, atque in mare conditur Usens.
 Hos super adveni Volscæ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
 Bellatrix. non illa colo, calathifve Minervæ
 Fœmineæ assucta manus, sed prælia virgo
 Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.
 Illa vel intactæ segetis per summa volares
 Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
 Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis
 Ferres iter, celeres nec tingeres æquore plantas:
 Illa omnis tectis, agrisque effusa Juventus,
 Turbaque miratur matrum, & prospectat euntem;
 Attonitis inhians animis, ut regius ostro
 Velea honos læves humeros, ut fibula erinem
 Auro internectas, Lyciam ut gerat ipsa pharetram;
 Et pastoralem præfixa cuspidem myrtum,

Fine Libri Septimi Æneidos.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Octavus.

ARGUMENTUM:

Belli signum Turnus ex Laurenti arce proponit ; Læ-
tisque totius , finitimarumque urbium sibi auxilia
adjungit . Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur ,
ut cum periculi similitudo , ad belli societatem impellas .
Quibus rebus permotus Æneas , copiarumque suarum pau-
citati diffidens , Tiberini monitu , adverso fluminis in ea
loca subuekitur , in quibus postea Roma condita fuit :
Evandrique regis , qui ex Arcadia profugus in Palatino
monte oppidum nomine Pallanteum condiderat , auxilium
implorat . Evander Æneam , adventus ejus causa co-
gnita , benignè hospitio excipit , sacrisque Herculis , qui-
bus tum intentus erat , adhibitis , causam , ritusque sa-
crificii edocet , locaque ejus tractus nobiliora obiter hospiti
recenset . Postridie Æneas equitum quadringentorum
subsidio adjunctus , quibus præerat Pallas unicus Evandri
filius , partem copiarum secundo flumine ad suos remittit :
ipse cum reliquis Agillam , florentissimam Tyrrhenorum
civitatem , petit , cui cum Mezentio , quem ob intoleran-
dam crudelitatem regno expulerat , internecina odia in-
tercedeant . Interim Vulcanus uxoris blanditiis adductus
privigno suo arma fabricatur , eademque a Venere ad
Æneam deferuntur : qui armorum pulchritudine delecta-
tus , cum cætera omnia , tum clypeum in primis , qui res
a posteritate sua strenue gerendas habebat depictas , stu-
diosè admiratur . Elegancia multum , ac eruditionis habet
hic liber , cum propter alia , tum in primis propter orationes
artificiosas , digressiones in historias , amplificationesque
rerum a descriptionibus , in quibus omnibus Poeta sum-
mam se oratorem ostendit ,

T belli signum Laurentii Turnus ab ar-
ce

Extulit, & rauco strepuerunt cornua
cantu;

Utque arces concussis equos, utque
impulit arma;

Exemplo turbati animi: simul omnes
remulit

Conjurat trepido Latium, sævitque iuventus
Efferat. Ductores primi Messapus, & Ufens,
Contemptorque Deum Mezentius undique cogunt
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.

Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros,
Advectum Æneam classi, victosque Penates

Inferre, & fatiis Regem se dicere posci,

Edoceat, anultasque viro se adungere gentes

Dardanio: & latè Latio increbrescere nomen.

Quid struat his cœptis, quem, si fortuna sequatur,

Eventum pugnae cupias, manifestius ipsi,

Quam Turno Regi, aut Regi apparere Latino.

Talis per Latium: quæ Laomedontius Heros

Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:

Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc;

In partesque rapit varias, perque omnia versat:

Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis

Sole percussum, aut radiantis imagine Lunæ;

Omnia pervolat latè loca, jamque sub auras

Erigitur, summique ferit laquearia tecti.

Nox erat, & terras animalia fessa per omnes

Alitum, pecudumque genus sopor altus habebat;

Cum pater in ripa, gelidique sub ætheris axe

Aneas tristi turbatus pectora bello

Procubuit, seramque dedit per membra quietem.

Hinc Deus ipse loci fluvio Tiberinus amœno

Populeas inter senior se attollere frondes

Visus: cum tenuis glauco valebat amictu

Carbasus, & crines umbrosa tegebat arundo:

Tum sic affari, & curas his demere dictis.

O fate gente Deum, Trojanam ex hostibus urbem

Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,

Expectare solo Laurenti, arvisque Latinis:

Hic tibi certa domus, certi (ne absiste) Penates;

Neu

Neu belli terrere minis . Tumor omnis , & iræ
Concessere Deum .

Iamque tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)

Litoreis ingens inventa sub illicibus sus

Triginta capitem fœtus enixa jacebit ,

Alba solo recubans , albi circum ubera nati .

Hic locus urbis erit , requies ea certa laborum .

Ex quo ter dens urbem redeuntibus annis

Ascanius elati condet cognominis Albam .

Haud incerta cano : nunc quæ ratione , quod instat .

Expeditas victor , paucis , adverte , docebo .

Arcades his oris , genus a Pallante profectum ,

Qui regem Evandrum comites , qui signa secuti ,

Delegere locum , & posuere in montibus urbem .

Pallantius proavi de nomine Pallanteum .

Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina :

Hos castris adhibe socios , & fœdera junge .

Ipse ego te ripis , & recto flumine ducam .

Adversum remis superes subvectus ut amnem .

Surge , age nate Dea , primisque cadentibus astris

Junoni fer ritè preces , irasque minasque

Supplicibus supera votis : mihi victor honorem

Per solves . Ego sum , plenus quem flumine cernis .

Strigentem ripas , & pinguis culta secantem ,

Caruleus Tibris , cœlo gratissimus amnis .

Hæc mihi magna domus , celsis caput urbibus exit .

Dixit , deinde lacu fluvius se condidit alto

Ima petens . nox Æneam , somnusque reliquit .

Surgit , & ætheris spectans orientia Solis

Lumina , ritè cavis undam de flumine palmis

Sustulit , ac tales effudit ad æthera voces :

Nymphæ Laurentes , Nymphæ , genus omnibus unde est

Tuque o Tibri tuo genitor cum flumine sancto ,

Accipite Æneam , & tandem arcete periculis .

Quo te cunque lacus miserantem inco mmoda nostræ

Fonte tenet , quocunque loco pulcherrimus exis .

Semper honorem meo , semper celebrare donis .

Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum .

Adsis o tandem , & proprius tua numina firmes .

Sic memorat , geminasque legit de classe biremes .

Remigioque aptat , socios simul instruit armis .

Ecce autem subitum , atq; oculis mirabile monstrum :

Candida per silvam cum fœtu concolor albo

Procubuit , viridique in litore conspicitur sus .

Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno
 Mactat sacra ferens, & cum græge sistis ad aram.
 Tibiis ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
 Lenit, & tacita refluens ita substitit unda,
 Mitis ut in morem stagni, placidaque paludis
 Sternere æquor aquis, remous luctamen abesset.
 Ergo inter inceptum celerant rumore secundo,
 Labitur unctæ vadis abies, mirantur & undæ,
 Miratur nemus insuetum fulgentia longè
 Souta virum fluvio, pictasque innare carinas.
 Olli remigio noctemque, diemque fatigant,
 Et longos superant flexus, variisque teguntur
 Arboribus, viridisq; secant placido equore silvas.
 Sol medium cæli conscenderat igneus orbem,
 Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
 Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cælo
 Equavis, tunc res inopes Evandrus habebas.
 Ocyus advertunt proras, urbiq; propinquant.
 Fortè die solemnem illo Rex Arcas honorem
 Amphitryoniadæ magno, Divisque ferebat
 Antè urbem in Iuco; Pallas hinc filius una,
 Una omnes juvenum primi, pauperque Senatus
 Thura dabant, trepidusque cruor fumabat ad aras.
 Ut celsas videre rates, atque inter opacum
 Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis,
 Terrentur visu subito, cunctique relictis.
 Consurgunt mensis: audax quos rumpere Pallas
 Sacra vetas, raptoque volat telo obvius ipse.
 Et procul et tumulo, Juvenes, quæ causa subegit
 Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
 Quigenus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
 Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
 Paciferæque manu-ram prætendit olive:
 Trojugenas, ac vela vides inimica Latinis,
 Quos illi bello profugos egere superbo.
 Evandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
 Dardanix venisse duces, socia arma rogantes.
 Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
 Egredere, o quicumque es, ait, coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succede Penatibus hospes:
 Accepitque manu, dextramque amplexus inhaesi.
 Progressi subeunt Iuco, fluviumque relinquunt.
 Tum Regem Æneas dictis affatur amicis:
 Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,

Et vista comptos voluit prætereare ramos :
 Non equidem extimui, Danaum quod ductor, & Arcas;
 Quodque a stirpe fores geminis conjunctus Atridis,
 Sed mea me virtus, & sancta oracula Divum,
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjunxere tibi, & satis egere volentem.
 Dardanus Iliacæ primus pater urbis, & auctor;
 Electra (ut Grati perhibent) Atlantique cretus;
 Advexitur Teucros: Electram maximus Atlas
 Edidit, ætherios humero qui sustinet orbes,
 Vobis Mercurius pater est, quam candida Maja
 Cyllenes gelido conceptum vertice fudit:
 At Majam (auditis si quicquam credimus) Atlas;
 Idem Atlas generas, cœli qui sidera tollit,
 Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus non Legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi, meme ipse, meumque
 Obseci capus, & supplex ad limina veni.
 Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur, nos si pellant, nihil abfore credunt;
 Quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant;
 Et mare, quod supra, teneant, quodque alluit infra.
 Accipe, caput fidem: sunc nobis fortia bello
 Pectora, suna animi, & rebus spectata juvenis
 Dixeras Æneas. Illeos, oculosque loquentis
 Jamdudum, & totum lustrabat lumine corpus.
 Tunc sic pauca refert? Ut te, fortissime Teucrum;
 Accipio, agnoscoque libens! ut verba parentis,
 Ut vocem Anchisæ magni, vultumque recordor!
 Nam memini Hefiones visentem regna sororis,
 Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem;
 Protinus Arcadiæ gelidos invisere fines.
 Tum mihi prima genas vestibat flore juventa;
 Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipsam
 Laomedontiadem: sed cunctis altior ibat
 Anchises, mihi mens juvenili ardebat amore
 Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.
 Accessit, & cupidus Phenei sub mœnia duxi.
 Ille mihi insignem pharetram, Lyciasque sagittas
 Descedens, clamydemque auro dedit intertextam,
 Frænaque bina, meus, quæ nunc habes aurea Pallas;
 Ergo & quam petitis, juncta est mihi fœdere dextra;
 Et lux cum primum terris se erastina reddet,
 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.

Interea sacra hæc, quando huc venistis amici?
 Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
 Nobiscum, & jam nunc sociorum assuescite mensis.
 Hæc ubi dicta, dapes jubet, & sublata reponi
 Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili;
 Præcipuumque toro, & villosi pelle leonis
 Accipit Æneam, solioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim, aræque sacerdos
 Viscera, tota ferunt taurorum, oneratque canistris.
 Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
 Velcitur Æneas simul, & Trojana juvenus
 Perpetui tergo bovis, & lustralibus exsis.
 Postquam exempta famos, & amor compressus edendi,
 Rex Evandrus ait: Non hæc solemnia nobis,
 Hæc ex mores dapes, hanc tanti numinis aram
 Vana superstisio, veterumve ignara decorum
 Imposuit, sevis, hospes Trojane, periclis.
 Servati facimus, meritosque novamus honores.
 Jam primum saxis suspensam hang adspice rupem:
 Disjectæ procul moles deferraque montis.
 Stet domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunea fuit vasto sub mota recessu.
 Semi hominis Caci; facies quam dira tegebat,
 Solis inaccessam radiis, semperque recenti
 Cæde tepebat humus, foribusque affixa superbis.
 Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
 Huius monstro Vulcanus erat pater, illius atros.
 Ore vomens ignes magna se mole ferebat.
 Attulit & nobis aliquando optantibus ætas.
 Auxilium, adventumque dei. nam maximus ultor,
 Tergemini necesse Geryonis, spoliisque superbus.
 Alcides aderat, taurosque hæc victor agebat
 Ingentes, vallemque boves, amnemque tenebant.
 At furis Caci mens effera, nequid inausum,
 Aut intentatum scelerisve, dolive fuisset,
 Quatuor a stabulis præstanti corpore tauros
 Avertit, totidem forma superante juvencae:
 Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
 Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
 Indicis raptos saxo occultabat opaco.
 Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
 Interea cum jam stabulis saturat moveret
 Amphitryoniades armenta, abiturumque pararet.
 Discessu mugire boves, atque omne querelis.

Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
 Reddidit una botum vocem, vastoque sub antro
 Mugit, & Caci spem custodita fefellit.
 Hic vero Alcidae furiis exarserat atro
 Felle dolor. rapit arma manu, nodisque gravatum
 Robur, & aerii cursu petit ardua montis.
 Tum primum nostri Cacus videre timentem,
 Turbatumque oculis: fugit illicet ocyor Euro;
 Speluncamque petit. pedibus timor addidit alas;
 Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
 Dejecit saxum, ferro quod, & arte paterna
 Pendebat, fultosque emunit obice postes;
 Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
 Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,
 Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
 Lustrat Aventini montem; ter saxea tentas
 Limina nequidquam; ter festus valle resedit:
 Stabat acuta silex, præcisus undique saxis,
 Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
 Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
 Hanc, ut prona iugo levum incumbebat ad amnem,
 Dexter in adversum nitens concussit, & imis
 Avulsam solvit radicibus; inde repente
 Impulsi, impulsu quo maximus insonat æther.
 Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
 At specus, & Caci detecta apparuit ingens
 Regia, & umbrosæ penitus patuere cavernæ:
 Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens
 Inferans referat sedes, & regna recludat
 Pallida, diis invisæ, superque immane barathrum
 Cernatur, trepidentque immisso lumine manes.
 Ergo insperata deprensam in luce repentem,
 Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem
 Desuper Alcides tellis premit, omniaque arma
 Advocat, & ramis, vastisque molaribus instat.
 Ille autem (neq; enim fuga jam super illa periculi est)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Evomit, involvitque domum caligine cæca;
 Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
 Fumiferam noctem, committit igne tenebris.
 Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
 Præcipiti jecit saltu, qua plurimus undam
 Fumus agit, nebullaque ingens specus æstuat atra.
 Hic Cacus in tenebris incendia vana vomentem,

Corripit in nodum complexus, & angit inhaerens
 Filios oculos, & sicum sanguine guttur.
 Panditur extemplo foribus domus atra revulsis;
 Abstractaque boves, abjurataque rapinae
 Caelo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
 Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
 Terribiles oculos, vultum, villosaque fetis
 Pectora semiferi, atque extinctos fancibus ignes.
 Ex illo celebratus honos, laetique minores
 Servavere diem? primusque Potitius auctor,
 Et domus Herculei custos Pinaria sacri
 Hanc aram Iuco statuit, quæ maxima semper
 Diceretur nobis, & erit quæ maxima semper.
 Quare agite, o juvenes, tantarum in munere laudum
 Cingite fronde comas, & pocula porcite dextris,
 Communemque vocate deum, & date vina volentes.
 Dixerat, Hercules bicolor cum populus umbra
 Velavitque comas, foliisque innexa pependit,
 Et sacer implevit dextram scyphus. ocyus omnes
 In mensam læti libant, divosque precantur.
 Devexo interea proprior su vespere Olympo:
 Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant;
 Pellibus in morem cincti, flammæque ferebant.
 Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
 Dona ferunt, cumulentque oneratis lancibus aras.
 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum
 Populeis adsunt evincti tempora ramis.
 Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
 Herculeas, & facta ferunt, ut prima noveret
 Monstra manu, geminosque premeas eliserit angues.
 Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
 Trojamque, Oechaliamque. ut duros mille labores
 Rege sub Eurystheo, fati Junonis iniquæ,
 Pertulerit. Tu nubigenas, invictæ, bimembres;
 Hylæumque. Pholæumque manu, tu Cressima cæcis
 Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.
 Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci,
 Ossa super recubant antro semesa cruento:
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhæus
 Arduus, arma tenens, non te rationis egentem
 Lernaus turba capitum circumfretis anguis.
 Salve vera Jovis proles decus addite Divi:
 Et nos, & tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant, super omnia Casi

Ipseque adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum
 Consonat omne nemus strepitu, collectque resultant;
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
 Perfectis referunt. ibat rex osibus ævo;
 Et comitem Æneam juxta, namque tenebat *Æneid*
 Ingrediens, varioque viam sermone levabat;
 Miratur, facilesque oculos feri omnia circum
 Æneas, capiturque locis, & singula lætus
 Exquirique, auditque virum monumenta priorum.
 Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arsis;
 Hæc nympha indigenæ Fauni, nymphæque tenebant;
 Genique virum truncis, & duro robore nata;
 Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere sauros
 Aut componere opes norant, aut parere parto,
 Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
 Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
 Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis;
 Is genus indocile, ac dispersum montibus alais
 Composuit, legesque dedit, Lariumque vocari
 Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
 Aureaque, ut perhibent, illo sub rege sacre
 Sæcula. sic placida populos in pace regebat;
 Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
 Et belli rabies, & amor successit habendi.
 Tum manus Ausoniæ, & gentes venerè Sicant;
 Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
 Tum reges, asperque immani corpore Tibris.
 A quo post Itali fluvium cognomine Tibrim
 Diximus: amisit verum ventus Albula nomen;
 Me pulsum patriæ, pelagique extrema sequentem.
 Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
 His posuere locis, matrisque egere tremenda
 Carmentis nymphæ monita, & deus auctor Apollo;
 Vix ea dicta: dehinc progressus monstrat & aram,
 Et Carmentalem Romano nomine portam;
 Quam memorant nymphæ priscum Carmentis honore
 Vatis fastidias: cecinit quæ prima futuros
 Æneadas magnos, & nobile Pallanteum
 Hinc lucum ingentem, quem Romulus æcer Asylum
 Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal,
 Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
 Neenon & sacri monstrat nemus Argiletæ,
 Testaturque locum, & lethum docet hospitis Argiæ;
 Hinc ad Tarpejam sedem, & Capitolia ducis
Aurea

Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
 Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
 Diraloci: jam tum silvam, saxumque tremebant.
 Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem
 (Quis deus, incertum est) habitat deus: Arcades ipsum
 Credunt se vidisse Jovem, cum saepe nigrantem
 Agida concuteres dextra, nimbosque eiceret.
 Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
 Reliquias, veterumque vides monumenta virorum.
 Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
 Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
 Talibus inter se dictis ad tecta subibant
 Pauperis Evandri, passimque armenta videbant
 Romanoque foro, & lauis mugire Carinis.
 Us ventum ad sedes, Hæc, inquit, limina victor
 Alcides subiit, hæc illum regia cepit.
 Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum
 Finge deo, rebusque veni non asper egenis,
 Dixit, & angustis subter fastigia tecti
 Ingentem Aneam duxit, stratisque locavit
 Effultum foliis, & pelle Libystidis ursæ.
 Nocturnis, & fuscis tellurem amplectitur alis
 At Venus hæud animo nequidquam exterrita mater,
 Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis auro:
 Incipit, & dictis divinum adspirat amorem.
 Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 Debita, casurasque inimicis ignibus arces,
 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 Artis, opisque tuæ: nec te, carissime conjux,
 Incassum ve tuos volui exercere labores:
 Quamvis & Priami deberem plurima natæ,
 Et durum Aneæ flevissem sæpe laborem.
 Nunc Jovis imperiis Rutulorum constitit otis:
 Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi numen
 Arma rogo genitrix nato, te filia Nerei,
 Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
 Aspice, qui cocant populi, quæ menia clausis
 Ferrum acuant portis in me, exsidiumque meorum.
 Dixerat, & niveis hinc, atque hinc diva lacertis
 Cunctantem amplexu molli fovea. ille repente
 Accepit solitam flammam, notusque medullas
 Intra vit calor, & labefacta per ossa cucurrit:
 Non secus, atque olim tonitru cum rupta corusco
 Ignea

Ignea rima micans percurrit lumine nimbos .
 Sensit lata dolis , & formæ conscia conjux .
 Tum pater æterno fatur devictus amore .
 Quid causas petis ex alto ? fiducia cessit
 Quo tibi diva mei ? similis si cura fuisset ;
 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset ;
 Nec pater omnipotens Trojam , nec fata vetabant
 Stare , decemque alios Priamum superesse per annos ;
 Et nunc si bellare paras , atque hæc tibi mens est ,
 Quidquid in arte mea possunt promittere curæ :
 Quod fieri ferro , liquidove potest electro ,
 Quantum ignes , animæque valent , absiste precando
 Viribus indubitare tuis , Ea verba loentus
 Optatos dedit amplexus , placidumque petivis
 Conjugis infusus gremio per membra soporem .
 Inde ubi prima quies medio jam noctis abactæ
 Curriculo expulerat somnum , cum femina primum ;
 Cui tolerare colo vitam , tenuique Minerva ,
 Impositum cinerem , & sopitos suscitât ignes ,
 Noctem addens operi , famulasque ad lumina longo
 Exercet penso , castumque servare cubile
 Conjugis , & possit parvos educere natos ;
 Haud secus ignipotens , nec tempore segnior illo
 Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit .
 Insula Sicanium juxta latus , Æoliamque
 Eligitur Liparen , fumantibus ardua saxis ;
 Quam subter specus , & Cyclopum exesa caminis
 Antra Ætnæa tonant , validique in eudibus ictus
 Auditi referunt gemitum , striduntque cavernis
 Stricturæ Chalybum , & fornacibus ignis anhelat ;
 Vulcani domus , & Vulcania nomine tellus .
 Huc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto .
 Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro ,
 Brontesque , Steropesque , & nudus membra Pyraemon .
 His informatum manibus , jam parte polita ,
 Fulmen erat , toto genitor quæ plurima cœlo
 Defecit in terras , pars imperfecta manebat .
 Tres imbris torti radios , tres nubes aquosæ
 Addiderant , rutili tres ignis , & alacris Austris .
 Fulgores nunc terrificos , sonitumque , metumque
 Miscbant operi , flammisque sequacibus iras .
 Parte alia Marti currum , rotasque volucres
 Instabant , quibus ille viros , quibus excitat urbes ;
 Ægidaque horrificam , turbata Palladis arma ,

Certatim squamis serpentum, auroque polibant;
 Connexosque angues, ipsamque in pectore divæ
 Gorgona defecto vertentem lumina collo.
 Tollite cuncta, inquit, ceptosque auferte labores.
 Ætnei Cyclopes, & huc advertite mentem.
 Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra;
 Precipitate moras. Nec plura effatus, at illi
 Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
 Sortiri. fluit æ: rivis, aurique metallum;
 Vulnificusque chalybs vasta fornace liquefit:
 Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
 Tela Latinorum, septenosque orbibus orbes
 Impediunt. alii ventosis foliibus auras
 Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
 Æra lacu: gemit impositis incudibus antrum.
 Illi inter sese multa vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci foreipe massam.
 Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
 Evandrum ex humili lecto lux suscitât alma,
 Et matutini volucrum sub culmine cantus.
 Consurgit senior, tunicaque inducitur artus:
 Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
 Tum lateri, atque humeris Tegzum subligat ensens;
 Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.
 Necnon & gemini custodes limine ab alto
 Procedunt, gressumque canes comitantur herilem:
 Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat
 Sermonum memor, & promissi muneris heros;
 Nec minus Æneas se matutinus agebat:
 Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
 Congressi jungunt dexteras, mediisque residua
 Ædibus, & licito tandem sermone fruuntur.
 Rex prior hæc.
 Maxime Teucrorum ductor, quo sospite numquam
 Res equidem Trojæ victas, aut regna faceror,
 Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
 Exigæ vires: hinc Thusco claudimur anni:
 Hinc Rutulus premis, & murum circumsonat armis.
 Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis
 Jungere castra paro: quam fors inopina salutem
 Ostendat, fatis huc se poscensibus affers.
 Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
 Urbis Agyllinæ sedes: ubi Lydia quondam

Gens bello præclara jugis infedit Etruscis :
 Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
 Imperio , & sevis tenuit Mezentius armis .
 Quid memorem infandas cædes , quid facta tyranni
 Effera ? dii capiti ipsius , generique reseruent .
 Mortua quin etiam jungebat corpora vivis ,
 Componens manibusque manus , atque oribus ora ;
 Tormenti genus , & sanie , taboque fluentes
 Complexu in misero longa sic morte necabat .
 At fessi tandem cives infanda furentem
 Armati circumstant , ipsumque , domumque :
 Obtruncant socios , ignem ad fastigia jactant .
 Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
 Confugere , & Turni defendier hospitis armis .
 Ergo omnis furis surrexit Etruria justis :
 Regem ad supplicium præsentî Marte reposcunt :
 His ego te , Ænea , ductorum millibus addam ,
 Toto namque fremunt condensæ litore pupper .
 Signaque ferre jubent , retinet longævus haruspex
 Fata canens ; O mæonia delecta juvenus ,
 Flos veterum , virtusque virum , quos justus in hostem
 Fert dolor , & merita accendit Mezentius ira :
 Nulli fas Italo tantam suajungere gentem ,
 Externos oprate duces . Tum etrusca resedit
 Hoc acies campo , monitis exterrita divum .
 Ipse oratores ad me , regnique coronam
 Cum sceptro misit , mandatque insignia Tarchon ,
 Succedam castris , Tyrrhenaque regna capeßam .
 Sed mihi rarda gelu , sæclisque effæta senectus
 Invidet imperium , seræque fortia vires .
 Gnatum exhortarer , ni missus matre Sabella
 Hinc partem patriæ traheret . tu , cujus & annis ,
 Et generi fatum indulget , quem numina poscunt ,
 Ingredere , o Teuenum , atque Italum fortissime ductor
 Hunc tibi Præterea , spes , & solatia nostri ,
 Pallanta adjungam , sub te tolerare magistro
 Militiam , & grave Martis opus , tua æternæ facta
 Assuefeat , primis & te miretur ab annis .
 Arcades huic equites bis centum , robora pubis
 Lecta dabo , totidemque suo tibi nomine Pallas .
 Vix es fatus erat , defixique ora tenebant
 Æneas Anchisiades , & fidus Achates ,
 Multaque dura suo tristi cum corde putabant ;
 Ni signum cælo Cytherea dedisset aperto ,

Namque im proviso vibratus ab æthere fulgor
 Cum sonitu venit, & ruerè omnia visa repenti;
 Tyrrhenusque rubæ mugire per æthera clangor.
 Suspiciunt iterum atq; iterum fragor intonat ingens;
 Arma inter nubem cœli in regione serena
 Per sudum ruri Jare vident, & pulsa tonare.
 Obstupere animis alii, sed Trojus heros
 Agnovit sonitum, & divæ promissa parentis.
 Tum memoras; Ne vero hospes, ne quare profecto;
 Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo:
 Hoc signum cecinit missuram diva creatrix,
 Si bellum ingrueres, Vulcaniaque arma per auras
 Laturam auxilio.

Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
 Quas pænas mihi, Turne, dabis quam multa sub undas
 Scuta virum, galeasque, & fortia corpora volves,
 Tibi pater! poscant acies, & fœdera rumpant.
 Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto,
 Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
 Excitat: externumque larem, parvosque penates
 Lætus adit: mactat lectas de more bidentes:
 Evandrus pariter, pariter Trojana juvenus.
 Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
 Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
 Præstantes virtute legit: pars cætera prona
 Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
 Nuntia ventura Ascanio rerumque, patrisque.
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
 Ducunt exsortem Æneæ, quem fulva leonis
 Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
 Fama volat parvam subito vulgata per urbem,
 Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
 Vota metu duplicant matres, propiusque periclo
 It timor, & major Martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
 Hæret in expletum lærymans, ac talia fatur,
 O mihi præteritos referat si Jupiter annos,
 Qualis eram, cum primam ætatem Pergeſte sub ipsa
 Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
 Et regem hæc Herilium dextra sub Tartara misi,
 Nascenti cui tres animas Feronia mater,
 Horrendum discu, dederat: terna arma movenda:
 Ter letho sternendus erat: cui tum tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra, & rotidem exiit armis.

Non

Non ego nunc dulci amplexu divelleret usquam,
 Gnate, tuo, neque finitimus Mezentius unquam
 Huic capiti insultans, tot ferro sæva dedisset
 Funera, tam multis viduasset civibus urbem,
 At vos, o superi, & divum tu maxime rector
 Jupiter, Areadii quæso miserescite regis,
 Et patrias audite preces: si numina vestra
 Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant;
 Si visurus eum vivo, & venturus in unum,
 Vitam oro, patiar quemvis durare laborem.
 Sin aliquem infandum casum fortuna minaris;
 Nunc o, nunc liceat crudelem abrumpere vitam;
 Cum curæ ambigæ, dum spes incerta futuri:
 Dum te care puer, mea sera, & sola voluptas,
 Complexu teneo: gravior ne nuncius aures
 Vulneres. Hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat: famuli collapsum in recta ferebant.
 Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
 Æneas inter primos, & fidus Achates:
 Inde alii Trojæ proceres, ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde, & pictis conspectus in armis;
 Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda.
 (Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes)
 Extulit os sacrum cælo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
 Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum;
 Est ingens gelidum lucus prope Cærisis amnem,
 Religione patrum latè sacer: undique colles
 Inclusere cavi, & nigra nemus abiete cingunt.
 Silvano fama est vereris sacrasse Pelasgos,
 Arvorum, pecorisque deo, lucumque, diemque,
 Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
 Haud procul hinc Tærho, & Tyrrheni tura tenebant
 Castra locis: celsique omnis de colle videri
 Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
 Huc pater Æneas, & bella lecta juvenus
 Succedunt, fessique & equos, & corpora curant;
 At Venus ætherio. inter dea candida nimbos
 Dona ferens aderat, natumque in valle reducta
 Ut procul e gelido secretum flumine vidit,
 Valibus effata est dictis, sequat obruta uliro:

En perfecta mei promissa conjugis arte
 Munera: ne mox aut Laurentes, nate, superbos;
 Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum,
 Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
 Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
 Ille deæ donis, & tanto lætus honore,
 Expleri nequit: atque oculos per singula volvit
 Miraturque, interque manus, & brachia versat
 Terribilem cristis galeam, flammæque vomentem;
 Fatiferumque ensen, loriceam ex ære rigentem,
 Sanguineam, ingentem: qualis cum ærula nubes
 Solis inardescit radiis, longeque refulget.
 Tum lavas ocreas electro, auroque recocto;
 Hastamque, & clypei non enarrabile textum:
 Illic res Italas, Romæque triumphos,
 Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi;
 Fœderat ignipotens: illic genus omne futuræ
 Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella
 Fecerat, & viridi fœtam Mavortis in antro
 Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
 Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
 Impavidos, illam tereti cervice reflexam
 Mulcere alternos, & corpora fingere lingua:
 Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas
 Confessu cavæ, magnis Circensibus actis,
 Addiderat, subitoque novum consurgere bellum
 Romulidis, Tatiusque seni, Coribusque severis;
 Post iidem inter se posito certamine reges
 Armati Jovis ante aras, paterasque tenentes
 Stabant, & cæsa jungebant fœdera porca.
 Haud procul indè citæ Metium in diversa quadrigæ
 Distulerant: (at tu dictis, Albane, maneres)
 Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 Persilvam, & sparsi rorabant sanguine vepres:
 Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
 Accipere, ingensque urbem obsidione premebat
 Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
 Illum indignanti similem, similemque minanti
 Aspiceres, pontem auderes quod vellere Coles;
 Et fluvium vinclis innare: Cœlia ruptis.
 In summo custos Tarpejæ Manlius arsis
 Stabat pro templo, & Capitoliæ celsa tenebat;
 Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 Atque his auratis volitans argenteus anser

Porticibus, Gallos in limine adesse, canebat,
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defensi tenebris, & dono noctis opacæ.

Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis:

Virgatis lucent sagulis: sum lactea colla

Auro innectuntur: duo quisque alpina coruscant

Gasa manu, fœtis protecti corpora longis.

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupereos,

Lanigerosque apices, & lapsa ancylia cœlo

Extuderit: castæ ducebant sacra per urbem

Pilæntis matres in mollibus. Hinc procul addis

Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:

Et scelerum pœnas, & te, Catilina, minaci

Pendentem scopulo, furiarumque ora trementem:

Secretosque pios, his dantem jura Catonem.

Hæc inter tumidi latè maris ibat imago

Aurea: sed fluctu spumabant ærula cano:

Et circum argento clari Delphines in orbem

Æquora vertebant caudis, æstumque secabant:

In medio classes aratas, Actia bella

Cernere erat, totumque instructo Marte videres

Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.

Hinc Augustus agens Italos in prælia Caesar

Cum patribus, populoque, penatibus, & magnis diis

Stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammæ

Lætæ vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.

Parte alia ventis, & diis Agrippa secundis

Arduus, agmen agens, cui belli insigne superbum

Tempora navali fulgent rostrata corona.

Hinc ope barbarica, variisque Antonius armis

Victor ab auroræ populis, & litore rubro,

Ægyptum, viresque Orientis, & ultima secum

Eastra vehit, sequiturque (nefas) Ægypti a conjux:

Una omnes ruere, ac totum, spumare reductis

Convulsam remis, rostrisque stridentibus æquor.

Alta petunt: pelago credas innare revulsas

Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:

Tanta mole viri rurritis puppibus instans.

Stupea flamma manu, relique volatile ferrum

Spargitur: arma nova Neptunia cæde rubescunt;

Regina in mediis patrio vocat agmina fistro:

Nec dum etiam geminos a tergo respicit angues.

Omnigenumque deum monstra, & latrator Anubis

Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minerva

Vela tenent : sævis medio in certamine Mavors,
 Cælarus ferro , tristesque ex æthere Diræ,
 Et scissa gaudens vadit Discordia palla ,
 Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello ;
 Actius hæc æcernens arcum intendebat Apollo
 Desuper : omnis co terrore Aegyptus , & Indi ;
 Omnis Arabs , omnes vertebant terga Sabæi .
 Ipsa videbatur ventis regina vocatis
 Vela dare , & laxos jam jamque immittere funes ;
 Illam inter cædes pallentem morte futura
 Fecerat ignipotens , undis , & Japyge ferri .
 Contra autem magno morientem corpore Nilum ;
 Pandentemque sinus , & tota veste vocantem
 Caruleum in gremium , latebrosa que flumina victor ;
 At Cæsar triplici inuestus Romana triumpho
 Mœnia , diis Italæ votum immortale sacras ,
 Maxima tercentum tota delubra per urbem .
 Lætitiæ , ludisque vix , plausuque fremebant :
 Omnibus in templis matrum chorus , omnibus aræ
 Ante aras terram cæsi stravere juvenes .
 Ipse sedens niveo candentis limine Phœbi ,
 Dona recognoscit populorum , aptasque superbis
 Postibus : incedunt victæ longo ordine gentes ,
 Quam varæ linguis , habitu sam vestis , & armis :
 Hic Nomadum genus , & discinctos Muleiber Afros ;
 Hic Lelegas , Carasque , sagittiferosque Gelonos
 Finxerat : Euphrates ibat jam mollior undis ;
 Extremique hominum Morini , Rhenusq; bisonis ;
 Indomitique Dacæ , & pontem indignatus Araxes ,
 Talia per clypeum Vulcani dona parentis
 Miratur , rerumque ignarus imagine gaudet ,
 Atollens humero famamque , & fama neporum :

Finis Libri Octavi Æneidæ

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Nonus.

ARGUMENTUM.

Absente Ænea, & in Tuscia conquirendis auxiliis occupato, Turnus a Junone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quam proximè ad hostes copias admovert. Qui cum suis se manibus continerent, neque equo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat ejus classis mater ex Idææ matris luto cæsa: quæ propter matris precibus adductus Jupiter naves omnes instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas convertit. Post hæc, imminente jam nocte, Turnus adversus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit, iis Messapum præficit. Interim consultantibus Trojanorum ducebus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo cum jaceret certiores, ultro eam provinciam suscipiunt Nisus, & Euryalus, conjunctissimum amicorum par: qui cum urbe emissi hostium excubias vino somnoque obrutas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spoliis exornant; verum cum instante jam luce, se recipere conantur, Volscensis equitibus conspectis, ad silvas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, & utaque errore impeditus in hostes incidit, & a Volscensibus, frustra deprecante Niso, confoditur. Nisus quoque, caso Volscente, & Euryali necis frenus vindicata, multis vulneribus confossus super amici corpus concidit. Capita hostis affixa in castra deferuntur, ubi a Trojanis & manibus agnita ingentem in urbe lætulum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat.

magna utrimque strages editur . Ibi Ascanius Numanum insolentius se jactantem sagittæ ictu interficit . Pandarus , & Bitias successu elati portam recludunt , hostesque subeuntes ingenti cæde propellunt . Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit , Trojanosque in fugam convertit . Tandem hostium multitudinem circumventus paulatim cedit ad eam oppidi partem , quæ fluvio alluitur , & , ut erat armatus , flumen transiens incolumis ad suos revertitur .

Tque ea diversa penitus dum parte geruntur ,

Irim de cælo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum : lueo tum fortè
parentis

Pilumai Turnus sacra vallesedebat .
Ad quem si roleo Thaumantias ore locuta est :

Turne , quod optasti divum promittere nemo
Auderet , valvenda dies en attulit ultro .
Æneas , urbe , & sociis , & classe relicta ,
Sceptra Palatini , sedemque petivit Evandri .
Nec satis : extremas Corym penetravit ad urbes ,
Lydorumque manum , collectos armat agrestes .
Quid dubitas ? nunc tempus equos , nunc poscere curtus .
Rumpe moras omnes , turbataque arripe castra ,
Dixit , & in cælum paribus se sustulit alis ,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum .
Agnovit juvenis , duplicesque ad sidera palmas
Sustulit , se tali fugientem est voce secutus .
Iri , decus cæli , quis te mihi nubibus actam
Deculit in terras ? unde hæc tam clara repente
Tempestas ? video medium discindere cælum ,
Palantesque polo stellas : sequor omnia tanta ,
Quisquis in arma vocat . Et sic effatus ad undam
Processit , summoque hausit de gurgite lymphas .
Multa deos orans , oneravitque æthera votis .
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis ,
Dives equum , dives pictæ vestis , & auri .
Messapum primas acies , postrema coercent
Tyrrhida juvenes : medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tepens , & toto vertice supra est .
Ceu septem surgens sedatis amnis alius
Per tacitum Ganges , aut pingui flumine Nilus ,
Cum

Cum refluat campis, & jam se condidit alveo.
 Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem,
 Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
 Primus ab adversa conclamat mole Cayeus:
 Quis globus, o cives, caligine volvitur atra?
 Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros:
 Hostis adest, cja ingenti clamore per omnes
 Condunt se Teucri, portas, & mœnia complent.
 Namque ita discedens præceperat optimus armis
 Æneas: si qua intercæ fortuna fuisset,
 Ne struere auderent aciem, neu credere campo:
 Castra modo, & turos servarent aggere muros.
 Ergo, etsi conferre manum pudor, iraque monstrat:
 Obiiciunt portas tamen, & præcepta facessunt,
 Armatique cavis expectant turribus hostem.
 Turnus ut antevolans tardum præcesserat agmen,
 Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
 Improvisus adest: maculis quem Thracius albis
 Portat equus, cristæque tegit galea aurea rubra.
 Equis erit mecum, juvenes, qui primus in hostem?
 En ais, & jaculum intorquens emittit in auras,
 Principium pugnae, & campo sese arduus infert.
 Clamorem excipiunt socii, fremituque sequuntur
 Horrisono: Teucrium mirantur inertia corda,
 Non æquodare se campo, non obvia ferre
 Arma viros, sed castra fovere. hunc turbidus, atque hunc
 Lustrat equo muros, aditumque per avia quatit.
 Ac, veluti pleno lupus insidiatus ovili,
 Cum fremitu ad caulas, ventos perpeffus, & imbres
 Nocte super media, tuti sub matribus agni
 Balarum exerceat: ille asper, & improbus ira
 Saxit in absentes: collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies, & sicca sanguine fauces:
 Haud aliter Rutulo muros, & castra tuenti
 Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet,
 Qua tentes ratione aditur, & qua via clausos
 Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor:
 Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus septem circum, & fluvialibus undis
 Invadit, sociosque incendia poscit ovantes,
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tum vero incumbunt: urget præsentia Turni.
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris,
 Diripuerunt focos, piceum fert fumida lumen

Tædæ, & commistam Vulcanus ad astra favillam;
 Quis Deus, o Musa, tam sæva incendia Teneris
 Avertis? tantos ratibus quis depulsa ignes?
 Dicite, præseæ fides factio, sed fama perennis.
 Tempore, quo primum Phrygia formabat in Ida
 Æneas classem, & pelagi petere alta parabat,
 Ipsa deum fertur genitrix Berecynthia magnum
 Vocibus his affata Jovem; Da, nate, petenti,
 Quod tua cara parens domito re poseit Olympo.
 Pinea silva mihi multos dilecta per annos,
 Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
 Nigranti picea, trabibusque obscurus acernis.
 Hæc ego Dardanio juveni, cum classis egeret,
 Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius urget.
 Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem;
 Neu cursu quassatz ullo, neu turbine venti
 Vincantur: prossi nostris in montibus ortas.
 Filius huic contra, torquet qui sidera mundi:
 O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
 Mortaline manufactæ immortale carinæ
 Fas habeant? certusque incerta pericula lustres
 Æneas? cui tanta deo permissa potestas?
 Immo, ubi defunctæ finem, portusque tenebunt
 Ausonios, olim quæcumque evaserit undis,
 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
 Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
 Æquoris esse deas: qualis Nereja, Cloto,
 Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
 Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes, atraque voragine ripas
 Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
 Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
 Debita complerant, cum Turni injuria matrem
 Admonuit sacris ratibus depellere tædæ.
 Hæc primum nova lux oculis effulsit, & ingens
 Visus ab Aurora æelum transcurrere nimbus,
 Idæique chori: tum vox horrenda per auras
 Excidit, & Troum Rutulorumque agmina completæ
 Ne trepidate meas Teucri defendere naves,
 Neve armate manus: maria antè exurere Turno,
 Quam sacras dabitur pinus: vos ite solutz,
 Ite deæ pelagi, genitrix jubet, & sua quæque
 Continuo puppes abruptum vincula ripis,
 Delphinumque modo demersis æquora rostris

Ima petunt. hinc virgineæ (mirabile monstrum)
 Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur,
 Quos prius æratæ steterant ad litorea proræ.
 Obstupere animis Rutuli, conterritus ipse
 Turbas Messapus equis, cunctatur & annis
 Rausa sonans, revocatq; pedem Tiberinus ab alto;
 At non audâq; cessit fiducia Turno,
 Ultro animos tollit dictis, atque inerepat ultro.
 Trojanos hæc monstra petunt, his Jupiter ipse
 Auxilium solitum eripuit, non tela, nec ignes
 Expectant Rutulos. ergo maria invia Teucris.
 Nec spes ulla fugæ, rerum pars altera adempta est;
 Terra autem in manibus nostris: tot millia gentes,
 Arma ferunt Italæ, nil me fatalia terrent,
 Si qua Phryges præ se jactant, responsa deorum.
 Sat fatis, Venerique datum est, tetigere quod arva
 Fertilis Ausoniae Troes: sunt & mea contra
 Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
 Coniuge prærepta. nec solos tangit Atridas
 Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
 Sed periisse semel fatis est: peccare fuisset
 Ante fatis, penitus modo non genus omne perosæ
 Fœmineum, quibus hæc mediæ fiducia valli,
 Fossarumque moræ, leti discrimina parva,
 Dant animos, an non viderunt mœnia Trojæ
 Neptuni fabricata manu considerare in ignes?
 Sed vos, o lecti, ferro quis scindere vallum
 Apparat, & mecum invadis trepidantia castra?
 Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
 Est opus in Teucros, addant se protinus omnes
 Etrusci socios: tenebras, & inertia furta
 Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
 Ne timeant, nec equi cæca condemur in alvo;
 Luce palam certum est igni circumdare muros.
 Haud sibi eum Danaïs rem, saxo, & pube Pelasga
 Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
 Nunc adeo, melior quoniam pars acta diu.
 Quod superest, læti benè gestis corpora rebus
 Procurate viri, & pugnam sperate parati.
 Interea vigilum excubiti oblidere portas,
 Cura datur Messapo, & mœnia cingere flammis.
 Bis septem Rutuli, muros qui milite servant,
 Delecti, ast illos septeni quemque secuti
 Purpurei cristis iuvenes, auroque corusei

Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras alienos.
Collucens ignes: noctem custodia ducis
Insomnem ludo.

Hæc super e vallis prospectant Troes, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesque, & propugnacula jungunt.
Tela gerunt. instant Mnestheus, acerque Sereftus:
Quos pater Æneas, si quando adversa vocarent,
Rectores juvenum, & rerum dedisse magistros:
Omnis per muros legio sortita periculum
Exubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est;
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides, comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celerem, levibusque sagittis.
Es juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
Ora puti prima signans intonsa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tum quoque communi portam statione tenebant,
Nisus ait: Diî ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique deus sit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magni
Mentagitat mihi, nec placida contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulorum habeas fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno vinoque soluti
Procubuerunt: silent latè loca: percipe porro,
Quid dubitem, & quæ nunc animo sentia surgat.
Æneam accersi populusque, patresque
Exposcunt. mitteque viros, cui certa reportent,
Si tibi, quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama fat est) tumulo videor repetire sub illo
Passe viam ad muros, & moenia Pallantes.
Obstupuit magno laudum percussus amore
Euryalus: simul his ardentem affatur amicum,
Me ne igitur socium summis adjungere rebus,
Nisi fugis? solum te in tanta pericula mitteam?
Non ita me genitor bellis affuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
Sublatum erudit, nec tecum talis gessi,
Magnanimum Æneam, & frastra extrema secutus:
Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credas emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verbat,

Neq

Nec fas: non, ita me referat tibi magnus ovantem
 Jupiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
 Sed si quis, (quæ multa vides discrimine tali)
 Si quis in adversum rapiat casusve, deusve.
 Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
 Sit, qui me raptum pugna, præiuvæ redemptum
 Mandet humo solita: aut, si qua id fortuna vetabit;
 Absenti fert inferias, decoretque sepulcro.
 Neumatri miseræ tanti sim causa doloris,
 Quæ te sola, puer, multis ematribus ausa
 Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ:
 Ille autem? Causas nequidquam nectis inanes:
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
 Acceleremus, ait: vigiles simul excitat, illi
 Succedunt, fervantque vices. Statione relicta,
 Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt,
 Cætera per terras omnes animalia somno
 Laxabant curas, & corda oblita laborum.
 Ductores Teucrum primi, & delecta juvenus
 Consilium summis regni de rebus habebant,
 Quid facerent, quisve Æneæ jam nuntius esset.
 Stant longis adnixi hastis, & secuta tenentes
 Castrorum, & campi medio. tum Nisus, & una
 Euryalus confestim alacres admittier orant:
 Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primis Julius
 Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
 Tunc sic Hyrtacides: Audite o mentibus æquis,
 Æneadæ, neve hæc nostris spectentur ab annis,
 Quæ ferimus. Rursuli somno, vinoque sepulti
 Contiguere: locum insidiis conspeximus ipsi,
 Qui pater in bivio portæ, quæ proxima ponto,
 Interrupti ignes, æterque ad sidera fumus
 Erigitur: si fortuna permittitis uti,
 Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantæ
 Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
 Affære cernetis: nec nos via fallit euntes.
 Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
 Venatur assidue, & totum cognovimus annum
 Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes:
 Dii patrii, quorum semper sub numine Troja est,
 Non tamen omnino Teucros delere paratis.
 Cum tales animos juvenum, & tam certa tulistis
 Pectora. sic memorans humeros, dextraq; tenebat
 Amborum, & vultum lacrymis, atque ora rigabat.

Quæ vobis, quæ dignaviri pro talibus ausis
 Præmia posse reâr solvi? pulcherrima primum
 Dii, moresque dabunt vestri: tum cætera reddet
 Acturum pius Æneas, atque integer ævi
 Ascanius meriti tantum non immemor umquam.
 Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
 Excipit Ascanius, per magnos, Nise, penates,
 Astaracique larem, & cænz penetralia Vestæ,
 Obtestor, quæcumque mihi fortuna, fidesque est,
 In vestris pono gremiis: revocate parentem,
 Reddite conspectum, nihil illo triste recepto.
 Bina dabo argento perfecta, atque aspera signis
 Focula, devicta genitor quæ cepit Arisba:
 Es tripodas geminos, auri duo magna talenta,
 Crateræ antiquum, quem dat Sidonia Dido.
 Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
 Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
 Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
 Aureus? ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
 Excipiam forti, jam nunc tus præmia, Nise.
 Præterea his sex genitor lectissima matrum
 Corpora, captivosque dabis, suaq; omnibus arma,
 Insuper his, campis quod rex habet ipse Latinus.
 Te vero, mea quem spatii propioribus ætas
 Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
 Accipio, & comitem casus complector in omnes.
 Nulla mei sine te quæretur gloria rebus,
 Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum,
 Verborumque fides. Contra quem talia fatur
 Eurytus: Me nulla dies tam foras ausis
 Dissimilem argueris: tantum fortuna secunda,
 Aut adversa cadat. sed te super omnia dona
 Unum oro, genitrix Priami de gente vetusta
 Est mihi, quam miseram tenuis non Ilia tellus
 Mecum excedentem, non mœnia regis Aestivæ.
 Hanc ego nunc ignara hujus quodcumq; periculi est;
 Inque salutem linquo, (nox, & tua testis
 Dexteræ) quod nequeam lacrymas preferre parentis.
 At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ.
 Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
 In casus omnes. Percussa mente dederunt
 Dardanidæ lacrymas, ante omnes pulcher Julius,
 Atque animum patriæ striguit pietatis imago.
 Tum sic effatur:

Spondeo digna tuis ingentibus omnia ceptis;
 Numque eris ista mihi genitrix, nomenque Creusæ
 Solum defueris: nec parvum gratia talem
 Parva manet, casus factum quicumque sequetur.
 Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat,
 Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
 Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.
 Sic ait Illacrymans, humero simul exiit ens
 Auratum, mira quem fecerat arte Lysæon
 Gnosius, atqueabilem vagina aptarat eburna.
 Dat Niso Mnesteus pellem, horrentisque leonis
 Exuvias, galeam fidus permuat Alethes.
 Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
 Primorum manus ad portas, juvenumque, senumque
 Prosequitur voris necnon & pulcher Julius
 Ante annos animumque gerens, curamque virilem,
 Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
 Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
 Egressi superant fossas, noctisque per umbram
 Castra inimica petunt, multis tamen ante futura
 Exisio. passim vino somnosque per herbam
 Corpora fusa vident: arreptos litore currus,
 Inter lora, rotasque viros simul arma jacere,
 Vina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:
 Euryale, audendum dextra, nunc ipsa vocat res:
 Hæc iter est: tu, ne quæ manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi, & consule longe;
 Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
 Sic memorat, vocemque premit, simul ense superbum
 Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
 Extructus, toto proflabat pectore somnum:
 Rex idem, & reg: Turno gratissimus augur,
 Sed non augurio potuit depellere pestem.
 Tres juxta famulos temerè inter tela jacentes,
 Armigerumque Rhemi premit, aurigamque sub ipsis
 Nactus equis, ferroque secat pendentia colla.
 Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
 Sanguine singulantem atro, tepe facta cruore
 Terra, toriq; madent: nec non Tamyrumque Lamumque
 Et juvenem Serranum, illa qui plurima nocte
 Luserat, insignis facie, multoque jacebat
 Membra deo victus: felix, si protinus illum
 Æquasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
 Impastus seu plena leo per ovalia turbans.

(Suadet enim vefana fames) manditque, trahitque
 Molles pecus, mutumque metu fremitu ore cruento.
 Nec minor Euryali cades: incensus & ipse
 Perfuit, ac multam in medio sine nomine plebem;
 Fadumque, Hebesumque subis, Rhætumque Abarimque
 Ignaros, Rhætum vigilantem, & cuncta videntem;
 Sed magnum metuens se post cratera regebat;
 Pectore in adverso totum cui cominus enses
 Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
 Purpuream vomit ille animam, & cum sanguine mista
 Vina refert moriens. hic furto fervidus instat.
 Jamque ad Messapi socios tendebat. ubi ignera
 Desicere extremum, & religatos ritè videbat
 Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus,
 (Sensit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
 Absistamus, ait: nam dux inimica propinquat.
 Penarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
 Multa virum solido argento perfecta relinquunt
 Armique, craterasque simul, pulchrosque tapetas;
 Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
 Cingula, Tiburci Remulo ditissimus olim
 Quæ mittit dona, hospitio cum jungeret absens
 Caducis: ille suo moriens dat habere nepoti.
 Post mortem bello Rutuli, prædaque potiti.
 Hæc rapta, atque humeris nequidquam fortibus aptas
 Tum galeam Messapi hæbilem, cristisque decoram
 Induxit: excedunt castris, & ruta capeffunt.
 Interea præmissi equites ex urbe Latina,
 Cætera dum legio campis instructa moratur,
 Ibant, & Turno regi responsa ferebant:
 Tercentum scutati omnes, Volscente magistro;
 Jamque propinquabant castris, muroque subibant;
 Cum procul hos lævo flectentes limite ærunt,
 Et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
 Prodidit immemorem, radèisque adversa refulsit.
 Haud temerè est visum, conclamat ab ægmine Volscens
 State viri: quæ causa via? quive estis in armis?
 Quove tenetis iter? nihil illi tendere contra,
 Sed celeratè fugam in silvas, & fidere nocti.
 Obiciunt equites sese ad divortia nota,
 Hinc, atque hinc, omnemque aditum custode coro-
 nant;
 Silva fuit, lætè dumis, atque ilice nigra
 Horrida, quam densi complerant undique sentes:

Rara per occultos ducebat semita calles.
 Euryalum tenebræ ramorum, onerosaque præda
 Impediunt, fallitque timor regione viarum.
 Nisus abis: jamque imprudens evaserat hostes,
 Atque locus, qui post Albæ de nomine dicti
 Albani: tum rex stabula alta Latinus habebat.
 Ut stetit, & frustra absentem respexit amicum;
 Euryale infelix, quæ te re regione reliqui?
 Quæve sequar? rursus perplexum iter omne revolvens
 Fallacis silvæ, simul & vestigia retro
 Observata legit, dumisque silentibus erras.
 Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum.
 Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
 Pervenit, ac vides Euryalum, quem jam manus omnis,
 Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu
 Oppressum rapis, & conantem plurima frustra.
 Quid facies? quæ vi juvenem, quibus audeat armis
 Eripere? an sese medios moriturus in hostes
 Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
 Ocyus adducto torquens hostile lacerto,
 Suspiciens altam Lunam sic voce precatur:
 Tu dea, tu præsens nostro succurre labori;
 Astorum decus, & nemorum Latonia custos;
 Siqua tuis umquam pro me pater Hyrtæus aris
 Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
 Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi.
 Hunc sine me turbare globum, & rege tela per auras;
 Dixerat, & toto connixus corpore ferrum
 Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,
 Et venit adversi in tergum Sulmonis, ibique
 Frangitur, ac fixo transit præcordia ligno.
 Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus, & longis singultibus illa pulsat.
 Diversi circumspiciunt: hoc acrior idem
 Ecce aliud summa telum librabat ab aure,
 Dum trepidant, it hasta Tago per tempus utrumque.
 Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
 Sævit atrox Volscens, nec reli conspicit usquam
 Auctorem, nec quo se ardens immittere possit.
 Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
 Persolves amborum, inquit: simul ense recluso
 Ibat in Euryalum, tunc vero exterritus, amens
 Conclamat Nisus, nec se celare tenebris
 Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.

Me me, adsum, qui feci, in me convertite ferrum.
 O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
 Nec potuit: cœlum hoc, & sidera conscia testor,
 Tantum infelicem nimium dilexis amicum.
 Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
 Transadigit costas, & candida pectora rupit.
 Volvitur Euryalus letho, pulchrosque per artus
 It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit.
 Purpureus veluti cum flos succisus aratro
 Languescit moriens: lassove papavera collo
 Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
 As Nisus ruit in medios, solumque per omnes
 Volscensem petit: in solo Volscente moratur:
 Quem circum glomerati hostes hinc cominus, atque
 hinc

Proturbant: inflat non segnius, ac rotas ensium
 Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
 Condidit adverso, & moriens animam absculit hosti.
 Tum super exanimem sese projecit amicum
 Confossus, placidaque ibi demum morte quievit.
 Fortunati ambo: si quid mea carmina possunt,
 Nulla dies unquam memori vox eximet avos.
 Dum domus Æneæ Capitolii immobile saxum
 Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
 Victores præda Rutuli, spoliisque positi
 Volscensem exanimem sientes in castra ferebant.
 Nec minor in castris luctus, Rhamneste reperto
 Exangui, & primis una tot cæde peremptis,
 Serranoque, Numaque, ingens concursus ad ipsa
 Corpora, seminecesque viros, tepidumque recenti
 Cæde locum, & plenos spumantem sanguine rivus,
 Agnoscunt spolia inter se, galeamque nitentem
 Messapi, & multo phaleras sudore receptas.
 Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens aurora cubile,
 Jam Sole infuso, jam rebus luce reactis,
 Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
 Suscitât, ætatasque acies: in prælia cogit.
 Quisque suos, variisque acunis rumoribus iras.
 Quin ipsa erectis (visu miserabile) in hastis
 Præfigunt capita, & multo clamore sequuntur,
 Euryali, & Nisi.

Æneadæ duri muros in parte sinistra
 Opposuisse aciem, nam dextra cingitur anni,

Ingentesque tenent fossas, & turribus altis
 Stant mœsti: simul ora vicum præfixa videbant
 Nota nimis miseris, atroque fluentia rabo.
 Interea pavidam volitant pennata per urbem
 Nuncia fama ruit, matrisque allabitur aures
 Euryali, ac subitus miseræ calor ossa reliquit.
 Excussi manibus radii, revolutaque pensa,
 Evolat infelix, & scæmineo ululatu
 Scissa comam, amens muros, atque agmina cursu
 Prima petit, non illa virum, non illa pericli,
 Telorumque memor, cælum dein questibus implet.
 Hunc ego te Euryale aspicio? tunc illa senectæ
 Sera meæ requies? potuisti relinquere solam
 Crudelis? nec te sub tanta pericula missum
 Affari extremum miseræ data copia matris?
 Heu, terra ignota, canibus data præda Latinis;
 Alitibusque jaces: nec te tua funera mater
 Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
 Veste tegens, tibi quam noctes festina, diesque
 Urgebam: & tela curas solabar aniles.
 Quo sequar? aut quæ nunc artus, avulsaque membra;
 Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
 Nate, refers? hoc sum terræque, marisque secuta?
 Figite me, si qua est pietas, in me omnia tela
 Conjicite, o Ruruli, me primam absumite ferro?
 Aut tu, magne Pater Divum, miserere, tuoque
 Invisum hoc destrude caput sub Tartara telo,
 Quando aliter nequo crudelem abrumperè vitam;
 Hoc flectu concussi animi, mæstusque per omnes
 It gemitus: torpens infractæ ad prælia vires.
 Illam insendentem luctus Idæus, & Actor
 Ilionei monitu, & multum lacrymantis Juli,
 Corripiunt, interque manus sub testæ reponunt.
 At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
 Increpuit, sequitur clamor, cælumque remugit.
 Accelerant acta pariter testudine Volsci,
 Et fossas implere parant, ac vellere vallum.
 Quærunz pars aditum, & scalis ascendere muros,
 Qua rara est acies, interlucetque corona
 Non tam spissa viris. telorum effundere contra
 Omne genus Teueri, ac duris detrudere contis,
 Assueti longo muros defendere bello.
 Saxa quoque infectoolvebant pondere, siqua
 Possent rectam aciem perumpere; cum tamen omnes
 Ferre

Ferre liber subter densa testudine casus :
 Nec jam sufficiunt : nam qua globus imminet ingens,
 Immanem Teucri molem volvuntque , ruuntque ,
 Quasstravit Rutulos latè , armorumque resolvit
 Tegmina . Nec curant cæco contendere Marte
 Amplius audaces Rutuli , sed pellere vallo
 Missilibus certant .

Parte alia horrendus visu quassabat Etruscum
 Pinum , & fumiferos infert Mezentius ignes .
 At Messapus equum domitor , Neptunia proles ,
 Rescindit vallum , & scalas in mœnia poscit .
 Vos , o Calliope , precor , aspirate eanenti ,
 Quas ibi tum ferro strages , quæ funera Turnus
 Ediderit , quem quisque virum demiserit Orco ,
 Et mecum ingentes ora evolvite belli :
 Et meministis enim , divæ , & memorare potestis ,
 Turris erat vasto suspectu , & pontibus altis ,
 Opportuna loco , summis quam viribus omnes
 Expugnare Itali , summaque evertere opum vi
 Certabant . Troes contra defendere saxis ,
 Perque cavas densi tela interquere fenestras .
 Princeps ardentem coniecit lampada Turnus ,
 Et flammam adfixit lateri : quæ plurima vento
 Corripuit tabulas , & postibus hæsis adhesit .
 Turbati trepidare intus , frustra que malorum
 Velle fugam : dum se glomerant , retroque residua
 In partem , quæ peste caret , cum pondere turris
 Proceubuit subito , & cælum tonat omne fragore ,
 Semineces ad terram , immani mole secuta ,
 Confixique suis telis , & pectora duro
 Transfossi ligno veniunt . vix unus Helenor :
 Et Lycus elapsi , quorum primævus Helenor ,
 Meonio Regi quem serva Lycimnia furtim
 Sustulerat , vetitisque ad Trojam miserat armis :
 Ense levis nudo , parmaque inglorius alba .
 Isque , ubi se Turni media inter millia vidit
 Hinc acies , atque hinc acies astare Latinas ,
 Ut fera , quæ densa venantium septa corona
 Contratela furit . seseque haud nescia morti
 Injicit , & saltu supra venabula fertur :
 Haud aliter juvenis medios moriturus in hostes
 Irruit , & , qua tela videt densissima , tendit :
 As pedibus longè melior Lycus inter & hostes
 Inter & arma fuga muros tenet , atraque cernat

Prendere recta manu, sociumq; attingere dextras.
 Quem Turnus pariter cursu, teloque secutus
 Increpat his victor; Nostrasne evadere demens
 Sperasti te posse manus? simul arripit ipsam
 Pendentem, & magna muri cum parte revellis
 Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cynam
 Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis,
 Quæsitum aut matris multis balatibus agnum
 Marsus a stabulis rapuit lupus. Undique clamor
 Tollitur, invadunt, & fossas aggere complent,
 Ardentes tædas alii ad fastigia jactant.
 Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
 Lucetium portæ subeuntem, ignesque ferentem,
 Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas,
 Hic jaculo bonus, hic longè fallente sagitta.
 Oriygium Cæneus, victorem Cœnea Turous,
 Turnus Ilyn, Cloniumq; Dioxippum, Promulumq;
 Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam,
 Privernum Capys. hunc primo levis hasta Themillæ
 Strinxerat, ille manum projecto tegmine demens
 Ad vulnus tulit, ergo alis allapsa sagitta,
 Balzvo infixæ est lateri manus, abditaque intus
 Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
 Stabat in egregiis Argentis filius armis,
 Pictus acu clamydem, & ferrugine clarus Ibera;
 Insignis facie, genitor quem miserat Argens
 Eductum Marsis lupo, Symœthia circum
 Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.
 Stridentem fundam positis Mezentius armis
 Ipse ter adducta circum caput egit habens;
 Et media adversi liquefacto tempora plumbo
 Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
 Tum primum bello celerem intendisse sagittam
 Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces
 Ascanius, fortemque manu fuisse Numanum,
 Cui Remulo cognomen erat, Turnique minoræ
 Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
 Vociferans, tumidusque novo præcordia regno
 Ibat, & ingenti sese clamore ferebat,
 Non pudes obsidione iterum, valloque teneri;
 Bis capti Phryges, & morti prætereundum muros?
 En qui nostra sibi bello connubia poseunt.
 Quis deus Italiam, quæ vos dementia ad egit?

Non

Non hic Aridæ, nec fandi fictor Ulyſſes:
 Durum a ſtirpe genus: natos ad flumina primum
 Deſerimus, ſævoque gelu duramus, & uadis,
 Venato invigilant pueri, ſilvaſque ſaſigant,
 Fleſcere ludus equos, & ſpicula tendere cornu:
 At pariens operum, parvoque aſſueta juvenus,
 Auſtralis ſextam domat, aut quævis oppida bello:
 Omne ævum ferro teritur, verſaque juvencum
 Terga fatigamus haſta, nec tarda ſenectus
 Debilitat vires animi, mutatque vigorem,
 Caniſcem galea premimus, ſemperque recentes
 Conveſtare juvas prædas, & vivere rapto.
 Vobis præſta cruce, & fulgenti murice veſtis,
 Deſidæ cordi, juvat indulgere choreis,
 Et tunice manicas, & habent redimicula mitra:
 O vere Phrygiæ, (neque enim Phryges) ite per alta
 Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat ſibia cantum.
 Tympana vos, buxusque vocat Berecynthia matris:
 Idææ, ſinite arma viris, & cedis ferro.
 Talia jaſſantem diſtis, ac dira ſanentem
 Non tulit Aſcanius, nervoque obverſus equino
 Contendit telum, diverſaque brachia ducens
 Conſtitit ante Jovem ſupplex per vota præcatus:
 Jupiter omnipotens, audacibus annue cæptis,
 Ipſe tibi ad tua templa ſeram ſolemnia dona,
 Et ſtatham ante aras aurata fronte juvencum
 Candentem, pariterque caput cum matre ſerentem:
 Jam cornu petas, & pedibus qui ſpargat arenam,
 Audit, & cœli genitor de parte ſerena
 Intonuit lævum. ſonat una lethifer arcus:
 Effugit horrendum ſtrident elapſa ſagitta,
 Perque capus Remuli venit, & cava tempora ferro
 Traiecit. I, verbis virtutem illude ſuperbis.
 His capſi Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
 Hæc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
 Lætitiaque fremunt, animosque ad ſidera tollunt.
 Ætheris tum fortè plaga erinitus Apollo
 Deſuper Auſonias acies, urbemque videbat:
 Nube ſedens, atque his victorem aſſatur Julum,
 Maſte nova virtute, puer, ſic itur ad aſtra,
 Diis genite, & geniture deos. jure omnia bella
 Gente ſub Aſſaraci ſævo ventura resident,
 Nec te Troja capis. Simul hæc effatus ab alto
 Æthera ſe mittis, ſpirantes dimoves auras,

Aescaniamque petit. forma tum vertitur oris
 Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchisæ
 Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos.
 Tum comitem Aescanio pater addidit. ibat Apollo
 Omnia longævo similis; vocemque, coloremque,
 Et crines albos, & sæva sonoribus arma:
 Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
 Sit satis, Æneide, telis impune Numanum
 Oppetisse tuis. primam hanc tibi magnus Apollo
 Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
 Cætera parce puer bello. Scorsus Apollo
 Morrales medio aspectus sermone reliquit,
 Et procul in tennem ex oculis evanuit aurato,
 Agnovere deum proceres, divinaque tela
 Dardanidæ, pharetramque fuga sensere sonantem,
 Ergo avidum pugne dictis, ac numine phœbi
 Aescaniam prohibent: ipsi in certamina rursus
 Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.
 It clamor rotis per propugnacula muris:
 Intendunt acres arcus, amentsaque torquent:
 Sternitur omne solum telis, tum scuta, cavæque
 Dant sonitum flictu galeæ: pugna aspera surgit,
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus Hædis
 Verberat imber humum: quam multa grandine
 nimbi

In vada præcipitant, cum Jupiter horridus austris
 Torquet aquosam hiemem, & cælo cæva nubila
 rumpit.

Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti,
 Quos Jovis eduxit luco silvestris Hiera,
 Abjctibus juvenes patriis, & montibus æquos;
 Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt
 Freti armis, utroque invitant mœnibus hostem.
 Ipsi intus dextra, ac lava pro turribus adstant
 Armati ferro, & cristis capita alta vorusci.
 Quales æriæ liquentia flumina circum,
 Sive Padi ripis, Arhesim, seu propter amœnum
 Confurgunt geminæ quercus, intonsaque cælo
 Attollunt capita, & sublimi vertice nstant.
 Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.
 Continuo Quercens, & pulcher Equiculus armis;
 Et præcepti animi Tmarus, & Mavortius Hæmon.
 Agminibus totis aut versi terga dedere,
 Aut ipso portæ posuere in limine vitam.

Tum

Tum magis increscunt animis discordibus iræ
 Et jam collecti Troes glomerantur eodem,
 Et conferre manum, & procurrere longius audent,
 Ductori Turno, diversa in parte furenti,
 Turbantque viros, perfertur nuncius, ostem
 Fervere exde nova, & portas præbere patentes;
 Deserit inceptum, atque immani incitus ita
 Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos:
 Et primum Antiphatem, (is enim se primus agebat)

Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
 Conjecto sternit jaculo. volat Itala cornus
 Aera per tenerum, Romachoque infixæ sub altum
 Pectus abis: reddit specusatri vulneris undam
 Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
 Tum Meropem, atque Erymantha manu, tum sterens
 nit Aphidnum:

Tum Bitiam ardentem oculis, animisque fremen-

tem,
 Non jaculo: (neq; enim jaculo vitam ille dedisset.)
 Sed magnum stridens contorta Phalarica venit,
 Fulminis acta modo, quam nec duo saurea terga,
 Nec duplici squama lorica fidelis, & auro
 Sustinuit, collapsa ruunt immania membra:
 Das tellus gemitum, & clypeum super intonat ingens.

Qualis in Euboico Bazarum litore quondam
 Saxea pila cadis, magnis quam molibus ante
 Constructam jaciunt ponto: sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit.
 Miscet se maria, & nigrae attolluntur arenæ.
 Tum sonitu Prochyta alta tremis, durumq; cubile
 Inarime, Jovis imperiis imposta Typhæo.
 Hic Mars armipotens animum, viresque Latinis
 Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit:
 Immisitque fugam Teucris, atrumque timorem.
 Undique conveniunt, quoniam data copia pugnae
 Bellatorque animo deus incidit.

Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo sit fortuna loco, qui cælus agat rei,
 Porram vi multa confesso sardine torquet:
 Obnixus laeis humeris, multosque suorum
 Mœnibus exclusos duro incertamine linqvit:
 Ast alios secum includit, recipitque ruentes,

Dement, qui Rutulum in medio non agmine regem
 Videris irrumpentem, ultroque incluseris urbi,
 Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
 Continud nova lux oculis effulsit, & arma
 Horrendum sonuere: tremunt in vertice crissæ
 Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
 Agnoscunt faciem invisam, atq; immania membra
 Turbati subito Æneada: tum Pandarus ingens
 Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira
 Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
 Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
 Olli subridet sedato corpore Turnus:
 Incipe, si qua animo virtus, & confere dextram:
 Hic etiam juvenem Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat: ille rudem nodis, & corrice crudo
 Intorquet summis adnixus viribus hastam.
 Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno
 Detorsit veniens, portæque infigitur hasta:
 At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
 Effugies, neque enim is teli, nec vulneris auctor.
 Sic ait, & sublatum altè confurgit in ensen,
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
 Dividit, impubesque immani vulnere malas.
 Fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus,
 Collapsos artus, atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens, atque illi partibus æquis
 Huc caput, atque illuc humero ex utroque pepen-
 dit.
 Diffugiunt versi trepida formidine Troes:
 Et, si continud victorem ea cura subisset,
 Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portis,
 Ultimus ille dies bello, gentique fuisset.
 Sed furor ardentem, cædisque insana cupido
 Egit in adversos.
 Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
 Excepit: hinc captas fugientibus ingerit hastas
 In tergum: (Juno vides, animumque ministrat)
 Addit Halyn comitem, & confixum Phægeæ parma
 Ignaros deinde in muris, Martemque cienter
 Alcandrumque, Haliumque, Noemonaque Prytanium-
 que.
 Lynceæ tendentem contra, sociosque vocantem
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter

Occupat. huic uno dejectum cominus ictu;
 Cum galea longè jacuit caput. inde ferarum
 Vastatorem Amycum, quo non felicior alter,
 Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
 Et Clitium Æoliden, & amicum Cretea Musis,
 Cretea Musarum comitem, cui carmina semper,
 Et pitharæ cordi, numerosque intendere nervis:
 Semper equos, atque arma virum, pugnasque cauebat.
 Tandem ductores, audita ex de suorum,
 Conveniunt Teucri, Mnestheus, acerque Sereftus,
 Palantesque vident socios, hostemque receptum,
 Et Mnestheus: quo deinde fugam? quo tenditis, in-
 quit?

Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
 Unus homo, & vestris, o cives, undique septus
 Aggeribus, tantas strages impunè per urbem
 Ediderit? juvenum primos tot miseris Oreo?
 Non infelicitis patriæ, veterumque deorum,
 Et magni Æneæ segnes miseretque, pudetque?
 Talibus accensi firmanantur, & agmine densò
 Consistunt. Turnus paulatim excedere pugna,
 Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur anni:
 Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
 Et glomerare manum: censuram turba leonem
 Cum telis premit infensis: at territus ille
 Asper, acerba tuens retrò redit: & neque terga
 Ita dare, aut virtus patitur, nec tendere contra
 Ille quidem hoc cupiens potis est per tela, virosque;
 Haud aliter verrò dubius vestigia Turnus
 Improperata refert, & mens exastuat ira.
 Quin etiam bis cum medios invaserat hostes:
 Bis conversa fuga per muros agmina vertit.
 Sed manus e castris propere coit omnis in unum:
 Nec contra vires audet Saturnia Juno
 Sufficere, acriam ex celo nam Jupiter Irim
 Demisit, germanæ haud mollia jussa ferentem,
 Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
 Ergo nec elypeo juvenis subsistere tantum,
 Nec dextra valet: injectis sic undique telis
 Obruitur: strepit affiduo cava tempora circum
 Tinnitu galea, & saxi solida æra fatiscunt,
 Discussæque jubæ capiti: nec sufficit umbo
 Scutibus, ingeminant hastis & Troes, & ipse
 Fulmineus Mæstheus, cum toto corpore sudor

Liquitur, & piccum (nec respirare potestas)
 Flumen agis : fessos quasit æger anhelitus artus ;
 Tum demum præcepit saltu sese omnibus armis
 In fluvium dedis : ille suo cum gurgite flavo
 Accepit venientem , ac mollibus extulit undis .
 Et lætum ad socios , abluta cæde , remisit ,

Finis Libri Noni Æneidos

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Decimus.

ARGUMENTUM.

Jupiter, convocato deorum concilio ; ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Trojanorum periculo, insatiabilisque Junonis odio conqueritur, aliamquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Juno contra malorum omnium causam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipsam rejicit. Frustra itaque tentata reconciliatione, Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem, aut filiam laderet, se neutrarum partium studia securum pronuntiat, sed pro sua equitate omnia satis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt : non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque sibi populorum auxiliis adjunctis, XXX. navium classe ad suos revocatur. Ibi Nymphas paulo ante in eam formam ex navibus suis transformatas obvias habet : ex his & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium usque conspectum provectus, copias suas exponit : Rutuli oppugnatione desistant, occurrentesque ad litus terra hostem prohibere conantur. Magno utrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna prius edita hostium strage, tandem a Turno occiditur, cujus rei dolore percussus Æneas magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit. Ascanius quoque, eruptione facta, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno sollicita, impetrata a Jove venia, presenti cum periculi eripit, objecta illi falsa Æneæ
imagi-

imagine; quam dum in navim quandam fugientem inse-
quitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempestatis ad
litora Ardetæ proxima devehitur. Interim Mezentius
Jovis monitu pugne succedens, magnum tam Troja-
norum, quam Etuscorum numerum prostermit: donec ab
Ænea hastæ ictu vulneratus, & a Lauso filio protectus,
egre se ob obligandum vulnus ex acie recepit: ibi Lausus
quoque, dum patrem ulcisci conatur, ab Ænea interfi-
citur, ejus rei nuncio accepto, Mezentius, consensu e-
quo, in prælium redit: ubi dum filii mortem vindicare
parat, eadem, qua filius, dextra concidit.

Anditur interea domus omnipotentis
Olympi:

Conciliumque vocat Divum Pater, at-
que hominum Rex

Sideream in sedem: terras unde arduus
omnes,

Castraque Dardanidum aspernat, popu-
losque Latinos.

Considunt rectis bipatentibus, incipit ipse:

Celicolæ Magni, quia nam sententia vobis

Versa retro? tantumque animis certatis iniquis?

Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:

Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos?

Aut hos arma sequi, ferrumque lacerare suavit?

Adveniet justum pugne (ne arcescite) tempus,

Cum fera Carthago Romanis arcibus olim

Exitum magnum, atque Alpes immitteret apertas:

Tum certare odus, tum res rapuisse licebit:

Nunc finite, & placidum læti componite fœdus;

Jupiter hæc paucis: at non Venus aurea contra

Pauca refert,

O pater, o hominum, divumque æterna potestas?

Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?

Cernis, ut insultent Rusuli, Turnusque feratur?

Per medios insignis equis, tumidusque secundo

Marte ruat? non clausa tegunt jam mœnia Teucros:

Quin intra portas, atque ipsis prælia miscens

Aggeribus murorum, & inundant sanguine fossæ.

Æneas ignarus abest. numquam ne levare

Obsidione fines? muris iterum imminet hostis

Nascentis Trojæ, necnon exercitus alteri:

Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis

Tydides . equidem credo , mea vulnera restant ,
 Et tua progenies mortalia demoror arma .
 Si sine pace tuta , atque invito numine Troes
 Italiam petiere , Iuani peccata , neque illos
 Iuveris auxilio : sin tot responsa secuti ,
 Quæ superi , manesque dabant : cur nunc tua quisquam
 Flectere iussa potest ? aut cur nova condere facta ?
 Quid repetam exustas Erycino in litore classes ?
 Quid tempestatum regem , ventosque furentes
 Holis excitos ? aut actam nubibus Irim ?
 Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
 Sorti rerum) movet , & superis immissa repente
 Alesto medias Italum bacchata per urbes .
 Nil super imperio moveor : speravimus ista ,
 Dum fortuna fuit : vincans , quos vincere mavis .
 Si nulla est regio , Teueris quam det tua conjux
 Dura , per eversæ , genitor , fumantia Trojæ
 Excidia obtestor , liceas dimittere ab armis
 Incolumen Aescanium , liceas superesse nepotem :
 Aneas sanè ignotis jactetur in undis ,
 Et quamcunque viam dederit fortuna , sequatur :
 Hunc tegere , & diræ valeam subducere pugnae .
 Est Amasus , est celsa mihi Paphos , atque Cithæra
 Idaliæque domus . possis inglorius armis
 Exigat hic ævum : magna disione iubeto
 Carthago premat Ausoniam : nihil urbibus inde
 Obstabit Tyriis . Quid pestem evadere belli
 Juvit , & Argolicos medium fugisse per ignes ?
 Torque maris , vastæque exhausta pericula terræ ,
 Dum Latium Teueri , recidivæque Pergama quæruunt ?
 Non satius cineres patriæ insedisse supremos ,
 Atque solum , quo Troja fuit ? Xanthium , & Simoenta
 Redde oro miseris : iterumque revolvere casus
 Da pater Iliacos Teueris . Tum regia Juno
 Acta furore gravi : Quid me alta silentia cogis
 Rumpere , & obductum verbis vulgare dolorem ?
 Aneam hominum quisquam , divumque subegit
 Bella sequi , aut hostem regi se inferre Latino ?
 Italiam perilis fati auctoribus , esto ,
 Cassandra impulsus furis . num linquere castra
 Hortari sumus , aut vitam committere ventis ?
 Num puero summam belli , num credere muros ,
 Tyrrenamve fidem , aut gentes agitare quietas ?
 Quis deus in fraudem , quæ dura potentia nostra

Egit ?

Egit? ubi hic Juno, demiffave nubibus Iris?
 Indignum est, Italos Trojam circumdare flammis
 Nascens, & patria Turnum consistere terra:
 Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater:
 Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis?
 Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
 Quid foceros legere, & gremiis abducere pactas?
 Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
 Tu potes Æneam manibus subducere Grajum,
 Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes;
 Et potes in totidem classem convertere nymphas:
 Nos aliquid Rutulos contra juvisse nefandum est?
 Æneas ignarus abest, ignarus & absit:
 Est Paphos, Idaliūque tibi, sunt alta Cythera;
 Quid gravidam bellis urbem, & corda aspera tentas?
 Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vortere fundo
 Cogamur? nos? an miseros qui Troas Archivi
 Objecit? quæ causa fuis consurgere in arma
 Europamque, Asiamque. & fœdera solvere furto?
 Me duce Dardanius Spartam expugnavis adulter:
 Aut ego tela dedi? fove cupidine bella?
 Tunc decuit metuisse tuis, nunc sera querelis:
 Haud justis assurgis, & irrita jurgia jactas.
 Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
 Cœlicolæ assensu vario: ceu flamina prima,
 Cum deprensa fremunt silvis, & cæca volutans
 Murmura, venturos nautis prodentia ventos,
 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
 Infit: eo dicente deum domus alta filescit,
 Et tremefacta solo tellus, files arduus æther:
 Tum zephyri posuere, premit placida æquora pontus
 Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
 Quandoquidem Ansonios conjungi fœdere Teucris
 Haud licitum est: nec vestra capit discordia finem:
 Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem
 Tros, Rutulūve fuit, nullo discrimine habebō.
 Sæu satis Italum castra obsidione tenentur,
 Sive errore malo Trojæ: monitisque sinistris,
 Nec Rutulos solvo: cuique exorsa laborem,
 Fortunamque ferent. rex Jupiter omnibus idem
 Fata viam invénient. Stygii per flumina fratris,
 Fer pie torrentes, atraque voragine ripas,
 Anxius, & totum nutu tremefecit Olympum
 Hic finis fandi, solio tum Jupiter aureo

Surgit; cœlicolæ medium quem ad limina ducunt;
 Interea Rugulæ portis circum omnibus instant
 Sternere exæde viros, & mœnia cingere flammis.
 At legio Æneadum vallis obsessa tenetur;
 Nec spes ulla fugæ; miseri stant surribus altis
 Nequidquam, & rara muros cinxere corona.
 Asius Imbra fides, Hætaoniusque Thymætes,
 Asaracique duo, & senior cum Castore Tiberis;
 Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo.
 Et Clarus, & Hæmon Lycia comitantur abalta;
 Fert ingens toto connixus corpore saxum,
 Haud pariem exiguum montis, Lyrnessius Agmon;
 Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo;
 Hi jaculis, illi certant defendere saxis,
 Moliri que ignem, nervoque aptare sagittas.
 Ipse inter medios, Veneris justissima cura,
 Dardanius caput ecce puer detectus honestum;
 Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum;
 Aut collo decus, aut capiti, vel quale per artem
 Inclusum buxo, aut Oricia terebintho
 Luceat ebur: fusos cervix qui lactea crines
 Accipis, & molli subnectis circulus auro.
 Te quoque magnanimæ viderunt, Ismate, gentes
 Vulnere dirigere, & calamos armare veneno,
 Mæonia generose domo: ubi pinguis culta
 Exercentque viri, Pactolusque irrigat auro.
 Affuit & Menestheus, quem pulsi pristina Turni
 Aggere murorum sublimem gloria tollit;
 Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi;
 Illi inter sese duri certamina belli
 Contulerant. media Æneas freta nocte secabat;
 Namque ut ab Evandro castris ingressus Etruscis
 Regem adit, & regi memorat nomenque, genusque;
 Quidve petas, quidve ipse ferat, Mezentius arma
 Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni
 Edoceat: humanis quæ sit fiducia rebus,
 Admonet, immisceatque preces. Haud sit mora, Tarchon
 Jungit opes, fœdusque ferit, sum libera fati
 Classem conscendit jussis gens Lydia divum
 Externo commissa duci. Æneja puppis
 Prima tenet, rostro Phrygiæ subjuncta leones;
 Imminet Idea super, profugis gratissima Teucriis;
 His magnus sedet Æneas, secumque volutat
 Eventus belli varios: Pallasque sinistra

Affixus lateri, jam quærit sidera, opacæ
 Noctis iter: jam quæ passus terraque, marique;
 Pandite nunc Heliconæ deæ, cantusque movete,
 Quæ manus interea Tusceis comitetur ab oris
 Æneam, armetque rates, pelagoque vehatur:
 Massicus ærata Princeps secas æquora Tigri,
 Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Clusi:
 Quique urbem liquere Cosas: queis tela, sagittæ;
 Corytisque leves humeris, & lethifer arcus.
 Una torvus Abas. huic totum insignibus armis
 Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
 Sexcentos illi dederat Poppulonia mater
 Expertos belli juvenes: ast illa trecentos
 Insula inexhaustis chalybum generosa metallis.
 Tertius, ille hominum, divumq; interpret Asylas;
 Cui pædum fibræ, cæli cui sidera parent,
 Et linguæ volucrum, & præfagi fulminis ignes,
 Mille rapis densos acie, atque horrentibus hastis;
 Hos parere jubent Alphecæ ab origine Pifæ,
 Urbs Etrusca solo, sequitur pulcherrimus Astur;
 Astur equo fidens, & versicoloribus armis.
 Tercentum adjiciunt, (mens omnibus una sequendi)
 Qui Czære domo, qui sunt Minionis in arvis:
 Et Pyrgi veteres, intempestæque Gravisæ.
 Non ego te, Ligurum ductor, fortissime bello;
 Transferim, Cyene, & paucis comitate Cupavo:
 Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ:
 Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ:
 Namque ferunt, luctu Cycnum Phaetontis amati,
 Populeas inter frondes, umbramque sororum
 Dum canit, & mæstum musa solatur amorem,
 Canentem molli pluma duxisse senectam,
 Linquentem terras, & sidera voce sequentem,
 Filius æquales comitatus classe catervas,
 Ingentem remis Centaurum promoves: ille
 Instat aquæ, saxumque undis immane minatus
 Arduus, & longa fuleat maria alta carina.
 Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris.
 Fatidicæ Mantus, & Tusci filius amnis,
 Qui muros, matrisque dedit tibi, Mantua, nomen;
 Mantua dives avis: sed non genus omnibus unum.
 Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:
 Ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,

Quos patre Benaco velatus arundine glauca
 Mincius infesta ducebat in æquora pinu.
 It gravis Auletes, centenaque arbore fluctum
 Verberat assurgens: spumant vada marmore verso;
 Hunc vehis immanis Triton, & cærulea coucha
 Exterrens freta: cui laterum tenuis hispida nauti
 Frons hominem præfert, in Pristinæ definit alvus:
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
 Subsidio Trojæ, & campos salis ære secabant.
 Jamque dies cælo concesserat, almaque currû
 Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum.
 Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
 Ipse sedens clavumque regit, velisque ministrat.
 Atque illi medio in spatio chorus ecce suarum
 Occurrit comitum, nymphæ, quas alma Cybele
 Numen habere maris, nymphaeque enavibus esse
 Jusserrat. innabant pariter, fluctusque secabant,
 Quos prius ætate steterant ad litora proræ.
 Agnoscunt longè regem, lustrantque choreis:
 Quarum quæ sandi doctissima Cymodocæa,
 Pone sequens dextra puppim tenet: ipsaque dorso
 Eminet, ac læva tacitis subremigat undis.
 Tum sic ignarum alloquitur: Vigilaæne, deum gens,
 Æneæ? vigila, & velis immitte rudentes.
 Nos sumus Idææ sacro de veniee pinus,
 Nunc pelagi nymphæ, classis tua, perfidus ut nos
 Præcipites ferro Rutulus, flammaque præmebat:
 Rupimus invisæ tua vincula, teque per æquor
 Quærimus: hanc genitrix faciem miserata refecis,
 Et dedit esse deas, ævumque agitare sub undis.
 At puer Aesanius muro, fossisque tenetur
 Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
 Jam loca jussa tenet forti permistus Etrusco
 Arcas eques. medias illis opponere turmas,
 Ne castris jugant, certa est sententia Turno.
 Surge age, & Aurora socios veniente vocari
 Primus in arma jube & clypeum cape, quem dedit ipse
 Invictum ignipotens, atque oras ambit auro,
 Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
 Ingentes Rutulæ spectabit cadis accervos.
 Dixerat, & dextra discedens impulit altam,
 Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
 Ocyor & jaculo, & ventoræquanæ sagitta.

Inde aliz celerant cursus. stupet inscius ipse
Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit.
Tu breviter supera aspectans convexa precatur:
Alma parens Idæa deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones;
Tu mihi nunc pugnae princeps, tu ritè propinques
Augurium. Phrygibusque adsis pede diva secundo.
Tantum effatus, & interea revoluta ruebat.
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.
Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra
Stans celsa in puppi, elypeum tum deinde sinistra
Extulit affidentem. clamorem ad sidera tollunt
Dardanidae e muris: spes addita suscitatur iras.
Vela manu jaciunt: quales sub nubibus atris
Strymoniae dant signa grues, atque æthera tranant;
Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
At Rutulo regi, duobusque ea mira videri
Ausoniis, donec versas ad litora puppes
Respiciunt, totumque allabi classibus æquor:
Ardet apex capiti, cristisque a vertici flamma
Funditus, & vastos umbo vomis aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometa
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor;
Ille sitem, morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & lævo contristat lumine cælum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Litora præripere, & venientes pellerè terra:
Ultero animos tollis dictis, atque inorèpat ultro:
Quod votis optastis, adest, perfringere dextra.
In manibus Mars ipse, viri. nunc conjugis esto
Quisque suæ, tectiq; memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudesq; ultro occurramus ad undam.
Dum trepidi, egressisque labant vestigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait, & secum versat, quos ducere contra,
Vel quibus obsessos possit concedere muros.
Interea Æneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi servare recursus
Languentis pelagi, & brevibus se credere saltu:
Per remos alii. Speculator litora Tarchon,
Qua vada non sperat; neo fracta remurmurat unda:
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu.

Advertis subito proras; sociosque precatur:
 Nunc ò lecta manus validis incumbite remis;
 Tollite, ferre rates, inimicam findite rostris
 Hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina;
 Frangere nec tali puppes statione recuso,
 Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam
 Effatus Tarchon, socii consurgere tonis,
 Spumantesque rates arvis inferre Latinis.
 Donec nostra tenent sicum, & sedere carinæ
 Omnes innocuæ, sed non puppis tuæ, Tarchon;
 Namque inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo
 Anceps, sustentata diu, fluctusque fatigat,
 Solvitur, atque viros mediis exponit in undis.
 Fragmina remorum quos, & fluitantia transfra
 Impediunt, retrahitque pedes simul unda relabens;
 Nec Turnum segnis retinet mora; sed rapis acer
 Totam aciem in Tencros, & contra in litore sistis.
 Signa canut. Primus turmas invasis agrestes
 Æneas omen pugnæ, stravitque Latinos,
 Occiso Therone, virum qui maximus ultro
 Æneam petie: huic gladio perque ærea scuta,
 Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
 Inde Lycam ferit exectum jam matre perempta,
 Et tibi, Phœbe, sacrum, casus evadere ferri
 Cui lieuit parvo. nec longè Cissea durum,
 Immanemque Gyzam sternentes agmina clava;
 Dejecit letho: nihil illos Herculis arma,
 Nil validæ juvene manus, genitorque Melampus
 Alcide comes, usque graves dum terra labores
 Præbuis. ecce Pharon, voces dum jactat incites;
 Intorquens jaculum clamanti sistis in ore.
 Tu quoque flaventem prima lanugine malas
 Dum sequeris Clysium infelix, nova gaudia, Cydon
 Dardania stratus dextra, securus amorum,
 Qui juvenum tibi semper erant, miserande jaceres,
 Nè fratrum stipata cohors fores obvia, Phœci
 Progenies septena numero, septenaque tela
 Conspiciunt: partim galea, clypeoque resultans
 Irrita, deflexit partim stringentia corpus
 Alma Venut. fidum Æneas affatur Achatem:
 Suggere tela mihi, (non ullum dextera frustra
 Torseris in Rutulos) steterunt quæ in corpore Grajum
 Iliacis campis. tum magna corripis hastam,
 Et facis. illa volans clypei transverberat æra

Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
 Huic frater subit Alcanor, fratremque ructem
 Sustentas dextra, transiecto missa lacerto
 Prosinus hasta fugit, servatque cruenta tenorem;
 Dexterâq; ex humero nervis moribunda pependit.
 Tum Numitor, jaculo fratris de corpore raptô,
 Æneam petis, sed non & figere contra
 Est licitum: magnique femur perstrinxit Achetæ.
 Hic Curibus fidens primævo corpore clausus
 Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta
 Sub metum graviter pressa: pariterque loquentis
 Vocem, animamq; rapit transiecto gutture. at ille
 Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem,
 Tres quoque Threicioz Boreæ de gente suprema,
 Et tres, quos Idas pater, & patria Ismara mittit,
 Per varios sternit casus: occurrit Halesus,
 Auruncæque manus: subit & Neptuniâ proles,
 Insignis Messapus equis. expellere tendunt
 Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
 Ausoniæ. magno discordes æthere venti
 Prælia cœu tollunt, animis, & viribus æquis:
 Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
 Auceps pugna diu: stant cœnixa omnia contra.
 Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinæ
 Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir;
 As parte ex alia, qua saxa rotantia latè
 Insulerat torrens, arbutaque diruta ripis,
 Arcades insuetos agies inferre pedestres
 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci:
 (Aspera quæis natura losi dimittere quando
 Suasit equos) unum quod rebus restat egenis;
 Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
 Quo fugitis, loci? per vos, & fortia facta,
 Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
 Spemq; meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudis;
 Fidite ne pedibus ferro rumpenda per hostes
 Est via, qua globus ille virum densissimus urget,
 Hac vos, & Pallanta ducem patria alta reposit.
 Numina nulla premunt, mortali urgemur ab hoste
 Mortales: toridem nobis animæque, manusque.
 Ecce maris magno claudit nos obice pontus,
 Decet jam terræ fugæ, pelago Trojamne petemus?
 Hæc ait, & medius densos prorumpit in hostes.
 Obvius huic primum, fatis adductus iniquis

Fir Lagus, hunc, magno vellis dum pondere saxum,
 Intorreo figit telo, discrimina costis
 Per medium qua spina dedis, hastamque recepat
 Ossibus hærentem. quem non super occupat Hisbon
 Ille quidem hoc sperans: nam Pallas ante ruentem
 Dum furia, incautum crudeli morte sodalis
 Excepit, atque enses tumido in pulmone recondit.
 Hinc Helenum petit, & Rhæti de gente vetusta
 Anchemolum, thalamos ausum incestare novercæ.
 Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis.
 Daucis Laride, Tymberque, simulissima proles,
 Indiscreta suis, gratulque parentibus error.
 At nunc dura dedis vobis discrimina Pallas.
 Nam tibi, Tymbre, caput Evandrius abstulit ensis.
 Te decisa sum Laride, dextera quæris,
 Semianimesque micant digiti, ferrumq; retractant.
 Arcadas accensos monitu, & prælara tuentes
 Facta viri, missus dolor, & pudor armat in hostes.
 Tum Pallas bijugis fugientem Rhætea præter
 Traiecit. hoc spatium, tantumque moræ fuit Illo;
 Illo namque procul validam direxerat hastam:
 Quam medius Rhæteus intercipit, optime Teutæ;
 Te fugiens, fratremque Tyren, eurræque volutus
 Cedit semianimis Rutulorum calcibus arva.
 Ac velut oprato ventis æstate coortis,
 Dispersa immisit silvis incendia pastor;
 Correptis subito mediis, extenditur una
 Horrida per latos acies Vulcania camporum.
 Ille sedens victor flammæ despectat ovantes:
 Non aliter socium virtus coit omnis in unum;
 Teque juvas, Palla, sed bellis acer Halesus
 Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
 Hic mactat Ladona; Pheretæq; Demodocumque,
 Strymonio dextram fulgenti diripit ense,
 Elatam in jugulum, saxo ferit ora Thorantis,
 Ossaque dispergit cerebro permixta cruento.
 Fata canens silvis genitor celarat Halesum,
 Ut senior letho canentia lumina solvis,
 Injacere manum Parcæ, relisque sacrarunt
 Evandri. quem sic Pallas petit ante precatus;
 Da nunc, Tibri pater, ferro, quod missile libro;
 Fortunam, atque viam duri per pectus Halesi.
 Hæc arma, exuviasque viri tua quercus habebit.
 Audiit illa deus, dum texit Imaona Halesus

Arcadio infelix telo das pectus inermum.
 At non exde viri tanta perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, sinis agmina: primus Abantem
 Oppositum interimis. pugnae nodumq; moramq;
 Sternitur Arcadiae proles: sternuntur Etrusci,
 Et vos o Grajis imperdita corpora, Teucris.
 Agmina concurrunt duobusque, & viribus æquis:
 Extremi addensant acies: nec turba moveri
 Tela, manusque finit. hinc Pallas instat, & urget;
 Hinc contra Lausus: nec multum discrepat ætas:
 Egregii forma, sed quis fortuna negarat
 In patriam reditus. ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
 Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui volueri curru medium secat agmen:
 Ut vidit socios. Tempus desistere pugna:
 Solus ego in Pallanta feror: soli mihi Pallas
 Debetur: cuperem, ipse parens spectator adesset
 Hæc ait: & socii cesserunt æquore jussu.
 At Rutulum abscessu juvenis, tum jussa superba
 Miratur stupet in Turno, corpusque per ingens
 Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu.
 Talibus & dictis it contra dicta tyranni,
 Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
 Aut letho insigni, sorti pater æquus utrique est.
 Tolle minas. fatus medium procedit in æquor.
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
 Desilvit Turnus bijugis, peder apparat ire
 Cominus, utque leo, specula cum vidit ab alta
 Stare procul campis meditantem prælia taurum
 Advolat: haud alia est Turni venientis imago.
 Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ:
 Iæ prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum
 Viribus imparibus, magnumq; ira ad æthera fatur:
 Per patris hospitium, & menses, quas advena adisti,
 Te precor, Alcide, cæcis ingentibus adis,
 Cernat semineci sibi me rapere arma eruenta,
 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
 Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
 Corde premis gemitum, lacrimasque effudit inanes:
 Tum genitor natum dictis affatur amicis:
 Stat sua cuique dies, brave, & irreparabile tempus
 Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis,

Hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
 Tot nati cecidere deum: quin occidit una
 Sarpedon, mea progenies, etiam sua Turnum
 Fata vocans, metâque dati pervenit ad avi.
 Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis,
 At Pallas magnis emissis viribus hastam,
 Vaginqque cava fulgentem diripit enses.
 Illa volans, humeri surgunt qua tegmina summa
 Incidit, atque viam clypei molita per eras,
 Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni,
 Hic Turnus fetro præfixum robur acuto
 In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
 Aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.
 Dixerat, ac clypeum tot ferri terga, tot aris
 Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
 Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
 Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
 Ille rapit calidum frustra de vulnere telum,
 Una eademque via sanguisque, animusque sequuntur:
 Corruit in vulnus. sonitum super arma dedere,
 Et terram hostilem moriens petiit ore cruento.
 Quem Turnos super assistens, sic ore profatur
 Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
 Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
 Quisquis honos tumuli, quidquid solamē humandi est
 Largior: haud illi stabunt Æneia parvo.
 Hospitæ: & lævo pressit pede talia fatus
 Exanimem, rapiens immania pondera baltei,
 Impressumque nefas: una sub nocte jugali
 Cæsa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti:
 Quæ bonus Eurytion multo celaverat auro,
 Quo nunc Turnus ovas spolio, gaudetque potitus:
 Nescia mens hominum fati, fortisque futura,
 Et servare modum rebus sublata secundis.
 Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
 Intactum Pallanta, & cum spolia ista, diemque
 Oderit. At socii multo gemitu, lacrimisque
 Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
 O dolor, atque decus magnum redire parenti:
 Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem auferi,
 Cum tamen ingentes Rutulorum linquis æceros,
 Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor
 Advolat Æneæ: tenui discrimine lethi
 Ille suos, tempus versus succurrere Teucris

Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
 Ardens limitem agit ferro te, Turne, superbum
 Cæde nova quærens: Pallas, Evander, in ipsis
 Omnia sunt oculis: mensæ, quas advena primus
 Tunc adit, dextræque datæ. Sulmone creatos
 Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
 Videntes rapis, inferias quos immoles umbris,
 Captivoque rogi perfundas sanguine flammæ.
 Inde Mago procul infensam cum tenderet hastam,
 Ille astu subit, ac tremebunda supervolat hasta,
 Et genua amplectens effatur talia supplex.
 Per patrios manes, & spes surgentis Juli,
 Te precor, hanc animam serves natoque, patrique;
 Est domus alta: jacent penitus defossa talenta
 Cælati argenti: sunt auri pondera facti,
 Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
 Vertitur: haud anima una dabit discrimina tanta:
 Dixerat: Æneas contra cui talia reddit:
 Argenti, atque auri memoras quæ multa talenta;
 Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
 Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentis Julius.
 Sic factus, galeam læva tenes, atque reflexa
 Cervice orantis capulo tenuis abdidit ensen.
 Nec procul Æmonides Phœbi, Triviaq; sacerdos,
 Insula cui sacra redimibat tempora vitta
 Notus collucens veste, atque insignibus armis.
 Quem congressus agit campo, lapsusq; superstans
 Immolat, ingentique umbra regis. arma Serestus
 Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, trophæum
 Instaurant acies Vulcani stirpe cicatus
 Cæculus, & veniens Marforum montibus Umbro;
 Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram.
 Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
 Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
 Crediderat, eccløque animum fortasse ferebat.
 Canitiemque sibi, & longos promiserat annos.
 Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
 Silvicolæ Fauno Dryope quem nympha creatat;
 Obvius ardenti sese obtulit: ille reducta
 Loricam, clypei que ingens onus impedit hasta:
 Tum caput orantis nequidquam, & multa parantis
 Dicere deturbat terræ: truncumque repente
 Provolvens, super hæc inimico pectore satur:

Istic nunc metuende jace, non te optima mater
 Condet humi, patriove onerabis membra sepulcro;
 Alitibus linquere feristi aut gurgite mersem
 Unda feret, piscesque ipsi vulnere lambent.
 Procinus Anthem, & Lycam, prima agmina Turni,
 Persequitur, fortemq; Numam, fulvumq; Camertem
 Magnanimo Volscante satum, ditissimus agri
 Qui fuit Ausonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
 Eggon qualis, centum cui brachia dicunt,
 Cetenasque manus, quinquaginta oribus ignem;
 Pectoribusque arsisse, Jovis cum fulmina contra
 Tot paribus strepiter clypeis, tot stringeret enses;
 Sic toto Æneas desavit in æquore victor,
 Ut semel intepuit mucro. quin ecce Nyphæi
 Quadrijuges in equos, adversaque pectora tendit.
 Atque illi longè gradientem, & dira frementem
 Ut videre, metu versis, retroque ruentes,
 Effunduntque duces, rapiuntq; ad litora currus.
 Interea bijugis infert se Lucagus albis
 In medios, fraterque Liger: sed frater habenis
 Electis equos, strictum rotat acer Lucagus enses;
 Haud tulit Æneas tanto fervore furentes;
 Irruit, adversaque ingoni apparuit hasta.
 Cui Liger,
 Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis;
 Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & ævi
 His dabitur terris, vefano talia latè
 Dicta volant Ligeris: sed non & Trojus heros
 Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hostem.
 Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
 Admonuit bijugos: projecto dum pede lævo
 Apert se pugna, subit oros hasta per imas
 Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
 Excussus curru moribundus solvitur arvis.
 Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
 Lucage, ulla tuos currus fuga segnis equorum
 Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbrae.
 Ipse rotis saliens iuga deserit. Hæc ita fatus
 Arripuit bijugos: frater tendebat inermes.
 Infelix palmas, curru delapsus eodem.
 Per te, per qui te talem genuere parentes;
 Vir Trojane sine hanc animam & miserere precantis;
 Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
 Dicta dabas, morere, & fratrem ne desere frater.

Tum latebras animæ, pectus mucione recludis.
 Teliæ per campos edebat funera ductor
 Dardanius, torrentiaquæ, vel turbinis attri
 More furens. Tandem erumpunt, & castra relinquunt
 Aſcanius puer, & nequidquam obſeſſa juventus.
 Junonem interea compellat Jupiter ultro,
 O germana mihi, atque eadem gratiſſima conjux,
 Uſ rebare, Venus (nece ſententia fallit)
 Trojanas ſuſtentat opes, non vivida bello
 Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
 Cui Juno ſubmiſſa: Quid o pulcherrime conjux,
 Sollicitas ægram, & tua triſtia dicta timentem?
 Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; eſſe decebat,
 Viſ in amore foret, non hoc mihi namque negares
 Omnipotens, quin & pugnæ ſubducere Turnum,
 Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.
 Nunc pereas, Teucriſq; pio det ſanguine pœnas.
 Ille tamen noſtra deducit origine nomen,
 Pilumnusque illi quartus pater, & tua larga
 Sæpè manu, multiſque oneravit limina donis.
 Cui rex ætherii breviter ſic fatur Olympi,
 Si mora præſentis lethi, tempuſque caduco
 Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis,
 Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatiſ.
 Haſtenus indulſiſſe vacas. ſin altior iſtiſ
 Sub precibus venia ulla lateſ, totumque moveri
 Mutarive putas bellum, ſpes paſcis inanes.
 Cui Juno illaetymans: Quid ſi, quod voce gravariſ;
 Mente daret, atque hæc Turno rata vita maneret?
 Nunc manet inſontem gravis exitus, aut ego veri
 Vana feror. quod ut d' potius formidine falſa
 Laudar, & in meliuſ tua, qui poter, orſa refleſſaſ
 Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinuſ alto
 Miſiſ, agens hiemem nimbo ſuccincta per auras;
 Illacamque aciem, & Laurentia caſtra petivit.
 Tum dea nube cava tenuem ſine viribus umbram
 In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
 Dardanius ornat teliſ, clypeumque, jubaſque
 Divini aſſimulat capitiſ, dat inania verba,
 Dat ſine mente ſonum, grefſuſque offingit euntiſ.
 Morſe obita, qualeſ fama eſt volitare figuraſ.
 Aut quæ ſopitoſ deludunt ſomnia ſenſuſ.
 At primas læta ante acieſ extulit imago,
 Irritatque virum teliſ, & voce laeſeſſit,

Instat cui Turnus, stridentemque hastam
 Conjicit. Illa dato vertis vestigia tergo.
 Tum vero Æneam aversum ut cedere Turnus
 Credidis, atque animo spem turbidus hausit inanem:
 Quo fugis, Ænea? thalamos ne desere pacti:
 Hac dabitur dextra tellus quæ sita per undas.
 Talia vociferans sequitur, striditque coruscas
 Mucronem, nec ferre videt sua gaudia ventos,
 Fortè ratis celsi conjuncta crepidine saxi
 Expositis stabant scælis, & ponte parato,
 Quæ rex Clusinus advectus Omnis oris.
 Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
 Conjicit in latebras, nec Turnus segnior instat;
 Exuperatque moras, & pontes transilit altos.
 Vis proram attigerat: rumpit Saturnia funem;
 Avulsamque rapit revoluta per æquora navem,
 Illum autem Æneas absentem in prælia poscit;
 Obvia multa virum demittit corpora morti.
 Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago;
 Sed sublime volans nubi se immiscuit ætæ,
 Cum Turnum medio interea fert æquore turbo:
 Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
 Et duplices cum voce manus ad sidera tendit.
 Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
 Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?
 Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reduces
 Lauentes ne iterum muros, aut castra videbo?
 Quid manus illa virum, qui me, meaque arma secuti?
 Quosque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
 Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
 Accipio. quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscas
 Terram mihi? vos o potius miserescoite venti:
 Id rupe, in saxa (volens vos Turnus adoro)
 Ferte ratem, sævisque vadis immitte Syrtis,
 Quo neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur:
 Hæc memorans, animo nunc huc, hunc fluctuat illic,
 An sese mucrone ob tantum dedecus ament
 Induat, & crudum per costas exigat enses:
 Fluctibus an jaceat mediis, & litora nando
 Curva petat, Teuerumq; iterum se reddat in arma:
 Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
 Continuit, juvenemque animo miserrata repressit:
 Labitur alia secans fluctuque, æstuque secundo,
 Ex patris antiquam Daunum defertur ad urbem.

At Jovis interea monitis Mezentius ardens
 Succedit pugna, Teucriosque invadit ovantes.
 Concurrent Tyrthenae acies, atque omnibus uni;
 Uni odisque viro telisque frequentibus instant.
 Ille, velus ruper, vastum quæ prodit in æquor
 Obvia ventorum furis, expostaque ponto,
 Vim cunctam, atque minas perfert cœlique, marisque
 Ipsa immota manet: prolem Dolicaonis Hebrum
 Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fugacem;
 Sed Latagum sexo, atque ingenti fragmine montis
 Occupat os, faciemque adversam, poplite Palmam
 Succiso volvi segem sinis; armaque Lauso
 Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
 Nec non Evantem Phrygium, Paridisque Mimanta
 Æqualem, comitemque, una quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
 Cisseis regina Parin creat: urbe paterna
 Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 Ac velut ille canum morfu de montibus altis
 Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit, multosque palus Laurentia, silva
 Pactus arundinea, postquam inter retia ventum est;
 Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos,
 Nec cuiquam irasci, propiusve accedere virtus,
 Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant:
 Haud aliter, justæ quibus est Mezentius iræ,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro,
 Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt:
 Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes;
 Dentibus instendens, & tergo decutit hastas,
 Venerat antiquis Coryti de sinibus Acron,
 Grajus homo, infestus, inquens profugus hymenæos.
 Hoc ubi miscentem longè media agmina vidit,
 Purpureum pennis, & pactæ conjugis ostro:
 Impastus stabula alta leo cœu sæpe peragrans,
 (Suadet enim vesana fames) si forte fugacem
 Conspectis capream, aut surgentem in cornua cervum,
 Gaudet hians immane, comasque arrexis, & hæc
 Visceribus super accumbens: lavit improba teter
 Ora cruor.
 Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes:
 Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
 Tundit humum expirans, infractaque teli cruentas.
 Atque idem fugientem haud est dignatus Orodem.

Sterneret, nec facta cæcum dare cuspide vulnus;
 Obvius adverfoque occurrit, seque viro vir
 Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.
 Tam super abjectum posito pede nixus, & hasta,
 Pars belli, haud temenda viris, jacet altus Orodes.
 Conclamant socii lætum Præna secuti.
 Ille autem expirans; Non me, quicumque es, inulto
 Victor, nec longum letabere, te quoque fata
 Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
 Ad quem subridens missa Mezentius ira, (rex
 Nunc morere, aſt de me divum pater, atq; hominum
 Videris. Hoc dicens, eduxit corpore telum,
 Olli dura quies oculos, & ferreus urget
 Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
 Cædibus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydasperm,
 Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orsen,
 Meſſapus Eloniumque, Lycaoniumque Ericaten,
 Illum infrænis equi lapsu tellure jacentem,
 Hunc peditem pedes, & Lycius processerat Agis,
 Quem tamen haud expertus Valerius virtutis avizæ
 Dejicit, Atronium Salius, Saliumque Nealces
 Insignis jaculo, & longè fallente sagitta.
 Jam gravis æquabat luctus, & mutua Mavori
 Funera, cedebant pariter, pariterque ruebant
 Victores, victique, neque his fuga nota, nec illis;
 Dii Jovis in tectis iram miserantur inanem
 Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
 Hinc Venus, hinc contra spectas Saturnia Juno.
 Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
 At vero ingentem quatens Mezentius hastam
 Turbidus ingreditur campo, quam magnus Oriens,
 Cum pedes incedit, medii per maxima Nerei
 Stagna viam ſcindens, humero supereminet undas,
 Aut fluminis referens annosam montibus ornum,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Talis se vastis inferre Mezentius armis.
 Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
 Obvius ire parat, manet imperterritus ille,
 Hostem magnanimum opperens, & mole sua stat.
 Atque oculis spatium emensus, quantum satis hasta
 Dextra mihi deus, & telum, quod missile libro,
 Nunc adſint: voveo prædonis corpore raptis
 Indutum spoliis ipsum te, Lausæ, trophæum
 Ænez, Dixit, stridentemque eminus hastam.

Jecit: at illa volans clypeo est excussa, proculque
Egregium Anthorem iatus inter, & illa figit,
Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
Hesperat Evandro, atque Italia confederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
Aspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
Tum pius Æneas hastam jecit, illa per orbem
Ære cavum triplici, per lineæ terga, tribusque
Transit intextum tauris opus, imaque sedit
Inguine, sed vires haud pertulit. ocyus ensē
Æneas, viso Tyrrheni sanguine lætus
Eripis a femore, & trepidanti fervidus instat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ubi vidit, Lausus, lacrymaque per ora volutæ.
Hic mortis duræ casum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto est operi lata vetustas,
Non equidem, nec te, juvenis memorande, silebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebant, clypeoque inimicum hostile trahebat:
Proripuit juvenis, seseque immiscuit armis:
Jamque assurgens dextræ, plagamque ferentis
Æneæ subitis mucronem, ipsumque morando
Sustinuit. socii magno clamore sequuntur.
Dum genitor nati parma protectus abires,
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hostem
Missilibus: furit Æneas, rectusque tenet se,
Ac velut, effusa si quando grandine nimbi
Precipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & Agricola, & tuta later arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris, ut possis, sole reducto,
Exercere diem: sic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detinet, omnis
Sustinet, & Lausum increpitat, Lausoque minatur.
Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens. sæpe jamque altius iræ
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
Paræ filæ legunt; validum namque exigit ensē
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Transit & parmam mucro, levia arma, minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro,
Implevitque sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit moesta ad manes, corpusque reliquit.

At vero, ut vultum vidit morientis, & ora;
 Ora modis Anchisiades pallentia miris,
 Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit;
 Et mentem patriæ subiit pietatis imago.
 Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis;
 Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
 Arma, quibus lætatur, habe tua, teque parentum
 Manibus, & cineri (si qua est ea cura) remitto.
 Hoc tamen infelix miseram solabere mortem,
 Æneæ magni dextra cadis, increpant ultero
 Cunctantes socios. & terra sublevat ipsum,
 Sanguine turpantem comptos de more capillos;
 Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
 Vulnere siccabat lymphis, corpusque levabat
 Arboris acclivis trunco. procul ærea ramis
 Dependet galea, & prætæto gravia arma quiescunt;
 Stant lecti circum juvenes: ipse æger, anhelans
 Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
 Multa super Lauso rogitat, multosque remittit;
 Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.
 At ausum socii exanimum super arma ferebant
 Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum;
 Agnovit longè gemitum præsaga mali mens.
 Canitiem immundo deformas pulvere, & ambas
 Ad cælum tendis palmas, & corpore inharet.
 Tantane me tenuit vivendi. nate, voluptas,
 Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,
 Quem genui? tua ne hæc genitor per vulnera fervor;
 Morte tua vivens? heu nunc misero mihi demum
 Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
 Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen;
 Pulsus ob invidiam solio, sceptrisque paternis;
 Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum,
 Omnes per mortes animam fontem ipse dedissem.
 Nunc vivo, neque adhuc homines, lucemque relinquo
 Sed linquam. Simul hæc dicens attollit in ægrum
 Se femur: &, quamquam vis alto vulnere tardas,
 Haud dejectus equum duci jubet. hoc decus illi,
 Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
 Omnibus, alloquitur mœrentem, & talibus infit:
 Rhœbe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
 Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta,
 Et caput Æneæ referes, Lausque dolorum.
 Ultor eris mecum: aut, aperit si nulla viam vis,

Occumbes pariter: neque enim, fortissime, credo;
 Jussa aliena pati, & dominos dignabere Teueros
 Dixit, & exceptus tergo consueta locavit
 Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis.
 Æra caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
 Sic cursum in medios rapidus dedit: æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mistoque infania luctu,
 Et furiis agitatus amor, & conscia virtus:
 Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
 Æneas agnovit eum, latusque precatur,
 Sic pater illa deum faciat, sic altus Apollo;
 Incipias conferre manum.
 Tantum effusus, & infesta subit obvius hasta.
 Ille autem: Quid me erepto, sævissime, nato
 Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses.
 Nec mortem horremus, nec divum parcimus ulli.
 Desine, jam venio moriturus, & hæc tibi porro
 Dona prius, Dixit, telumque intorsit in hostem:
 Inde aliud super, atque aliud figitque, volatque
 Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
 Ter circum astantem lævos equitavit in orbes,
 Tela manu jacies: ter secum Trojus heros
 Immanem ærato circumferre tegmine silvam.
 Inde ubi tot exaxisse moras, tot spicula rædes
 Vellere, & urgetur pugna congressus iniqua,
 Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
 Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
 Tollis se arrectum quadrupes, & aalceibus auras
 Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
 Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
 Clamore incendunt cælum Troesque, Latinique:
 Advolat Æneas, vaginaque eripit ensen,
 Et super hæc: Ubi nunc Mezentius acer, & illa
 Effera vis animi? Contra Tyrrenus ut auras
 Suspiculens hausit cælum, mentemque recepit:
 Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
 Nullum in eade nefas: nec sic ad prælia vent.
 Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
 Unum hoc per (si qua est victis venia hostibus) oro:
 Corpus humo patiare regi. scio acerba meorum
 Circumstare odia: hunc, oro, defende furorem,
 Et me consortem nati concede sepulcro.
 Hæc loquitur, juguloque haud inscius accipit ensen,
 Undansque animam diffundit in arma cruore.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Decimus Primus.

ARGUMENTUM:

Occiso Mezentio, victor Æneas Marti trophæum erigit. Pallantis mortui corpus, magno pompæ apparatu ad Evandri urbem remittit: ubi summo & patris, & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores a Latinis missi dierum 12. inducias impetrant: quo temporis spatio utrique suorum cadavera perquirunt, supremoque sepulturae honore prosequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens auxilia sibi denegata renunciat. Ea spe destitutus Latinus, consilio convocato, de summa belli consultat, legatosque de pacis conditionibus ad Æneam mittendos censet. Ibi Driantes & Turnus, pro inveterato inter ipsos odio, se mutui conviciis proferunt. Interim Æneas bipartito divisis copiis, levis armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca sylvis, montibusque impedita ad editiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuncio Laurentium perlato, concilium dimittitur: paranturque ea, quæ ad urbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Æneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partitur: equitibus Messapum & Camillam præficit, eosque hostium equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias, quæ necessario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat. atque ibi insidiis subsistit. Interim equestre prælium committitur, diuque dubio utrinque eventu pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hostium strage, dum Clorenum Cabellæ secordatæ, armorum ejus pulchritudine capta, incantius

cautius sequitur, ex insidiis ab Arunte hasta trajectitur.
 Quam tamen sacra virginis cadem Arunt non diu tu-
 lit inultam: nam & ipse paulo post ab Opi Diāne mi-
 nistra sagitta trajectus, offensus numinis penas persolvit.
 Camillæ necesse consternati Rutuli fugam arripiunt: Tro-
 jani urbis oppugnationem parant. Ejus calamitatis nun-
 cio ab Acca Camilla comite ad Turnum perlato, reli-
 ctis, quas obsederat, angustis, suis auxilio occurrit.
 Eodem subsequitur & Aeneas, & quoniam imminente
 jam nocte praelium committi non poterat, utrique posi-
 tis ante urbem castris confidunt.

Qceanum interea surgens aurora reli-
 quit,

Aeneas (quamquam & fossis da re tem-
 pus humandis

Præcipitant curæ; tubataque funere
 meus est)

Vota deum primo victor solvebat Eo.

Ingentem quercum, decisis undique ramis,
 Constituit rumulo, fulgentiaque induit arma,
 Mezentis ducis exuvias, tibi magne trophæum
 Bellipotens, apert rotantes sanguine cristas,
 Telaque trunca viri. & bis sex thoraca peritum;
 Perfossamque locis, clypeumque ex ære sinistra
 Subligat, atque enses collo suspendit eburnum.
 Tum socios (namque omnis cum stipata tegebat
 Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes:
 Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto.
 Quod superest, hæc sunt spolia, & de rege superbo
 Primitiæ, manibusque meis Mezentis hic est.
 Nunc iter ad regem nobis, musosque Latinos.
 Arma parate animis, & spe præsumite bellum,
 Ne qua mora ignaros (ubi primum vellere signa
 Annuerint superi) pubemque educere castris,
 Impediat, segnesque metu sententia tardet.
 Interea socios, inhumataque corpora terræ
 Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo
 est.

Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo, decôrâte supremis
 Muneribus: mœstamque Evandri simul ad urbem
 Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
 Abstulit atra dies, & funere misit acerbo.

Sic ait illaerymans, recipitque ad limina gressum;
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Aetes
 Servabat senior, qui Parthasio Evandro
 Armiger antè fuit, sed non felicibus aequè
 Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno:
 Circum omnis famulumque manus. Trojanaq; turba
 Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
 Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,
 Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Pallantis, & ora
 Ut vidit; lævique patens in pectore vulnus
 Cuspide Ausonia, lacrymis ita fatur obortis
 Tene, inquit, miserande puer, cum læta venires;
 Invidit fortuna mihi, ne regna videres
 Nôstra, neque ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti
 Discedens dederam, cum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret;
 Acres esse viros, cum dura prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
 Fors & vota facit, cumulatque altaria donis:
 Nos juvenem exanimum, & nil jam cœlestibus ullis
 Debentem, vano mœsti comitamur honore,
 Infelix, nati funus crudele videbis,
 Hi nostri reditus, exspectatque triumphus:
 Hæc mea magna fides. At non, Evandre, pudendis
 Vulneribus pulsum aspiciet: nec sospite dirum
 Optabis nato funus pater: hei mihi quantum
 Præsidium, Ausonia, & quantum tu perdis, Jule!
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
 Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem;
 Interfintque patris lacrymis, solatia luctus
 Exigua ingentis, miseros sed debita patri.
 Haud segnes alii crates, & molle phœretum
 Arbuteis texunt virgis, & vimine quernos,
 Extructosque toros obtentu frondis inumbrant:
 Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt:
 Qualem virgineo demessum pollice florem,
 Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
 Cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma recessit;
 Non jam mater alit tellus, viresque ministras.
 Tum geminas vestes, ostroque, auroque rigentes

Extulit Æneas, quas illi lata laborum
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, & tenui telas discreveras auro.
 Harum unam juveni, supremum, mœtus, honorem
 Induit, arsurasque comas obnubit amictu.
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnae
 Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
 Addit equos, & tela, quibus spoliaveras hostem.
 Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsuros sanguine flammæ;
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicæque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Aeneas
 Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora;
 Sternitur & toto projectus corpore terræ.
 Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus, positus insignibus, Æthon
 It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
 Hastam alii, galeamque ferunt: nam cætera Turnus
 Victor habet. tum mœsta phalanx, Teucrique sequuntur,
 Tyrrhenique duces, & versis Arcades armis.
 Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
 Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
 Nos alias hinc ad lacrymas, eadem horrida belli
 Fata vocant. salve æternum mihi, maximè Pallas;
 Æternumque vale. Nec plura effatus ad altos.
 Tendeat muros, gressumque in castra ferbar.
 Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
 Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
 Corpora per campos ferro quæ fusa jacebant,
 Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ;
 Nullum cum victis certamen, & æthere cassis;
 Parceret hospitibus quondam, focerisque vocatis;
 Quos bonus Æneas haud aspernanda precantes,
 Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:
 Quænam vos tanto fortuna indigna Latini
 Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
 Pacemne exanimis, & Martis sortè peremptis
 Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
 Nec veni, nisi fata locum, sedemque dedissent;
 Nec bellum cum gente gero. rex nostra reliquit
 Hospitia, & Tu mi potius se credidisti armis.
 Equus huic Turno fuerat se opponere morti,
 Si bellum finire manu, si pellere Teucros

Apparat; his dequit mecum concurrere telis;
 Vixet, cui vitam deus, aut sua dextra dedisset;
 Nunc ite, & miseris supponite civibus ignem.
 Dixerat Æneas, olli obstupere silentes;
 Conversique oculos inter se, atque ora tenebant;
 Dum senior, semperque oditis, & crimine Drances
 Infensus juveni Turno, sic ore vicissim
 Orsa refert. O fama ingens ingenior armis
 Vir Trojane, quibus scolo te laudibus æquem?
 Justitiane prius mirer, belline laborum?
 Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem;
 Et, te, si qua viam dederis fortuna, Latino
 Jungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
 Quin & fatales murosum attollere moles,
 Saxaque subjectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant;
 Bis senos pepigere dies, & pace sequestra
 Per silvas Teucra, missique impune Latini
 Erravere jugis: ferro sonat alta bipenni
 Fraxinus, evertunt acies ad sidera pinus,
 Robora nec cuneis, & olentem seindere sedrum;
 Neq; plaustris cessant vectare gementibus ornos.
 Et jam fama volans tanti prænuncia luctus,
 Evandrum, Evandrique domos, & mœnia complet;
 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
 Arcades ad portas ruer, & de more vetusto
 Funeræ: rapuere fasces. Inest via longo
 Ordine flammæ, & latè discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia iugis
 Agmina: quæ postquam matres succedere cecidis
 Viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem.
 At non Evandrum potius est vis ulla tenere,
 Sed venit in medios, pheretro Pallanta reposito
 Procumbit super, atq; hæret lacrymansq; gementq;
 Et via vix tandem voci laxata dolore est.
 Non hæc, o Palla, dederas promissa parenti,
 Cautius ut sævo velles te credere Marti.
 Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis;
 Et prædulce deus primo certamine posset.
 Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
 Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
 Vota, precesque meæ, inque, o sanctissima conjux;
 Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem.
 Contra ego vivendo visi mea fata, superstes

Restarem ut genitor ; Troium socia arma secutum
 Obruerent Rutuli telis , animam ipse dedissem ,
 Atq; hæc pompa domum me , non Pallanta , referret :
 Nec vos arguerim Teucri , nec fœdera , nec quas
 Junximus hospitio dextras : fors ista senectæ
 Debita erat nostræ . quod si immatura manebat
 Mors natum , cæsis Volscorum millibus antè
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit .
 Quin ego non alio digente funere , Palla ,
 Quam pius Æneas . & quam magni Phryges , & quam
 Tyrrhenique duces , Tyrrhenum exercitus omnis .
 Magna trophæa ferunt , quos dat tua dextera letho :
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armi ,
 Effet par ætas , & idem si robur ab annis ,
 Turne , sed infelix Teucros quid demoror armis ?
 Vadite , & hæc memores regi mandata referte .
 Quod vitam moror invisam , Pallantè perempto .
 Dextera causa tua est , Turnum gnatoque , patrique
 Quam debere vides : meritis vacas hic tibi solus
 Fortunæque locus , non vitæ gaudia quæro ,
 Nec fas , sed gnato manes perferre subimos .
 Aurora intercamiferis mortalibus almam
 Extulerat lucem , refens opera , atque labores :
 Jam pater Æneas , jam curvo in litore Tarchon
 Constituerè pyras . huc corpora quisque suorum
 More tulere patrum , subjectisque ignibus atria
 Conditur in tenebras altum caligine cælum .
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 Decurrere rogos , ter moestum funeris ignem
 Lustraverè in equis , ululatusque ore dedere :
 Spargitur & tellus lacrymis , sparguntur & arma
 In cælo clamorque virum , clangorque subarum .
 Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
 Conjiciunt igni , galeas , ensesque decoros ,
 Frænaque , ferventesque rotas , pars mœsera nota
 Ipsorum clypeos , & non felicia tela .
 Multa boum circa mactantur corpora morti ,
 Setigerosque sues , raptaeque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes , cum litore toto
 Ardentè spectant socios , semustaque servant
 Busta , neque avelli possunt : nox humida donec
 Invertit cælum stellis fulgentibus aptum .
 Nec minus & miseri diversa in parte Latini
 Innumeras struxerè pyras , & corpora partim

Multa virum terræ infodiunt, auctæque partim
 Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
 Cetera, confusæque ingentem cædis acervum.
 Nec numero, nec honore cremant, nunc undiq; vasti
 Certatim crebris collucens ignibus agri.
 Tertia lux gelidam cælo dimoverat umbram,
 Merentes altum cinerem, & confusa ruebant
 Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
 Jam vero in tectis prædixit urbe Latini
 Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus.
 Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum
 Pectora moerentum, puerique parentibus orbi,
 Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos
 Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro.
 Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores,
 Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari
 Testatur, solum posci incertamina Turnum.
 Multa simul contra variis sententia dictis
 Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat;
 Multa virum meritis sustentat fama trophæis,
 Hos iter motus medio flagrante tumultu,
 Ecce super mæsti magni Diomedis ab urbe
 Legati responsa ferunt, nihil omnibus actum
 Tantorum impensis operum, nil dona, nec aurum;
 Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
 Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus:
 Fatalem Æneam manifesto numine ferri,
 Admonet ira deum, tumulique ante ora recentes.
 Ergo consilium magnum, primosque suorum,
 Imperio accitos alta intra limina cogit.
 Olli convenere, flumque ad regia plenis
 Tecta viis. sedet in mediis & maximus ævo;
 Et primus sceptris haud lata fronte Latinus.
 Atque hic legatos Ætola ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet, & responsa reposeit
 Ordine cuncta suo. Tunc facta silentia linguis:
 Et Venulus dicto patens ita facies insit:
 Vidimus, o cives, Diomedem, Argivæque castra;
 Atque iter emensi casus superavimus omnes,
 Contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus.
 Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebat Japygis agris.
 Postquam ipsogressi, & coram data copia fandi:

Munera

Munera præferimus, nomen, patriamque docemus;
Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:

O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
Solicitat, suadetque ignota laceßere bella?
Quicumque Iliscos ferro violavimus agros,
(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
Quo Simois premis ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes;
Vel Priamo miseranda manus. scitis triste Minervæ
Sydus, & Euboicæ cantes, ultorque Caphareus.

Militia ex illa diversum ad litus adacti,
Atreides Protei Menelaus ad usque columnas
Exulas: Ænæos vidis Cyclopa Ulysses.
Regna Neoptolemi referam, versosque penates
Idomenei, Libycove habitantes litore Locros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetit: devicta Asia subsedit adulter,
Invidisse deos, patriis ut redditus oris
Conjugium opatum, & pulchram Calydonæ viderem?
Nunc etiam horribiliæ & portenta sequuntur:
Et socii amissi petietur æthera pennis:

Fluminibus vagantur aves, (heu dira meorum
Supplicia) & scopulos lacrymosis vocibus implent;
Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt
Tempore, cum ferro cœlestis corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Tenebris ullum post eruta bellum
Pergama, nec veterum memini, lætorvè malorum;
Munera, quæ patriis ad me portastis ab oris,
Versite ad Æneam. stetimus tela aspera contra;
Contulimusque manus: experto credite, quantus
In clypeum assurgat, quo turbine torquæ hæstam;
Si duo præterea tales Idæa tulisset.

Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbem
Dardanus, & versis lugeret Græcia fati.
Quidquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ;
Hectoris, Ænææque manu victoria Grajum
Hæsit, & in decimum vestigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis;
His pietate prior, Cocant in fœdera dextræ,

Quæ datur, æst, armis concurrant arma, cavere.
 Et, responsa simul quæ sint, rex optime regum,
 Audisti, & quæ sit magno sententia bello.
 Vix ea legati: variusque per ora cucurrit.
 Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur.
 Cum rapidos amnes, clauso sit gurgite murmur,
 Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
 Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt.
 Præfatus divos, solio rex in sit ab alto.
 Ante equidem summa de re statuissæ, Latini;
 Et vellem, & fuerat melius, non tempore tali
 Cogere concilium, cum muros obsides hostis.
 Bellum importunum, cives, cum gente deorum.
 Invisisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 Prælia, nec victi possunt abscidere ferro.
 Spem si quam ægissis Etolum habuissis in armis,
 Ponite, spes sibi quisque, sed, hæc quam augusta, videtis.
 Cetera quæ rerum jaceant perculsa ruina,
 Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo quæ sit dubia sententia menti,
 Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
 Est antiquus ager, Tuscom hi proximus amni,
 Longus in occasum, fines super usque Sicani:
 Aurunci, Rutulique ferunt, & vomere duros
 Exercent colles, atque horum asperima pascunt.
 Hæc omnia regio, & celsi plaga pinæ montis
 Cedat amicitiæ Teuæ, & fœderis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus.
 Confidant, si tantus amor, & mœnia condant.
 Sin alios fines, aliamque capeßere gentem
 Est animus, possuntque solo decedere nostro:
 Bis decas Italæ texamus robore naves,
 Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies, ipsi numerumque, modumque carinis
 Præcipiant. nos æra, manus, navalia demus.
 Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
 Centum oratores prima de gente Latinos.
 Ire placet, pacisque manu prætexere ramos,
 Munera portantes eborisque, aurique talenta.
 Et sellam regni, trabemque, insignia nostri.
 Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.
 Tum Drances idem insensus, quem gloria Turni

Oblig

Obliqua invidia, stimulisque agitabat amaris,
 Largus opum, & lingua melior, sed frigida bello.
 Dextera consiliis habitus non futilis auctor,
 Seditione potens (genus huic materna superbum
 Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
 Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
 Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem.
 Consulis, o bone rex. cuncti se scire fatentur,
 Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant.
 Det libertatem fandi, statuique remittat.
 Cujus ob auspiciis infausum, moresque sinistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
 Consedisse urbem: luctus dum Troja tentat
 Castra fugæ fidens, & cælum terrarum armis.
 Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis, dusique jubes, unum, optime regum,
 Adjicias, nec te ullius violentia vincat.
 Quia, quæ tam egregio genero, dignisque hymenæis:
 Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
 Quod si tantus habes mentes & pectora terror,
 Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso.
 Cedas jus proprium regi, patriæque remittat.
 Quid miseros totis in aperta pericula cives
 Projicit? O Ratio capus horum, & causa malorum.
 Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turæ, simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, invisum quem tu tibi singis, (& esse:
 Nil moror) en supplex venio, miserere tuorum,
 Pone animos, & pulsus abi. sat funera fusi.
 Vidimus, ingentes & desolavimus agros.
 Aut si fama movet, sit tantum pectore robur:
 Concipis, & si adeo dotalis regia cordi est:
 Aude, atque adversum fidem fer pectus in hostem.
 Sed licet, ut Turno contingat regia conjux,
 Nos animæ viles, inhumata, inflectaque turba,
 Sternamur campis: etiam tu, si qua tibi vis,
 Si patrii quid Martia habes, illum aspice contra:
 Qui vocat.
 Talibus exarsit dictis violentia Turni,
 Das gemitu, rumpitque has imo pectore voces:
 Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi.
 Tunc cum bella manus poscunt, patribusque vocatis:
 Primus ades, sed non replenda est curia verbis,

Quæ tutò tibi magna volant, dum distinet hostem
 Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
 Proinde tona eloquio, solitum tibi, meque timoris
 Argue tu, Drance, tot quando stragis acervos
 Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis
 Insignis agros, possit quid vivida virtus,
 Experiare licet: nec longè scilicet hostes
 Quærendi nobis, circumstant undique muros:
 Imus in adversos, quid cessas? an tibi Mayors
 Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
 Semper erit?
 Pulsus ego? aut quisquam merito, scdissime, pulsum
 Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tibrim
 Sanguine, & Evandri totam cum stirpe videbit
 Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
 Haud ita me experti Bixias, & Pandarus ingens,
 Et quos mille die victor sub tartara missis
 Inclusus muris, hostilique aggere septus.
 Nulla salus bello? capiti cane talia demens
 Dardanio, rebusque tuis. proinde omnia magno
 Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
 Gentis his victæ, contra premere arma Latini.
 Nunc & Myrmidonû procères Phrygia arma tremisctis
 Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles,
 Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus undas.
 Vel cum se pavidum contra mea jurgia singis,
 Artificis scelus, & formidine crimen acerbat.
 Numquam animam talem dextra hac (abiste moveri)
 Amittes, habiter tecum, & sis pectore in isto.
 Nunc ad te, & tua, magne pater, consulta revertor;
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis,
 Si tam deserti sumus, & semel agmine verso,
 Funditus occidimus, nec habes fortuna regressum;
 Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
 (Quamquam o, si solitæ quidquam virtutis adesset
 Ille mihi ante alios, fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,
 Procubuit moriens, & humum semel ore momordit)
 Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
 Auxilioque urbes Italæ, populique supersunt:
 Sin & Trojanis cum multo gloria venit
 Sanguine, sunt illis sua funera, parque per omnes
 Tempestas, cur indecores in limine primo
 Desicimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
 Mul-

Multa dies, variusque labor mutabilis ævi
 Retulit in melius: multos alterna revisens
 Lusst, & in solido rursus fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
 At Messapus erit, felixque Tolumnius, & quos
 Tot populi misere duces: nec parva sequetur
 Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.
 Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas:
 Quod si me solum Teucris in certamina poscunt,
 Idque placet, tantumque bonis communibus obsto:
 Non adeo has exosa manus victoria fugis,
 Ut tanta quidquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem;
 Factaque Vulcani manibus paria induas arma
 Ille licet. vobis animam hanc, foceroque Latino
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 Devovero. solum Æneas vocat? & vocet, oro.
 Nec Drances potius, siue est hæc ira deorum,
 Morte luat: siue est virtus & gloria, tollat.
 Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant
 Certantes: castra Æneas, aciemque movebat:
 Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
 Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet:
 Instructus acie Tiberino a flumine Teucros,
 Tyrrhenamque manum totis descendere campis:
 Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
 Pectora, & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
 Arma manu trepidi poscunt: fremit arma Juventus
 Flent mesti, mustantque patres: hic undique clamor
 Dissensu vario magnus se tollit in auras.
 Haud secus, atque alto in luco eum forte catervæ
 Confedere avium, piscosove amne Padusæ
 Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
 Imo, ait, o cives, arrepto tempore, Turnus;
 Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
 Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus,
 Corripuit sese, & testis citus exsulis altis.
 Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis:
 Due, ais, & Rutulos: equites Messapus in armis:
 Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
 Pars aditus urbis firment, turresque capestant:
 Cætera, qua iussu, mecum manus inferat arma.
 Illic in muros tota, discursitur urbe.

Concilium ipse pater, & magna incepta Latine
 Deseris, ac tristi turbatus tempore differis.
 Multaque se inculat, qui non acceperit ultro
 Dardanum Æneam, generumque adsciveris urbi.
 Præfodiunt alii portas, aut saxa, iudeſque
 Subveſtant: bello dat ſignum rauca eruentum.
 Buccina: tunc murus varia cinxere cor. na
 Martiorum, puerique vocat labor ultimus omnes.
 Nec non ad templum, ſummaſque ad Palladiæ arces
 Subvehitur magna matrum regina cæſerva,
 Dona ferens, juxtaque comes Lavinia virgo,
 Cauſa malæ tanti, atque oculos dejecta decoros.
 Succedunt matres, & templum thure vaporant,
 Et mœſtas alto fundunt de limine voces:
 Armipotens belli præſci Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygi prædonis, & ipſum
 Pronum ſterne ſolo, poruſque effunde ſub aliſ.
 Cingitur ipſe furens ceſtatim in prælia Turnus:
 Jamque adeo Rutulum thoraca induitur, ahenis
 Horrebat ſquamis, ſuſaſque incluſerat auro.
 Tempora nudus adhuc, Laterique æcrinærat enſem;
 Fulgebatque alta decurrens aureus arce,
 Exultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem,
 Qualis ubi abruptis fugit præſepia vinclis
 Tandem liber equus, campoque poſitus aperto:
 Aut ille in paſtus, armentaſque tendit equarum,
 Aut aſſuetus aquæ perfundi ſumine noto
 Emicat, arreſtiſque fremit cervicibus altè
 Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos:
 Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
 Occurrit, poruſque ab equo regina ſub ipſiſ
 Deſluit, quam tota cohori imitata relictis
 Ad terram deſluxiſ equis: tum valia ſatur:
 Turne, ſui merito ſiqua eſt fiducia forti,
 Audeo, & Æneadum promitto occurrere turmæ;
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Me ſine primæ manu tentare pericula belli:
 Tu peder ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
 Turnus ad hæc oculos horrenda in virgine fixus,
 O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
 Quæſve referre parem: ſed nunc (eſt omnia quando
 Iſte animus ſupra) mecum partire laborem.
 Æneas, uſ ſama fidem, miſſique reſpondent
 Exploratores, equitum levia improbus arma

Præmissis, quaterens campos. ipse ardua montis
 Per desertâ jûgo properans adventas ad urbem.
 Furta pato belli convexo intramite silvâ,
 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrhæum equitem collatis excipe signis:
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
 Tiburtique manus: ducis & tu concipe curam.
 Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis
 Hortatur, sociosque duces, & pergit in hostem.
 Est curvo anfractu vallis, æcommoda fraudi,
 Armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
 Urget utrinque latus, tenuis qua semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces, aditusque maligni.
 Hanc super in speculis, summoque in vertice montis
 Plantæ ignota jaces, tutique receptus,
 Seu dextra, lævaque velis occurrere pugna:
 Sive instare jugis, & grandia volvere saxa.
 Huc juvenis nota fertur regione viarum,
 Arripuitque locum, & silvis insedit iniquis:
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis, sacraque caterva,
 Compellabat, & has tristis Etonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla;
 O virgo, & nostris nequidquam ینگجئر armis:
 Cara mihi ante alias: neque enim novus iste Dianæ
 Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
 Insistentem fugiens media inter prælia belli
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, murata parte, Camillam:
 Ipse sinu præ se portans juga longa perebat
 Solorum nemorum: tela undique sæva premebant,
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis: tantus se nubibus imber
 Ruperat. ille innare parans infantis amore
 Tardatur, caroque oneri timer. omnia secum
 Versanti subito vix hæc sententia sedit.
 Telum immane, manu valida quod fonte gerebat
 Bellator, solidum nodis, & robore cocto,
 Hinc natam libro, & silvestri subere clausam
 Implicat, atqueabilem mediæ circumligat hastæ:
 Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:

Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo
 Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugis: accipe, restor;
 Diva, tuam. quæ nunc dubiis committitur auris.
 Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
 Immutis, sonuere undæ, rapidum super amnem
 Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magna proprius jam urgente caterva;
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
 Gramineo donum Triviæ de cespite vellit.
 Non illum tectis ulle, non menibus urbes
 Accepere: neque ipse manus feritate dedisset
 Pastorum & solis exegit montibus ævum.
 Hæc tamen dumis, interque horrentia lustra
 Amentalis equæ mammis, & lacte ferino
 Nutrabat, teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum promissis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto,
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit, & arcum;
 Procrinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuvix per dorsum a vertice pendens.
 Tela manu jam tum tenera puerilia torfit:
 Et fundam tereti circum caput egit habenæ,
 Strymoniamque gruem, aut album deiecit olorem;
 Multæ illam frustra Lyrrihena per oppida matres
 Optavere nurum: sola contenta Diana
 Æternum celorum & virginittatis amorem
 Intemerata colit, vellem haud correpta fuisset
 Militiæ tali, conata laceßere Teucros:
 Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum:
 Verum age, quandoquidem satis urgetur acerbis,
 Labere nympha polo finesque invise Latinos.
 Tristis ubi infausito committitur omne pugna.
 Hæc cape, & utricem phœæra deprome sagittam:
 Hæc, quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tros, Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas;
 Post ego nube cava miserandæ corpus, & arma
 Inpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
 Dixit, at illa leves celi demissa per auras
 Insonis, nigro circumdata turbine corpus.
 At manus interea muris Trojana propinquat,
 Errusque duces, equitumque exercitus omnis,
 Compositi numero in turmas, fremit æquore toto
 Insultans sonipes, & pressis pugnas habentis

Huc obversus, & huc: tum latè ferreus hastis
Horret ager, campique armis sublimibus ardeat,
Necnon Messapus contra, celeresque Latini,
Es cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
Adversus campo apparent, hastasque reductis
Protendunt longè dextris, & spicula vibrant:
Adventusque virum, fremitusque ardeat equorum.
Jamque in ara jactum teli progressus uterque
Substiterat: subito erumpunt clamore, frementes
Exhortantur equos: fundunt simul undique tela
Crebra, nivis ritu: cælumque obtexitur umbra.
Continuè adversis Tyrthenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis: primique ruinam
Dant sonitu ingenti, præfactaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excussus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longè, & vitam dispergit in auras.
Exemplo turbatæ acies, versique Latini
Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt:
Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas.
Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis:
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam
Spumeus, extremamque siu perfundit arenam:
Nunc rapidus retrò, atque æstu revoluta resorbens
Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos:
Bis rejecti armis respectant terga regentes:
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuere inter se acies, legitque virum vir,
Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in alto
Armaque, corporaque, & permixti cæde virorum
Seminianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit:
Orsiloehus Remuli (quando ipsum horrebas adire)
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit;
Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura,
Volvitur ille excussus humi. Catillus Jolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
Dejecit Herminium, nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri, nec vulnera terrens,
Tantus in arma pater, latus huic hasta per armos

Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolorem.
 Funditur ater oblique cruori, dant funera ferro.
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.
 As medias inrer exdes exultat Amazon,
 Unum exerta latus pugæ, pharetrata Camilla.
 Et nunc lenta manu spargent hastilia densas.
 Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
 Aureus ex humeris sonat arcus, & arma Dianæ.
 Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
 Spicula converso fugentia dirigit arcu.
 At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
 Tullaque, & æratam quatens Tarpeja securim,
 Italides, quas ipsa decus sibi dia Camilla
 Delegit pacisq; bonæ, bellicque ministras.
 Quales Treicæ cum flumina Thermoodontis,
 Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis,
 Sensireum Hippolyten, seu cum se Mæria curru
 Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu,
 Fœmine exultant lunatis agmina peltis.
 Quem ielo primum, quem postremum aspera virgo
 Deiecit? aut quot humi morientia corpora fundis?
 Eumenion Clyrio primum patre, cujus apertum
 Adversum longa transverberat abiete pectus.
 Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque eruentem
 Mandit humum, morientq; suo se in vulnere versat.
 Tum Lyrin, Pagasumq; super: quorum alter habenas
 Suffosso revolutus equo dum colligit, alter
 Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
 Præcipites, pariterque ruunt, his addit Amastrum
 Hippoaden: sequiturq; incumbens eminus hasta,
 Tereaq; Harpalyceumq; & Demophloona, Chrominq;
 Quotque emissa manu contorsit spicula virgo.
 Tot Phrygiæ occidere viri, procul Orneus armis
 Ignotis, & equo venator Japyge fertur,
 Cui pellis lato humeros erepta juvenco.
 Pugnatori operit caput, ingentis oris hiatus.
 Et male texere lupi, cum dentibus albis.
 Agrestisque manus armat sparus: ipse ex ærvis
 Vertitur in mediis, & tota vertice supra est.
 Hunc illa exceptum (nosq; enim labor agmine verso)
 Traiecit, & super hæc inimico pectore fatat
 Silvius te. Tyrchiene, feras agitare putasti?
 Advenit, qui vestra dicæ mulieribus armis.
 Verba redargueret: nomen iam haud leve patrum
 Mani-

Manibus hos referes, vello occidisse Camilla.
Protinus Orsiloehum, & Buten, duo maxima Teuorum
Corpora, sed Buten adversum ensipide figis
Loricam, galeamque inter, qua colla sedentia
Lucent, & laevo dependet parma laerto,
Orsiloehum fugient, magnumque agitata per orbem
Eludis gyro interior, sequiturque sequentem.
Tum validam perque arma viro, perque ossa securim
Altiore surgens, oranti, & multa precanti
Congeminat vulnus, calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, subitoque aspectu territus hæsis
Appenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant;
Isque ubi se nullo jam cursu evadere pugna
Posse, neque instantem reginam avertere cernit,
Consilio versare dolos ingressus, & astu,
Incipit hæc; Quid tam egregium, si femina fortis
Fidis equo? dimitte fugam, & te cominus æquo
Mecum crede solo, pugnaque accinge pedestri.
Jam nosces, ventosa ferat cui gloriæ laudem.
Dixit: at illa furens, acrique incensa dolore
Tradit equum comiti, paribusque assistit in armis
Ense pedes nudo, puraque interrita parma.
At juvenis, vicisse doloratus, avolat ipse,
Haud mora, conversisque fugax aufertur habenis;
Quadrupedemque citum ferrata valce fatigat.
Vane Ligur, frustra que animis elate superbis,
Nequidquam parvas tentasti lubricus artes,
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu, stransque adversa prehensis
Congreditur, pœnasque inimico a sanguine sumit;
Quam facile accipiter saxo facer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Compressamque tenet, pedibusque eviscerat uncis.
Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum lator, atque deorum
Observans oculis, summo sedet altus Olympo.
Tyrrenum genitor Tarchontem in prælia sæva
Suscit, & stimulis hæud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variisque instigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans, refleatque in prælia pulsos:
Quis metus, o numquam dolituri, o semper incertes
Tyr-

Tyrheni; quæ tanta animis ignavia venit?
 Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
 Quo ferrum, quodve hæc geritis tela irrita dextris?
 At non in venerem segnes, nocturna que bella,
 Aut ubi curvæ choros indixit tibi a Bæchi,
 Expectare dapes, & plenz pocula mensæ.
 Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus haruspex
 Nunciet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
 Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse
 Concitat, & Venulo adversum se turbidus inferi,
 Direptumq; ab equo dextra complectitur hostem:
 Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
 Tollitur in cælum clamor, cunctique Latini
 Convertere oculos: volat igneus æquore Tarchon
 Arma, virumque ferens: tum summa ipsius ab hastâ
 Defringit ferrum, & patres rimatur apertat,
 Qua vulnus lethale ferat: contra ille repugnans
 Sustinet a jugulo dextram, & vim viribus exit.
 Utque volans altè raptum cum fulva draconum
 Feri aquila, implientq; pedes, atq; unguibus hæsit;
 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arrectisque horres squamis, & sibilat ore,
 Arduus insurgens: illa haud minus urges adunco
 Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
 Hauda liter prædam Tiburium ex agmine Tarchon
 Portat ovans. ducis exemplum, eventumque secuti
 Mœonidæ ineurrunt. Tum satis debitus Aruns
 Velocem jaculo, & multa prior arte Camillam
 Circuit, &, quæ sit fortuna facillima, tentat.
 Qua se cunque furens medio tulit agmine virgo,
 Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat.
 Qua victrix redit illa, pedemq; ex hoste reportat;
 Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
 Hos aditus, jamque hos aditus, omnemq; pererrat
 Undiq; circuitum, & certam quatit improbus hastam;
 Fortè sacer Cybele Chlorens, olimque sacerdos,
 Insignia longè Phrygii fulgebat in armis:
 Spumanteq; agitabat equum, quem pellis æthenis
 In plumam squamis, auroque inserta tegebat,
 Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro
 Spicula torquebat Lyeio Cortynia cornu.
 Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
 Cassida, tum croceam chlamydemq; sinusq; crepantes
 Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,

Pictus ac tunicas, & barbara regmina erurum,
Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
Troja, captivo sive ut ferret in auro,
Venatrix, unum ex omni certamine pugnae
Cæca sequebatur, totumque incensa per agmen
Fœmineo prædæ, & spoliolum ardebat amore.
Telum ex insidiis cum tandem, tempore capto,
Conjicit, & superos Aruns sic voce precatur:
Summe deum, & sancti custodes Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor accervo
Pascitur, & medium, freti pietate, per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna,
Da, pater, hæc nostri aboleri dedecus armis
Omnipotens, non exuvias, pulsæve trophæum
Virginis, aut spolia ulla peto: mihi cætera laudem
Faciæ ferant: hæc dira meo dum vulnere pestis
Pulsa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audit, & voti Phœbus succedere partem
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.
Sterneres ut subita turbaram morte Camillam,
Annuit orantem: reducem ut patria alta videret,
Non dedit, inque Notos vocem vertere procellæ:
Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Convertere animos aëres, oculosque tulere
Cuncti ad reginam Volsæi. nihil ipsa nec auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere telli,
Hasta sub exertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumque altè bibit acta cruorem:
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mistoque metu, nec jam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audeo.
Ac velut ille, priusquam tela inimica sequantur,
Continuo in montem sese avius abdidit altos
Occiso pastore lupus, magnove juvenco,
Conscius audacis facti, caudamque remulcens
Subjicit pavitantem utero, silvasque petivit.
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns:
Contentusque fuga mediis se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis, labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit:
Tum sis expirans, Accam ex æqualibus unam

Allo-

Alloquitur (fida antecias quæ sola Camilla;
 Quicum partiri curas) atque hæc ita fatur:
 Hæcenus, Acca soror, potui, nunc vulnus acerbum
 Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum,
 Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfer,
 Succedas pugnae, Trojanosque arceat urbe:
 Jamque vale. Simul his dictis inquebat habenas,
 Ad terram non sponte fluens: cum frigida toto
 Paulatim exolvit se corpore, lentaque colla,
 Et caput letho posuit: caput, arma relinquens:
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
 Sidera: dejecta crudescit pugna Camilla.
 Ineurrunt densi, simul omnis copia Teucrum,
 Tyrhenique duces, Evandrique Arcadis alæ.
 At Triviae custos jamdum in montibus Opis
 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas:
 Utque procul medio juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multarum morte Camillam,
 Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
 Heu nimium, virgo, nimum crudele lussi
 Supplicium, Teucros conata læcessere bello.
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras:
 Non tamen indecorem tu te regina relinques.
 Extrema jam in morte, neque hoc sine nomine lethum
 Pergentes erit, aut famam parietis inulta.
 Nam, quicumque tuum violaveris vulnere corpus,
 Morte luct merita. Fit ingens monte sub alto
 Regis Dereenni terreno exaggere bustum.
 Antiqui Laurentis, opæaque illic rectum.
 Hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
 Sistit, & Aruentem tumulo speculatur ab alto:
 Ut vidia fulgentem armis, ac vana gumentem,
 Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum?
 Huc periture veni, capias ut digna Camilla
 Premia. tu ne etiam telis moriere Dianæ?
 Dixit, & aurata volucrum Threïssa sagittam
 Deprompsit pharetra, cornuque insensa tetendit.
 Et duxit longè, donec curvata coirent:
 Inter se capita, & manibus jam tangeret æquis
 Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
 Exemplò teli stridorem, aurasque sonantes
 Audii una Aruns, hæsitque in corpore ferrum.

Illum.

Illum expirantem socii, atque extrema gementem,
 Obliti ignoto camporum in pulvere linqunt.
 Opis ad aetherium pennis auferitur Olympum.
 Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillæ;
 Turbati fugiunt Rutuli, fugia acer Atinas.
 Disiectique duces, desolatique manipuli
 Tuta petunt, & equis avertunt ad menia tendunt;
 Nec quisquam instantes Teucros, lethumque ferentes
 Sustinere valet telis, aut sistere contra:
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcu,
 Quadrupedumq; putré cursu quatit ungula campum;
 Volvitur ad muros caligine turbidus atra
 Pulvis, & e speculis percussæ pectora matres.
 Fæmineum clamorem ad cæli sidera tollunt.
 Qui cursu portas primi irrupere patentes,
 Hos inimica super misso premis agmine turba;
 Nec miseram effugiunt morrem, sed limine in ipso,
 Menibus in patriis, atque inter tuta domorum
 Confixi expirant animas: pars claudere portas,
 Nec sociis aperire viam, nec menibus audent.
 Accipere orantes, oriturque miserrima cædes.
 Defendentum armis adiutus, inque arma ruentum;
 Exclusi ante oculos, lacrymantumque ora patensum,
 Pars in præcipites fossas, urgente ruina,
 Volvitur, immixtis pars cæca, & concita frangit
 Arietat in portas, & duros obice postes.
 Ipsæ de muris summo certamine matres,
 (Monstrat amor verus patriæ) ut videre Camillam;
 Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro
 Stripisibus ferrum, sudibusque imitantur obustis
 Præcipites, primæque mori pro menibus audent.
 Interea Turnum in silvis sævissimus implet
 Nuncius, & juveni ingentem fert Achaë tumultum.
 Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
 Inguere infensos hostes, & Marte secundo
 Omnia corripuisse, metum jam ad menia ferri:
 Ille furens (nam sæva Jovis sic numina possunt)
 Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
 Vix e conspectu exierat, campumque tenebat,
 Cum pater Æneas saltus ingressus apertos,
 Exuperatque jugum, silvaque evadit opaca:
 Sic ambo ad muros rapidi, toroque feruntur
 Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
 At simul Æneas fumantes pulvere campos

Prosperit longè, Laurentiaque agmina vidit;
 Et sævum Æneam agnovit Turnus in armis,
 Adventumque pedum, statusq; audivite quorum;
 Continuoque incant pugnas, & prælia tentent,
 Ni roseus fœstos jam gurgite Phœbus Ibero
 Tingat equos, noctemque die labente reducat.
 Considunt castris antè urbem, & moenia vallant.

Finis Libri Decimi Primi Æneidos

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

Liber Decimus Secundus.

ARGUMENTUM.

Atritis duobus adversis præliis Latinorum viribus ; animisque eorum fractis , Turnus ubi omnem spem suam in seipso sitam videt , frustra dissuadente Latino , reginaque multis eum cum lacrymis nequicquam retinente , singulari certamine cum Ænea dimicare statuit : ejusque rei Æneam per quendam ex suis , Idmonem nomine , facit certiores . Accipit conditionem Æneas , solemnique utrinque sacramento fœdus sancitur . Id Junonis impulsu a Futurna nympba , Turni sorore , in falsam Cameitis imaginem conversa , perturbatur : primusque omnium Tolumnis augur falso augurio certam suis victoriam promittens unum ex Gilippi filiis hastæ trahit . Æneas quoque dum subiti tumultus causam ignorans suos revocare conatur , ab incerto auctore sagitta vulneratus prælio excedere cogitur . Qua re intellecta Turnus magnam sibi rei bene gerendæ occasionem oblatam ratus , ingentem hostium stragem edit . Interim Venus , decerpto ex Ida Cretensi dictamno herba , filio suo ineditur . Refectis viribus , Æneas Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus , suis auxilio accurrit , Turnumque nominatim ad pugnam deposcit . Verum cum Turnus sui copiam non faceret (Futurna enim , quæ excusso Metisco auriga , curium ejus moderabatur , in diversam semper partem habenas deflectens congregi eos non patiebatur) oppugnandæ urbis consilium capit : admotoque ad moenia exercitu , in propugnacula , proximæque ædificia ignem conjicit . Ibi Amata cum Turnum occisum arbitraretur , doloris impatientiæ laqueo vitam finit . His rebus Turno per Sagem nuntiatis , cum eo rem
dedu- 22

deductam videret, ut sibi necessario dimicandum esset. nisi perpeti mallet sociorum urbem se inspiciente in hostium potestatem pervenire, ultero Æneam ex præscripto faderis ad singulare certamen provocat. Ea pugna superior Æneas cum victi hostis precibus jam penè ad misericordiam flecteretur, conspecto in humeris ejus balteo, quem occiso Pallanti Turnus detraxerat, repente ira accensus, gladio perpectus adactis, cum vita spoliatur.

Turnus ut infractor adverso Marte Latinos

Defecisse videt, sua nunc promissa repositi,

Se signari oculis, utrò implacabilis ardet,

Attollisque animos. Pœnorum qualis in arvis

Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
 Tum demum movet atma leo gaudesque comantes
 Ereptiens servitæ toros, fixumque latronis
 Impavidus frangit telum, & fremitu ore cruento:
 Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
 Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infat:
 Nulla mora in Turno, nihil est, quod dicta retractens
 Ignavi Rœneadæ, nec, quæ pepigere, recusent.
 Congredior. fer sacra patet, & concipe fœdus.
 Aut hæc Dardanum dextra sub raptura mittam
 Desertorem Asiæ: (sedens, spectentque Latini)
 Et solus ferro arimen commune refellam:
 Aut habens victos, cedat Lavinia conjux.
 Olli sedato respondit corde Latinus:
 Q præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
 Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
 Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
 Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 Multa manu, nec non aurumque, animusque Latino est
 Sunt alia innuptæ Latio, & Laurentibus agris,
 Nec genus indecores. sine me hæc haud mollia fati
 Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri:
 Me natam nulli veterum sociare procorum
 Fas erat, idque omnes Divique, hominesque canebat
 Victus amore tui, cognato sanguine victus,
 Conjugis & mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi,
 Promissam eripui gente, atque arma impia sumpsi.

Ex illo qui me casus, quæ Turne, sequantur
 Bella, vides: quantos primus patiare labores,
 Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
 Spes Italas: resalent nostro Tyberina fluenta
 Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent
 Quid refero toties? quæ mentem insania mutat?
 Si turno extincto socios sum accire paratur,
 Cur non incolumi potius certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
 Italia? ad mortem si te (fors dicta refuset)
 Prodiderim, natam, & connubia nostra petentem?
 Respice res bello varias: misere parentis
 Longevi, quem nunc meum patria Ardea longè
 Dividit. Haudquamquam dictis violentia Turni
 Flectitur: exuperas magis, agrescitque medendo:
 Ut primum fari potuit, sic incipit ore:
 Quam pro me curâ geris, hanc precor, optime pro me
 Deponas, lethumque sinas pro laude pacisci.
 Es nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
 Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longè illi dea matererit, quæ nube fugacem
 Fœminea tegat, & vanis sese ocellas umbris.
 At regina nova pugna conterzisa forte
 Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
 Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amata
 Tangit honor animum, (spes tu nunc una senectæ,
 Tu requies miseræ, desus, imperiumque Latini
 Te penes, in te omnis domus inclinata recumbit)
 Unum oro, desiste manum committere Teueris.
 Qui te cunque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent, simul hæc invisa relinquam
 Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
 Flagrantes perfusa genas, cui plurimus ignem
 Objecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, vel mista rubens ubi liliis multa
 Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
 Illum turbat amor, figisque in virgine vultus:
 Ardes in arma magis, paucisque affatur Amatam:
 Ne quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto
 Prosequere in duri certamina Martis cunctera,
 Omater, neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuntius hæc Idmon Phrygio mea di Ca tyranno
 Haud

Haud placitura refer: cum primum crastina cœle
 Punces in vecta rotis aurora rubebit,
 Non Teucros agat in Rutulos; Teuerû arma quiescât;
 Et Rutulum, nostro dirimatur sanguine bellum:
 Illo quæratur conjux Lavinia campo.
 Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit;
 Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes;
 Pylumno quos ipsa decus dedit Orithyja,
 Qui candore nives anteirent, cursibus aurati;
 Circumstant properi aurigæ, manibusque laceffunt.
 Pectora plausa cavis, & colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem, alboque orichalco
 Circundat loricam humeris: simul aptat habendo
 Ensemque, olypeumque, & rubræ cornua cristæ;
 Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
 Fecerat, & stygia candentem tinxerat unda.
 Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
 Ædibus astabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū, quassatq; trementem
 Vociferans: Nunc o nunquam frustrata vocatus
 Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor;
 Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
 Loricamque manu valida lacerare revulsam
 Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
 Vibrator calido ferro, myrraque madentes.
 His agitur furis, totoque ardentis ab ore
 Scintillæ absistunt, oculis micat acerbis ignis.
 Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
 Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
 Arboris obnixus trunco, ventosque laceffit
 Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
 Nec minus interea maternis sævus in armis
 Æneas acuit Martem, & se suscitât ira,
 Oblato gaudens componi fœdere bellum.
 Tum socios, mœstique metum solatur Juli;
 Fata docens, regique jubet responsa Latino
 Certa referre viros, & pacis dicere leges.
 Postea vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
 Solique, lucemque elatis naribus efflant.
 Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
 Dimensi Rutulique viri, Teucrique perabant:
 In medioque focos, & Diis communibus aras
 Gramineas, alii fontemque ignemque ferebant
 Velati

Velati linò, & verbena tempora vincti,
 Procedit legio Aufonidum, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis: hinc Trojus omnis,
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis.
 Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
 Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipsi
 Ductores atro volitant, ostroque decori,
 Et genus Assaræi Mnestheus, & fortis Asylas,
 Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
 Utque dato signo spatia in sua quisque recessu,
 De signis tellure hastas, & scuta reclinant.
 Tum studio effusa matres, & vulgus inermum,
 Invalidique senes tures, & recta domorum
 Obsedere: alii portis sublimibus astant.
 At Juno ex summo qui nunc Albanus habetur,
 Tum hequè nomen erat, neq; onos, aut gloria monti
 Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
 Laurentum, Troiumque acies, urbemque Latini.
 Extemplò Turni sic est effata sororem,
 Diva deam, flagris quæ, fluminibusque sonoris
 Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
 Jupiter erepta pro virginitate sacravit.
 Nympha decus fluviorum, animo gratissima nostro.
 Scis, ut te cunctis unam, quæcunque Latine
 Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
 Prætulerm, cælique libens in parte locarim.
 Disce tuum, ne me ineuses, Juturna dolorem.
 Qua visa est fortuna pati, Paræque sinebans
 Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia tæxi:
 Nunc juvenem imparibus video concurrere fati,
 Parcarumque dies, & vis inimica propinquas.
 Non pugnam aspiciere hanc oculis, non fœdera possum.
 Tu pro germano, si quid præsentius audes,
 Perge: dices: forsitan miseros meliora sequentur.
 Vix ea cum lacrymas oculis Juturna profudit,
 Terque, quaterque manu pectus percussit honestum.
 Non lacrymis hoc tempus, ait, Saturnia Juno:
 Accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti.
 Aut tu bella cie, conceptumque exente fœdus?
 Auctor ego audendi. Sic exhorrata reliquit
 Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis.
 Interea reges (ingenti mole Latinus
 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
 Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
 O Solis

Solis avi specimen: bigis in Turnus in albis
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Hinc pater Æneas Romana stirpis origo,
 Sydere flagrans clypeo, & æolestibus armis,
 Et juxta Ascanius, (magnæ spes altera Romæ)
 Procedunt castris, puraque in veste sacerdos
 Setigeræ fetum suis, intonsamque bidentem
 Attulit, admovitque pecus flagentibus aris.
 Illi ad surgentem conversi lumina solem
 Dant fruges manibus saltat, & tempora ferro
 Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur:
 Ecce nunc sol testis, & hæc mihi terra precanti,
 Quam propter tantos potui perferre labores:
 Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno
 Jam melior, jam diva precor, tuque inclite Mavore
 Cuncta tuo qui bella pater sub numine torquens:
 Fontesque, fluviosque voco, quæque ætheris alti
 Religio, & quæ cæruleo sunt numina Pontus:
 Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
 Convenit Evandri victos discedere ad urbem:
 Cedet Julius agris: nec post arma ulla rebelles
 Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceissent.
 Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
 Ut potius reor, & potius dii numine firmed:
 Non ego nec Teucri Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto: paribus se legibus ambæ
 Invictæ gentes æterna in fœdera mirant.
 Sacra deosque dabo: socer arma Latinus habeto:
 Imperium solemne socer: mihi moenia Teucri
 Constituent, urbiq; dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas, sequitur sic deinde Latinus.
 Suspiciens cælum, tenditque ac sydera dextram:
 Hæc eadem, Ænea, terram, mare sydera iuro,
 Latonæq; genus duplex, Janumque bifrontem,
 Vinque deum infernam, & duri sacrorumque Dis:
 Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit:
 Tango aras, mediosque ignes, & numina testor:
 Nulla dies pacem hanc Italæ, nec fœdera rumpet:
 Quores cunque cadent, nec me vis ulla volentem
 Avertet, non si tellurem effundat in undas
 Diluvio miscens, cælumve in tartara solvat:
 Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam foris gerebat)
 Numquam fronde levi fundet virgulta, nec umbras

Cum

Cum semel in sylvis imo de stirpe recisum
 Matre eares, posuitque comas, & brachia ferro;
 Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
 Inclusis, patribusque dedit gestare Latinis,
 Talibus inter se firmabant fœdera dictis
 Conspectu in medio procerum i tum ritè sacratas
 In flammam jugulant pecudes, & viscera vivis
 Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
 At vero Rutulis impar ea pugna videri
 Imdudum, & vario misceri pectora motu.
 Tum magis ut proprius cernunt non viribus æquit;
 Adjuvat inessu tacito progressus, & aram
 Suppliciter venerant, demisso lumine; Turnus,
 Tabentesque genæ, & juvenili in corpore pallor;
 Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
 Sermone, & vulgi variare labantia corda,
 In medias acies formam assimulata Camerti,
 Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
 Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis:
 In media dat sese acies haud nescia rerum,
 Rumoresque ferit varios, ac talia fatur:
 Non pudeo Rutuli cunctis pro talibus unam
 Objectare animam? numero, an viribus æqui
 Non sumus? en omnes & Troes, & Arcades hic sunt;
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno.
 Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
 Ille quidem ad superos, quorum se defluvet aris.
 Succedet fama, vivusque per ora feretur:
 Dos patriæ amissa dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis:
 Jam magis atq; magis, serpieque per agmina murmur?
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini.
 Qui sibi jam requiem pugne, rebusque salutem
 Sperabant, nunc arma volunt, fœdusq; precantur
 Infectum, & Turni sortem miserrantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adjungit, & alto
 Dat signum cœlo, quo non præsentius ullum:
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Nanque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra
 Littoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri: subito cum lapsus ad undas
 Cycnum excellentem pedibus rapis improbus uncis
 Arrexere animos Itali, cunctaque volucres

Convertunt clamore fugam (mirabile visu)
 Ætheraque obscurant pennis , hostamq; per auras
 Facta nube premunt : donec vi victus , & ipso
 Pondere defecis , prædamque ex unguibus ales
 Projecit fluvio , penitusque in nubila fugit ,
 Num vero augurium Rutuli clamore salutant .
 Expediuntque manus : primusq; Tolumnius augur
 Hoc erat , hoc votis , inquit , quod sæpè petivi .
 Accipio , agnoscoque deos : me me duces ferrum
 Accipite , o Rutuli , quos improbus advena bello
 Tertitat invalidas ut aves , & litora nostra
 Vi populat : petet ille fugam , penitusque profundo
 Vela dabit . vos unanimi densate catervas ,
 Et Regem vobis pugna defendite raptum .
 Dixit , & adversos telum contor sit in hostes
 Procurrens : sonitum dat stridula cornus , & auras
 Certa fecat : simul hos , simul ingens clamor , & omnes
 Turbari cunei , calefactaque corda tumultu .
 Hasta volans , ut fortè novem pulcherrima fratrum
 Corpora confiterentur contra , quos fida crearat
 Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo :
 Horum unum ad medium , teritur qua sutilis alvo
 Balteus , & laterum juncturas sibiula morder ,
 Egregium forma juvenum , & fulgentibus armis :
 Transadigit costas , fulvasque extendit arena .
 At fratres , animosa phalanx , accensaque luctu ,
 Pars gladios stringunt manibus , pars missile ferrum
 Corripiunt , cæci que ruunt , quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum : hinc densi rursus inundant
 Troes , Agyllique , & pictis Arcades armis ,
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro .
 Diripere aras : is toto turbida cælo
 Tempestas telorum , ac ferreus ingruit imber :
 Craterasque , focosque ferunt : fugit ipse Latinus :
 Pulsatos referens infecto fœdere divos .
 Infruant alii currus , aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos , & strictis ensibus adsunt :
 Messapus regem , regisque insigne gerentem
 Myrrhenum Aulestem , avidus confundere fœdus
 Adverso proterres equo : tuit ille recedens ,
 En miser oppositis a tergo involvitur aris :
 Incaput , inque humeros : at fervidus advolat hasta
 Messapus , telo que orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit , atque ita fatur

Hoc habes; hæc melior magis data victima Divis:
 Concurrunt Itali, spoliisque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Choringæus ab ara
 Corripit, & venienti Ebuso, plagamque ferenti
 Occupato flammis, illi ingens barba resuxit,
 Nidoremque ambusta dedit: super ipse secutus
 Cæsariem læva turbati corripit hostis,
 Impressoque genu nitens terræ applicat ipsum
 Sic rigido latus ense ferit. Fodalaribus Alsum
 Pastorem, primaque acie per tela ruentem:
 Ense sequens nudo super imminet: ille securi
 Adversi frontem mediam, mentumque reducta
 Disjicit, & sparsa latè rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos, & ferreus urges
 Somnus in æternam clauduntur lumina noctem:
 At pius Æneas dextram tendebat inermem
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
 Quo ruitis? Quæve ista repens discordia surgit?
 O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
 Compositæ leges: mihi jus concurrere soli,
 Me finite, atque auferte metus: ego fœdera saxo
 Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra:
 Hæc inter voces, media inter talia verba,
 Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
 Incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta;
 Quis tantam Rutulis laudem, casusve, Deusve
 Attulerit: pressa est insignis gloria facti:
 Nec sese Æneæ jactavis vulnere quisquam:
 Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit;
 Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet;
 Possit equos, atque arma simul, saltuque superbis
 Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
 Multa virum volitans dat fortia corpora letho,
 Semineces volvit multos, aut agmina curru
 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas:
 Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebræ
 Sanguineus Mavors clypeo increpat, atq; furens;
 Bella movens, immittit equos: illi æquore aperto
 Ante Notos, zephyrumque volant gemit ultima pulsu
 Thracæ pedum, circumque atræ formidinis ora,
 Iræque, infidiæque, dei comitatus, aguntur.
 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantes sudore quatit (miserabile) cæcis
 Hostibus insulans, spargit rapida ungula rores

Sanguineos, mistaque cruor calcatur arena;
Jamque neci Schenelumque dedit, Tamyrinque,
Polumque,

Hunc, Glaucum, & hunc, illum eminus, eminus
ambos

Imbrasida. Glaucum, atque Ladem, quos Imbra-
sus ipse

Nutrierat Lycia, paribusque ornauerat armis,
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.

Parte alia media Eumedes in prælia fertur,

Antiqui proles bello præclara Dolonis,

Nomine avum referens, animo, manibusque pe-
rentem.

Qui quondam, castra ut Danaum speculator adires,

Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus,

Illum Tydides alio pro talibus artibus

Affecit pretio, nec equis aspirat Achilles.

Hunc procul ut campo Turous conspexit aperto;

Ante levi fasculo longum per inane secutus,

Sistit equos bijugos, & curru defilic, atque

Semianimi lapsoque supervenit, & pede collo

Impresso, dextræ mucronem extorquet, & alto

Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc insuper addis

En agros, & quam bello, Trojane, petisti

Hesperiam metire jacens: hæc præmia, qui me

Ferro ausi tentare, ferunt, sic mœnia condunt.

Huic comitem Buten conjuncta cuspide mittit,

Chloreaque, Sybarinque, Daretaque, Therfio-
chumque.

Et sternacis equi lapsum cervice Thymeten,

Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto

Insonat, Ægeæ, sequiturque ad litora fluctus;

Qua venti incubuere, fugam dant nubila celo.

Sic Turno, quacunque viam fecat, agmina cedunt;

Conversæque ruunt acies, fers impetus ipsum,

Et cristam adverso curru quatit aura volentem.

Non tulit instantem Phegeus. animisque frementem

Objecit sese ad currum, & spumantia frænis

Ora citatorum dextra contorsit equorum,

Dum trahitur, penderque jugis, hunc lata reiectum

Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem

Loricam, & summum degustat vulnere corpus.

Ille tamen clypeo obiecto conversus in hostem

Ibat, & auxilium ducto mucrone peribat,

Quem

Quem rota præcipitem, & procursu concitus axis
 Impulit, effunditurque solo; Turausque secutus
 Imam inter galeam summi thoracis, & oras,
 Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenâ.
 Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
 Interea Æneam Mæstheus, & fidus Achates,
 Ascaniusque comes castris statuere cruentum,
 Alternos longa nitentem cuspide gressus.
 Sævus, & infracta luctatur arundine telum
 Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
 Ense secent lato vulnus, relique latebram
 Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
 Jamque aderat Phœbo antè alios dilectus Japis
 Jasides, aeri quondam cui captius amore
 Ipse sua artes, sua munera latus Apollo
 Augurium, Cytharamque dabant, celerisque sagittas;
 Ille ut depositi proferret fata parentis.
 Scire potestates herbarum, usumque medendi
 Maluit, & mutar agitans inglorius artes.
 Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
 Æneas, magno juvenum, & mœrentis Juli
 Concursu. lacrymisque immobilis: ille retorto
 Pæonium in morem senior succinctus amictu,
 Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
 Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
 Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 Nulla viam fortuna regit: nihil auctor Apollo
 Subvenit, & sævus campis magis, ac magis horror
 Crebrescit, propiusque malum est: jam pulvere cœlum
 Stare vident, subeunt equites, & spicula castris
 Densa cadunt mediis, tristis ad æthera clamor
 Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum.
 Hic Venus indigno nati concussa dolore
 Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
 Puberibus caulem foliis, & flore comantem
 Purpureo, non illa feris incognita capris
 Gramina, cum tergo volucres hæseret sagittæ:
 Hoc Venus obscuro faciem circumdata nimbo
 Detulit; hoc fufum labris splendentibus aminem
 Inficit, occultè medicans, spargitque salubris
 Ambrosiæ succos, & odoriferam Panæccam.
 Fovit ea vulnus lympa longævis Japis
 Ignorans, subitoque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis.

Jamque secuta manum nullo cogente sagitta
 Excidit, atque novæ rediere in pristina vires:
 Arma citi properate viro, quid statis? Japis
 Conclamat, primusque animos accendit in hostes:
 Non hæc humanis opibus, non arte magistra
 Proveniunt, neque te, Ænea, mea dextera servat:
 Major agit deus, atque opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugnae furas incluserat auro
 Hinc atque hinc, oditque morans, hastamque coruscat
 Postquam habilis lateri clypeus, loriceque tergo est,
 Ascanium fufis circum complectitur armis,
 Summaque per galeam delibans oscula, fatur:
 Disce puer virtutem ex me, verumque laborem,
 Fortunam ex aliis? nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.
 Tu facito mox, cum matura adoleveris ætas
 Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum
 Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
 Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit, ingens
 Telum inmane manu quatens: simul agmine denso
 Ameusque, Mnestheusque ruunt, omnisque relictis
 Turba fluit castris: tum exco pulvere campus
 Miscetur, pulsusque pedum tremat excita tellus.
 Vidit ab adverso venientes aggere Turnus,
 Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
 Audit, agnovitque sonum, & tremefacta refugit.
 Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto,
 Qualis ubi ad terras abrupto sydere nimbus
 It mare per medium miseris heu præscia longè
 Horrescunt corda agricolis, dabit ille ruinas
 Arboribus, stragemque satis, ruet omnia latè;
 Antè volant, sonitumque ferunt ad litora venti.
 Talis in adversos ductor Rhætejus hostes
 Agmen agit, densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant, ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
 Archesium Mnestheus, Epulonem obtruncat Acharis,
 Usentemque Gyas, cadit ipse Tolumnius augur,
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cælum clamor, versique vicissim
 Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
 Ipse neque adversos dignatur sternere morti,
 Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes
 Insequitur, solum densa in caligine Turnum

Vestigat Iustrans: solum in certamina poscit.
 Hoc concussa metu mentem Iuturna virago
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit, & longè lapsum temone relinquit.
 Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas;
 Cuncta gerens, vocemque, & corpus, & arma Metisci
 Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
 Pervolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas:
 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat. Similis medios Iuturna per hostes
 Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru.
 Jamque hic germanum, jamque hic ostendit ovantem;
 Nec conferre manum patitur: volat avia longè.
 Haud minus Æneas tortos legit obviis orbes,
 Vestigatque virum, & disiecta per agmina magna
 Vose vocat. quoties oculos coniecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum,
 Averfos toties currus Iuturna retorfit.
 Heu quid agat? vario nequiequam fluctuat æstu;
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, uti levaduo fortè gerebat
 Lenta levis cursu præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigite ïctu.
 Substitit Æneas, & se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incisa summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
 Tum verò assurgunt iræ, insidiisque subactus
 Diversos ubi sensit equos, currumque referri,
 Multa Jovem, & laxi testatur fœderis aras,
 Jam tandem invadit medios, & Marte secundo
 Terribilis sævam nullo discrimine eadem
 Suscitât: irarumque omnes effundit habenas.
 Quis mihi nunc tot acerba Deus, qui carmine cædes
 Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Trojus heros?
 Expediat: tanton' placuit concurrere motu,
 Jupiter, æterna gentes in pace futuras?
 Æneas Rutulum Sueronem (ea prima ruentes
 Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
 Excipit in latus, & qua fasa celerrima, crudo
 Transadigit costas, & grates pectoris ense.
 Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diores
 Congressu: pedes, hunc venientem cuspidè longa,

Hunc mucrone ferit, curruque abscissa duorum
 Suspendit capita, & rotantia sanguine portat.
 Ille Talon, Taninque neci, fortemque Cethegum
 Tres uno congressu, & mœstum mittit Oxyten,
 Nomen Echionium, matrisque genus Peridia.
 Hic Fratres Lycia missos, & Apollinis agris,
 Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
 Arcadar piscosæ cui circum flumina Lernæ
 Ars fuerat, pauperque domus, nec nota potentum
 Munera, conductaque pater tellure ferebat.
 Ac velut immissi diversis partibus ignes
 Arcitem in silvam, & virgulta sonantia lauro:
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dant sonitum spumosis amnes, & in æquora currunt
 Quisque suum popularis iter. Non segnius ambo
 Æneas Turnusque ruunt per prælia: nunc nunc
 Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci.
 Pectora, nunc rotis in vulnera viribus itur.
 Murranum hic atavos, & avorum antiqua sonantem
 Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
 Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi
 Excunt, effunditque solo, hunc lora, & juga subter
 Provolvere rotæ, crebro super ungula pulsu
 Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
 Ille ruenti Hilò, animisque immane frementi
 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet.
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro,
 Dextera nec tua te, Grajum fortissime Creteu,
 Eripuit Turno: nec Dii texere Cupentum,
 Ænea veniente sui, dedit obvia ferro.
 Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei,
 Te quoque Laurentes viderunt, Ætole, campi
 Oppetere, & latè terram consternere tergo.
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum everitor Anchisæ.
 Hic tibi mortis erant metæ, domus alta sub Ida,
 Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
 Totæ aded conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ, Mnestheus, acerque Sereftus,
 Et Messapus equum domitor, & fortis Asylas,
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ,
 Pro se quisque viri summa nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies, vasto certamine tendunt.
 Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,

Tret ut ad muros urbique adverteret agmen
 Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
 Ille, ut vestigans diversa per agmine Turnum
 Huc, atque huc acies circumtulit, aspicit urbem
 Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
 Continuo pugnae accendit majoris imago:
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum
 Ductores, tumulumque exipit, quod cætera Teuorum
 Concurrunt legio, nec scuta, aut spicula densi
 Deponunt. celso medius stans aggere fatur:
 Ne qua meis esto dictis mora, Jupiter hæc stat;
 Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 Urbem hodie causam belli, regna ipsa Latini,
 Ni frænum accipere, & victi parere fatentur,
 Eruam, & æqua solo fumantia culmina ponam:
 Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
 Nostra pati? rursusque velit concurrere victus?
 Hoc caput, o cives, hæc belli summa nefandi,
 Ferre faces properè, fœdusque reposeite flammis:
 Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
 Dant cuneum, densaque ad muros mole feruntur.
 Scilicet improvisè, subitusque apparuit ignis.
 Discurrent alii ad portas, primosque trucidant:
 Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis:
 Ipse inter primos dextram sub menia tendit
 Æneas, magnaue incusat voce Latinum,
 Testaturque Deos, iterum se ad prælia cogi.
 Bis jam Italos hostes, hæc fœdera rumpi.
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii reserare jubent, & pandere portas
 Dardanidis, ipsumque trahunt in mœnia Regem:
 Arma ferunt alii, & defendere muros.
 Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro.
 Illæ intus trepidæ rerum per cærea castra
 Discurrent, magnisque acuum stridoribus iras
 Volvitur ater odor testis: tum murmure orco
 Intus saxa sonant: vacuas se fumus ad auras.
 Accedit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luctu concussis funditus urbem.
 Regina ut testis venientem prospicit hostem,
 Incendi muros, ignes ad testas volare,
 Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
 Infelix pugnae juvenem in certamine credi

Extinctum, & subito mentem turbata dolore;
 Se causam clamat, crimenque malorum,
 Multaque per mœstum demens effata furorem
 Purpureos moritura manu discindis amictus,
 Et nodum informis lethi trabe nequit ab alta.
 Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ.
 Filia prima manu flavos Lavinia crines,
 Eroseas laniata genas: tum extera circum
 Turba furie, resonant latæ plangoribus ædes;
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem:
 Demittunt mentes. it scissa veste Latinus
 Conjugis attonitus fati, urbisque ruina,
 Caniciem immundo perfusam pulvere turpans:
 Multaque se ineusas, qui non acceperit ante
 Dardanium Æneam, generumque asciverit ultro.
 Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos jam segnior, atque
 Jam minus atque minus successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
 Commistum clamorem, arrectasque impulsaures
 Confusæ sonus urbis, & illætabile murmur.
 Hei mihi, quod tanto turbantur mœnia luctu?
 Quisve tuis tantus diversa clamor ab urbe?
 Sic ais, adductisque amens subsistis habenis.
 Atque huic in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ, currumque, & equos, & lora regebas:
 Talibus occurris dictis: hæc, Turne, sequamur
 Trojugenar, qua primâ viam victoria pandit.
 Sunt alii, qui recta manu defendere possunt.
 Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet,
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris;
 Nec numero inferior pugna, nec honore recedes:
 Turnus ad hæc.
 O soror, & dudum agnovi; cum prima per artem
 Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti.
 Et nunc nequiequam fallis Dea. Sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores?
 An fratris miseri lethum ut crudele videres?
 Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutem?
 Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
 Murranum, quo non superat mihi særior alter,
 Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum;
 Occidis infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 Aspiceret: Teneri potiuntur corpore, & armis

Excindine domo (id rebus defuit unum)
Perpetiar ? dextra nec Dracenis dicta refellam ?
Terga dabo ? & Turnum fugientem hæc terra videbit
Uisque adeone mori miserum est ? vos o mihi Manes
Este boni , quoniam Superis averſa voluntas ,
Sancta ad vos anima , atque iſtius inſcia culpæ
Descendam , magnorum haud unquam indignus avorū .
Vix ea factus erat : medios volat ecce per hoſtes
Veſtus equo ſpumante Sages , adverſa ſagitta
Sancius ora , ruitque implorans nomine Turnum .
Turne , in te ſuprema ſalus , miſerere tuorum .
Fulminat Æneas armis , ſummaſque minatur
Deſecturum arcēs Italum , excidioque daturum ;
Jamque faces ad teſta volant , in te ora Latini .
In te oculos referunt . muſſat Rex ipſe Latinus .
Quos generos vocet , aut quæ ſeſe ad fœdera fleſſas ;
Prætereâ Regina tui ſidiſſima , dextra
Occidit ipſa ſua , lucemque exterrita fugia .
Soli pro portis Meſſapus , & acer Arinas
Sũſtentant acies , circum hoſ utrinque phalanges
Stant denſæ : ſtriſtisque leges mucronibus horret
Ferreæ : tu currum deſerto in gramine verſas ?
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus , & obtutu tacito ſtetit , æſtuat ingens
Imò in corde pudor , miſtoque inſania luſtu ,
Eſ furiis agitatus amor , & conſcia virtus .
Uſ primum diſcuſſæ umbræ , & lux reddita menti eſt
Ardenſes oculorum orbes ad mœnia torſit
Turbidus , eque rotis magnam proſpexit ad urbem .
Ecce autem flammiſ inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex , turrinque tenebat
Turrim compactis trabibus , quam eduxerat ipſe .
Subdideratque rotas , pontesque inſtraverat altos ;
Jam jam faſta , ſoror , ſuperans , abſiſte morari :
Quos Deus , quo dura vocas fortuna ſequamur .
Stat conferre manum Æneæ : ſtat , quicquid acerbi eſt
Morte pati , neque me indecorem germana videbis
Amplius , hunc , oro , ſine me furere antè furorem ;
Dixit , & è curru ſaltum dedit ocyus arvis ,
Perque hoſtes , per tela ruit , mæſtamque ſororem
Deſerit , ac rapido curſu media agmina rumpit ,
Ac veluti montis ſaxum de vertice præcept
Cum ruit avuſſum vento , ſeu turbidus imber
Proluit , aut annis ſolvitis ſublapſa vetuſtas ;

Feritur in abruptum magno mons improbus æstu,
 Exultatque solo sylvas, armenta, virosque
 Involvens secum: dijecta per agmina Turnus
 Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
 Sanguine terra mader, stridentque hastilibus auræ.
 Significatque manu, & magno simul incipit ore:
 Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini,
 Quæcunque est fortuna, mea est: me verius unum
 Pro vobis fedus luere, & decernere ferro.
 Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
 At pater Æneas, audito nomine Turni,
 Descriit & muros, & summas deserit arces,
 Precipitatque moras omnes, opera omnia rumpit
 Lætitiæ exultans, horrendumque intonat armis.
 Quantum Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
 Cum fremis ilicibus, quantus gaudetque nivali
 Vertice se attollens pater Appenninus ad auras.
 Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
 Convertere oculos Itali, quique alta tenebant
 Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros,
 Armaque deposuere humeris: stupet ipse Latinus,
 Ingentes genitos diversis partibus orbis
 Inter se coxisse viros, & cernere ferro.
 Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
 Procurso rapido coniectis eminus hastis,
 Invadunt Martem elypeis, atque ære sonoro,
 Dat gemitum tellus, crebros ensibus ictus
 Congeminant. fors, & virtus miscentur in unum.
 Ac velut ingenti Sylæ, summove Taburno,
 Cum duo conversi inimici in prælia tauri
 Frontibus incurrunt, pavidæ cessere magistræ,
 Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ:
 Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur.
 Illi inter se se multa vi vulnera miscent,
 Cornuaque obnixa insigunt, & sanguine largo
 Colla, armosque lavant, gemitu nemus omne remugis.
 Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
 Concurrunt elypeis, ingens fragor æthera complet.
 Jupiter ipse duas æquato exanime lanceas
 Sustinet, & fata imponit diversa duorum,
 Quem damnet labor, & quid vergat pondere lethum.
 Emicat hic impune putans, & corpore toto
 Alitè sublatum confurgit Turnus in ensen.
 At ferit: exclamant Troes, trepidique Latini,

Arrestæque amborum acies . at perfidus ensis
 Frangitur , in medioque ardentem deserit ictu
 Ni fuga subsidio subeat . fugit ocyor Euro ,
 Ut capulum ignotum , dextramque aspexit inermem .
 Fama est ; præcipitem cum prima in prælia junctos
 Conscendebat equos , patrio mucrone relicto ,
 Dum trepidat , ferrum aurigæ rapuisse Metisci
 Illque diu , dum terga dabant palantia Teueri ,
 Suffecit : postquam arma Dei ad Vulcania ventum est ,
 Mortalis mucro , glacies ceu futilis , ictu
 Dissiluit : fulva resplendent fragmina arena .
 Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus :
 Et nunc huc , inde huc incertos implicat orbes .
 Undique enim densa Teueri includere corona :
 Atque hinc vasta palus , hinc ardua mœnia cingunt .
 Nec minus Æneas (quanquam tardante sagitta
 Interdum genua impediunt , cursumque recusant)
 Insequitur , trepidine pedem pede fervidus urget .
 Inclusum veluti si quando in flumine nactus
 Cervum , aut puniceæ septum formidine penæ ;
 Venator cursu canis , & latratibus instat :
 Ille autem insidiis , & ripa territus alta
 Mille fugis , refugitque vias . at vividus UMBER
 Hæret hians : jamjamque tenet , similisque teneati
 Id crepuit malis , morsusque elusus inani est .
 Tum vero exoritur clamor , ripæque , lacusque
 Responsant circa , & cælum tonat omne tumultu .
 Ille simul fugiens , Rutulos simul increpat omnes ;
 Nomine quæque vocans , notumque efflagitat ensẽ
 Æneas morem contra , præsensque minatur
 Exitum , si quisquam adeat : terretque trementes ,
 Excisurum urbem minitans , & saucius instat .
 Quinque orbes explent cursu , totidemque retexunt
 Huc , illuc . nec enim levia , aut ludicra petuntur
 Præmia , sed Turni de vita & sanguine certant .
 Forte sacer Fauni foliis oleaster amaris
 Hic steterat , nautis olim venerabile lignum :
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti Divo , & votas suspendere vestes .
 Sed stirpem Teueri nullo discrimine sacrum
 Sustulerant , puro ut possent concurrere campo :
 Hic hasta Æneæ stabat , huc impetus illam
 Detulerat , fixam & lenta radice tenebat .
 Incubuit . voluitque manu convellere ferrum

Dardanides, toloque sequi, quem prendere cursu
 Non poterat. tum vero amens formidine Turnus,
 Fauns, precor, miserere, inquit, tuque optima ferrum
 Terra tene, colui vestros si semper honores,
 Quos contra Æneadæ bello facere profanos.
 Dixit, opemque Dei non cassa in vota vocavit.
 Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus;
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus
 Roboris Æneas. Dum nititur acer, & instat,
 Rursus in aurigæ faciem multa Metisci
 Procurrit, fratrique ensen Dea Daunia reddit.
 Quod Venus, audaci Nymphæ indignata liegere,
 Accessit, telumque alta ab radice revellit,
 Olli sublimes armis animisque resecti,
 Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta;
 Assunt contra certamine Matris anhel.
 Junonem intercæ Rex omnipotentis Olympi
 Alloquitur, fulva pugnas de nube abentem,
 Quæ jam finis erit, conjux? quid denique restat?
 Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris,
 Deberi cælo, fatisque ad sidera tolli:
 Quid struis? aut quæ spe gelidis in nubibus hæres?
 Mortalin' decuit violari vulnere Divum?
 Aut ensen (quid animi sine te Juturna valeres?)
 Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
 Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris;
 Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
 Sepe tuo dulci tristes ex ore recurrant.
 Ventum ad supremum est: terris agitare, vel undis
 Trojanos potuisti, infandum accendere bellum,
 Deformare domum, & luctu miscere Hymenæos.
 Ulterius tentare veto. sic Jupiter orsus.
 Sic Dea submisso contra Saturnia vultu:
 Ista quidem quia nota mihi tua magna voluntas;
 Jupiter, & Turnum, & terras invita reliqui,
 Nec tu me æria solam nunc sede videres
 Digna, indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
 Starem æies, traheremque inimica in prælia Teucros.
 Juturnam misero (fateor) succurrere fratri
 Suasi, & pro vita majora audere probavi.
 Non ut tela tamen, non ut contenderes arcum.
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
 Una superstitio Superis quæ reddita Divis.
 Es nunc sedo equidem, pignasque exosa relinquo.

Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum.
 Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)
 Component, cum jam leges & fœdera jungent;
 Ne verus indigenas nomen mutare Latinos,
 Nen Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari,
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
 Sit Latium, sint Albani per sæcula Reges,
 Sit Romana potens Itala virtute propago.
 Occidit, occideritque sinas cum nomine Troja;
 Olli subridens hominum, rerumque repertor,
 Es germana Jovis. Saturnique altera proles,
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus.
 Verum age, & inceptum frustra submitte furorem;
 Do quod vis, & me victusque, volensque remitto.
 Sermonem Ausonii patrum, moresque tenebunt,
 Urque est, nomen erit, commisti corpore tantum
 Subsident Teuceri, morem, ritusque sacrorum
 Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos;
 Hinc genus Ausonio mistum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire Deos pietate videbis;
 Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores.
 Annuit his Juno, & mentem lætata retorfit.
 Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
 His actis, aliud genitor secum ipse volutat,
 Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 Dicuntur geminz Pestes, cognomine Diræ,
 Quas, & Tartaream Nox intempesta Megaram,
 Uno, eodemque tulit partu, paribusque revinxit
 Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
 Hæ Jovis ad solum, sævique in limine Regis
 Appareat, accuntque metum mortalibus ægris,
 Si quando lethum horrificum, morbosque Deum Rex
 Molitur, meritas aut bello territat urbes.
 Harum unam celebrem demittit ab æthere summo
 Jupiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit,
 Illa volat, celerique ad terram turbine fertur,
 Non secus ac nervo per nubem impulsæ sagittæ,
 Armatæ sævi Parthus quam felle veneni,
 Parthus, sive Cydon, telum immedicabile, torfit,
 Stridens, & celeres incognita transiit umbras,
 Tali se fata nocte tulit, terrasque petivit.
 Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
 Alis in parvæ subitò collecta figuram,

Que

Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
 Noctæ sedens, serum canit importuna per umbras;
 Hanc versa in faciem Turni se Pestis ad ora
 Fertque, refertque sonans, clypeumque everberat alis
 Illi membra novus solvit formidine torpor,
 Arrestæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit,
 At procul ut Diræ stridorem agnovit, & alas,
 Infelix crines scindit Juturna solutox,
 Unguibus ora soror sædans, & pectora pugnīs.
 Quid nunc te tua Turne potest germana juvare?
 Aut quid jam miseræ superat mihi? quæ tibi lucem
 Arte morer? talin' possim me'opponere monstro?
 Jamjam linquo acies, ne me terrere timentem
 Obscæz volneres: alarum verbera nosco,
 Lethalemque sonum: nec fallunt jussa superba
 Magnanimi Jovis: hæc pro virginitate reponit?
 Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
 Conditio? possem tantos finire dolores
 Nunc certè, & misero fratri comes ire per umbras.
 Immortalis ego. haud quicquam mihi dulce meorum
 Te sine, frater, erit. o quæ satis ima dehiscat
 Terram mihi? manesque deam demittat ad imos?
 Tantum effata, caput glauco contexuit amictu,
 Multa gemens, & se fluvio dea condidit alto.
 Æneas instat contra, telumque coruscat
 Ingens arboreum, & sævo sic pectore fatur.
 Quæ nunc deinde mora est? aut quod jam, Turne,
 retractas?

Non cursu, sævis certandum est cominus armis.
 Verte omnes te te in facies, & contrahe quicquid
 Sive animis, sive arte vales: opæ ardua penos
 Astra sequi, clausumque cava te condere terra:
 Ille caput quassans. Non me tua fervida terrent
 Dicta, ferox, dii me terrent, Jupiter hostis.
 Nec pura effatus, saxum circumspicit ingens,
 Saxum antiquum, ingens, campo qui fortè jacebat
 Limes agro positus, item ut discerneret arvis.
 Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
 Ille manu raptum trepida torquebat in hostem
 Altrior insurgens, & cursu concitus Heros.
 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
 Tollentemve manu, saxumque immane moventem;
 Genua labant, gelidus concrevis frigore sanguis.

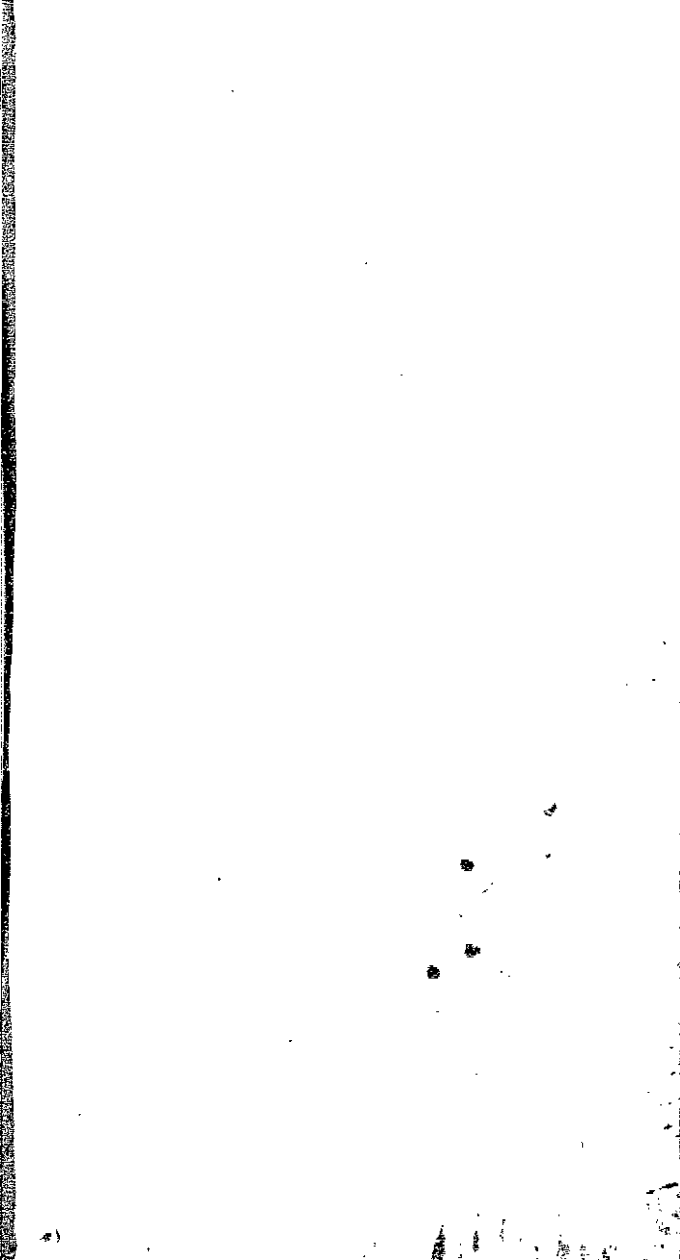
Tum

Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus
 Nec spatium evasis eorum, nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis oculos ubi languida preffit
 Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmur, & in mediis conantibus ægri
 Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
 Sufficiunt vires, nec vox, nec verba sequuntur.
 Sic Turno (quacunque viam virtute petivit)
 Successum Dea dira negat. Tūm pectore sensus
 Vertuntur varii; Rutulos aspectat, & urbem,
 Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit:
 Nec quo se eripias, nec qua vi tendas in hostem,
 Nec currus usquam vides, aurigamque sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale coruscas:
 Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
 Eminus intorquet. Murali concita nunquam
 Tormento sic saxa fremunt: nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus, volat atri turbinis instar;
 Exitium dirum hasta ferens, oraſque recludit
 Loricæ, & clypei extremos septemplex orbes
 Per medium stridens transit femur, incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Confurgunt gemitu Rutuli, totusque remugis
 Mons circum, & vocem latè nemora ala remittunt:
 Ille humilis, supplexque oculos, dextramque præ-
 cantem
 Protendes. Equidem merui, nec deprecor, (in-
 quis)
 Utere sorte tua: miseri te si qua parentis
 Tangere cura potest, oro (fuis & tibi talis
 Anchises genitor) Dauni miserere senectæ,
 Et, me, seu corpus spoliarum lumine mavis;
 Redde meis: vicisti, & victum tendere palmas;
 Ausonii videre, tua est Lavinia conjux,
 Ulteriusne tende odiis. Stetis acer in armis
 Æneas volvens oculos, dextramque repressis:
 Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
 Cœperat, infelix humero apparuit alto
 Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri, victum quem vulnere Vorus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat:
 Ille oculis postquam sævi monumenta doloris
 Exuviasque hausit, furis accensus, & ira
 Terribilis. Tunc hinc spoliis indure meorum

Eripiate mihi ? Pallate hoc vulnere , Pallas
 Immolat , & pœnam scelerato ex sanguine sumit ?
 Hoc dicens ferrum adverso sub pectore condit
 Fervidus : est illi solvuntur frigore membra ,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras ;

F I N I S .

To the Honorable the President of the United States

Washington

Dear Sir

I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst.

Yours

1810